

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

SİYASAL SOSYALLEŞMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER
(KONYA İLİ CHP-MHP-AK PARTİ ÜYELERİ ÖRNEĞİ)

Gülsen ÇİMEN
1530209089

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Kamil KAYA

Isparta, 2018

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	Gülsen ÇİMEN	
Anabilim Dalı	Sosyoloji	
Tez Başlığı	Siyasal Sosyalleşmeyi Etkileyen Faktörler (Konya İli CHP-MHP-AK Parti Üyeleri Örneği)	
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)		
<p>Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz 21/06/2018 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için;</p> <p style="text-align: center;">☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUĞU²</p> <p>ile aşağıdaki kararı almıştır.</p> <p>☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez KABUL edilmiştir. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin DÜZELTİLMESİ³ kararlaştırılmıştır. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin REDDEDİLMESİ⁴ kararlaştırılmıştır.</p>		
TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	İmza
Danışman	Prof.Dr. Kamil KAYA / SDÜ	
Jüri Üyesi	Doç.Dr. Ümit AKCA / SDÜ	
Jüri Üyesi	Dr.Öğr. Üyesi Kamil ŞAHİN/ KKÜ	
Jüri Üyesi		
Jüri Üyesi		

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ DÜZELTME kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 28-(4) Tezi hakkında DÜZELTME kararı verilen öğrenci sınav tarihinden itibaren en geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur.

⁴ Tezi REDDEDİLEN öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir.

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Siyasal Sosyalleşmeyi Etkileyen Faktörler (Konya İli CHP-MHP-AK Parti Üyeleri Örneği)” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Gülşen ÇİMEN

A handwritten signature in blue ink, corresponding to the name Gülşen ÇİMEN.

ÖZET

SIYASAL SOSYALLEŞMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER (Konya İli CHP-MHP-AK Parti, Üyeleri Örneği)

Gölsen ÇİMEN

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 263 Sayfa, Haziran 2018

Danışman: Prof. Dr. Kamil KAYA

Yapı ve bireyin karşılıklı ilişki içerisinde olması ile ortaya çıkan sosyalleşme kavramı, bireyin içinde bulunduğu topluma uyum sağlaması ve sürekliliğini sağlaması açısından önemlidir. Doğum ile başlayan sosyalleşme süreci için kurumsal ve çevresel faktörlerin yeri çok önemlidir. Ancak siyasal sosyalleşmenin şekillenmesinde hem kurumsal hem çevresel faktörlerin etkisi olduğu kadar, siyasal kültür, ideoloji ve belirli fikir akımları da önemli bir etkiye sahiptir. Sosyalleşmenin bir boyutu olan siyasal sosyalleşme, toplumsal ve siyasal alan içerisinde gerekli görölen bilgi, inanç, beceri, norm ve değerlerin bireylere öğretilmesidir. Toplumun ortaya koyduğu davranış kalıplarını içselleştiren birey sayesinde mevcut siyasal kültür sosyalleşme süreci ile kuşaklar arasında varlığını devam ettirir.

Bu çalışmanın amacı, Konya ilinde Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) üyelerinin, siyasal sosyalleşmelerinde kurumsal ve çevresel faktörler dikkate alınarak birbirleri ile benzeyen ve farklılaşan yönlerinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

Çalışmanın sonunda aile kurumunun, her üç parti üyesi bireylerin siyasal sosyalleşmelerinde önemli bir etkiye sahip olduğu; ancak eğitim, din, arkadaş grubu ve çevre ile kitle iletişim araçlarının etkisinin farklı parti üyelerine göre çeşitli etkilere neden olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyalleşme, Siyasal Sosyalleşme, Siyasi Kültür, AK Parti, CHP, MHP.

ABSTRACT

FACTORS AFFECTING POLITICAL SOCIALIZATION

(Konya Province CHP-MHP-AK Parti, Membership Example)

Süleyman Demirel University, Institute of Social Sciences,

Sociology Department, Master Thesis, 263 Page, June 2018

Supervisor: Prof. Dr. Kamil KAYA

The concept of socialization that emerges from the structure and the individual are in a mutual relationship expresses the importance of the continuity of the society regarding the individual's adaptability in the society where he or she lives. Institutional and environmental factors are very important for the socialization process that starts with birth. However, in shaping political socialization, both institutional and environmental factors have a significant effect as well as political culture, ideology and certain ideas. Political socialization, a dimension of socialization, is a concept that is taught to individuals, which are seen necessary in the social and political sphere including knowledge, beliefs, skills, norms and values. Thanks to the individuals who internalizes the patterns of behavior that the society presents, political culture continues its existence in the socialization process between the generations.

As a result, the aim of this study is to reveal the similarities and differences between the members of the Justice and Development Party (AK Parti), the Republican People's Party (CHP) and the Nationalist Movement Party (MHP) in Konya by taking institutional and environmental factors into consideration in political socialization.

At the end of the study, it has been found that the family institution affects all three party members on the political socialization of the individuals; but, it has been revealed that the influence of education, religion, friends and the environment and the mass media cause various effects according to different party members.

Key Words: Socialization, Political Socialization, Political Culture, AK Parti, CHP, MHP.

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	x
TABLolar DİZİNİ	xi
ÖNSÖZ	xv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	3
1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE	3
1.1.Sosyalleşme	3
1.1.1.Sosyalleşme Sürecine Etki Eden Kurumsal Faktörler	7
1.1.1.1.Aile	7
1.1.1.2.Eğitim	12
1.1.1.3.Din	14
1.1.2.Sosyalleşme Sürecine Etki Eden Çevresel Faktörler	17
1.1.2.1.Kitle İletişim Araçları	17
1.1.2.2.Okul	19
1.1.2.3.Arkadaş Grubu ve Çevre	20
1.2.Siyasal Sosyalleşme	22
1.2.1.Siyasal Sosyalleşme Sürecine Etki Eden Kurumsal Faktörler	25
1.2.1.1.Aile	25
1.2.1.2.Eğitim	28
1.2.1.3.Din	30
1.2.2.Siyasal Sosyalleşme Sürecine Etki Eden Çevresel Faktörler	33
1.2.2.1.Kitle İletişim Araçları	33
1.2.2.2.Arkadaş Grubu ve Çevre	36
2.KURAMSAL ÇERÇEVE	38

2.1.Yapısal İşlevsel Kuram-----	38
2.2.Çatışmacı Kuram-----	39
2.3.Diğer Kuramlar-----	42
İKİNCİ BÖLÜM -----	46
SİYASAL SOSYALLEŞMEYİ ŞEKİLLENDİREN FAKTÖRLER -----	46
1.SİYASAL KÜLTÜR-----	46
2.İDEOLOJİ-----	51
3.OSMANLI SON DÖNEM FİKİR AKIMLARI -----	55
3.1.Osmanlıcılık-----	55
3.2.Batıcılık-----	57
3.3.İslamcılık-----	59
3.4.Türkçülük-----	64
4.TÜRKİYE’DE SİYASAL PARTİLERİN FİKRİ ARKA PLANI-----	67
4.1.Cumhuriyet Halk Partisi-----	69
4.2.Milliyetçi Hareket Partisi-----	80
4.3.Adalet ve Kalkınma Partisi-----	88
5.KONYA İLİ MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİM SONUÇLARI (1961-2015)	93
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM -----	95
ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE TEKNİKLERİ -----	95
1.Araştırmanın Konusu -----	95
2.Araştırmanın Amacı ve Önemi-----	96
3.Araştırmanın Problemleri-----	96
4.Araştırmanın Varsayımları-----	97
5.Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları-----	97
6.Araştırmanın Evreni ve Örneklemi-----	98
7. Verilerin Toplanması Ve Analizi-----	98
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM -----	100
ALAN VERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ-----	100
1. DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER-----	100
1.1. Cinsiyet-----	100

1.2. Yaş	100
1.3. Medeni Hal	101
1.4. Doğum Yeri	101
2.SOSYO-KÜLTÜREL ÖZELLİKLER	101
2.1.Eğitim Durumu	101
2.2.Mesleki Durum	102
2.3.Gelir Durumu	102
3.SİYASAL PARTİ ÜYELERİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ	103
3.1.Cinsiyet	103
3.2.Yaş	104
3.3.Medeni Durum	105
3.4.Doğum Yeri	106
4.SİYASİ PARTİ ÜYELERİNİN SOSYO-KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ	107
4.1.Eğitim Durumu	107
4.2.Meslek Durumu	108
4.3.Gelir Durumu	110
5.SİYASAL DAVRANIŞLAR	112
5.1.Siyasal Aktörlerin Parti İçi Konumları	112
5.2.Siyasal Aktörlerin Sahip Oldukları Ayrıcalıklar	115
5.3.Bireylerin Kendilerini Tanımlama Biçimleri	118
5.3.Oy Verme Davranışları	121
6.SİYASAL SOSYALLEŞMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER	140
6.1.Ailenin Sosyalleşme ve Siyasal Sosyalleşme Üzerine Etkisi	140
6.1.1.Sosyalleşme Üzerine Etkisi	140
6.1.2.Siyasal Sosyalleşme Üzerine Etkisi	143
6.2. Eğitimin Sosyalleşme ve Siyasal Sosyalleşme Üzerine Etkisi	155
6.2.1.Sosyalleşme Üzerine Etkisi	155
6.2.2.Siyasal Sosyalleşme Üzerine Etkisi	158
6.3.Dinin Sosyalleşme ve Siyasal Sosyalleşme Üzerine Etkisi	164
6.3.1.Sosyalleşme Üzerine Etkisi	165
6.3.2.Siyasal Sosyalleşme Üzerine Etkisi	168
6.4.Sosyal Çevrenin Sosyalleşme ve Siyasal Sosyalleşme Üzerine Etkisi	179
6.4.1.Sosyalleşme Üzerine Etkisi	179
6.4.2.Siyasal Sosyalleşme Üzerine Etkisi	182
6.5.Kitle İletişim Araçlarının Sosyalleşme ve Siyasal Sosyalleşme Üzerine Etkisi	188
6.5.1.Sosyalleşme Üzerine Etkisi	188
6.5.2.Siyasal Sosyalleşme Üzerine Etkisi	201

<i>SONUÇ VE DEĞERLENDİRME</i>	214
<i>KAYNAKÇA</i>	227
<i>EKLER</i>	243
1. Anket Formu	243
2. Özgeçmiş	248

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CGP	: Cumhuriyet Güven Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
ev.	: Çeviren
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	: Demokratik Parti
Eds.	: Editörler
GP	: Güven Parti
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MİSK	: Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu
MSP	: Milli Selamet Partisi
POLBİR	: Polis Birliği Derneği
POLDER	: Polis Derneği
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayısı
SODEP	: Sosyal Demokrasi Partisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TBDER	: Türkiye ğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği
LKBİR	: Ülkücü Muallimler Birliği Derneği
vd.	: Ve diğerleri
Vol.	: Volume
vs.	: Vesaire
Yy.	: Yüzyıl

TABLolar DİZİNİ

Tablo: 1983-2015 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları	93
Tablo: 1 Görüşülenlerin Cinsiyetleri.....	100
Tablo: 2 Görüşülenlerin Yaşları.....	100
Tablo: 3 Görüşülenlerin Medeni Halleri.....	101
Tablo: 4 Görüşülenlerin Doğum Yerleri.....	101
Tablo: 5 Görüşülenlerin Eğitim Durumu.....	101
Tablo: 6 Görüşülenlerin Mesleki Durumu.....	102
Tablo: 7 Görüşülenlerin Gelir Durumu.....	102
Tablo: 8 Görüşülenlerin Üye Oldukları Siyasi Partiler.....	103
Tablo: 9 Cinsiyetlerine Göre Üye Oldukları Partiler.....	103
Tablo: 10 Yaşlarına Göre Üye Oldukları Partiler.....	104
Tablo: 11 Medeni Durumlarına Göre Üye Oldukları Partiler.....	105
Tablo: 12 Doğum Yerlerine Göre Üye Oldukları Parti.....	106
Tablo: 13 Öğrenim Durumlarına Göre Üye Oldukları Parti.....	107
Tablo: 14 Meslek Durumlarına Göre Üye Oldukları Parti.....	108
Tablo: 15 Gelir Durumlarına Göre Üye Oldukları Parti.....	110
Tablo: 16 Parti İçinde Konumlarına Göre Siyasi Parti Üyeleri.....	112
Tablo: 17 Konumlarına Göre Kaç Yıldır Partiyeye Üye Oldukları.....	113
Tablo: 18 Görüşülenlerin Kaç Yıldır Partiyeye Üye Oldukları.....	114
Tablo: 19 Ayrıcalık Olup Olmamasına İlişkin Veriler.....	115
Tablo: 20 Partilere Üye Olmak İle Ayrıcalık Arasındaki İlişki.....	115
Tablo: 21 Partilere Üye Olanların Sahip Oldukları Ayrıcalıklar.....	116
Tablo: 22 Konumlarına Göre Sahip Oldukları Ayrıcalıklar.....	117
Tablo: 23 Kendilerini Tanımlama Biçimlerine Göre Parti Üyeleri.....	118
Tablo: 24 Cinsiyetlerine Göre Kendilerini Tanımlama Biçimleri.....	119
Tablo: 25 Öğrenim Durumlarına Göre Kendilerini Tanımlama Biçimleri.....	120
Tablo: 26 1 Kasım 2015 Genel Seçimlerinde Hangi Partiyeye Oy Verdiği.....	121
Tablo: 27 Bireylerin 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde Kime Oy Verdikleri.....	122
Tablo: 28 Bireylerin Bundan Sonra Desteklemeyi Düşündüğü Parti.....	123

Tablo: 29 Görüşülenlerin Asla Oy Vermeyecekleri Parti	124
Tablo: 30 Görüşülenlerin Asla Oy Vermeyecekleri Diğer Parti	125
Tablo: 31 Gerek Gördüğü Takdirde Oy Verebilecekleri İkinci Parti	126
Tablo: 32 Gerek Gördüğü Takdirde Oy Verebilecekleri İkinci Parti	127
Tablo: 33 Görüşülenlerin Partiye Üye Olma Nedeni	128
Tablo: 34 Görüşülenlerin En Başarılı Bulduğu Siyasetçi	130
Tablo: 35 Görüşülenlerin En Başarılı Buldukları Siyasetçi	130
Tablo: 36 Görüşülenlerin En Başarısız Buldukları Siyasetçi	131
Tablo: 37 Görüşülenlerin En Başarısız Buldukları Siyasetçi	132
Tablo: 38 Siyasi Parti Liderleri Dışında En Başarılı Buldukları Siyasetçi	133
Tablo: 39 Daha Önceki Dönemlerde Başka Bir Partiye Oy Verip Vermedikleri	133
Tablo: 40 Görüşülenlerin Parti Değiştirme Nedenleri	135
Tablo: 41 Siyasi Bir Aktör Olarak En Çok Hangilerine Katıldıkları	136
Tablo: 42 Siyasi Bir Aktör Olarak En Çok Hangilerine Katıldıkları	137
Tablo: 43 Siyasi Bir Aktör Olarak En Çok Hangilerine Katıldıkları	138
Tablo: 44 Sosyal Çevrelerine Göre Siyasi Parti Üyeleri	139
Tablo: 45 Görüşülenlerin Ailelerini Tanımlama Biçimleri	140
Tablo: 46 Çocukluk Dönemlerinde Aile İçi Son Karar	141
Tablo: 47 Çocukluk Dönemlerinde Aile İçi Kararlara Katılımları	142
Tablo: 48 Siyasi Düşünce Olarak Ebeveynlerini Tanımlama Biçimleri	144
Tablo: 49 Aile Yapısı ile Bireylerin Kendilerini Tanımlama Biçimleri	145
Tablo: 50 Ebeveynlerinin Aile Yapısı İle Siyasi Düşünce Biçimleri	146
Tablo: 51 Ebeveynlerinin Miting ve Protestoya Katılıp Katılmadıkları	147
Tablo: 52 Aileleri ile Miting ve Protestolara Katılıp Katılmadıkları	148
Tablo: 53 Çocukluk Döneminde Aile İçinde Siyasi Tartışmalar Olup Olmadığı	149
Tablo: 54 Çocukluk Döneminde Aileleri ile Siyaset Hakkında Konuşup Konuşmadıkları	149
Tablo: 55 Aile Tanımlamalarına Göre Siyaset Hakkında Konuşma	150
Tablo: 56 Çocukluk Döneminde Aileleri İle Siyaset Hakkında Konuşan Bireyler	151
Tablo: 57 Ailenin Yapısına Göre Siyaset Hakkında Konuşan Parti Üyeleri	151
Tablo: 58 Çocukluk Döneminde Aileleri İle Siyaset Hakkında Konuşmayan Bireyler	152

Tablo: 59 Aile Yapısına Göre Siyaset Hakkında Konuşmayan Parti Üyeleri	153
Tablo: 60 Çocukluk Döneminde En Çok Kimin Görüşüne Güvendikleri	154
Tablo: 61 Öğrencilik Dönemlerinde Eğitsel Kollara Üyelik	155
Tablo: 62 Öğrenim Durumlarına Göre Eğitsel Kollara Üyelik.....	156
Tablo: 63 Öğretmenlerin İdeolojik Kimliklerini Belli Etmelerine Göre Üyeler.....	158
Tablo: 64 Öğretmenleri İle Siyaset İlişkisi Kurmalarına Göre Siyasi Partililer	159
Tablo: 65 Öğretmenleri İle Siyaset İlişkisi Kuran Siyasi Partililer.....	159
Tablo: 66 Öğretmenleri İle Siyaset İlişkisi Kuran Siyasi Partililer.....	160
Tablo: 67 Öğretmenleri Tarafından Haksızlığa Uğrayıp Uğramadıklarına Göre	161
Siyasi Partililer	161
Tablo: 68 Siyasal Eylemlerinden Dolayı Disiplin Cezası Almaları.....	161
Tablo: 69 Siyasal Eylemlerinden Dolayı Disiplin Cezası Alan Siyasi Partililer	162
Tablo: 70 Öğrenim Durumlarına Göre Disiplin Cezası Alan Siyasi Partililer.....	164
Tablo: 71 Dini Bakımdan Kendilerini Tanımlama Biçimleri	165
Tablo: 72 Dini Bilgi Birikimini En Çok Nereden Edindikleri	166
Tablo: 73 Herhangi Bir Cemaat ya da Tarikata Mensup Olup Olmadıkları	167
Tablo: 74 Cemaat ya da Tarikata Mensup Olan Siyasi Partililer.....	168
Tablo: 75 Cemaat ya da Tarikatların Siyasetle İlgilenmesini Doğru Bulup Bulmadıkları	168
Tablo: 76 Cemaat ya da Tarikatların Siyasetle İlgilenmesini Doğru Bulmaları	169
Tablo: 77 Cemaat ya da Tarikatların Siyasetle İlgilenmesini Doğru Bulmayan Parti Üyeleri	170
Tablo: 78 Siyasi Kimliğin Oluşmasında Dinin Etkisi.....	171
Tablo: 79 Siyasi Parti Üyelerine Göre Partilerin Dine Bakışı	172
Tablo: 80 Siyasi Parti Üyelerine Göre Parti Liderinin Dine Bakışı.....	173
Tablo: 81 Din ve Siyaset Kurumunun İç İçe Yürütülmesini Doğru Bulup Bulmadıkları	174
Tablo: 82 Din ve Siyaset Kurumunun İç İçe Yürütülmesini Doğru Bulma Nedenleri .	175
Tablo: 83 Din ve Siyaset Kurumunun İç İçe Yürütülmesini Doğru Bulmama Nedenleri	176
Tablo: 84 Siyasi Parti Liderlerinin Dini Referans Göstermesini Doğru Bulup Bulmamaları	176

Tablo: 85 Parti Liderlerinin Dini Referans Göstermesini Doğru Bulma Nedenleri	177
Tablo: 86 Parti Liderlerinin Dini Referans Göstermesini Doğru Bulmama Nedenleri	178
Tablo: 87 Çocukluk Döneminde Ailenin Arkadaşlara Karşı Tavrı	179
Tablo: 88 Görüşülenlerin Onay Verilmeyen Arkadaş Grupları İle İlişkisi.....	180
Tablo: 89 Arkadaşları ile Fikirlerini Paylaşmalarına İlişkin Veriler	181
Tablo: 90 Okulda Arkadaşları ile Siyaset Hakkında Konuşulması İlişkin Veriler	183
Tablo: 91 Okul İçerisinde Siyaset Hakkında Konuşan Bireylerin Yaşları	184
Tablo: 92 Bireylerin Aile ve Arkadaş Çevresi Arasındaki Siyasal Değer İlişkisi	185
Tablo: 93 Bireylerin Karşıt Görüşlü Kişiler İle Arkadaşlık Kurmaları	186
Tablo: 94 Düzenli Olarak En Çok Takip Edilen Gazete Öncelikleri.....	188
Tablo: 95 Düzenli Olarak En Çok Takip Edilen Gazete Öncelikleri.....	189
Tablo: 96 Düzenli Olarak En Çok Takip Edilen Gazete Öncelikleri.....	190
Tablo: 97 Gazetelerde En Çok İlgi Duydukları Konular	192
Tablo: 98 Gazetelerde En Çok İlgi Duydukları Konular	193
Tablo: 99 Gazetelerde En Çok İlgi Duydukları Konular	194
Tablo: 100 Düzenli Olarak En Çok Hangi TV Kanalını İzledikleri	195
Tablo: 101 Düzenli Olarak En Çok Hangi TV Kanalını İzledikleri	197
Tablo: 102 Düzenli Olarak En Çok Hangi TV Kanalını İzledikleri	198
Tablo: 103 Sosyal Medya Kullanım Durumlarına Göre Parti Üyeleri	199
Tablo: 104 Sosyal Medya Kullanan Parti Üyelerinin Yaşları.....	200
Tablo: 105 Sosyal Medyada Siyasetle İlgili Paylaşımlarda Bulunma Durumları.....	201
Tablo: 106 Sosyal Medyada Siyasetle İlgili Paylaşımlarda Bulunma ile Yaş İlişkisi ..	203
Tablo: 107 Konumlarına Göre Sosyal Medyada Siyasetle İlgili Paylaşımında Bulunma	204
Tablo: 108 Sosyal Medyada Karşıt Görüşte İçeriklere Yaklaşımları	205
Tablo: 109 Düzenli Olarak Takip Edilen Siyaset Programı Olup Olmaması	206
Tablo: 110 Cinsiyete Göre Düzenli Olarak Takip Edilen Siyaset Programı	206
Tablo: 111 Konumlara Göre Düzenli Olarak Takip Edilen Siyaset Programı.....	207
Tablo: 112 Düzenli Olarak Takip Edilen Siyaset Programı.....	208
Tablo: 113 Siyasetle İlgilenmenin Anlamına Göre Parti Üyeleri	210
Tablo: 114 Siyasetle İlgilenmenin Anlamına Göre Parti Üyeleri	211
Tablo: 115 Siyasetle İlgilenmenin Anlamına Göre Parti Üyeleri	212

ÖNSÖZ

Bireylerin siyasal davranış kalıpları karmaşık etkiler altında ortaya çıkmaktadır. Bu etkilerin hangi parti üyeleri için daha çok ya da daha az etkili olduğunu ortaya çıkarmak adına yapılan bu çalışma; Konya İl Başkanlıklarına üyelikleri bulunan AK Parti, CHP ve MHP parti üyelerinin siyasal sosyalleşmelerine etki eden faktörlerin neler olduğu ve birbirleri ile benzeyen ve ayrılan yönlerini karşılaştırarak sosyolojik analiz ile sunan bir çalışmadır.

Araştırmanın olgunlaşma ve pişme dönemlerinde yardımlarını esirgemeyen, her harfine titizlikle yaklaşan, yolunu kaybettiğimde ışık açan, duruşu, kişiliği ve karakteri ile sadece bugün değil her zaman örnek olan danışman hocam sayın Prof. Dr. Kamil Kaya'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yine bu çalışmanın oluşmasında sabırla bana destek olan ve kendi öğrencilerinden ayırmayan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Metin Özkul'a; fikir ve önerileri için Doç. Dr. Ümit Akca ve Dr. Öğr. Üyesi Kamil Şahin'e; alan çalışmasında gerekli izinleri veren AK Parti, CHP ve MHP Konya il başkanlarına ve son olarak maddi ve manevi her anlamda bana sonsuz desteklerini sunan aileme teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Isparta, 2018
Gülşen Çimen

GİRİŞ

Toplumsallaşma denilen kavram en genel anlamı ile bireylerin toplum içerisinde uygun bilgi, inanç, tutum ve davranışları öğrenme sürecidir. Birey toplumdan ayrı düşünülemez bir varlıktır. Toplumun bir üyesi olan bireyler birbirleri ile etkileşim kurarak kendi değer sistemlerini oluşturmuşlardır. Nasıl ki her bireyin özellikleri diğer bireyden farklı ise mevcut toplumların her birinin oluşturduğu kültürel etkinlik diğer toplumlardan farklıdır. Bundan dolayı her toplum kendine özgü kültürel sisteme sahiptir. Bu sebeple toplumların varlıklarını sürdürebilmeleri için sahip olunan kültürel değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılması, muhafaza edilmesi gerekmektedir.

Toplum bireyin dışında var olan bir yapıdır. Bireyden önce vardır ve kendine özgü kurallara sahiptir. Birey doğduğu andan itibaren toplumsallaşma sürecine dâhil olur. Toplumsallaşmanın ön koşulu bu sebeple bir toplumun var olmasıdır. Birey diğer bireylerden farklıdır. Ancak bir toplumun üyesi olarak o topluma özgü düşünce ve davranış kalıplarına uygun hareket etmek toplumsallaşma dediğimiz süreçte öğrenilmektedir. Toplumsallaşma ilk olarak ailede başlamaktadır. Bireyin sahip olduğu aile ilişkileri, anne baba etkisi, anne ya da babanın eğitim durumu, aile içindeki iktidar ilişkileri, ailenin dini, muhafazakâr yapısı ya da çocuğun aile içerisinde ne kadar söz sahibi olduğu gibi etmenler bireyin sosyalleşme süreci için önemli bir ayrıntıdır. Aile kadar okul hayatı da sosyalleşmeyi etkileyen faktörlerden birisidir. Kendi akran grupları içerisinde eğitim öğretim hayatına başlayan çocuklar, anne ve babalarından sonra öğretmenlerini rol modeli almaktadır. Okul sürecinde kendini akran gruplarına kabul ettirme, etkinlik kulüplerine katılım gösterme gibi durumlar çocuğun sosyalleşmesi açısından önemlidir. Daha sonraları belirli sosyal grupların (arkadaş ve iş grupları, sendikalar, dernekler, oyun kulüpleri...) içerisine dâhil olma ve son olarak modern dünyanın bir sonucu olan kitle iletişim araçları bireylerin sosyalleşmeyi öğrenme sürecinde büyük bir önem taşımaktadır. Bu süreç aynı zamanda bireyin kimliğinin oluştuğu bir süreçtir. Birey topluma ait kültürel örüntüleri öğrenirken kendi kimliğini şekillendirir. Toplumsallaşmayı edindiği süreçler ise kimliğin nasıl oluşacağı yönünde ipuçları vermektedir. Burada önemli olan bireyin hem kendi kimliğini oluşturması hem de sahip olduğu toplumun kültürel örüntülerini devam ettirmesidir.

Bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturan siyasal sosyalleşme ise sosyalleşmenin bir boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır. Birey, toplumsal ve siyasal alan içerisinde, kurumsal ve çevresel faktörlerin etkisi ile kendisinden beklenen birtakım siyasal rollerden haberdar olur. Bu alanda yapılan birçok çalışma yetişkinlerin siyasal sosyalleşmelerinde aile kurumundan başlayarak analiz etmektedir. Birey ailesinden doğrudan ya da dolaylı yöntemlerle edindiği siyasal rollerden haberdar olması ile diğer kurumsal ve çevresel faktörlere olan yaklaşımını düzenler. Aileden sonra eğitim, din, kitle iletişim araçları ve akran grupları da bireylerin hayatlarının çeşitli evrelerinde karşı karşıya kalacakları siyasal sosyalleşme de etkili olan araçlardır. Belirli bir takım siyasal düşünce biçimi ile diğer siyasal sosyalleşme araçları ile karşı karşıya gelen birey ya

siyasal kimliğini mevcut yönde geliştirir ya da tam tersi bir siyasal düşünceye sahip olacak şekilde yeniden düzenlemesine kaynaklık eder.

Konya ilinde Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi ve Milliyetçi Halk Partisinin il başkanlıklarına üyelikleri bulunan bireylerin siyasal sosyalleşme süreçlerinde hangi kurumsal ve çevresel faktörlerden daha çok ya da daha az etkilendiğinin ortaya çıkarılması temel problem olarak karşımıza çıkmaktadır. 2017 yılını kapsayan bu çalışmada nicel veri toplama tekniğinin yararlanılmış ve açık uçlu, kapalı uçlu ve yarı kapalı uçlu olmak üzere 76 soruluk bir anket formu uygulanmıştır.

Dört bölümden oluşan bu çalışmada; kavramsal ve kuramsal çerçevenin yer aldığı birinci bölümde ilk olarak sosyalleşme sürecine etki eden kavramların analizi edilmiş, siyasal sosyalleşmede kurumsal ve çevresel faktörlerin ne derecede öneme sahip olduğu ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Kuramsal çerçevede ise sosyoloji biliminin esas aldığı kuram ve kuramcılar etrafında oluşan fikirler tartışılmıştır.

İkinci bölümde, genel siyasal düşünce yapısını anlamak adına siyasal kültür ve ideoloji konuları tartışılmış, özelde kendi toplumumuzu anlamak adına Osmanlıcılık, Batıcılık, İslamcılık ve Türkçülük akımlarından bahsedilmiştir. Çalışmanın yürütüldüğü Konya ilinin tarihsel süreçte oy verme davranışını anlamak adına TÜİK verilerinden yararlanılarak 1961 ve 2015 yılları arasında milletvekili genel sonuçları ile genel çerçeve anlaşılacak istenmiştir. Üçüncü bölümde araştırmanın yöntem ve teknikleri yer alırken son bölüm olan dördüncü bölümde alan verileri demografik ve sosyo-kültürel özellikleri başta olmak üzere değerlendirilmiş ve parti üyelerinin birbirleri ile benzeyen ve farklılık gösteren yönleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Aile, din, arkadaş grupları ve kitle iletişim araçlarının siyasal sosyalleşmeye etkileri başta ele alınmak üzere, parti üyelerinin daha önceki dönemlerde siyaset ile nasıl bir bağ kurdukları da ortaya çıkarılmış ve çalışma tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Sosyalleşme

Sosyalleşme, en genel anlamıyla bir ferdin grup faaliyetlerine katılmasında kendinden beklenen uygun rol ve ilgili normlardan haberdar olması, toplum içerisinde uygun bilgi, inanç, tutum ve davranışları öğrenme sürecidir. Sosyalleşme süreci, toplumsal bir olgudur ve bireyin doğduğu andan itibaren başlar ve toplum üyeliğini kazanmasında geçirdiği tüm safhaları kapsar ve hayat boyu devam eder¹.

Toplumla bireyin etkileşimi konusu sosyalleşmenin anlaşılmasında çok önemli bir konudur. Toplum, bir insan ürünü olduğu kadar insan da toplum ürünü bir varlıktır. Birey, doğduğunda toplumu hazır olarak bulur. Ölürken de toplum yaşamını sürdürür. O halde toplumun kuruluşunda diyalektik bir süreç vardır. Bu diyalektik sürecin sosyalleşme ile gerçekleştiği söylenebilir².

Sosyalleşme kavramı ilk kez Fransız Sosyolog Emile Durkheim tarafından kullanılmıştır. Durkheim sosyalleşme kavramı ile eğitim kavramı arasında bir ilişki kurarak, eğitimin yetişkin insanların sosyalleşmelerinde önemli bir toplumsal araç olarak görmüştür³.

Ona'a göre sosyalleşme, insanın sosyal bir varlık haline gelme sürecini ifade eder ve bu durum kişide içten gelen çok güçlü bir farklılaşma meydana getirir. Bu farklılaşma aracılığıyla bireylik, tabii bir varlık olma durumundan çıkarak sosyal bir varlık olarak, çevresiyle diyalog kuran ve etkileşime giren bir varlık olma durumuna geçmektedir. Böylece insanın doğuştan getirdiği ferdiyete, yani bütünüyle kendine özgü oluşuna, ikinci bir öz olan sosyal varlık eklenmektedir⁴.

Doğduğunda asosyal bir karaktere sahip olan insan, eğitim sayesinde sosyal bir hayat tarzı edinmiş olur ancak eğitimle bireylerin davranışlarını etkilemek onların bireyselliği yok etmez. Bireyin diğer insanlarla etkileşim içerisinde olması kişiliğini,

¹ Mustafa E. Erkal, **Sosyoloji (Toplum Bilimi)**, Der Yayınları, 17. Baskı, İstanbul, 2014, s.105.

² Peter L. Berger, **Kutsal Şemsiye**, Çev.: Ali Coşkun, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2005, s.37-38.

³ Nihat Yılmaz, "Sosyalleşme Sürecinin Siyasallaşma Boyutu", **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, Cilt 9, Sayı 19, Yıl 2013, s. 320.

⁴ Hüseyin Akyüz, **Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma**, MEB Yayınları, Ankara, 1991, s. 210.

değerlerini ve davranış kalıplarını etkiler. Bu nedenle bireyin bir kimlik duygusu ile bağımsız düşünme yetisinin ve davranma becerisinin yok olması düşünülemez, aksine bu duygular sosyalleşme süreci içinde gelişmektedir⁵.

Kimliklerimizin oluşmasında yaşam boyu süren sosyalleşmenin çok önemli bir rol oynamaktadır. Bireyler kişisel kimliklerini kendilerinin biçimlendirmelerini mümkün kılan özgür bir iradeye de sahiptirler. Böylece, sadece diğerlerinden etkilenmekle kalmaz, diğerlerinin kendilerini değerlendirme biçiminde de etkili olurlar. Sosyalleşme sürecinin sadece pasif alıcıları olmayan bireyler için kimlikler, sosyalleşmenin değişik türdeki zorlamaları tarafından oluşturulur ama bireylerin ve grupların yaptıkları tercihlere ve sosyalleşmenin getirdiği zorlamalara karşı verdikleri tepkiler de bu konuda etkiye sahiptir⁶.

Wach'a göre sosyoloji, toplumsal ilişkileri ve onların biçimlenişini ampirik ve sistematik olarak araştıran bir toplumsallaşma öğretisidir⁷. Toplumla bireyin etkileşimi sosyalleşmenin anlaşılmasında çok önemlidir çünkü toplum, bir insan ürünüdür. Toplum eylem halindeki insanlar tarafından meydana getirilir, sürdürülür ve insandan ayrı hiçbir sosyal gerçeklik toplumda var olamaz. Ama insan da toplum ürünü bir varlıktır. Birey, doğduğunda toplumu hazır olarak bulur ve birey öldükten sonra da toplum varlığına devam eder. Bu nedenle toplumun kuruluşunda diyalektik bir süreç vardır ve bu diyalektik sürecin sosyalleşme ile gerçekleştiği söylenebilir⁸.

Sosyalleşme, diyalektik süreç olarak toplumun kuruluşunda üç boyutta kendini gösterir. Bunlar dışsallaşma, nesnelleşme ve içselleşmedir. Toplum, bu üç boyutun anlaşılmasıyla kavranabilir. *Dışsallaşma, bireylerin hem fiziksel hem de zihinsel faaliyetleriyle dünyaya doğru sürekli taşmalarıdır. Nesnelleşme, kendi asli üreticilerini kendilerinden çok dışa dönük bir olgusallık olarak karşılayan bir realitenin (yine hem fiziksel hem de zihinsel) bu faaliyetinin sonucunda ulaşılan bir boyuttur. İçselleşme ise, söz konusu aynı realitenin kendisini bir kez daha nesnel dünyanın yapılarından öznel bilincin yapılarına aktarırken insanlar tarafından tekrar kendi içlerine mal edilmesidir.*

⁵ Gönül İçli, **Sosyolojiye Giriş**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 118.

⁶ Ken Browne, **Sosyolojiye Giriş**, Say Yayınları, Çev.: İbrahim Kaya, İstanbul, 2014, s. 26.

⁷ Joachim Wach, **Din Sosyolojisine Giriş**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Çev.: Battal İnandı, Ankara, 1978, s. 56.

⁸ Berger, **a.g.e.**, s. 38.

*Dışsallaşırken toplum, bir insan ürünüdür. Nesnelleşirken ise kendi nev-i şahsına münhasır olur. İçselleşme boyunca insan artık, toplumun bir ürünüdür*⁹.

Fichter'e göre nesnel bakımdan sosyalleşme belirli bir toplumun sahip olduğu kültürü, değerleri ve hedefleri fertlere yavaş yavaş benimsetmek onlara toplumda yerine getirmek zorunda oldukları sosyal rolleri öğretmektir¹⁰. Öznel bakımdan sosyalleşme ise, bireyin çevresindeki kişilere uyarlanması sonucu ömür boyu sürecek olan bir öğrenme sürecidir¹¹.

Kendi içerisinde de bir takım diyalektik etkileşim barındıran sosyalleşme sürecinde sadece büyüklerin çocuklar üzerinde sosyalleşmeye etkisinden bahsetmek eksik olur. Ailede ya da toplumdaki büyükler, çocuklardan ve kendilerinden daha genç olanlarından bazı şeyler öğrenir ve onlar vasıtasıyla yeni öğrenme tecrübeleri yaşar¹².

O halde mutlak anlamda sosyalleşenler ve sosyalleştirenler gibi iki karşıt aktörden söz etmek oldukça zordur çünkü sosyalleşenler aynı zamanda sosyalleştirici rolünü de ifa ederler. Sosyalleşmede öğretici veya kendisine uyum sağlananlar aynı zamanda sosyalleşen rolünü icra ederler. Doğumdan itibaren aileden başlayarak toplumun çeşitli alanlarında devam edip gerçeklik kazanan sosyalleşme süreci, insanın ölümüyle o insan için son bulur. İlköğretime yeni başlayan çocuk, üniversiteye yeni başlayan genç, askere giden kişi, yeni bir ülkeye ilk yerleşen kimse, işe yeni başlayan işçi, tecrübeli işçi, işveren veya patron, amir ve memur, öğretmen ve öğrenci vs. hep kendi alanlarında, buldukları çevrede sosyalleşme sürecine dâhil olurlar. Ancak sosyalleşmede her yaş döneminin kendine kurallar barındırır bu nedenle yetişkinin sosyalleşmesi çocuğun sosyalleşmesinden farklıdır. Yetişkinin çevresi görece daha dardır. Fakat yine de yetişkin de temelde çocuktaki gibi bir sosyalleşme süreci içinde yer alır. Dolayısıyla yetişkinin sosyalleştirme araç, etken veya ajanlarından öğrenmesi ve topluma katılması söz konusudur. Bu ise formel veya informal olabilir. Yetişkinlerin hızlı toplumsal değişimler nedeni ile yeni teknolojileri, yeni gelişmeleri ve yeni ilişki

---

⁹ Berger, **a.g.e.**, s. 38.

¹⁰ Zeki Arslantürk ve M. Tayfun Amman, **Sosyoloji**, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2009, s. 96.

¹¹ Joseph Fichter, **Sosyoloji Nedir**, Çev.: Nilgün Çelebi, Anı Yayınları, Ankara, 2002, s. 26.

¹² Anthony Giddens, **Siyaset Sosyolojisi ve Toplumsal Teori**, Çev.: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2000, s. 25.

biçimlerini öğrenmeleri gerekmektedir. Bu durumda aslında çocuklar da büyüklere, anne babalara yeni bir takım şeyleri öğretebilmektedirler¹³.

Bireylerin sosyalleşmelerinde sosyal kontrol mekanizmaları insanları kültürel örüntülere uyumlu hale getirmektedir. *“Sosyal kontrol mekanizmaları sosyalleşmede kişinin, onaylanan davranışların beklenen kalıplarının neler olduğunu öğrenmesi ve bunları benimseyip yerine getirmesi demektir. Kişiler ile kalıpların birlikteliği, sistematik bir grup hayatını mümkün kılar. Kendi kendini kontrol etme, sosyalizasyonun öznel boyutu; sosyal kontrol ise nesnel ve dışsal boyutudur”*¹⁴.

Sosyal kontrol, sosyal düzenin devamını sağlamak, sapmayı önlemek için, kullanılan mekanizmaların ve araçların bütününe ifade eden bir kavramdır¹⁵. Sosyal kontrol, belli bir davranışı gerçekleştirme konusunda birey üzerinde baskıda bulunur¹⁶. Sosyalleşme ise, sürekli bir uzlaşmayı hedefler ve başarılı olduğu oranda toplumsal istikrar güçlü demektir¹⁷. Toplum yönlendirir, kontrol eder ve bireysel davranışı cezalandırır¹⁸.

Sosyalleşme sürecinin bir uzantısı olan sosyal kontrol; ister kendi toplumunda büyümüş ister başka bir toplumdaki göç etmiş olsun kişinin, onaylanan davranışların beklenen örüntülerinin neler olduğunu öğrenmesi ve bunları yerine getirmesi demektir. Kişiler ile örüntülerin birlikteliği sistematik bir grup yaşamını mümkün kılar. Kendi kendini kontrol etme, sosyalleşmenin öznel boyutudur. Sosyalleşme süreci, kişilerin davranış kalıplarına uymasını hem sağlayan hem de sürekli kılan bir mekanizmadır¹⁹.

Başarılı bir sosyalleşme toplumun nesnel dünyası ile ferdin öznel dünyası arasında bir uyum kurmaya bağlıdır. Tamamen sosyalleşen bireyden bahsedilirse, toplumsal dünyada nesnel bir biçimde hazır bulunan her bir mananın, söz konusu bireyin kendi öz bilincinde sübjektif olarak verili ona benzer bir anlama sahip olduğudur²⁰.

¹³ Mahmut Tezcan, **Eğitim Sosyolojisi**, Feryal Matbaa, Ankara, 1996, ss. 48-49.

¹⁴ Fichter, **a.g.e.**, ss.177-189.

¹⁵ Sulhi Dönmezer, **Sosyoloji**, 8. Baskı, Savaş Yayınları, Ankara, 1982, s. 286.

¹⁶ Mine E. Tan, **Toplumbilimine Giriş Temel Kavramlar**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1981, s. 121.

¹⁷ Berger, **a.g.e.**, s. 75.

¹⁸ Berger, **a.g.e.**, ss. 64-65.

¹⁹ Fichter, **a.g.e.**, s.177.

²⁰ Berger, **a.g.e.**, s. 70.

Sosyal kontrol, toplum üyelerinin diğerlerince beklenen tarz ve şekilde hareket etmelerini sağlayarak başkalarının ne tarzda hareket edeceklerini tahmin eden mekanizmalardır. Sosyal kontrol, insanın dışında zorla kabul ettirilen bir şey değildir. İnsanlar toplum hayatında o biçimde sosyalleştirilmektedir ki, önemli sosyal normlardan saptıklarında kendilerini mutlu hissetmemektedirler²¹. Günümüz toplumlarında birey üzerindeki küçük, birincil grupların etkisinin büyük, ikinci birliklerin etkisinden çok daha fazla ve çabuk olduğu da bir aksiyom olarak ileri sürülebilir²².

Grup üyelerinin, grubun amacını ve normlarını dikkate alma gereği duymaları, genel toplumun adet ve geleneklerinin baskısı ile ilişkilidir. Bu bağlamda düşünülen toplumsal kurumlar, birincil grup ve geleneklerden ayrılırlar. Hatta adet ve gelenekler belli bir davranış kıvamına ve olgunluğuna erişmiş olsalar da, onların toplumsal kurum işlevi yüklenebilmeleri için daha başka özelliklere de sahip olmaları gerekir. Ancak burada şu hususu belirtmeliyiz ki, birincil gruplar yalnızca bireyi yönlendirmekle kalmazlar, aynı zamanda toplumsal kurumlar için de kültürel bir temel hazırlarlar²³. Sosyalleşmenin tam olarak yaşanması ile birey bir toplum parçası haline gelir. Sosyalleşmenin bir sınırı yoktur ve bu yüzden hayat boyu devam eden bir olgudur.

1.1.1.Sosyalleşme Sürecine Etki Eden Kurumsal Faktörler

1.1.1.1.Aile

Kurumlar toplumsal hayatın önemli bir boyutu olarak belirli ortak hedefler ve çıkarlar çevresinde ortaya çıkıp gelişen örgütlü ve organize toplumsal etkileşim, biçim ve oluşumlardır. Aile, hukuk, din, ahlak, ekonomi, eğitim, siyaset bu kurumların başında yer almaktadır²⁴. Her toplumda kurumlar, belirli ihtiyaçları karşılarken bu ihtiyaçlara ilişkin kuşaktan kuşağa aktarılan anlam kodları ve davranış örüntülerinden oluşmaktadır²⁵. Toplumsal kurumlar bireylerin bir takım ihtiyaçlarını karşılamak için var olmuş yapılardır. Aile kurumu, toplumsal kurumların temelini teşkil etmektedir ve bazı toplumsal işlevlere sahiptir.

²¹ Dönmezer, **a.g.e.**, s. 262-263.

²² Fichter, **a.g.e.**, s. 177-178.

²³ Akyüz, **a.g.e.**, s.78.

²⁴ İsmail Doğan, **Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar**, Pegem A Yayıncılık, 7. Baskı, Ankara, 2007, s. 175.

²⁵ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, **Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması**, Ankara, 2011, s.30.

En genel tanımı ile aile, aralarında gerçek bir uzlaşma ve akrabalık bağı olan ve bütün sosyal münasebetleri bir soy etrafında olan zümrelerdir²⁶. Sosyoloji literatüründe üzerinde en çok durulan temel kurumlardan başında yer alan aile, bireyin dünyaya geldiği andan itibaren içinde yer aldığı, ona yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli bakım ve desteğin sunulduğu sosyal bir ortamdır. Toplumun sahip olduğu değer yargıları, normatif kurallar ve sosyalleşmenin en ciddi ve yoğun olarak yaşandığı toplumsal yapı ailedir²⁷.

Aile, genel olarak nüfusu yenileme, milli kültürü taşıma, çocukları sosyalleştirme, ekonomik, biyolojik ve psikolojik tatmin fonksiyonlarının yerine getirildiği bir kurumdur²⁸. İnsanlığın sosyal ve kültürel gelişmesinin her alanında yer alan aile, iki cins arasındaki ilişkileri, neslin devamını düzenleyen, standartlaştıran bir sistemdir²⁹.

En eski ve evrensel bir kurum olan ailenin oluşması evlilik adı verilen sözleşme ile gerçekleşir. Bir toplumun varlığını sürdürebilmesi için aile kurumuna ihtiyaç duyulur. Sağlıklı bir toplumun oluşumu ve sürekliliği açısından ailenin istikrarı oldukça önemlidir. Toplumun oluşturan bu temel kurum ne kadar sağlam ve sıhhatli olursa, şüphesiz bunların oluşturduğu toplum ve devletler de o derece güvenli ve huzurlu olur. Bu istikrarın bozulması, sorunlu birey ve ailelerin sayısının artmasına sebep olacağı gibi toplumun huzuruna da olumsuz bir etki yapacaktır³⁰.

Her toplum kendine özgü bir aile yapısına sahiptir. Tarihsel süreç içerisinde, ailenin yapısında, görevlerinde ve üyelerinin sayısında sürekli değişimler meydana geldiği kadar, aynı ülkenin kırsal ve şehir kesimlerinde bile aile yapıları arasında büyük farklar vardır³¹.

Kıraya göre, aile, *toplumsal değişimde tampon kurum işlevi gören, yapısal değişimlerin getirebileceği kopuklukları şekil ve işlev değiştirerek karşılayan, bireylerin güvenlik gereksinimlerini değişik biçimlerde yerine getiren sosyal bir*

²⁶ Hilmi Ziya Ülken, **Sosyoloji**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1943, s. 268.

²⁷ Önal Sayın, **Aile Sosyolojisi Ailenin Toplumdaki Yeri**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1990, s. 2.

²⁸ Erkal, **a.g.e.**, s.109.

²⁹ Mustafa Aydın, **Kurumlar Sosyolojisi**, Kadim Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2011, s.35.

³⁰ Vehbi Ünal, "Geleneksel Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş Sürecinde Boşanma Sorunu ve Din", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 6 Sayı: 26, Bahar 2013, s.589.

³¹ Kenan Çağan, "Ailenin İşlevleri", **Aile Hakkında Kuramsal Perspektifler**, Ed. Kadir Canatan, **Aile Sosyolojisi**, Açılım Kitap, İstanbul, 2011, s. 84.

*kurumdur.*³² Bu tampon mekanizmalar sayesinde, sosyal yapının çeşitli yönleri birbiri ile bağlanır, fonksiyonel bütünün parçası olmayan taraflar kaybolur. Bu şekilde toplumun orta hızda bir değişme oluşumunda da görece bir denge halinde kalması mümkün olur. Bireyin doğumuyla beraber ilk sosyalleşebileceği ortam ailedir. Toplumun davranış biçimleri, değerleri, normları, gelenekleri bireylere aile içerisinde aktarılır. Aile kurumunun en temel işlevi birey ile toplum arasında bir nevi tampon mekanizması oluşturmasıdır. Aile sayesinde birey ait olduğu toplumun kültürel değerlerini benimser.

Kimi araştırmalarda birincil sosyalleşme dönemi olarak yer alan aile, bireyin yaşamının ilk yıllarını kapsamaktadır. Bu dönemde birey ailesine karşı bağımlıdır. Yeni doğan bir insanın başkalarının yardımı olmaksızın hayatta kalması düşünülemez. Bundan dolayı bireyin yaşamının ilk yıllarında çocuğun kimliğinin ve kişiliğinin oluşum dönemi olan birincil sosyalleşme döneminde birey için hayati öneme sahip olan en etkin ve temel kurum ailedir. Bu dönemde *“kişinin ailesinde gerçekleştirdiği sosyalleşme ne derece başarılı ise ömür boyu sürecek olan sosyalleşmesi de o derece başarılı olur”*³³.

Çocuklar, içinde yaşadıkları toplumun yaşam biçimini oluşturan kültürün temel değerlerini, normlarını ve diğer özelliklerini birincil sosyalleşme sürecinde öğrenerek kim oldukları algısının ve toplumsal cinsiyetleri, etnisiteleri ve cinsiyetleri gibi sosyal kimliklerinin önemli unsurlarını da bu süreçte edinirler. Çoğu durumda, çocuklukta inşa edilen bu kimlikler, insanların yaşamları boyunca devam eder ve bu kimlikleri yetişkinlikte değiştirmeleri çok daha zordur³⁴. Bu dönem, bireyin erken çocukluk dönemi olan 0-6 yaş arası dönemde yer alan düşünceleri ile ilişkili bireysel kimlik veya temel kişilik oluşumu ile birlikte son bulmaktadır. Daha sonraki dönemlerde ise, bireyin kişilik yapısında esaslı değişiklikler olmamakla birlikte, bireyin temel kişiliği bazı değişikliklere uğrayabilir. Yani bireyin çocukluk izlenimlerinin mutlak bir değişmezliği savunulamaz³⁵.

Her ailenin çocuğundan beklediği roller farklıdır. Ailenin sahip olduğu ekonomik düzey, dini yaşantısı, geleneksel muhafazakâr bir duruşa sahip olması ve

³² Mübeccel B. Kiray, **Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1999, s. 96.

³³ Halis Çetin, **İnsan ve Siyaset, Siyasetin Psikolojik Temelleri**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003, s. 72.

³⁴ Browne, **a.g.e.**, s. 25.

³⁵ Türker Alkan, **Siyasal Bilinç ve Toplumsal Değişim**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1989, s. 33.

statü gibi etkenlere bağı olarak çocuklarından beledikleri davranışları ve oluşmasını istedikleri benlik kavramları farklıdır. Bu sebeple aile korumacı bir tavır sergileyerek çocuğun hangi ortamlarda nasıl sosyalleşeceğine karar verir. Çocuğun akran gruplarından, takip ettiğı dergi ve kitaplara kadar yetkiyi elinde bulundurmak ister. Birçok anne ve baba kendi düşüncesine zıt birey yetiştirmekten korkar. Bu nedenle çocuk sahip olduğı ailenin kültürel örüntülerini devam ettirir. Sanayi öncesi toplumlarda daha çok görülen geleneksel geniş aile yapısı ile sanayileşme sonrası toplumlarda görülen çekirdek aile yapısı çocukların sosyalleşmesi açısından farklı işlevlere sahiptir. Geleneksel geniş ailede, ekonomi, saygınlık, eğitim, koruma, dini öğreti, eğlence ve dinlenme, soyun devamı, psikolojik ve manevi doyum gibi işlevler sadece aile içerisinde gerçekleşmektedir. Çocuğun rol model aldığı kişiler aile büyükleridir. Burada çocuğun sosyalleşmesinden ve aileden kopmasından korkulur. Farklı olan tehlikeli görülür. Aile hangi kültürel örüntüye sahip ise çocuğunda o şekilde yetişmesi sağlanır. Örnek alabileceğı başka bir aracın varlığına izin verilmez. Eş seçme kendi tercihi değildir, hısım akraba içerisinde soyun devamını sağlayacak benzer yaşantıya sahip birey hane içerisine eş olarak kabul edilir. Çocuğun dini öğretileri ve eğitimi ilk olarak ailede verilir. Cinsiyete göre roller belirlenmiştir ve birey kendinden istenilen rolü gerçekleştirir.

Endüstrileşme süreci ile birlikte geleneksel aile yapısında değişimler meydana gelmiştir. Bu aile biçimi günümüz kent toplumunun çekirdek aile özelliğini taşımaktadır. Özellikle anne ve babanın çalışıyor olması nedeniyle aile içerisinde çocuğun sosyalleşme rolleri diğer kurumlara devredilmiştir. Çocuk bakım merkezleri, bakıcılar, okul öncesi eğitim merkezleri gibi yapılar çocuğun daha çok küçük yaşlarda farklı etkileşimlerde bulunmasına imkân sağlamıştır. Eğlence ve dinlenme işlevi, boş zaman aktivitesi olarak hane içerisinde değil arkadaş grupları ile dışarıda yapılan aktiviteler olmuştur. Bireylerin evleneceğı kişiyi kendisinin seçmesi ve onu daha sonra ailesi ile tanıştırmayı beklenmiştir. Aileden gelen bir saygınlık yerine kişinin sahip olduğı statüsüne göre saygınlık ön plana geçmiş, bunun için çocukların eğitimine daha fazla önem verilmiştir. Ancak genç çocukların sosyalleşmesi ilk olarak ailede başladığı için ana sorumluluk hala ailededir.

Duverger'e göre, ebeveynler çocuklarına kendi ana-babalarından aldıkları kültürü iletirler. Psikanaliz, ebeveynin çocuklar üzerinde yarattıkları ilk etkinin, ilk

çocukluk yıllarına ait olduğunu göstermiştir. İnsan yavrusu, doğuştan, diğer memelilerin yavrularına oranla, fizik bakımından daha güçsüz ama düşünsel bakımdan daha ileridir. Bu özelliği ile türdeşlerine en bağlı olan hale gelir. İlk bağıllık ve ilk toplumsal ilişki ebeveyne karşı doğar ve o kadar etkilidir ki sonradan kurulan toplumsal ilişkilerde hep ebeveynle olan ilk ilişkilerin izinden gidilir. Çocuk kendi benliğini kazanmadan önce ilkin ananın, peşi sıra da babanın egemen olduğu birtakım simgelerin etkisi altındadır³⁶. Duverger ileri sürdüğü bu görüşü ile bireyin ilk anneyi daha sonra babayı, sosyalleşmede örnek alınmasıyla insanlığın geçirdiği tarihsel evrime vurgu yaparak insanlığın ilk yontma taş devrinde (paleolitik) “*anaerkil*” aşamadan, tarımın gelişmesi ile (neolitik) “*ataerkil*” bir aşamaya geçildiğini vurgulamıştır.

Ailenin önemine vurgu yapmak isteyen kimi sosyologlar, sosyalleşme sürecini aile içindeki ve dışındaki biçiminde kategorize etme yoluna gitmişlerdir³⁷. Cooley’e göre aile, toplumsallaşmanın gerçekleştiği temel bir kurumdur. Bunun için aileyi açık bir sistem olarak ele almış ve “*W.I. Thomas ve F.W. Znaniecki’nin The Polish Peasant in Europe and America (1918-1920)*” adlı çalışmasında Polonya’dan ABD’ye göç eden köylülerin asimilasyon deneyimleri incelenmiştir. Polonyalı köylülerin ABD’deki dönüşümleri, bireyci değerleri edinmeleri ve geleneksel ailevi inanç ve değerlerinden kopuşu konu edinmiştir³⁸. Aile sosyalleşme sürecinin kaçınılmaz bir parçasıdır. Çünkü Cooley’in geliştirdiği ayna benlik kavramının oluşması, ilk benlik duygusunun gelişimi ve temel değerlerin, inançların, duygusal bağıllıkların oluşması aile üyeleri ile olan etkileşim sürecinde olmaktadır. Bu çerçevede aile üyeleri, çocuğun ilk önemli ötekileridir ve onun en önemli birincil grubunu oluşturmaktadır. Dolayısıyla çocuğun hayatı üzerinde en güçlü potansiyel etkiye sahip birincil grup aile olmaktadır³⁹.

Ailenin çocuğun sosyalleşme sürecindeki etkinliğinde gerileme olduğu çoğu sosyolog tarafından kabul gören bir durumdur. Özellikle 1950’lerden sonra, kadınların çoğu, aileleri için yeterli yaşam standartlarını sağlamak amacıyla ev dışında çalışmak zorunda kalmıştır. Babalar tarafından da çoğunlukla çocuklarla daha fazla vakit geçirmek yoluyla bu durumun olumsuz etkilerini telafi etmeye yönelik çaba

³⁶ Maurice Duverger, **Siyaset Sosyolojisi**, Varlık Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 1998, s.99.

³⁷ Mahmut H. Akın, **Toplumsallaşma Sözlüğü**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2011, s. 21.

³⁸ Zehra Zeynep Sadıkoğlu, **1920-1960 Yılları Arasında ABD’de Aile ve Aile Sosyolojisi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014, s.79.

³⁹ Sağıdikoğlu, **a.g.t.**, s. 82.

yeterince sarf edilmemiştir. Ayrıca boşanma oranlarındaki artışı ve boşanma sonrası çocukların babaları ile daha kısıtlı görüşme imkânlarına sahip olmalarını da hesaba katacak olursak; çocuk bakımı, dolayısıyla çocuk sosyalleşmesi, 20. yüzyılda büyük bir sosyal problem olarak karşımıza çıkmıştır⁴⁰. Her aile, çocuğun sosyalleşmesi konusunda olumlu bir etkiye sahip olmamaktadır. Kopuk aile içi iletişimlerin yaşanması ya da suçlu profile sahip ebeveynlere sahip olan çocukların ve yetiştirme yurtlarında yetişen çocukların olumlu bir sosyalleşme yaşadığı söylenemez. Böyle bir süreçte maruz kalan çocuklar sosyalleşme ve psikolojik boyutta problem yaşamaktadırlar.

1.1.1.2.Eğitim

Eğitim, yeni kuşakların toplum yaşayışında yerlerini almak için hazırlanırken, gereken bilgi, beceri ve anlayışlar elde etmelerine ve kişiliklerini geliştirmelerine yardım etmek etkinliğidir⁴¹. Eğitim tanımlamaları amaçlarına göre farklılık göstermektedir. Bunun sebebi ise eğitimin çok geniş bir alanı oluşturuyor olmasıdır. En genel tanımı ile “*eğitim, bireyin yaşadığı toplumda yeteneğini, tutumlarını ve olumlu değerlerdeki diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçler toplamıdır*”. Çocuğun kalıtım yoluyla getirdiği özelliklerinin keşfedilip azami ölçüde geliştirilmesi; çocuğun, gencin ve yetişkinin içinde yaşadığı çevreye uyarlanması, genç kuşaklara sosyo-kültürel değerlerin aşılması öğretilmesi, bireyin toplumun değişim koşullarına ayak uydurabilmesi için gerekli bilgi, görgü, beceri ve alışkanlıklarla donatılması gibi etkinlikler eğitimi içerir⁴². Eğitim, bireyin kişisel gelişimi ve yeteneğini ortaya çıkarmada en önemli araçlardan birisidir ve bireyin hayata hazırlanmasında gerekli olan bilgi, beceri ve davranışları edinmesinde uzun soluklu bir süreçtir.

Kant’a göre eğitim, insanların mükemmelleştirilmesidir. Mill’e göre, ferдин kendi ve başkaları için bir mutluluk aracıdır. Spencer’e göre de, iyi yaşama imkânları sağlayan etkinliklerin tümüdür⁴³. Durkheim ise, eğitimi işlevsel açıdan ele alır. Temel kurumlar toplumsal uyumu ve birliği geliştirir ve korur. Eğitim de bunlardan biridir.

---

⁴⁰ Brym Robert J., John Lie, **Your Compass For A New World** (3. Baskı), Belmont, Thomson Wadsworth, 2007. s. 2014. Akt. Ali Kahya, Türkiye’de Zorunlu Askerlik Hizmetinin Erkeklerin Sosyalleşme Sürecindeki Etkilerinin İncelenmesi: Ankara Merkez ve Sapanca’da Nitel Bir Çalışma, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2013. s.50.

⁴¹ Oğuzhan, A., Ferman, **Eğitim Terimleri Sözlüğü**, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1974, s. 61.

⁴² Tezcan, **a.g.e.**, s. 3-5.

⁴³ Hikmet Y. Celkan, **Eğitim Sosyolojisi**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 1989, s. 9.

Eğitimin özel işlevi, genç kuşağın metodolojik olarak toplumsallaşmasıdır. Bununla ifade edilen ise, çocukta muayyen değerler ve entelektüel ve fiziksel beceriler kazandırmaktır. Bu becerileri bireyden hem siyasal toplum, hem de kendisinin özel çevresi ister. Toplumun hayatta kalması ve uyum, ancak bu yoldan sağlanır⁴⁴.

Bireyler için eğitim yaşam boyu bir süreçtir. Sadece bir bina ya da bir kurumla sınırlandırılmaz. Bireyin ilk eğitime başladığı kurum ailesidir. Birey ait olduğu toplumun değerlerini ilk olarak ailede kazanır. *“Her toplumda eğitimin temel işlevlerinden birisi, toplumun kültürel mirasının birikimi ve sürekliliğini sağlamaktır. Bu miras yoluyla, her kuşak, kültür birikimi sürecini önceki kuşağın bıraktığı yerden devralarak sürdürmektedir”*⁴⁵.

Kültürel değerler, toplumsal normlar, belirli davranış kalıpları ilk olarak ailede öğrenilir. Böylece çocuk toplumun bir üyesi olmaya hazır hale gelir. Çocukların topluma uyumlu hale getirilmesi sadece aile içerisinde gerçekleşmez. Eğitim sistemi kendine uygun bireyler yetiştirme konusunda okuldan yardım alır. Hiçbir eğitim sistemi kendine ters düşüncede bireylerin yetişmesini istemez. Okullar sayesinde bireyin ve toplumun ihtiyaçları doğrultusunda eğitim hizmeti üretilir. Okul, aileden daha resmi ve örgütlü bir toplumsallaşma kurumudur. *“Resmi eğitim-öğretim kurumlarının, gençleri belirli bir takım ülkülere göre yetiştirme yolu ile toplumsal yapıda da bir takım yenilik ve değişikliklere yol açtığına kuşku yoktur. Eğitim-öğretim kurumlarının böyle bir göre başarabilmesi bilimin gelişmesine bağlıdır. Bir yandan resmi kurumlar, öte yandan halkın kendi geleneksel eğitim anlayışına göre yeni yetişenlere uygulamakta olduğu eğitime yolları toplumlardan toplumlara ayrılıklar göstermekle beraber, her iki eğitimin toplumsal yapılara etkili olduğuna da kuşku yoktur. Bu bakımdan, özellikle devrim geçirmiş ülkeler resmi eğitime önem vermiş, ailede yapılan eğitim sorunu üzerinde pek durmamışlardır”*⁴⁶.

Eğitim açık ve gizli fonksiyonlara sahiptir. Bu fonksiyonlar bireyin toplumsallaşmasında büyük bir öneme sahiptir. Çocuğun okuma yazma öğrenmesi, sosyalleşmesi, birtakım yeteneklerini keşfedip geliştirmesi açık işlevini meydana getirir.

---

⁴⁴ Tezcan, a.g., s. 5.

⁴⁵ Tezcan, a.g.e., s. 53.

⁴⁶ İbrahim Yasa, **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunlar**, Sevinç Matbaası, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, no.119, Ankara, 1970, s. 18.

Gizli işlev de statü elde etme, eş seçme, bireyin toplumsal sistemi anlaması ve benimsemesini içermektedir.

1.1.1.3.Din

Toplumsal hayatın en temel kurumlarından biri de din kurumudur. “*Her din bir toplum içinde ortaya çıkar ve yayılır; üstelik o, kendine bağlananları, en azından manevi bir birlik oluşturan bir topluluk içerisinde bir araya getirir. Bu bakımından, din sosyolojisinin en esaslı konularından birini, dini grup, topluluk ve cemaat şekillerinin doğuşu, gelişmesi, yapısı, değişimi ve tiplerinin incelenmesi teşkil etmektedir*”. Sosyal hayatta din; bir topluluk, cemaat, ümmet ya da bir grup veya insan topluluğu içerisinde hayatiyet bulmuş olarak karşımıza çıkar ve dinin, inanları birbirine bağlayıcı ve birleştirici bir etkisi bulunmaktadır⁴⁷.

İnsan topluluklarının ortaya çıkışından sonra neredeyse hemen hemen bütün toplumlarda dinin vücut bulmuş olduğunu görmekteyiz. İnsanlar tarihin her döneminde inanma ihtiyacı içerisinde olmuşlardır, ancak dinin tanımları ya da dini hayatın yaşanış şekilleri, farklı coğrafya, kültür ve zamana göre çeşitlilik göstermektedir. Her yeni zaman diliminde, coğrafya ve kültürde, dini hayat yeniden şekil almış, diğerlerinden farklılaşmıştır. Gerçekte her din ilk olarak kutsalı ile kurduğu tecrübe şeklinde ortaya çıkmıştır

Din kavramı, sosyolojisinin başlangıçtan beri en çok tartışılan kavramlarından bir tanesidir. Birçok sosyolojik kavram gibi dinin tanımı, problemlili bir alan olarak karşımıza çıkmakta, dinden neyi kastettiğimize bağlı olarak tanımlamalar farklılık göstermektedir⁴⁸. Din, bireysel düzeyde insanların aşkın olanla bağ kurmalarına ve çevrelerini belli bir sistem dâhilinde algılamalarına yardım eden, toplumsal düzeyde de değer hiyerarşisi sağlama, denetleme-kontrol mekanizması olma ve toplumda süreklilik sağlayıcı mekanizma geliştirir⁴⁹.

Din kültürün önemli bir parçasıdır ve toplumun kültürüne ve diğer kurumlarına etki etme gücüne sahiptir. Kurtkan, dinin sosyal bir kurum olduğunu ve kültürün önemli bir parçasını oluşturduğunu ileri sürer. Ona göre din, sadece insana özgü ve onun ayırt

⁴⁷ Ünver Günay, **Din Sosyolojisi**, İnsan Yayınları, 11. Baskı, İstanbul, 2012. s.255.

⁴⁸ Abdurrahman Kurt, "Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış Sorunu", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:17, sayı:2, 2008, s. 74.

⁴⁹ Aydın, **a.g.e.**, s.121.

edici niteliklerinden biridir. Dinin asıl hedefi ise, “*İnsan-ı Kamil*” durumundaki fertlerin çoğaldığı, tüm ve teknoloji bakımından gelişmiş, manevi kültür değerleri etrafında sosyal bütünleşmesini sağlamış bir toplum meydana getirmektir⁵⁰. Dinin inanç kısmı, kültürün unsurlarının temelini; dini adetleri ve ayinler kısmı ise, kültürün önemli bir parçasını oluşturur⁵¹.

Din, tabiatın ve beşer hayatının akışına yön verdiğine ve onu idare ettiğine inanılan üstün güçlerin insan için elverişli hale getirilmesidir⁵². Aile, eğitim gibi kurumların yanı sıra din kurumu, sosyalleşmeye etki eden kurumlar arasında önemli bir yere sahiptir. Toplumsal bir varlık olan insan, içinde yaşadığı toplumun her alanından beslenir. Bu alanlar içerisinde din, neredeyse toplumdaki ayrıştırmaz bir yere sahiptir. Sosyalleşme sayesinde birey, dini alan içerisinde inancını, dinin emir ve yasaklarını, dindarlığı öğrenir. Bu durum bir öğrenme sürecidir. Birey tıpkı kültürel örüntülere öğrenerek sahip olduğu gibi, dini yaşayışı da yine öğrenerek kazanır ve yeni kuşaklara bunu aktarır. Din ve sosyalleşme karşılıklı etkileşim içerisinde. Durkheimci anlamda din ve toplum iç içedir. Durkheim dini, somut bir temele dayandırmaktadır. “*Dini, beşeri eylemin doğal bir tezahüründen başka bir şey olarak göremeyen bir kimse için, bütün dinler, istisnasız bilgi vericidir: Her bir din, kendine has bir biçimde, insanı ifade ederler ve bu yüzden de doğamızın bu yönünü en iyi bir şekilde anlamamıza yardım edebilirler*”⁵³.

Din sosyalleşme sürecinde bireyler üzerinde etkiye sahiptir. Yine sosyalleşme insanların dinlerini öğrenme ve dinin gereklerine göre yaşamalarına etkide bulunur. Birey bu anlamda hem sosyalleşmeyi hem de dini bir bütün olarak özümser. Bu bakımdan dinin etkili olduğu bir toplumda dinden ayrı sosyalleşme konusunu düşünmek mümkün değildir.

Bir dünya kurma girişimi olarak toplumda, toplumsal hayatta din, etkili bir yere ve büyük bir nüfuz alanına sahiptir. Dolayısıyla söz konusu girişimin ve tabiatıyla toplumun veya toplumsal hayatın başarıya ulaşmasında sosyalleşmenin başarılı olması kaçınılmazdır. Başarılı sosyalleşme içinde din önemli bir rol icra eder. Ayrıca din,

⁵⁰ Kamil Kaya, “Amiran Kurtkan’ın Düşünce Sisteminde Din ve Sosyal Bütünleşme”, **Tarih Metodu**, Türk Dünyası Araştırmaları Yayınları, Ekim 2008, 57-58.

⁵¹ Amiran Kurtkan Bilgiseven, **Din Sosyolojisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1985, s. 14.

⁵² Mehmet Bayyığıt, **Din Sosyolojisi**, Palet Yayınları, Konya, Şubat 2013, S. 88.

⁵³ Emile Durkheim, **Dini Hayatın İlk Biçimleri**, Ataç Yayınları, İstanbul, 2005, s. 42.

toplum içinde sosyalleşme sürecinde öğrenilir. Dinsel tutum ve davranışlar toplum içinde kazanılır. İnsan, kendi dinini aile üyeleri başta olmak üzere başka insanlardan öğrenerek dindar hale gelir. Esasen bu durumu hemen ilk bakışta insanların genelde ailelerinin, anne ve babalarının dinlerine göre bir dine sahip olmalarından anlayabiliriz. Müslüman bir çocuk, anne ve babası Müslüman olduğu için Müslümandır. Hıristiyan bir insan anne ve babası Hıristiyan olduğu için Hıristiyandır. Aynı şeyi diğer din mensupları için de gözlemlemek mümkündür. Örneğin bir Budist büyük ihtimalle anne babası Budist olduğu için Budist olmuştur. Bir Zerdüş için de aynı veya benzer durum geçerlidir. Genel olarak sosyalleşme, insanın hayatı boyunca içinde yaşadığı toplumun zihniyet yapısını, inançlarını, sosyo-kültürel normlarını, değerlerini ve davranış kodlarını öğrenip içselleştirmesi olarak tanımlandığında, dinsel sosyalleşme, kişinin, içinde yaşayıp kültürünü paylaştığı toplumun bütün yönleri ile dinî inanç, norm ve pratiklerini öğrenip içselleştirmesi olarak anlaşılabilir. Dinsel sosyalleşme sürecinde kişi toplumun dinsel kültürünü kazanır, bu kültürü kişiliği ile bütünleştirir ve böylece dinî hayatında toplumsal çevreye uyum sağlar. Sosyalizasyonun kültürel boyutları içinde, insanlar doğrudan veya dolaylı bir şekilde kendi kültürlerinin dinî tecrübe senaryolarını öğrenirler. Bu dinsel senaryolar ve oluşan dinsel atmosfer, nihayetinde, öz ve biçim açısından, bir bakıma insanların uyması gereken dinî tecrübe modelleri olarak kendisini kabul ettirir⁵⁴.

Din, bireyin sosyalleşmesinde ve toplumun dine dayalı kurallarının bireye aktarılmasında başat bir rol oynamaktadır. Birey din sayesinde sosyalleşir ve dinin öğretilerini zihni yapısına yerleştirir ve bunu davranışlarına yansıtır. Dinin bu etkisi sosyalleşmesinin bir parçasını ifade etmektedir. Din sayesinde bireye toplumun öngördüğü istendik davranışlar kazandırılır ve bu davranışlar sayesinde kişi topluma uygun bir birey haline gelir⁵⁵.

Bireyin, duygu düşünce ve davranışlarıyla, içinde doğup büyüdüğü toplumda yetiştiği sosyal gerçeğinden diyebiliriz ki; insanın dini kimliği, sosyalleşme sürecini yaşadığı toplumun dini inanç ve yaşantısı paralelinde şekillenir. Çünkü insanlar kendi dinlerini diğer insanlardan öğrenmekte ve kazanmaktadırlar. Yani dini kimlik büyük

---

⁵⁴ Phil Zuckerman, **Din Sosyolojisine Giriş**, Çev.: İ. Çapcıoğlu ve H. Aydınalp, Birleşik Kitabevi, Ankara, 2006, s. 99.

⁵⁵ Ejder Okumuş, "Din ve Sosyalleşme", **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Sayı:9, 2014, ss. 442.

oranda temel sosyalleşme sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. İnsanın dini kimliği ile toplumun dini yönelimleri arasında çok sıkı bir ilişki mevcuttur.

Dinin sosyalleştirmeye ilişkili diğer bir başka etkili yönü, sosyal kontroldür, toplumsal varlık olarak insanları toplumun norm ve değerleri çizgisinde tutmaktır. Denilebilir ki din, etkin bir sosyal kontrol aracıdır. Din, özellikle meşrulaştırma işleviyle önemli bir sosyal kontrol aracı olarak karşımıza çıkar. Sosyal düzenin istikrarında, toplum norm ve değerlerinin korunmasında, toplum üyelerinin sorumluluklarının gereğini yerine getirmelerinde, devletin ve yönetici elitlerin kontrolünde bireylerin devletle ilişkilerinin rayında gitmesinde, velhasıl toplumsal kontrol mekanizmasının işleminde meşrulaştırıcı bir rol oynar. Potansiyel bir sosyal kontrol gücü olarak din, sosyal yapıyı korur. Meşrulaştırma ve muhafazakârlık ile iç içe ilişkili olan sosyal kontrol işleviyle din, toplum üyeleri veya aktörlerinin, sosyal ve siyasal düzenin kural ve düzenlemelerinin sınırları dâhilinde hareket etmelerini sağlar, o sınırların dışına çıkmalarını önler. Toplumsal kontrol, bir yönüyle insanın bilincinde içselleşerek vicdan denilen mekanizmayı işleme koyar. “Kurallar, bireyin vicdanında yerleşmelidir yoksa dıştan gelen kontrolün etkili olması düşünülemez. Bu süreç içerisinde dinin insan üzerindeki etkisini görebilir. Şöyle ki din, toplumsal hayatta bireyi hoş karşılanmayan işlerden uzak tutarak insan bilincini şekillendirir. Dinin şekillendirdiği bilinç zamana ve mekâna göre değişiklik gösterir. Ortaçağda yaşamış biri, bir büyücünün yakılmamasını günah olarak kabul ederken, biz bugün yakılmasını günah kabul ediyoruz. Gelenekçi bir Güneyli beyaz, siyahlarla beyazların birbirine karışmasını, ihtimal olarak dahi, günah addederken; aynı dine mensup Kuzeyli, siyah ve beyaz ırkı birbirinden ayıran geleneksel araç ve amaçların uygulanmasını günah telakki eder”⁵⁶.

1.1.2.Sosyalleşme Sürecine Etki Eden Çevresel Faktörler

1.1.2.1.Kitle İletişim Araçları

İletişim, sosyal bir olgudur ve toplumsaldır. Toplumsal bilginin aktarılması iletişim sayesinde mümkün olmaktadır. Tarihin ilk dönemlerinden beri toplu halde yaşayan insanlar arasında iletişim zorunlu olarak var olmuştur. Birey iletişim sayesinde

⁵⁶ Peter L. Berger, “Dini Kurumlar”, **D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Çev.: Adil Çiftçi, Sayı:9, İzmir, 1995, s. 434.

toplumsal ilişkilerin farkında olduğu gibi toplumsal ilişkileri etkileme ve şekillendirme gücüne de sahip olunmuştur. Kitle iletişim araçları ise, aile, okul, sosyal gruplar dışında bireylerin yüz yüze etkileşimde bulunmadan gerçekleştirdikleri bir iletişim çeşididir. Yüz yüze iletişimde bulunan bireyler, kitle iletişim araçları sayesinde önceden programlanan teknolojik araçlar ile mesafe dinlemeden iletişimi daha kolay hale getirmiştir. Böylece birey çevresinde yer alan az sayıda insan yerine daha geniş bir çevrede milyonlarca insanla iletişim kurma gücüne sahip olmuştur.

İnsanlar uzun yıllar yüz yüze iletişim kanallarını kullanmışlardır. Günümüzde de en önemli iletişim tarzı yüz yüze iletişimdir. İnsanlar gündelik hayatlarını bu iletişim tarzına bağlı olarak sürdürürler. Bunun yanında tarihsel süreç içerisinde geliştirilen çeşitli teknolojik araçlarla yüz yüze iletişimin yanı sıra teknolojiyle iletişim tarzlarını da geliştirmişlerdir⁵⁷.

Latincesi “*common*” ve “*communicate*” kelimelerinden türeyen “*communication*” terimi, günümüzde “*bilgi ve düşüncelerin yazılı ya da sözlü olarak aktarılması, yayılması*” anlamında kullanılmaktadır. “*Komünikasyon*” kelimesi, Türkçemizde en yaygın olarak kullanılan “*haberleşme*” ve “*iletişim*” sözcüklerine karşılık gelmektedir. İletişimi, en az iki kişi arasındaki bir eylem olarak tanımlanmanın yanı sıra, belirli bir kaynaktan kodlanan mesajların belli yer ve zamanda kitle iletişim araçları aracılığı ile bir amaç doğrultusunda olarak kitlelere ulaşması eylemidir⁵⁸.

Kitle iletişiminde kitle kavramı belirleyicidir. Genel olarak kitle, bir toplumdaki nüfusun dikey ve yatay dağılımını kapsayan ve bir bakıma ülke sınırları içinde yaşayan herkesi içine alan bir kavramdır. Kitle iletişimi, kaynak tarafından mesajların kitle için kodlanması ve kitle iletişim araçları tarafından hedefe iletilmesidir. Belli spesifik sosyal grupların veya üyelerinin teknik araçlar sayesinde heterojen olan ve geniş alana yayılmış sayıca fazla insanlara sembolik içerikleri iletmeye çalıştıkları bir süreçtir⁵⁹.

Esasen, insanların hızlı bir şekilde tükettiği geçici bir iletişim aracı olan kitle iletişim araçları temel olarak bireylerin bilgilenme/bilgilendirme, haber verme/haber alma, eğlenme ve öğrenme gibi pek çok işlevlere sahiptir. Özellikle sosyalleşme

⁵⁷ Levent Yaylagül, **Kitle İletişim Kuramları**, Dipnot Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2016, s. 17.

⁵⁸ Hüseyin Bal, **İletişim Sosyolojisi**, Isparta, 2000, s. 8-11.

⁵⁹ Hüseyin, Bal, **İletişim Üzerine Sosyolojik Yaklaşımlar**, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2010, s.101.

konusunda önemli bir yeri bulunana kitle iletişim araçları kitleleri yönlendirme gücünü de artık elinde bulundurmaktadır.

İnternet, yazılı ve görsel basın ve televizyon, kitle iletişim araçlarının başında gelmektedir. Bunların başında da televizyon gelir; televizyon düşünce kalıplarından algı yönetimine; nasıl giyinileceğinden nasıl eğlenileceğine kadar pek çok konuda insanları yönlendirir. Bu yönüyle televizyon, pozitif etkiye sahip olabildiği gibi, negatif etkiye de sahiptir. Kitle iletişim araçları aracılığıyla suçlu suçsuz, kötü iyi ve doğru yanlış olarak gösterilebilir. Bunların yanında kitle iletişim araçları sayesinde hiç gitmediğimiz coğrafyalara gider ve hiç bilmediğimiz kültür ve insanları tanıyabilir, eğitim faaliyetlerine katılabiliriz. Bu yönüyle pozitif etkiye sahiptir. Bireyin sosyalleşmesi de bu pozitif etki açısından önemlidir. Ancak şuna dikkat çekmek gerekir ki birey, kendisine verilen her şeyi kabul eden, özümseyen, içselleştiren ve onları uygulayan boş bir levha değildir. Bunun nedeni, kişisel farklılıklardan başka, sosyalleşme sürecinin kendi içindeki esneklik ve aksamalarıdır⁶⁰.

Sosyalleşme sürecinde kitle iletişim araçları tarafından sunulanlar, pasif konumda olan ergenler, özellikle de çocuklar tarafından olduğu gibi alınmaktadır. Aslında modern toplumlar açısından en önemli enformasyon kaynağı olan bu araçlara karşı olumsuz önyargının oluşmasında en büyük sorumlu, özellikle denetim görevini yeterince yerine getirmeyen ve bu araçlardan bilinçsiz biçimde istifade eden ebeveynlerdir⁶¹.

1.1.2.2.Okul

Okul, bütün toplumlarda ailenin yanında sosyalleşmeyi sağlayan unsurlar arasında yer alan, çocuğun psiko-sosyal gelişimindeki beklentilerine cevap veren bir eğitim kurumudur. Aynı zamanda resmi bir öğrenme kurumu olan okulun amacı, çocukların bilgi ve kültürünü arttırmak, onları sosyal sistemin sürekliliğini sağlayan bireyler olarak yetişmelerini sağlamaktır⁶².

---

⁶⁰ Tan, **a.g.e.**, s.42.

⁶¹ Ali Kahya, Türkiye’de Zorunlu Askerlik Hizmetinin Erkeklerin Sosyalleşme Sürecindeki Etkilerinin İncelenmesi: Ankara Merkez ve Sapanca’da Nitel Bir Çalışma, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara, 2013, s.55.

⁶² Tuna, **a.g.t.**, s. 43.

İlkokul ve ortaokulun farklı toplumsal yapıları, çocuğun toplumsallaşmasında da farklılık gösterir⁶³. İlkokuldaki öğrenci, tek bir sınıfta erkek ya da kadın tek bir öğretmenin denetimine girmekte; ortaokuldaki öğrenci ise, birden çok sınıfta ve çok sayıda farklı cinsten öğretmenle karşılaşabilmektedir. Okuldaki öğretmen, çocuğun sosyalleşmesini sağlayan bir araçtır. Çocuğun anne ve babasından sonra kendisine örnek aldığı kişidir öğretmen. Öğretmen, tıpkı anne ve babası gibi çocuğun psikolojik ve toplumsal görünümüyle ilgilenen ve çocuğun sosyalleşme sürecine katkıda bulunan kişidir. Yani okuldaki sosyalleşmeyi, öğretmen-öğrenci ilişkileri, öğrencinin okul yönetimi ile olan ilişkileri ve öğrencilerin kendi arasındaki ilişkiler belirlemektedir⁶⁴.

Okulun başta gelen toplumsallaşma işlevi, çocuğu eğitmektir. Bu da kültürün temel bilgi ve becerilerini nakletmek demektir. Okulun başka bir işlevi de, seçme ve ayırmadır. Bir yandan öğrencilerin var olan konumlarını takviye eder, diğer yandan da yukarı doğru hareketliliği teşvik eder. Okul, toplumda geçerli değerleri takviye eder. Topluma, aileye, devlete sadakat gibi toplumsal değerleri ve toplumsal sadakati öğretir. Başarılı eğitimciler rehberliğinde meslek adamlarıyla dolu bir kurum olarak okulun sapkın ve asi düşünceleri temsil etmesi beklenemez⁶⁵.

Birey okulda, saygıyı, zaman disiplinini, toplumsal kuralları, sorumluluğu ve zorlukla mücadele etmeyi öğrenir. Evde anne-baba, çocuk için ilk sırada yer alırsa, okulda da öğretmen ikinci sırada yer alır. Dolayısıyla öğretmen çocuk için bir rol modeldir⁶⁶. Öğretmenler kişilikleri ve ilgileri yönünden birbirlerinden oldukça farklı olmakla birlikte, yine de bazı ortak değer ve düşüncelere sahiptirler ki, öğrenciler bunlardan kaçınmayı düşünmezler⁶⁷.

1.1.2.3. Arkadaş Grubu ve Çevre

Arkadaş grubu, çocuğun siyasal insan olma sürecindeki önemli ilişkilerinden biridir. Çocuk ailesinin aksine arkadaş grubunu tercih edebilme imkânına sahiptir. Çocuk ailede edindiği bir duygunun yanına ailede geliştirdiği bilgi ve tecrübeler ışığında yeni bir duygunu arkadaş çevresiyle kurar. Arkadaş grubu, çocuğun hem kendi tercihleriyle karar vermesi hem de ailede edindiği kültürü test etmesi açısından

---

⁶³ Gross, **a.g.m.**, s.74.

⁶⁴ Ergun, **a.g.e.**, s. 61.

⁶⁵ Tezcan, **a.g.e.**, s. 256.

⁶⁶ Bozkurt, **a.g.e.**, s. 123.

⁶⁷ Elkin, **a.g.e.**, s. 60.

önemlidir. Ailedeki duygusal ilişkiler, arkadaş grubu aracılığıyla rasyonel ilişki biçimine dönüşür. Arkadaş grubu küçük bir örgüt gibidir; elebaşı, tabiler, istişareler, kararlar, eylemler bu örgüt içinde belirginleşir. Çocuğun liderlik veya itaat yönündeki yetenekleri ve yetkinlikleri bu alanda ortaya çıkar. Grup bilinci, birlikte karar alma ve davranış geliştirme kültürü bu örgüt iklimi içerisinde gelişir. Çocuğun paylaşımcılığı, ihtirası, kavgacılığı, dayanışma anlayışı en iyi bu iklim içerisinde gözlemlenebilir⁶⁸.

Çocuğun aile kültüründe edindiği değerler ve ilkeler arkadaş grubu aracılığıyla veya tam tersi zayıflayabilir. Aile kültürü ve arkadaş grubu kültürü arasında bir uyumluluk varsa bireyin siyasal sosyalleşmesi daha kolay ve uyumlu bir geçişe neden olur. Eğer iki kültür arasında ciddi çatışmalar oluşursa çocuğun kimlik ve kişilik kazanım süreci olumsuz bir boyut kazanır⁶⁹.

Bir grupta ilkeler, üyelerinin ortak amaçları ve değerleri ile görev dağılımı vardır. Görevler, bireylere kimlik, kişilik ve süreklilik kazandırır. Grupta kurallar, görevler ve otorite vardır. Bir toplumda birçok grup vardır ve birey, birçok grubun aynı anda üyesi olabilir. Çünkü hiçbir grup tek başına bir bireyin bütün çıkarlarını kapsamaz, bütün ihtiyaçlarına cevap veremez, bütün sorunlarını çözemez. Bu, hem bireyin gruba katkısı hem de grubun bireye etkisi açısından çift yönlü bir etkileşimdir. Bu yüzden her grup, üyelerinin hem ürünü hem de yaratıcısıdır⁷⁰.

Birey bir gruba girdiği zaman öncelikle davranış değerleri geliştirir. Bu değerler o gruba uyum sağlama kaygısının ürünüdür. Her grubun kendine özgü alışkanlıkları, rol dağılımı ve gelenekleri vardır. Bu gelenekler formel olabileceği gibi genellikle informal bir özellik de taşır. Grup içerisindeki bireysel katılımın yoğunluğu, etkisi ve niteliği oranında liderlik ve tabiiyet ilişkileri oluşturur⁷¹.

Birey sadece çocukluk döneminde arkadaş grubu içerisine girmez. Okul döneminde, iş döneminde, iş ortamında, siyasal faaliyet alanında, kültürel ve sportif aktivitelerde de arkadaş grubu edinir. Olgunluk ve yaşlılık dönemleri de arkadaş grubu tercihleri açısından önemli bir dönemdir. Bireyin siyasal kültürünün etkin olarak belirleyen tüm gruplar, öncelikle bireyin hangi alt kültüre yöneleceğini ve ilişki

⁶⁸ Çetin, a.g.e., s. 78.

⁶⁹ Davut Dursun, **Siyaset Bilimi**, Beta Yayınları, İstanbul, 2012, s. 226.

⁷⁰ Çetin, a.g.e., s. 79.

⁷¹ Jonathan L. Freedman-David O. Sears- J. Merrill Carlsmith, **Sosyal Psikoloji**, Çev.: Ali Dönmez, Ara Yayınları, İstanbul, 1989, s. 433-435.

kuracağını belirler. İkinci olarak, birey kendi kültürü ve eğilimleriyle çelişen bir yönelimi savunan grupla ilişkisini koparır. Üçüncüsü ise, çelişen mesajları bağdaştıramazsa siyasete ilgisi kopabilir. Son olarak da, bireyin içerisinde bulunduğu grup siyasal kültürle ciddi farklılıklar gösteriyorsa birey siyasete, siyasal ilişkilere, siyasal sisteme, rejime yabancılaşabilir⁷².

1.2.Siyasal Sosyalleşme

Sosyalleşme, bireylerin toplumla teması sonucu kültürel unsurların öğrenilmesi ve öğretilmesi sürecidir. Birey sosyalleşme sayesinde ait olduğu toplumun kültürel değerlerini öğrendiği gibi bu değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasına da yardımcı olmaktadır. Siyasal sosyalleşme ise, genellikle toplumsal ve siyasal alan içerisinde verilen belli siyasal rollerin öğrenilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda siyasal sosyalleşmenin birçok farklı tanımı bulunmaktadır. Sistemik anlamda siyasal sosyalleşme kavramını, ilk kez Amerikalı siyaset bilimci Herbert Hyman “*Political Socialization*” adlı eserinde kullanmıştır⁷³. Hyman siyasal sosyalleşmeyi, yetişkinlerin siyasal davranışlarının arka planında yer alan ve çocukluktan itibaren grup ve ailede öğretilen sosyal değerler olarak tanımlar. Dawson ve Prewitt, siyasal sosyalleşmenin insanın doğumuyla başlayan ve hayat boyu süren bir “*kültürel aktarım*” süreci olduğunu belirtir. Easton ve Dennis göre ise siyasal sosyalleşme, bireyin siyasal sisteme uyum sağlaması sürecidir⁷⁴.

Bu tanımlamaların yanında sistem teorisi kapsamında siyasal sosyalleşme siyasal sistemin muhafazası, değişimi ve çevreye uyumu için bir gerekliliktir. Siyasal sosyalleşme süreciyle birlikte birey, çocukluk döneminin başlangıcında ve gençlik döneminde siyasal kültürün temel unsurlarını benimsemektedir⁷⁵.

Siyasal sosyalleşme, siyasal çevre ile birey arasında yaşam boyu süren bir etkileşim sonucunda bireyin siyasal sistemle ilgili görüş ve değerlerin gelişmesi olarak tanımlanabilir. Siyasal sosyalleşme sayesinde siyasal değerler birey tarafından benimsenir. Böylece bir toplum için gerekli ve faydalı görülen bilgi, inanç, beceri, norm ve değerler bireylere öğretilmiş olur. Böylece siyasal kültür, sosyalleşme ile kuşaklar

⁷² İlder Turan, *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*, Der Yayınları, İstanbul, 1996, s. 60.

⁷³ Arsev Bektaş, *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 71.

⁷⁴ Mümtazer Türköne, *Siyaset*, Opus Yayınları, İstanbul, 2010, s. 237.

⁷⁵ Yılmaz, *a.g.m.*, s. 321.

arasında varlığını sürdürür. Toplumun ortaya koyduğu davranış kalıpları, düşünce ve inanç biçimlerini birey içselleştirir. Sonuç olarak, hayat boyu etkisi devam eden siyasal sosyalleşme gerçekleşmiş olur.

Bireyler çocukluk dönemlerinden itibaren siyasal kişiliklerini oluşturmaktadır. Sosyalleşme ve siyasal sistem içerisinde birey siyasal insan olarak bir rol arayışına girer ve siyasal sosyalleşme gerçekleşir. “*Bireylerin siyasetle ilgili bilgilerinin oluştuğu siyasal sosyalleşme süreci ile ilgili araştırmaların çok büyük bir kısmı çocuklar ve gençler üzerinde yapılmaktadır. Yetişkinlerin siyasal sosyalleşmesine ilişkin araştırmalar ise daha az yapılmıştır. Çocukluk dönemine verilen büyük önem, kişilik oluşumunda ilk yılların önemli etkisinin olduğunu varsayan psikanalitik yaklaşımın etkisinden kaynaklanmaktadır*”⁷⁶.

Easton ve Dennis, “*A Political Theory of Political Socialization*” adlı eserlerinde ABD’deki çocuklar üzerinde araştırmalar yapmışlardır. Bu araştırmalarda siyasal sosyalleşmeyi, siyasallaşma, kişiselleşme, idealleştirme ve kurumsallaşma olmak üzere dört farklı sürece ayırmışlardır. Buna göre *siyasallaşma (politicalization)*; bireyin aile ve okul dışında üstün bir otoritenin bulunduğu farkına varması. *Otoritenin kişiselleşmesi (personalization)*; çocuk açısından bu süreç, siyasal otorite ile bir kişinin özdeşleştirildiği bir süreçtir ve aynı şekilde siyasal kurumların farkına da bu aşamada varılmaya başlanılır. *İdealleştirme (idealization)*; çocuk için bu aşamada kişiselleştirilmiş siyasal otorite, hata yapmayan herkesten üstün bir iktidar olarak algılanmaktadır. *Kurumsallaşma (institutionalization)*; bu süreçte siyasi nesnelere birey tarafından kurumsallaşmış birer varlık olarak algılanır. Ergenlik döneminde oluşan bir süreçtir ve etkisi daha sonraki yıllarda devam eder⁷⁷.

Siyasal sosyalleşme süreci ile sistem bireylere rollerini öğretmek kendine uyumlu kişiler yetiştirmektedir⁷⁸. Yani siyasal sosyalleşme, biri devletin ve toplumun belirleyiciliği altında işleyen bir süreç olarak “*sosyalleştirme*”, diğeri ise bireyin de

---

⁷⁶ Alkan, **a.g.e.**, s. 20.

⁷⁷ Meltem Ünal Erzen ve Bahar Eroğlu Yalın, “Siyasal Kültürün Temel Paradigmaları Üzerine: Kültürden, Siyasal Toplumsallaşma, Örgütlenme ve Katılma Süreçlerine Yansıyanlar”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi**, Sayı: 41, 2011, s. 53.

⁷⁸ Dursun, **a.g.e.**, s. 221.

kendisine yönelmiş bu çevre baskısına karşı geliştirdiği etki-tepki ilişkisinin tanımlandığı “*sosyalleşme*” şeklinde ikiye ayrılabilir⁷⁹.

Siyasal sosyalleşme, ya demokrasinin gelişimini destekler ya da engeller. Demokratik siyasal sistemlerde bireyleri demokratik değerler konusunda bilinçlendirme işlevine sahip siyasal sosyalleşme, bireyin demokratikleşmesinde etkin bir rol oynar. Anti-demokratik siyasal yapılarda ise rejimin resmi ideolojisini meşrulaştıran bir siyasallaşma aracı haline dönüşebilir. Böylece rejim kendi ideolojisine uygun düşmeyen siyasal değerlere, eğilimlere ve davranış kalıplarına karşı bir savunma mekanizması geliştirebilir. Bunun neticesinde sistem karşıt görüşlere karşı daha acımasız bir şekilde hareket edebilir. Kısacası, demokratik yönetimlerde, bu karşıt görüşlere karşı daha hoşgörülü ve toleranslı davranılırken, demokratik olmayan rejimlerde karşıt görüşe sahip bireyler bir asimilasyon sürecine tabi tutulabilir. Bu demektir ki, bir sistem ister demokratik ister antidemokratik olsun kendi düşünce sistemine uygun bireyleri sosyalleştirme yolu ile kendi çıkarları doğrultusunda kullanması mümkündür. Fakat bir ülkedeki siyasi kültürün temel değerlerinin bireylere aktarılması aniden gerçekleşen bir durum değildir. Ancak belirli aşamalar ve araçlarla kuşaklararası kültür aktarımı gerçekleşmektedir.

Siyasal sosyalleşme, siyasal inanç, davranış ve değerlerin birey tarafından benimsenmesi, ya da siyasal sistem bakımından bir toplum için gerekli ve yararlı görülen bilgi, inanç, norm ve değerlerin halka öğretilmesi sürecidir. Bireyin siyasal yaşamı öğrenmesi neredeyse bütün toplumlarda meydana gelmektedir. Ancak bu öğrenme süreci tek başına mümkün olmamaktadır. Sosyalleşmeyi sağlayan unsurlar siyasal anlamda sosyalleşmeyi de mümkün kılmaktadır. Bireylerin dâhil oldukları kurumlar ve çevresel faktörler, bireyin siyasal bir duruşunun olmasında önemli bir etkiye sahiptir.

Siyasal anlamda sosyalleşmenin mümkün olması aşamalı bir şekilde gerçekleşmektedir. Siyasal sosyalleşme ilk olarak sosyalleşmenin aşamaları ile paralel bir şekilde ailede başlamaktadır. Aile, okul, arkadaş grubu başta olmak üzere kişinin dâhil olduğu sosyal gruplar, kitle iletişim araçları, siyasi partilere yakınlık gibi etkilere bağlı olarak aşamalı bir sürede oluşum gösterir.

---

⁷⁹ Türköne, **a.g.e.**, s. 238.

1.2.1.Siyasal Sosyalleşme Sürecine Etki Eden Kurumsal Faktörler

1.2.1.1.Aile

Birey genellikle bir ailenin üyesi olarak dünyaya gelir, onun içinde büyür, siyasi tutum ve beklentilere temel oluşturarak inanç ve değerleri orada edinmeye başlar. *“Aile, toplumda geçerli olan temel ahlak ve davranış kurallarını öğretir. İyi yetişmiş bir çocuk bu bakımdan iyi bir çıraklık sürecinden geçmiş olan çocuktur. Böyle bir çocuk, ebeveyn-çocuk, karı-koca, akraba, arkadaş, dost, vb. ilişkilerinden oluşan özel yaşam kurallarını iyi özümsemiştir. Böyle bir çocuk yalnız ebeveynine değil, ebeveyniyle olan ilişkilerin bıraktığı imgeye göre algıladığı yerleşik otoritelere karşıda saygılıdır”*⁸⁰. Bu bakımdan aile, kendisinden sonra gelecek olan sosyalleşme işlevi gören kurumlara gerekli niteliklere sahip malzemeyi hazırlamaktadır.

Siyasi kişilik, ferdin bireysel ve sosyal becerileriyle karakterize edilir ve kişiliğin siyasi yeteneklerinin ve siyasi davranış eğilimlerinin görünümünü temsil eder. Genel olarak bu dönemde çocukların siyasetten anlamadıkları sanılır. Hâlbuki çocukların yaşam alanları hiçbir zaman siyasetten yoksun yani apolitik olmamıştır. Bilinçli ve bilinçsiz öğrenme süreci gibi yollarla çocuklar siyasi bilgiler, yetenekler ve beceriler hakkında bilgi sahibi olurlar. Belirli bir zaman sonra çocukların bu siyasi bilgileri ve yetenekleri neticesinde siyasi görüşleri oluşmaktadır. Bireyin siyasi görüşleri tam olarak 15 yaşında biçimlenmektedir. Bu yaştan sonra genelde bireyin düşünce yapısında olgunlaşma ve içerik zenginleşmesi gerçekleşebilir⁸¹. 12-15 yaş arası çocuklar etkilere en açık olan yaş grubudur. Bu yaş aralığı çocuğun biçimlenmeye en elverişli olduğu dönem olarak adlandırılabilir⁸².

Çocuk, ilk kez iktidar ilişkileri ile ailede tanışmaktadır. Aile içerisinde emirler ve cezalar, saygı ve sevgi ilişkileri, anne-baba ilişkisi çocuğun otorite ile anlamlı ilişki kurmasına yardımcı olur. Bu alandaki iktidar ilişkileri, ileriki dönemlerde siyasi alana aktararak bireysel davranış kalıplarının oluşmasına etki eder⁸³. Aile üyeleri siyasi değer ve tutumlarını bilinçli bir şekilde çocuğa aktarmak isteyebilecekleri gibi, çocuklar ev ortamında kendiliğinden de siyasi değerlerle ilgili öğrenmeler gerçekleştirebilirler.

⁸⁰ Duverger, **a.g.e.**, s. 100.

⁸¹ Alkan, **a.g.e.**, s. 33.

⁸² Alkan, **a.g.e.**, s. 51.

⁸³ Çetin, **a.g.e.**, s. 73.

Ailenin bireyin siyasal kültürünü uzun dönemdeki etkileme düzeyi başka faktörlerinde varlığına bağlıdır. Ancak ailelerin bireyin siyasal sosyalleşme sürecine katkısının genellikle dolaylı olduğu iddia edilmektedir. Yani aile bilinçli olarak çocuğa siyasal değerler aşılamasa da çocuğun kendiliğinden ailesinden öğrendikleri birtakım siyasal sonuçları olabilir. Örneğin otoriter kişiliğin oluşmasında ebeveynlerin çocuk yetiştirmede kullandıkları baskıcı metodun payı büyüktür. Bu durum ilerde çocukta rekabetten rahatsız olma, hiyerarşiye katı biçimde bağlı kalma gibi siyasal değerlerin oluşmasına neden olur⁸⁴. Böylece çocuğun yetiştirilme stili, yani ebeveynler ile çocuk arasındaki ilişkinin yapısı çocuğun siyasal sosyalleşmesini etkileyen önemli bir faktördür. “Eğer çocuk ile aile arasındaki ilişki otoriter, disiplinli ve hiyerarşik bir yapıya sahipse, çocuk siyasal alanda korkak, itaatkâr bir kişilik gösterirken, gücü eline geçirdiğinde otoriter ve despotik bir kişilik sergiler”⁸⁵.

Otoriter bir ailede yetişen kişi, ailede güçlü ebeveyn otoritesine, eğitimde disiplinin önceliğine, dış politikada saldırgan milli politikaya, dinde taassuba, ekonomide zengin ve başarılı olma arzusuna ve siyasette güçlü bir lidere inanır⁸⁶. Uzlaşmacı ve dayanışmacı bir ailede yetişen çocuk ise, ilerleyen yaşamında demokratik, katılımcı ve hoşgörülü bir birey haline gelir⁸⁷.

Ailede edinilen bu davranış biçimleri, bireyin hayatının daha sonraki dönemlerinde belli siyasi tutum ve davranışlara akseder⁸⁸. Bundan dolayı bireye demokratik kültürün, değerlerin, becerilerin ve tutumların kazandırıldığı, yani demokrasiyi özümsemiş bireyi ve toplumu yetiştirmeyi hedefleyen “*demokratik sosyalleşmenin*” gerçekleştirilebilmesi için uzlaşmacı ve dayanışmacı aile yapısına ihtiyaç duyulmaktadır⁸⁹. Fakat burada katılımcı, hoşgörülü birey yetiştirmekten kastedilen tamamen çocuğun isteklerinin merkezde olduğu bir aile değildir. Böyle bir aile yapısında yetişen çocuk okul, iş ve arkadaş grupları ile başarılı bir ilişki kuramaz.

---

⁸⁴ Turan, **a.g.e.**, ss. 55-56.

⁸⁵ Türköne, **a.g.e.**, s. 242.

⁸⁶ Musa Taşdelen, **Siyaset Sosyolojisi**, Kocav Yayınları, İstanbul, 2010, s. 161.

⁸⁷ Türköne, **a.g.e.**, s. 242.

⁸⁸ Taşdelen, **a.g.e.**, s. 160.

⁸⁹ Abdulvahap Özpolat, “Ailede Demokratik Sosyalleşme”, **Aile ve Toplum, Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi**, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 2010, Yıl:11, Cilt:5, Sayı:20, s.12.

Çünkü arkadaş grubunun merkezinde yer almak isteyecek, bu gerçekleşmediğinde ise uyumsuz bir takım davranışlara yönelecektir⁹⁰.

İster uzlaşmacı isterse otoriter bir aile yapı olsun, siyasi içerikler çocuğa doğrudan ve dolaylı olarak verilmektedir. Aile üyelerinin, bazı siyasi değerleri, tutumları ve davranışları çocuğa bilinçli bir şekilde, isteyerek ve doğrudan aktarması süreci, doğrudan siyasal sosyalleşmedir. Doğrudan siyasal sosyalleşme, taklit, siyasal eğitim, siyasal deneyimler ve beklentisel sosyalleşme gibi yollar ile sağlanabilir⁹¹. Buna karşın çocukların ev ortamında kendiliğinden, herhangi bir zorlama veya müdahale olmadan siyaset ve diğer konular hakkında bilgi edinmeleri süreci ise dolaylı siyasal sosyalleşmedir. Dolaylı siyasal sosyalleşmede aile çocukların önünde siyasi konuları bilinçli olarak gündeme getirmezler. Fakat çocuk siyasal sosyalleşme sürecinde ailenin siyasi tutum ve davranışlarını kendiliğinden öğrenir ve daha sonraki yaşamında bu öğrenme süreci çocuğun siyasi yönelimlerini etkiler. Kısacası, ailenin siyasal sosyalleşmedeki etkisi, ailenin tipine, siyasal sosyalleşme sürecindeki etkinliğine ve aile kurumu ile diğer sosyalleşme ajanları arasındaki ilişkiye bağlıdır⁹².

Yine ev içerisinde siyasi tartışmaların yaşanması, sürekli siyasal içerikli konuşmalar bireylerin siyasal kimliklerinin oluşmasında etkilidir. Sonuç olarak aile, siyasal sosyalleşme sürecinde önemli bir araçtır. Çünkü ailenin eğitim biçimi, çocukların evreni algılayış ve değerlendirme biçimlerinin çevresini önemli ölçüde belirlemektedir⁹³.

Bebeklik ve ilk çocukluk çağından sonra çocuğun sosyal ilişkileri, okul, arkadaş grubu vb. diğer kurumlarla paylaşılır⁹⁴. Yani bireyin birincil sosyalleşmenin etkin kurum olan ailede edindiği siyasal tutum ve davranışlar, ikincil sosyalleşmenin etkin kurumları olan okul ve akran grubu tarafından beslenebilir⁹⁵. Bireyin birincil sosyalleşme döneminde edindiği normlar, değerler ve davranış tarzları ikincil sosyalleşme döneminde sağlamlaşır, değişir ya da dönüşür. Birey böylece bir şekilde toplumdaki rolüne hazırlanır. İkincil sosyalleşme aşamasında bireyin kişiliği

⁹⁰ Vejdi Bilgin, **Bizi Kuşatan Toplum, Sosyolojiye Giriş**, Düşün ve Kitabevi, İstanbul, 2010, s. 70-71.

⁹¹ Alkan, **a.g.e.**, s. 52.

⁹² Taşdelen, **a.g.e.**, s. 160-161.

⁹³ Orhan Gökçe, **Siyaset Sosyolojisine Giriş**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2013, s. 126.

⁹⁴ Bilgin, **a.g.e.**, s. 71.

⁹⁵ Taşdelen, **a.g.e.**, s. 160.

oluşmaktadır. İkinci sosyalleşmenin bir bölümünde siyasi kişilik ya da siyasi kişilik için gerekli siyasi yetenek (siyasi bilgi, siyasi davranış ve aktivasyona hazır olma) gelişir. Bu gelişmeler ikincil siyasi sosyalleşme olarak kavramlaştırılabilir.

1.2.1.2.Eğitim

Eğitim, okul ve diğer eğitim kurumları tarafından organize edilen toplumsal bir olgudur. Sosyalleşme ile eş anlamda kullanılan eğitim, toplumsal hayata henüz hazır olmayanlara yetişkin kuşaklar yatarından uygulanan bir etkinliktir. Amacı da, çocukta hem bir bütün olarak siyasal toplumun, hem de bireyin bağlı olduğu iş çevresinin kendinden istediği belirli sayıda fiziksel, entelektüel ve moral yetenekleri meydana getirmek ve geliştirmektir⁹⁶.

Bir toplumda siyasal sistemin varlığını sürdürebilmesi için siyasal değerlerin bireylere aktarılması ve paylaşılması gerekir. Bunun için siyasal toplumsallaşma bir kuşaktan diğer kuşağa siyasal değerlerin, inançların aktarılması olarak ifade edilmektedir. Eğitimin davranışları istendik yönde değiştirme gibi bir işlevi bu noktada kendisini göstermektedir. Okullar siyasal kültürü bilinçli bir şekilde bireylere aktarılabilir gibi farkında olmadan da bir siyasal değer aşılması yapabilir. Eğitim düzeyi yükseldikçe genel ve eşit oy ilkesine olan inancın azaldığını gösteren alan araştırmaları buna örnek verilebilir⁹⁷.

Doğrudan ve dolaylı etkileri birlikte göz önüne alındığında eğitim kurumları günümüz siyasal sosyalleşme sürecinde etkin ve yaygın bir araç olarak göze çarpmaktadır. Demokratik ülkelerde bile okullar doğrudan beyin yıkama işlevi görmese dahi bilinçaltılarında oluşturdukları etki açısından önemli bir etki yaratmaktadır⁹⁸.

Bourdieu ve Passeron, eğitim kurumlarının yapısı üzerine yaptıkları bir araştırmada; öğrenim işlevinin hemen hemen bir bütün halinde, meslekten gelme uzmanlardan oluşan bir kadronun tekeline bırakılmış olmasından ötürü, öğretim sisteminin göreceli bir özerklik kazandığını belirtmişlerdir. Onlar, dil biliminden aldıkları bir karşılaştırmadan yararlanarak okulun, siyasal davranışlar üreten bir dilden çok bir gramer öğrettiğini önerirler. Böylece okul, birbirinden farklı ve hatta karşıt olan

⁹⁶ Amiran Kurtkan Bilgiseven, **İktisat Sosyolojisi Açısından Eğitim Yolu İle Kalkınmanın Esasları**, Divan Yayınları, İstanbul, 1982, s.16.

⁹⁷ Turan, **a.g.e.**, s. 58.

⁹⁸ Gökçe, **a.g.e.**, s. 127.

inançlara yol açabilecektir ama bunların ardında hep aynı eylem birliği bulunacaktır. Böylece iktidar, halka bazı anlamları benimsetebilmesi, üstelik bunları kendi gücünün temelinde yatan güç ilişkilerini gözden saklayarak meşru diye kabul ettirebilmesi olgusuna “*simgesel zorbalık*” adını vermektedirler⁹⁹. Sonuç olarak siyasal iktidar, eğitim kurumları aracılığıyla tüm toplumu kendi ideolojik ilkeleri doğrultusunda kodlamakta eğitmekte ve kendi ideolojik formlarından kaynaklanan sembolleri, simgeleri ve dili topluma yaymaktadır¹⁰⁰.

Okul siyasal sistemlerin aracı haline gelerek, topluma sistemin tutumlarını, kurallarını, eğilimlerini ve davranış kalıplarını benimsetmeye çalışır¹⁰¹. Böylece eğitim devletin istendik tutum ve davranışı aktarması olarak ele alınabilir ve siyasal sistemle uyumlu bireylerin yetişmesi sağlanmış olur. Toplumların varlıklarını sürdürebilmek ve yüksek toplumsal ve siyasal ideallerine ulaşmak için, toplumun değer ve ilkelerine bağlı, vatansever bireylere ihtiyacı vardır¹⁰². Dolayısıyla bireylerin siyasal yönelimlerinin etkilendiği okul kurumu, siyasal sistemlerin devamlılığı açısından büyük bir öneme sahiptir¹⁰³.

Siyasal sistemle uyumlu bireylerin yetiştirilmesinde, eğitim müfredatı, okul içi ortamlar (törenler ve toplu kutlamalar vb.) ve öğretmenler başlıca önemli araçlardır. Bütün demokratik ülkelerde temel eğitimin zorunlu olması ve eğitimin aynı zamanda bir vatandaşlık bilinci yaratacak şekilde planlanması okul kurumunun önemli bir siyasi kurum olduğunu gösterir¹⁰⁴.

Eğitim sistemi sayesinde öğrenciler önemli siyasal değerlerden haberdar olurlar. (*Okullarında resmi kutlama günlerindeki faaliyetleri, liselerde vatandaşlık dersleri, üniversitelerde ise siyaset bilimi dersleri vasıtasıyla vatanseverlik, oy vermenin önemi ya da anayasal hakların değeri vb.*) Örneğin birçok komünist ülke okullarında, gençlerin Marksist-Leninist değerler etrafında sosyalleştirilmelerinde önemli bir araçtır. Benzer şekilde Afganistan’ın Sovyet işgalinden kurtulmak için yaptığı uzun süreli

⁹⁹ Bourdieu, P. ve J. C. Passeron, **Le Reproduction**, 1970’den Aktaran, Duverger, Maurice, **Siyaset Sosyolojisi**, Varlık Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 1998, s. 105.

¹⁰⁰ Çetin, a.g.e., s. 111.

¹⁰¹ Mimar Türkkahraman, **Türkiye’de Siyasal Sosyalleşme ve Siyasal Sembolizm**, Birey Yayınları, İstanbul, 2000, s. 33.

¹⁰² Mehtap Yeşilorman, “Siyasal Sosyalleşme Sürecinde Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Rolü”, **Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, 2006, s. 1.

¹⁰³ Türkkahraman, a.g.e., s. 33.

¹⁰⁴ Dursun, a.g.e., s. 227.

mücadele boyunca, Suudi Arabistan, Afganistan'da ve Pakistan sınırı boyunca çok sayıda Afgan mülteci kampına okullar kurarak, bu okullarda kendi dini görüşleri olan Vehhabilik ile ilgili eğitimler vermiştir¹⁰⁵.

1.2.1.3.Din

Bireylerin hem dini bilgileri içselleştirmesinde hem de toplumsal norm ve değerleri kazanmasında din kurumu çok önemli bir yere sahiptir. Din, sosyalleşmeye etkide bulunduğu kadar bireyin siyasal bir kimlik kazanmasında da çok büyük bir yere sahiptir. Bunu sağlamada doğrudan din değil, bireyin ait olduğu dini gruplar, cemaatler, tarikatlar bu durumu etkilemektedir.

Geertz'e göre her din, mutlaka sunduğu dünya görüşüne bağlı olan tutum ve tavırlar, yani ethos da sunmaktadır. Ethos ve dünya görüşü karşılıklı olarak birbirini desteklemekte, tasdiklemekte ve güçlendirmektedir. Ethos ile dünya görüşünün sentezlenmesi görevini dini semboller üstlenmektedir. Bu uyum ve tamamlama anlam yaratmakta ve hayati anlamlı kılmaktadır¹⁰⁶. Dünyasını dinin gösterdiği doğrultuda kuran kişi dini referans olarak almakta ve yaşamın her alanında dinin emirlerine göre hareket etmektedir. Dinin kişiye kazandırdığı zihniyet, kişinin günlük yaşamdaki karşılaştığı olay ve durumları din ölçüsünde yorumlamasına ve bu doğrultuda karar almasına neden olmaktadır¹⁰⁷.

Dinine bağlı bir Budist'in, iktisat, sanat ve vb. gibi hususlarındaki tutumları, ister istemez bir Müslüman veya Hıristiyan'inkinden farklıdır¹⁰⁸. Bütün bu şekilleriyle ferdi topluma karşı tutumu ve dinin toplumsal münasebetler ve kurumlar üzerindeki etkisi, geniş ölçüde dini grubun öğretisi, tapınma ve teşkilatına nüfuz eden ruh ve zihniyete bağlıdır. Belirli bir toplumda insanlar arası münasebetleri de tayin eden yine bu ruh ve tutumlardır¹⁰⁹.

Dini tecrübe, kutsal terimlerle buyrulmuş ve bildirilmiş, tapınma törenleriyle anlatılmış ve son olarak pratik alanlarda uygulanmıştır. Başka bir deyişle dinin özü,

---

¹⁰⁵ Yılmaz, **a.g.m.**, s. 236.

¹⁰⁶ Hasanov, Behram, "Clifford Geertz'e Göre Kültürel Bir Sistem Olarak Din", **Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 2014, ss.88-90.

¹⁰⁷ Sabri F. Ülgener, **Zihniyet ve Din: İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı**, Der Yayınları, İstanbul, 1981, s.14.

¹⁰⁸ Freyer, Hans, **Din Sosyolojisi**, Çev.: Turgut Kalpsüz, Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara, 1964. s.71-75.

¹⁰⁹ Mehmet Taplamacıoğlu, **Din Sosyolojisi**, Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara, 1963, s.91.

buyruk, kulluk ve topluluktur. Benzer sosyolojik etkiler kutsal geleneklerin geçerlikte olduğu her yer ve zamanda gözlemlenebilir. İlkel toplumlarda masal ve efsanelerin dile gelmesiyle grup kaynaşır ve birleşir. Kutsal bilim, ya kehanet ve vecize olarak bireysel bildirilerle yahut vahiy ve ilham değerini taşıyan hitap ve kitaplarla açıklanır. Böylece kutsal demeçleri işitmek için kulaklarını ve gerçek imanı duymak ve anlamak için kalp gözlerini açanlar birleşirler ve kaynaşır. Bu kutsal çağrılara cevap vermeyenler ise din kadrosu dışında kalırlar¹¹⁰.

Din toplumsal kontrol sayesinde insanları toplum kuralları çizgisinde tutmaya yardım etmektedir¹¹¹. Din, özü ve görevleriyle, içsel ve dışsal boyutlarıyla toplumda etkili bir sosyal fenomendir. İnsan ise, birincil, ikincil ve yeniden sosyalleşmelerle sürekli sosyal hayata katılan toplumsal bir varlıktır. O halde kişi, toplumda dinin de yer aldığı bir sosyalleşme deneyimine sahip olur. Bu, geleneksel toplumlarda daha net olarak görünse de, sekülerleşme ve işlevsel uzmanlaşmanın etkili olduğu modern toplumlarda da gözlemlenir. Bu demektir ki, dinin etkili olduğu bir toplumsal dünyada dinden bağımsız bir sosyalleşmeden bahsedilemez¹¹². Dini tecrübe modelleri, içinde dini tatmin ve tecrübe biçimleri sunan özel araçlar üretir. Sosyalleşmenin kültürel boyutları içinde, insanlar doğrudan veya dolaylı bir şekilde kendi kültürlerinin dini tecrübe senaryolarını öğrenirler. Bu dini senaryolar ve oluşan dini atmosfer, nihayetinde, öz, şekil ve biçim açısından, bir bakıma insanların uyması gereken dini tecrübe modelleri olarak kendisini kabul ettirir¹¹³.

Devlet gibi din kurumu da kendini ahlaki otoritenin gerçek kaynağı olarak tanıtabilir. Bu durum dini önemli bir sosyalleşme süreci haline getirerek genç bir bireyin siyasal düşüncelerini etkileyen bir pozisyona getirir. Siyasetçiler geniş siyasal düzen ile aile arasında dinin rolünü katı bir biçimde şekillendirme çabasına girerler. Dinlerde statünün korunması öngörülür. Kimi zaman din ile siyasetçiler çatışır. Dinsel ve siyasal doktrinler arasında çatışma olan ülkelerde siyasal sosyalleşme sekteye uğramaktadır¹¹⁴.

---

¹¹⁰ Taplamacıoğlu, **a.g.e.**, s.81.

¹¹¹ Berger., **a.g.m.**, 433.

¹¹² Okumuş, **a.g.m.**, s. 442.

¹¹³ Zuckerman, **a.g.e.**, s. 105.

¹¹⁴ Hamza Bahadır Esen, Dinin Siyasal Davranışlar Üzerindeki Etkisi, Antalya Örnek Olay Araştırması, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Isparta, 2010, s.44.

Siyasal davranış din ilişkisi genel olarak iki bakış açısı ile ele alınmaktadır. Bir görüşe göre dinsel aidiyet duygusu, dindar bireylerin kendi içlerinde uyum sağlayan, ortaya koydukları ayırt edici filler onların siyasal tutum ve davranışları üzerinde belirleyici olmaktadır. Diğer bir görüşe göre toplum içindeki herhangi bir grubun siyasal referanslarının hiçbir şekilde dini inançları tarafından etkilenmemesi gerekir. İlk görüşte, dini bağlılık ve dini nitelikli ilişkiler toplumun siyasal tercihlerini etkileyen temel faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Dinin ve dindarlığın siyaset, siyasal davranış üzerindeki etkisi, oy verme davranışı, parti tercihi, seçim sonuçları, seçimlerde taraf olma, dini kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan seçim çalışmaları, lobicilik faaliyetleri, devletin ve dini kuruluşlarının birbirlerini karşılıklı olarak eleştirmeleri ve dini değerlerin toplum yaşamı içinde yaşanarak temsil edilmesi gibi alanlarda kendisini göstermektedir¹¹⁵.

*“Dindarlıkla siyasal davranış arasındaki ilişki kendisini parti mensubiyeti ve oy verme gibi konularda daha belirgin kılar. Özellikle dincilerle laikler arasında kesin ayrımların bulunduğu ülkelerde dini farklılıklar, parti tutma davranışını önemli bir şekilde etkilemektedir”*¹¹⁶. Toplumun oluşmasını ve insanların sağlıklı ilişkiler geliştirmesini amaçlayan din ve siyasetin amaç ve prensipleri benzerdir ki her iki alanın da birbirinin lehinde veya aleyhinde kullanılmaya müsait iki alan olmaları durumunu ortaya çıkarmaktadır. Buradan hareketle din siyasete, siyasette dine alet edilebilmektedir. Toplumun bireyleri tarafından benimsenen samimi din duygularının, siyasal çıkarlar uğruna kötüye kullanılarak, bireylerin siyasal tutum ve davranışlarına yön verilmeye çalışıldığı bilinen bir gerçekliktir¹¹⁷.

Din, genelde siyasal sisteme ve özelde siyasal iktidara meşruiyet kazandırır. Din, meşrulaştırıcı işlevi ile statükoyu, mevcut sosyal düzen ve düzenlemeleri, kurumları, kurumların işleyiş biçimlerinin vb. meşrulaştırarak geçerli kılar. Dinin bu kadar güçlü bir meşruiyet kaynağı olmasının sebebi kendisine siyasal iktidarı kutsallaştırıcı bir özellik atfedilmesindedir. Bu yüzden hemen hemen bütün siyasal iktidarların dini bir meşruiyet aracı olarak kullandığını söylemek mümkündür¹¹⁸.

---

¹¹⁵ Esen, **a.g.t.**, ss.81-82.

¹¹⁶ M. Emin Köktaş, **Din ve Siyaset: Siyasal Davranış ve Dindarlık**, Vadi Yayınları, Ankara, 1997, s.68.

¹¹⁷ Hüseyin Yılmaz, **Din Eğitimi ve Sosyal Barış**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003, s. 228.

¹¹⁸ Erol Turan, **Siyaset Bilimine Giriş**, Palet Yayınları, Konya, 2014, s.69.

1.2.2.Siyasal Sosyalleşme Sürecine Etki Eden Çevresel Faktörler

1.2.2.1.Kitle İletişim Araçları

Medya bireyler üzerinde şekillendirici ve toplumu dönüştürücü bir etkiye sahiptir. Medya sayesinde toplumsal kültür ve değerler ağı oluşturulmaktadır. Sosyal gruplar kendi referans aldıkları ideolojik görüşleri medya sayesinde bireylere iletmekte ve onları şekillendirmeye çalışmaktadır. Modern iletişim araçları asla toplumsal yapılar ve pratikler alanı dışında kavramsallaştırılamaz. Çünkü giderek artan oranda bu alanın bir parçası haline gelmektedir. Günümüzde iletişim kurumları ve ilişkileri toplumsal alanı tanımlamakta ve inşa etmekte, modern endüstriyel sistemler içinde “*maddi bir güç*” haline gelerek kültürel olana hükmetmektedir. Giderek artan bir biçimde kültürel ve toplumsal dünyaya ilişkin deneyimlerimiz haline gelen ikinci düzey evrenleri inşa ediyor ve yaşatıyorlar¹¹⁹.

Günümüz siyasal sosyalleşme faktörleri içerisinde yer alan kitle iletişim araçlarından biri olan medya, kişinin dünya ile ilgili düşünce yapısını yönlendirmede çok büyük bir gücü içerisinde barındırır¹²⁰. Medya, üzerinde insanların kendi dünyalarının bilincine vardıkları alanı sağlar. Elbette, ideolojik alan kendi kendine yeterli bir alan değildir. İdeolojik alan, analitik açıdan bir parçası olmadığı toplumsal, siyasal ve teknolojik ilişkilerle, ekonomik ilişkiler içerisinde yapılıp ve biçimlenir¹²¹.

Yüksek sanayileşme sürecini tamamlamış bulunan ülkelerde kişiler, siyasi öğreti ve bu değerlerin büyük bir bölümünü kitle iletişim araçları sayesinde edinmektedir. Gazeteler, haber dergileri, radyo ve televizyon, yani kitle iletişim araçlarının büyük bir bölümü siyasi kültürün iletilip bunların kuşaktan kuşağa geçişinde mühim bir görev üstlenmektedir. Birçok toplumda büyük ölçüde evrensel görev kazanan radyolar ve siyasi değerlerin biçimlendirilmesinde mühim bir gücü içinde barındıran televizyonlar toplumun geneli tarafından faydalanılmaktadır. Önemli olarak genç bireyler arasında sürekli etkin olarak kullanılmaya devam eden internet, siyasi düşünce ve değerlere tesir eden mühim bir aracı görevini üstlenmektedir¹²².

¹¹⁹ Süleyman İrvan, **Medya, Kültür, Siyaset**, Alp Yayınevi, Ankara, 1997, s.107.

¹²⁰ Anthony Giddens, **Sosyoloji**, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000, s.208.

¹²¹ İrvan, **a.g.e.**, s.118-119.

¹²² Ali Davtalab, “Şehit Yakınlarının Siyasal Sosyalleşmenin Sosyalleşme Etmenlerinin Etkisi: Ankara Örneği”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2016, s.90.

İnternet özellikle gençler arasında olumlu ve olumsuz bir takım duyguların yoğun olarak yaşanmasına neden olmaktadır. Özellikle yabancıya, ötekine karşı takılan tavır ve ırkçılığa karşı söylemlerden etkilenmeleri ve yansıtmaları internet sayesinde daha fazladır. Böyle bir durumda internet, çocukların siyasal sosyalleşmesinde olumsuz etkilere neden olmaktadır. Bundan dolayı internet kullanımını bireyin siyasal sosyalleşmesini olumlu yönde etkilemesi isteniyorsa, kontrollü bir internet kullanımının gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Siyasal sosyalleşmenin güçlü bir aracı haline gelen medya, özellikle gelişmekte olan ülkelerde tek tip toplum oluşturmada etkili bir faktör olarak kullanılmaktadır. Yani antidemokratik toplumlarda medya, resmi ideolojilerin, değişik partilerin ve baskı gruplarının toplumu etkileme çabalarına aracılık edebilir¹²³. Değer ve kuralların değişmesinde kitle iletişim araçlarının rolü ve önemi büyüktür. Televizyonun çok geniş kitlelere hitap etmesi bakımından genel olduğu iddia edilen yargıları dile getirir. Bu yargılar kitlelerin düşünüş ve eylem tarzlarına uymamaktadır fakat buna rağmen kitlelerin düşünüş ve yaşam tarzlarında televizyon bazı değişikliklere yol açabilmektedir¹²⁴. Örnek olarak Küba, bireylerin birçoğuna ücretsiz televizyon seti dağıtmıştır. Küba'nın bu davranışının altında yatan amaç toplumdaki siyasal kültürü homojenleştirmektir. Televizyonun yayıldığı birçok toplumdaki kentsel ve kırsal bölgelerde farklılıklar azalmış ve siyasal kültür homojenleşme eğilimi göstermiştir¹²⁵.

Demokratik toplumlarda her türlü siyasi görüş medya aracılığıyla serbestçe yayılabilir. Haberleşme özgürlüğünün maksimum düzeyde olduğu bu tür toplumlarda, her türlü bilgi ve haberin eleştirilebilmesinden, tartışılabilmesinden dolayı medyanın etkisi daha sınırlı olmaktadır. Kısacası, demokratik ya da antidemokratik sistemlerde ulusal bilincin oluşturulması ve şekillendirilmesinde medyanın önemli bir etkisi vardır¹²⁶.

Medyanın siyasal toplumsallaşma üzerindeki etkisinin çok büyük olduğunu savunanlar olduğu gibi, sınırlı bir etkiye sahip olduğunu savunan da pek çok görüş mevcuttur. Kalaycıoğlu'na göre medya, müşterilerinin kitle iletişim araçlarından

---

¹²³ Turan, **a.g.e.**, s. 60-61.

¹²⁴ Kamil Şahin, "Kültürel Yozlaşmaya Neden Olan Bir Unsur Olarak Televizyon", **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, Ocak 2011, s. 254.

¹²⁵ Yılmaz, **a.g.m.**, s. 327.

¹²⁶ Dursun, (2002), s. 232.

etkilenmesinde “*ayıklama, kabul etme ve birikimlenme*” olmak üzere üç süreç söz konusudur. Değişik alt kültür grupları ve sosyo-ekonomik derecelere göre bu süreçler farklı işleyebilir. Birey, medyanın her türlü haber ve yorumlarına karşı daha seçici hareket ederek aynı derecede duyarlı davranmayabilir. Örneğin 1948 yılında ABD’de hemen tüm basını karşısına alan Truman başkan seçilmiştir. Diğer bir örnek ise, sosyal demokrat partilerin siyasal iktidarda olduğu başta İsveç olmak üzere, birçok çoğulcu demokrasiye sahip ülkelerde basın genellikle tutucu güçlerin elinde olmasına rağmen, bu durum solun siyasal iktidar olma yolunu kapamamıştır¹²⁷.

Siyasal sosyalleşme sürecinde devletin rol üstlenmesi kadar bu rolün üstlenilmemesini savunan ve devletin siyasal sosyalleşme sürecinde aktif rol oynamasını eleştiren çağdaş Marksist düşünürler de bulunmaktadır. Antonio Gramsci, Marx’ın “*Loius Bonaparte’in On Sekiz Brumaire’i*” adlı eserinden etkilenecek, devletin görel bir özerkliğe sahip olması gerektiğini ve hiçbir toplumsal sınıf ve fraksiyonun temsilcisi olmayacağını ifade etmektedir. Ayrıca Gramsci’ye göre burjuva toplumunda sınıfsal egemenlik sadece devletin meşru güç kullanma tekeline sahip olmasıyla sürdürülemez. Bunun yanında çoğunluğun rızasını elde etmeye yönelik olarak eğitim, basın, kültür, hukuk ve diğer tüm üst yapı kurumları ile oluşturulan “*kültürel hegemonya*” da sınıfsal egemenliği destekleyen diğer faktörler ve aktörlerdir¹²⁸. Bu anlamda Gramsci, devletin siyasal sosyalleşmeyi bir araç olarak kullanıp tek tip toplum üretilmesine karşıdır.

Çağdaş Marksist siyasette Lukacs, Gramsci ve Althusser’in çalışmalarından yararlanmış ve “*devletin göreceli özerkliği*” yaklaşımını literatüre kazandırmış önemli bir Marksist düşünür de Poulantzas’dır. Ona göre, kapitalist ulus devlet ulusal eğitim sistemini kullanarak bir eşitlik yanılsaması oluşturur ve “*yeni küçük burjuvazi*” denilen ve kapitalist kültürel hegemonyayı destekleyen bir sınıf oluşur. Bu yeni sınıf sayesinde siyasal sisteme olan toplumsal destek artarak doğrudan siyasal ve toplumsal istikrara katkı sağlar. Kapitalizmin içinde gerçekleşen bu sınıfsal ayrımın göze çarpmaması için de devlet milliyetçilik ideolojisinin birleştirici gücünden yararlanır¹²⁹.

¹²⁷ Ahmet Taner Kışlalı, **Siyaset Bilimi**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010, s. 145-146.

¹²⁸ Cengiz Çağla, **Yeni Başlayanlar İçin Siyaset Bilimi**, Omnia Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 24.

¹²⁹ Çağla, **a.g.e.**, s. 26.

1.2.2.2.Arkadaş Grubu ve Çevre

Bireylerin etkileşimde bulunduğu sosyal çevresi en az aile kadar kişilerin toplumsal ve siyasal davranışları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Ailenin dışında oluşan arkadaşlık grupları ile çocuklar siyasi konuları daha çok konuşmaktadırlar. Özellikle bu gruplarda ailelerin çok serbest ya da çok baskıcı olması çocukların arkadaş gruplarından daha kolay etkilenmesine yol açmaktadır. Bu bakımdan çocukların siyasal insan olma sürecinde sosyal grupların yeri önemlidir.

Arkadaş grubunun bireyin siyasal sosyalleşmesi üzerindeki etkisi üçüncü dünya ülkelerine kıyasla ekonomik olarak gelişmiş toplumlarda daha güçlü olmaktadır¹³⁰.

Arkadaş grubu içinde elebaşı, bu elebaşına tabi olanlar, istişareler, kararlar ve eylemlerin bulunduğu küçük bir örgüt gibidir. Bu örgütte çocuğun liderlik veya itaat yönündeki yetenekleri ortaya çıkar. Eğer çocuğun aile kültürü ile arkadaş grubunun bulunduğu örgüt kültürü arasında bir uyum varsa çocuğun sosyalleşmesi daha kolay gerçekleşir. Aksi durumda çocuğun kimlik ve kişilik kazanım süreci olumsuz etkilenir. İki kültür arasında tercihe zorlanan çocuğun siyasal sosyalleşme süreci yavaşlar ve çatışmacı bir hal alır. Kısacası, bireyin içinde bulunduğu grup ile siyasi kültür arasında ciddi farklılıklar söz konusu ise, birey siyasete, siyasal sisteme ve rejime yabancılaşabilir¹³¹.

Arkadaş grubu, çocuğun siyasal insan olma sürecindeki önemli ilişkilerinden biridir. Çocuk ailesinin aksine arkadaş grubunu tercih edebilme imkânına sahiptir. Çocuk ailede edindiği bir duygunun yanına ailede geliştirdiği bilgi ve tecrübeler ışığında yeni bir duygunu arkadaş çevresiyle kurar. Arkadaş grubu, çocuğun hem kendi tercihleriyle karar vermesi hem de ailede edindiği kültürü test etmesi açısından önemlidir. Ailedeki duygusal ilişkiler, arkadaş grubu aracılığıyla rasyonel ilişki biçimlerine dönüşür. Arkadaş grubu küçük bir örgüt gibidir; elebaşı, tabiler, istişareler, kararlar, eylemler bu örgüt içinde belirginleşir. Çocuğun liderlik veya itaat yönündeki yetenekleri ve yetkinlikleri bu alanda ortaya çıkar. Grup bilinci, birlikte karar alma ve

---

¹³⁰ Türköne, a.g.e., s. 254.

¹³¹ Türköne, a.g.e., s. 245-246.

davranış geliştirme kültürü bu örgüt iklimi içerisinde gelişir. Çocuğun paylaşımcılığı, ihtirası, kavgacılığı, dayanışma anlayışı en iyi bu iklim içerisinde gözlemlenebilir¹³².

Çocuğun aile kültüründe edindiği değerler ve ilkeler arkadaş grubu aracılığıyla veya tam tersi zayıflayabilir. Aile kültürü ve arkadaş grubu kültürü arasında bir uyumluluk varsa bireyin siyasal sosyalleşmesi daha kolay ve uyumlu bir geçişe neden olur. Eğer iki kültür arasında ciddi çatışmalar oluşursa çocuğun kimlik ve kişilik kazanım süreci olumsuz bir boyut kazanır¹³³.

Bir grupta üyelerinin ortak amaçları, değerleri ve görev dağılımı vardır. Görevler, bireylere kimlik, kişilik ve süreklilik kazandırır. Grupta kurallar, görevler ve otorite vardır. Bir toplumda birçok grup vardır ve birey, birçok grubun aynı anda üyesi olabilir. Çünkü hiçbir grup tek başına bir bireyin bütün çıkarlarını kapsamaz, bütün ihtiyaçlarına cevap veremez. Bütün sorunlarını çözemez. Bu, hem bireyin gruba katkısı hem de grubun bireye etkisi açısından çift yönlü bir etkileşimdir. Bu yüzden, her grup üyelerinin hem ürünü hem de yaratıcısıdır¹³⁴.

Birey bir gruba girdiği zaman öncelikle davranış değerleri geliştirir. Bu değerler o gruba uyum sağlama kaygısının ürünüdür. Her grubun kendine özgü alışkanlıkları, rol dağılımı ve gelenekleri vardır. Bu gelenekler formel olabileceği gibi genellikle informal bir özellik taşır. Grup içerisindeki bireysel katılımın yoğunluğu, etkisi ve niteliği oranında liderlik ve tabiiyet ilişkileri oluşturur¹³⁵.

Birey sadece çocukluk döneminde arkadaş grubu içerisine girmez. Okul döneminde, iş döneminde, iş ortamında, siyasal faaliyet alanında, kültürel ve sportif aktivitelerde de arkadaş grubu edinir. Olgunluk ve yaşlılık dönemleri de arkadaş grubu tercihleri açısından önemli bir dönemdir. Bireyin siyasal kültürünün etkin olarak belirleyen tüm gruplar, öncelikle bireyin hangi alt kültüre yöneleceğini ve ilişki kuracağını belirler. İkinci olarak birey kendi kültürü ve eğilimleriyle çelişen bir yönelimi savunan grupla ilişkisini koparır. Üçüncü olarak ise, çelişen mesajları bağdaştıramazsa siyasete ilgisi kopabilir. Son olarak da bireyin içerisinde bulunduğu

---

¹³² Çetin, **a.g.e.**, s. 78.

¹³³ Dursun, (2002), s. 222.

¹³⁴ Çetin, **a.g.e.**, s. 79.

¹³⁵ Freedman-Sears-Carlsmith, **a.g.e.**, s. 433-435.

grup siyasal kültürle ciddi farklılıklar gösteriyorsa birey siyasete, siyasal ilişkilere, siyasal sisteme, rejime yabancılaşabilir¹³⁶.

Siyasi parti, dernek ve sendika gibi kuruluşlar gençler ve yetişkinler üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bireyler herhangi bir örgüt ile üyelik ilişkisinde bulunduğu zaman o örgütün çevresini oluşturan kişiler ile arkadaşlık bağı kurması muhtemeldir. Bu nedenle sadece siyasi örgütler değil o örgütlerin değerlerini taşıyan bireylerle arkadaşlık bağı oluşturmak bireylerin siyasal kimliklerini kazanmasında son derecede etkilidir.

2.KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1.Yapısal İşlevsel Kuram

Yapısal İşlevsel Kuram, sosyalleşmeyi sosyal rollerin öğrenilme süreci olarak ele almaktadır. Bireyler içinde buldukları grupların rol ve statüsünü öğrenme ve özümseme yoluyla toplumun üyeleriyle bütünleşir. Bireyler toplum içerisinde yaş, eğitim, ya da cinsiyete göre farklı statüde olmaktadır. Statülerin her birinin içerdiği davranış kalıpları ise bireyin toplum içindeki rolünü göstermektedir. Başka bir ifadeyle rol, belirli bir durumda bireyin davranışlarını düzenleyen beklentilerdir. Bu nedenle rol, sadece söz konusu statü ile ilgili davranış biçimlerini içermez, aynı zamanda değerlerin, duyguların kültür içinde biçimlenmesine de gönderme yapar¹³⁷. Birey, sosyal etkenlerin yönlendirmesi ile birtakım statü ve buna uygun rolleri öğrenir. Bireyin sahip olduğu rol ve statüyü benimseme derecesine göre içinde bulunduğu toplumla uyum sağlanmış olur.

İşlevsel kuram toplumu bir sistem olarak görmektedir. Toplum bir sistemdir ve kendini oluşturan alt sistemlere sahiptir. Bu alt sistemler toplumu temsil etmektedir. Bu yaklaşıma göre sosyalleşme ile bireyler topluma uyum sağlamayı öğrenirler. Diğer bir ifade ile İşlevsel Kuram tarafından sosyalleşme, tanımlanmış toplumsal roller, normlar ve değerlerden oluşan sistemin insanlar tarafından içselleştirilmesi süreci olarak görülmektedir¹³⁸.

Toplumsal düzenin sürekliliği açısından hayati öneme sahip sosyalleşme sürecinde başarılı olamayan bireyler topluma uyum sağlama konusunda da başarılı olamamaktadır. Bu durum beraberinde dışlanmayı getirmektedir ki, bütünleşmeye engel

¹³⁶ Turan, **a.g.e.**, s. 60.

¹³⁷ Zeki Arslantürk ve Tayfun Amman, **Sosyoloji, Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları İstanbul, 1999, ss. 219-223.

¹³⁸ Akın, **a.g.e.**, s. 89.

olmasından dolayı anomi durumunun ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Böyle bir durumla karşılaşılması sistemin alt sistemlerle bütünleşmesi açısından engel teşkil etmektedir. Ancak İşlevselciler, bu durumu istisna olarak gördükleri gibi sosyalleşmenin işlevinin de uyumlu bir bütünleşme olduğunu kabul etmektedirler. İşlevselciliğin en önemli isimlerinden birisi Talcott Parsons'dır. Ona göre, çocuğun sosyalleşmesi ile bir barbarın medeni bir insan haline gelmesi aslında benzer fenomenlerdir. Parsons, bebeğin dünyaya geldiğinde sosyal bir varlık olmadığını, sosyalleşme süreciyle topluma uyum sağlayabildiğini ve toplum içinde yer alabilecek ve toplumun bir ferdi olabilecek kapasiteye ulaştığını vurgulamaktadır¹³⁹.

İşlevsel kurama göre, bireyin siyasal sisteme yönelik ideolojik, hukuksal ve ekonomik bağlılığı arttıkça sistemin destekleri güçlenir ve birey ve toplum arasında uyumlu bir gelişim ilişkisi süreci ortaya çıkar. Birey kendisinin rolünü toplumsalda ve siyasette hazır olarak bulur. Siyasal ve toplumsal yapı da bireyi o role hazırlar. Birey hem kuşaklar boyu süregelen çevresel kuşatmanın, hem de siyasal sistemin değişmeden sürekli aynı temel ilkeler içerisinde devamı garanti altına alınmış olur. Bu kurama göre, asıl olan bireyin sosyalleşerek kendi rolünü kabul etmesi, sistemin de bireye bu rolünü oynamasında destek vermesi ve bu karşılıklı desteklemeler içerisinde de siyasal ve toplumsal sistemin meşruiyetinin zedelenmeden sürekliliğinin sağlanmasıdır. Ancak işlevsel kuram bireysel, toplumsal ve siyasal değişimleri ve bireyin kendisine yönelen verili rollerin dışında rol talebini göz ardı etmesi önemli bir sorundur. Her türlü ilişkinin, statükonun belirlediği alanlar ve ilkeler içinde olacağını ön görmesi İşlevsel Kuramda bireyin ve bireysel tercih farklılıklarının yok sayılmasına neden olmaktadır¹⁴⁰.

2.2.Çatışmacı Kuram

Çatışmacı Kuram, hem toplumsal farklılıkların hem de siyasal talep ürünü olarak siyasal sosyalleşmenin çatışmaya yol açtığını savunur. Birey içerisinde bulunduğu ekonomik sınıfın, statü grubunun, etnik ve dinsel yapının ve ideolojik çevre unsurlarının etkisiyle kurulu yapının düzenliliği içerisinde adapte olmak istemez. İçerisinde bulunduğu bu etkileşim unsurlarının katkısıyla farklı oluşumlara karşı çatışmacı bir tutum izleyebilir. İşlevselci kuramın öngördüğü uyumluluğun tam zıddına, kurulu düzenin değer ve ilkelerini benimsemeyerek onlara karşı davranışlar geliştirebilir. Ama

---

¹³⁹ Akın, **a.g.e.**, s. 90.

¹⁴⁰ Çetin, **a.g.e.**, s. 50-51.

bu davranışlar onun siyasal sosyalleşmesine ve siyasal toplumsal yapıdan taleplerini aktif olarak savunmasına yol açarak çatışma içerisinde bir uzlaşma geleneğini kabul etmesine neden olabilir¹⁴¹.

Çatışmacı teori, sadece birey, toplum ve siyasal yapı arasındaki uyumsuzluk ve ötekini yok etme mücadelesi olarak değil, aynı zamanda bir toplumsal uzlaşma ve siyasal konsensüs arayışı olarak da ele alınmaktadır. Bu yaklaşım, bize, çatışma ve uyumun hangi olgulardan beslendiğinin, barış ve çatışma dengesi içerisinde toplumsal bütünleşmenin nasıl kurulacağına ve bireyin siyasal sosyalleşme süreci içerisinde hangi değişkenlerin etkisi altında yol aldığına ipuçlarını gösterir. Siyasal değişim ve çatışma olgusunu ekonomik sınıflar arası mücadele problemi olarak gören Marx ve Marksizm'dir. Marx, devleti, toplumu ve bireyin varlık nedenselliğini soyut bir güç ilişkisi olarak tanımlamalara karşı çıkararak devletin soyut bir düzlemler, mutlaklıklar alanı içerisinde değil, insan etkinliklerini hatta insanın emek etkinliği içerisinde incelemesi gerektiğini söyler. O, devlet konusunda iki temel argüman ortaya atar. Birincisi, devletin burjuvazi sınıfının, işlerini yürüten bir komite ve siyasal iktidarı bir sınıfın diğer sınıfı ezmek için örgütlenmiş gücü olarak ele aldığı görüşüdür. İkincisi ise, devletin egemen bir sınıfın aracı olmaktan çok, toplumdaki egemen güç olarak bütün sınıflardan bağımsız ve hepsine baskın çıkan bir kurum olarak ifade ettiği görüşüdür¹⁴².

Devlet, üretim araçlarına sahip sınıfın çıkarına işleyen bir araçtır. Devlet, insanların kendi tercihleriyle belirlenmiş şartlar altında değil, ekonomik altyapısının siyasal üstyapıyı belirlediği bir ortamda gelişen; insanların bağımsız istek ve eylemlerinden çok, ekonomik yapının nesnel değişimine bağlı bir yapıdır. Siyasal iktidar ilişkileri, çıkarları çatışan sınıflar arasındaki mücadelenin bir sonucudur. Üretim araçlarına sahip sınıf, devleti kendi amaçlarına göre biçimlendirir ve kendisine alternatif sınıfları devamlı baskı altında tutar¹⁴³.

Gramsci, siyasal sistemin bütünsel bir alan olduğunu, sistemin egemen sınıfın ihtiyaçlarına uygun bir toplum yarattığını, aile, okul, din gibi kurumlar aracılığıyla yeni bir kültür oluşturduğunu, bireyi de bu sisteme adapte ettiğini söyler. Gramsci, devlet ve birey ilişkilerini ideolojik öğeler ve araçlar düzeyinde ele alır. Ona göre sivil toplum,

---

¹⁴¹ Çetin, a.g.e., s. 51.

¹⁴² Ralph Miliband, **Kapitalist Devlet**, Çev.: Osman Akınhay, Belge Yayınları, İstanbul, 1983, s. 10.

¹⁴³ Alaattin Şenel, **Çağdaş Siyasal Akımlar**, İmaj Yayınları, Ankara, 1993, s. 136-140.

yönetici sınıfın ideolojisi olarak bütün ideolojik kodları kapsar ve yöneticileri yönetilen sınıfa bağlamak için topluma yayılır. Sivil alan, toplumun ideolojik yönetimi olarak ideolojik yapı ve okul, aile, din gibi ideolojik araçlar düzeyinde eklenir¹⁴⁴.

İdeolojik yapının ve ideoloji araçlarının temel amacı, egemen sınıfın çıkarlarını toplumsal alanın tümüne yayarak bireylerin kurulu düzene uygun hareket etmelerini sağlamaktır. Devlet, oluşturduğu toplumsallaştırma ilkeleri/ideolojileri ile kendi sınıfsal üstünlüğünün toplumsal kabul görmesi için hem dikey ilişkiler ağını hem de yatay ilişkiler ağını zor ve ikna yöntemleri ile bireylere ve topluma dayatır.¹⁴⁵ Bireyin kurulu düzen içerisinde siyasal sosyalleşmesi ikna veya zorla gerçekleştirilmekte ve tüm sosyalleştirme araçları bu yönde kullanılmaktadır.

Althusser, devletin, bireyin kendi belirlediği alan içerisinde kalması için uyguladığı yöntemlere ve kullandığı araçlara dikkat çeker. Althusser'in teorilerinde toplumsal ilişkileri belirleyen üç düzey vardır: ekonomi, siyaset ve ideoloji. Bunlar birbirini belirleyerek gelişir. Hepsi belirleyen olduğu kadar belirlenendir de. Her düze, parçası olduğu genel oluşum tarafından belirlenir ve genel oluşumun belirlenmesine katkıda bulunur. Bu durumlarda üst belirleme kanunu geçerlidir¹⁴⁶.

Althusser, devletin kendi varlığını devam ettirebilmesi için baskı aygıtlarına ve ideolojik aygıtlara sahip olduğunu ve bunları yoğun bir şekilde kullandığını ifade etmektedir. Devlet, baskı aygıtlarına ve ideolojik aygıtlara dayanarak varlığını sürdürür. Devletin baskı aygıtları, açık güç kullanımının veya zorlamanın bulunduğu alanlarda işleyen, hukuk, mahkemeler, polis, ordu gibi kurumlardır. Devletin ideolojik aygıtları ise; aile, okul ve din gibi alanlarda siyasal iktidarın onanmasını devam ettiren kurumlardır. Bu alanlar içerisinde bireyler adlandırılır, kimlik kazandırılır ve egemenlik alanına hapsedilir¹⁴⁷.

---

¹⁴⁴ Hugues Portelli, **Gramsci ve Tarihsel Blok**, Çev.: Kenan Somer, iletişim yayınları, İstanbul, 1990, s. 14.

¹⁴⁵ Portelli, **a.g.e.**, s. 103.

¹⁴⁶ Norman Geras, "Althusser'in Marksizm Anlayışı: Bir Değerlendirme", **Siyaset Biliminde Temel Yaklaşımlar**, Der: Kemali Saybaşı, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, 1985, s. 321.

¹⁴⁷ Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, Çev.: Y. Alp ve M. Özışık, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 27-46.

2.3.Diğer Kuramlar

Sembolik Etkileşim, sosyal eylem ve bireylerin bu eylemlere yükledikleri anlamlar üzerinde duran bir teoridir. Teorinin temel kavramını semboller oluşturur. Bu semboller günlük hayatta düşünmeyi, konuşmayı ve anlaşmayı sağlayan araçlardır. Semboller zihinde inşa edilir ve gündelik hayatta bireye anlamlandırma kazandırır. Eylemin oluşması ise zihinsel sembollere göre şekillenir. Mead'e göre zihin, bilimsel olarak araştırılabilir. Zira onun işleyişi insanların davranışlarında gözlenir, davranışların arkasında gerçekleşmez. Bu teori, temelde bireye vurgu yapar. Sembolik etkileşime göre bireyler belirli nesnel durumları öznel olarak yorumlarlar.

Birey, kuşkusuz sadece bir beden değil, aynı zamanda kendine has psikolojik bir öze sahip bir kimlik, Mead'in "*benlik*" olarak adlandırdığı bir varlıktır. Benlik, bir bireyin davranışlarının temeli, itici gücüdür. Mead benliğin diğer insanlarla etkileşim içinde ve onların davranış biçimini model alarak nasıl geliştiğini vurgulamak için "*sosyal benlik*" terimini kullanır¹⁴⁸. Hayvanların benliği yoktur, insanların da bebek olarak doğduklarında benlikleri yoktur. Benlik, toplumsal etkinliğin ve toplumsal ilişkilerin gelişimiyle ve aracılığıyla ortaya çıkar¹⁴⁹.

Mead'e göre benlik, bireyin kendi eyleminin ve davranışının nesnesi olmasını ifade etmektedir. Kişinin eylemleri başkasına olduğu gibi kendisine de yöneltilebilir. Yani kişi aynı zamanda hem eylemin öznesi, hem de nesnesi konumunda olabilir. Bu noktada Mead, benliği iki evreye ayırmaktadır. Bireysel benlik (I), kendiliğinden, içeriden, yaratıcı ve öznel beni ifade ederken; sosyal benlik (me) ise, başkaları tarafından örgütlenen ve kişinin de kabullendiği bir dizi tavır alışını ifade etmektedir. Mead'e göre, benlik özne olarak hareket ettiğinde bireysel benlik, hareketin hedefi olduğunda ise sosyal benlik oluşur. Sosyal benlik, sosyalleşmiş olan bireyin davranışına rehberlik eder ve bireyin bilinci üzerinde başkalarının etkisini yansıtır¹⁵⁰. Ancak sosyalleşme sadece topluma göre kişiliği oluşturmak değildir. Böyle bir durumdan söz

¹⁴⁸ E. C. Cuff, W. W. Sharrock ve D. W. Francis, **Sosyolojide Perspektifler**, Çev.: Ümit Tatlıcan, Say Yayınları, İstanbul, 2013, 142.

¹⁴⁹ George Ritzer ve Jeffery Stepnisky, **Sosyoloji Kuramları**, Çev.: Himmet Hülür, Ankara, 2014, s. 346.

¹⁵⁰ Ruth A. Wallace ve Alison Wolf, **Çağdaş Sosyoloji Kuramları, Klasik Geleneğin Geliştirilmesi**, Çev.: Leyla Elburuz, M. Rami Ayas, Punto Yay., İzmir, 2004, ss. 232-235.

etmek tek tip bireylerin oluşturduğu toplumdan bahsetmek anlamına gelir. Birey kendi kimliği hakkında toplumun unsurlarından yararlanarak bir kişilik ortaya koyar.

Cooley'in ayna benliği insanların diğerlerini nasıl gördüğü ve kendilerini nasıl değerlendirdiği yönündeki algılamalara gönderme yapar. İnsanlar başkalarına karşı nasıl görüldüğünü hayal eder. Oluşan bu görüntünün aslında nasıl olması gerektiğini düşünürler ve ötekilerin düşüncelerine göre bazı benlikleri geliştirirler. Cooley başkalarına karşı görüntümüzün nasıl olduğu ve diğerlerinin görüntümüzü nasıl yargıladığına dair tasavvurun benliğin gelişimindeki bilişsel süreçle bireyin duygusal gelişimini birleştirmiştir. Bu yaklaşım çerçevesinde rol alma ve yapma süreci bireylerin rollerini oluşturduğu ve değiştirdiği etkileşimsel ve dinamik bir süreçtir. Rol yapma ile kastedilen bireylerin play/oyun, game/kurallı oyun ve genelleşmiş ötekinin ortaya çıkışıyla kendi sosyalleşmelerine aktif olarak katkıda bulduklarıdır. Kısaca rol alma ve rol yapma sosyalleşme sürecinin anahtar bileşenleri olarak görülmüştür. Çocuğun sosyalleşmesi, içinde rollerin ezberlendiği bir süreçten çok, aktif bir şekilde rollerin öğrenildiği ve kimliğin oluşumunun sağlandığı bir süreç olarak ele alınmıştır. Sosyalleşme aile içinde nasıl gerçekleşmektedir ve bu sürecin birey üzerindeki etkisi nedir sorusu bu yaklaşımın üzerinde durduğu en temel sorulardan biridir. Toplumsal cinsiyetlerin edinilmesi bu bağlamda çalışılmıştır ve farklı aile ortamlarında gerçekleşen sosyalleşme süreçlerinin bireyin davranış ve benlik kavramları üzerindeki etkisi üzerinde durulmuştur. 1920-1940 yılları arasında sembolik etkileşime bağlı kalınarak aile içinde yüz yüze ilişkilere, bireysel hal üzerinde aile hayatının etkilerine ve evlilik ve aile hayatında başarıyı tahmin etmek üzerine odaklanılmıştır. Ancak yapılan çalışmalarda genel olarak aile kendisine uyumun içkin olduğu, çatışmanın ise dışsal bir unsur olarak kaldığı bir kurum olarak ele alınmıştır. Buna paralel olarak bu yıllarda toplum nezdinde de özellikle yaşanan ekonomik sıkıntılara bağlı olarak aile içi geleneksel rollerden sapmanın evliliğin ve ailenin zayıflamasına neden olacağı düşünülmüştür. 1930'larda ekonomik bunalım ilerledikçe Amerikalılar, geleneksel rollere sadık kalmanın kendi güvenliklerini sağlayacak etkenlerden biri olduğunu kabul etmişlerdir. Neticede bu dönemde farklı alternatiflerin ortaya çıkma olasılığı olmasına rağmen orta sınıf beyaz Amerikalıların çoğu cinsiyet temelinde farklılaşmış rollerin hâkim olduğu geleneksel aile tipini tercih etmişlerdir. Bu tercihin oluşmasında devletin

sosyal politikaları da etkili olmuştur¹⁵¹. Sonuç olarak sembolik etkileşim benliğe sahip olmak bir toplumun normları tarafından yönlendirilmek demektir.

Psikanaliz kuramın temelinde ise bireyin davranış kalıplarının oluşmasında çocukluk döneminde kazanılan özelliklerin önemli rolü olduğu kabul edilir. İnsan hayatında bilinç dışı alanın olduğu ve bu alanın bireylerin davranışlarını oluşturduğu, korku, nefret, sevgi, kendini ifade etme gibi temel tutumların ortaya çıkmasında insanların çocukluk döneminde yaşadığı sorunların etkisi büyüktür¹⁵².

İnsan hayatında bilinç dışı bir alanın olduğu ve bu alanın bireylerin davranışlarına zemin oluşturduğunu savunan psikanalitik kuramın temelinde, bireyin davranış kalıplarının oluşmasında çocukluk döneminde kazanılan özelliklerin önemli rolü olduğu tezi vardır. Freud 1900'lerde sosyalleşme konusunda bireyin kişilik oluşumunu, duygusal-güdüsel bir süreç olarak ele almış, bireydeki ahlak gelişimini ise, “*id*”, “*ego*” ve “*süper ego*” ilişkilerindeki denge kavramına bağlamıştır. Çocuğun kalıtımsal niteliğinden doğan bu durum, daha sonra çocuğun yakın ilişkide bulunduğu anne-baba ve ailedeki diğer kişilerin etkisi ile biçimlenmektedir. Sonraları Freud, bireyin sosyalleşmesinde temel aldığı kalıtımsal özelliklere, çevresel etmenlerin etkisi olduğunu da kabul etmiş ve böylece psikanalitik görüşe yeni bir boyut eklenmiştir. Ancak, temel etmeni bireyin kalıtımsal özellikleridir¹⁵³.

Psikanalitik Kuram saldırganlık, zorbalık, egemenlik, otorite gibi siyasal çatışmanın açık unsurları olan davranış kalıplarının çocukluğun ilk dönemlerinde edinilen dürtülerden kaynaklandığını iddia eder¹⁵⁴. Bireyin iç dünyasında sürekli olarak yaşadığı güç-zaaf, iyi-kötü vb. çatışmalar, siyasal toplumsal yaşamdaki iktidar çatışmalarına ilham verir ve egemenlik, hakim olma gibi isteklerine kaynaklık eder. Psikanalitik Kuram, sonunda insanları siyasal tercihleri açısından tamamen bireyci ve çıkarıcı olarak görür¹⁵⁵.

19. yüzyıl sonlarında sosyalleşme kavramını 1897 basımlı “*Theory of Socialization: A Syllabus of Sociological Principles*” adlı eserinde ele alan sosyolog

¹⁵¹ Sadıkoğlu, a.g.t., s. 82-83.

¹⁵² Çetin, a.g.e., s. 48.

¹⁵³ Aysel Aziz, **Toplumsallaşma ve Kitleleşme İletişim**, A. Ü. Basın Yayın Yüksek Okulu Yayınları, Ankara, 1982, s. 12.

¹⁵⁴ Mahmut H. Akın, **Siyasallığın Toplumsal İnşası: Siyasal Toplumsallaşma**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2013, s. 72.

¹⁵⁵ Türker Alkan, **Siyasal Toplumsallaşma**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1979, s. 14.

Giddings, sosyalleşmeyi, hayatı düzenleyen dört temel süreçten sonuncusu olarak ele almış, diğer süreçleri de sırasıyla; değer kazanma/değerini bilme (*appreciation*) süreci, kullanma/yararlanma (*utilization*) süreci ve tanımlama/niteleme (*characterization*) süreci olarak sıralamıştır¹⁵⁶.

Değer kazanma/değerini anlama süreci (appreciation): Her bilinçli birey içerisinde yaşadığı dünyaya alışır. Bu süreç bireyin bebekliğinden yaşlılığına kadar içerisinde bulunduğu çevreye uyumunu sağlayacak yetileri öğrenmesi ve onlara değer vermesiyle ilgilidir. Bu nedenle bu süreç psikoloji tarafından incelenir.

Kullanma, yararlanma süreci (utilization): Tasarlanmış ve sistematik bir biçimde dış dünyayı kendimize uyarlama girişim. Bu süreç, dış dünyadaki öğelerin bireyin yaşamını kolaylaştıracak şekilde düzenlenmesini içerdiğinden daha çok ekonomistlerin ilgi alanına girmektedir.

Karakterize etme, nitelendirme süreci (characterization): Kendimizi dış dünyaya uyarlama girişimi. Bu süreçte ise, bir önceki süreçte dış dünyanın bireyin ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi sırasında ortaya çıkan birtakım durumlar, bireyin tutum ve davranışlarında değişimi zorunlu kılar ve birey, kendini dış dünyanın gereklerine göre değiştirmeye başlar. Böylece, bireyin karakteri ve kimliği şekillenir. Bu nedenle bu süreç daha çok etik bilimciler tarafından incelenmektedir...

Sosyalleşme süreci (socialization): Bireylerin birbirlerini kabullenmeye yönelik girişimleri. Birey, dünyaya geldiği andan itibaren çevresiyle iletişim kurmaya başlar. Zamanla kendisi dışındaki insanların varlığından haberdar olur. Önce aile fertleri, daha sonra akran grupları, okul arkadaşları ve diğerleri şeklinde bu süreç devam eder. Bu süreç devam ederken birey iletişim kurduğu insanlar arasında, onlardan hoşlanıp hoşlanmama, sevip sevmeme gibi birtakım ayrımlar yapmaya başlar. Böylece birey, sevdiği insanlarla vakit geçirerek, onlarla işbirliği yaparak kendine özgü sosyal bir mizaç geliştirir. Bu nedenle bu süreç sosyoloji tarafından araştırılır ve incelenir¹⁵⁷.

¹⁵⁶ Henry Franklin Giddings, **Theory of Socialization-A Syllabus of Sociological Principles**, New York, Norwood Press, 1897, <http://archive.org/stream/theorysocializa_00giddgoog#page/n8/mode/2up>, Aktaran; Ali Kahya, **a.g.t.**, s. 15.

¹⁵⁷ Yakup Coştu, "Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme", **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, IX (2009), Sayı:3, s. 123-124.

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASAL SOSYALLEŞMEYİ ŞEKİLLENDİREN FAKTÖRLER

Siyasal sosyalleşme, sadece toplumsal ilişkiler ağı ve siyasal kültür aktarımı olarak işlev görmez. Aynı zamanda, siyasal iktidarın kendi siyasal kültürünü, ideolojisini ve temel davranış normlarını da bireye öğretmesi, hatta baskı ile zorlamasını da içine alır. Bu yönüyle siyasal sosyalleşmenin “*sosyalleştirme*” amacı ve yönetimini de açıklamak gerekir. Sosyalleşmede, toplumun değer ve kültür aktarımı özneliği yerini devlete bırakır ve devlet siyasal sosyalleşmeyi bireylerin ve toplumun kendisine uyumlulaştırmasının bir aracı olarak kullanır¹⁵⁸.

1.SİYASAL KÜLTÜR

İnsanlar siyasetle ilgili ne öğrenirler, neleri bilirler? Siyasal toplumsalın bir alt dalı olarak kabul ettiğimizde insanların siyaset hakkında neler düşündüklerini incelemek, aynı zamanda insanların içinde yaşadıkları toplumun doğasını nasıl gördükleri ve onun hakkında ne hissettiklerini de incelemek anlamına gelecektir¹⁵⁹.

Siyasal kültür kavramı, siyaset biliminde bir toplumun siyasal yapısını, vatandaşların siyasal sisteme verdikleri desteği ve vatandaşların siyasi davranışlarını anlamakta kullanılan bir araçtır. Siyasal kültür, 1960’ların başında siyasal sistemin niteliklerini karşılaştırmalı olarak inceleyen açıklayıcı gücü önemli bir kavram olarak sunulmuştur¹⁶⁰.

Siyasal kültür, toplumsal değişmeyi, sisteme yönelen desteği, bireylerin siyasal sistemle ilişki kurma biçimlerini anlamakta, siyaset yapma ve uygulama yollarını tespit etmekte yararlı sonuçlar vermiş bir kavramdır¹⁶¹. Almond ve Verba’ya göre siyasal kültür, siyasetin, daha çok öznel ve psikolojik yönüyle ilgilidir. Onlara göre bir toplumun siyasal kültürü, inançlar sistemini, sembolleri ve siyasal eylemin ortaya çıktığı durumu tanımlayan değerleri içermektedir. Almond ve Verba’ya göre siyasal

¹⁵⁸ Çetin, **a.g.e.**, s. 82.

¹⁵⁹ Çağla, **a.g.e.**, s. 67.

¹⁶⁰ Yıldız Önen, “Savaşa Hayır Demenin Birleştirici Gücü: Irak’ta Savaşa Hayır Koordinasyonu Deneyiminin Türkiye’deki Siyasal Kültüre Etkisi”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2015, s. 19.

¹⁶¹ İltar Turan, “Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme”, **Türkiye’de Siyasal Kültürün Oluşumu**, Ed. E. Kalaycıoğlu ve A. Yaşar Sarıbay, Alfa, 2000, s. 59.

kültür, siyasete subjektif (düşünsel) yönelim sağlamaktadır¹⁶². Toplumsal kültürün bir alt sistemini siyasal kültür oluşturmaktadır. Siyasal kültür, bir toplumu meydana getiren bireylerin benzer siyasi tutum, düşünce ve davranışa sahip olmasıyla ortaya çıkar¹⁶³.

Bireylerin sosyalleşme sürecinde siyasal değer ve ilişkilerle yüz yüze geldiği en yoğun alan siyasal kültür alanıdır. Belirli bir kültürün içinde doğan bireyler kültürün yapısına benzer bir karaktere sahip olurlar. Siyasi kültürün oluşumu hemen meydana gelebilecek bir süreç değildir. Bu sebeple siyasi kültür oluştuktan sonra onun değişmesi yine hemen meydana gelebilecek nitelikte değildir.

Siyasal kültür araştırmaları, rejimin istikrarı ile verili bir zamandaki inanç, değer ve geleneklerin yapısı arasındaki ilişkiyi inceler. Bu çalışmalarda öne sürülen temel iddia, siyasal kültürün algılarımızı sınırladığı, davranışlarımızı etkilediği ve siyasete katılmamızda önemli bir rol oynadığıdır. Böylece, siyasal kültür, kitlelerin siyasal davranışını etkiler, kitlelerin siyasal davranışı da siyasal sistemi etkiler. Siyasal sistem de siyasal sosyalleşme süreçleriyle siyasal kültürü yeniden bireylere iletir¹⁶⁴.

Siyasal kültür, politik unsurlara yönelik olarak, toplumun geniş bir kesimince paylaşılan fikir, tutum ve davranış kalıpları olup, kamu politikalarının oluşturulmasından, siyasal anlaşmazlıkların çözümüne ve siyasal iletişimin biçim ve içeriğine değin birçok faktörü kapsayan psikolojik atmosferi oluşturmaktadır¹⁶⁵. Özkaya'ya göre siyasal kültür, insanların içinde yaşadıkları toplumun yönetimiyle ilgili algı, ilgi, bilgi, değer ve eylemlerin özellikle otorite sembollerini ve meşruluk ölçütlerini ve bunları etkileyen maddi ve manevi koşullardır¹⁶⁶.

Siyasal alanın kültürel yapı üzerinde etkisi olduğu gibi, kültürel yapının da siyasal alan üzerinde yansımaları vardır. Toplum üyelerinin siyasal sisteme ilişkin inançları, tutumları ve davranışları siyasal kültürü oluşturmaktadır. İnsanlar sosyalleşirken yönetimle ilgili bilgileri çeşitli iletişim araçlarından edinmekte ve eylemde bulunup bulunmayacaklarına karar vermektedirler. Siyasal sistem de siyasal yapı ve siyasal kültürden oluşur. Siyasal kurumlardan oluşan siyasal yapı, siyasal kültür

¹⁶² Önen, **a.g.t.**, s. 20.

¹⁶³ Erzen ve Yalın, **a.g.m.**, s. 51.

¹⁶⁴ Çağla, **a.g.e.**, s. 69.

¹⁶⁵ Mahmut Oktay, **Politikada Halkla İlişkiler**, Der Yayınları, İstanbul, 2002, s. 16.

¹⁶⁶ Özer Ozankaya, "Prof. Dr. İnan Özer'in Siyasal Kültür, Demokrasi Ve Demokratik Değerler Adlı Makalesinin Değerlendirilmesi, (Çevrimiçi) [http://www.angelfire.com/oz/sosyo/siyasalkultur .htm](http://www.angelfire.com/oz/sosyo/siyasalkultur.htm), 29 Temmuz 2013.

ile anlam kazanırken; siyasal kültür de, bireylerin siyasal sistem karşısındaki eylem biçimleri, inanç ve tutumlarıyla biçimlenmektedir¹⁶⁷.

Siyasal kültür, kültürün siyasal yönünü ifade eden birbiriyle uyumlu parçalarıdır. Siyasal sisteme tabi olan herkes belirli bir kültürden beslenmektedir. Toplum üyeleri belirli davranış kalıpları geliştirerek kültürü oluşturmaktadır. Siyasal kültürün siyasal açıdan iki temel işlevi vardır. Birincisi; kültür, bazı inanç ve davranış kurallarının standartlaşması yoluyla siyasal sürecin işleyişini kolaylaştırmaktadır. İkincisi; siyasal kültür, mevcut siyasal sistemin benimsenmesini, yönetmekte haklı görülmesini ve dolayısıyla devamlılığını sağlayan bir araç niteliğini taşımaktadır¹⁶⁸.

Edinilen bilginin kültür kalıbı oluşturması bir tarihsellik gerektirmektedir. Deneyim süreciyle birlikte toplum üyelerinin güvenini de sağlayan bazı kurumlar kalıcı olmayı sürdürürlerken bazıları da değişime uğramaktadırlar. Bir davranışın sürekliliği için bazen törensel uygulamalardan yararlanılmaktadır. Tören haline dönüştürülen bir takım nesnelerin kuşaktan kuşağa geçerken eski anlamını yitirip içinin boşaldığı da görülmektedir. Simgeleştirilen nesneler simgenin kabul gördüğü toplum ve kültürde anlam ifade ederken, yapıda meydana gelen herhangi bir değişimden etkilenebilmektedir. Siyasal yapının görsel bütünlüğünde yer alan bir bayrak figürü, marş ya da destanlar bir devletin kuruluşunu, kurulurken neler feda edildiğini ifade etmesi bakımından ulusal nitelikler taşımaktadır. Kahramanlıkların anlatıldığı filmler ve dinsel figürlere yer verilen diziler de insanların duygu ve inançlarına hitap etmektedir. Bu gibi görsel ifadelerin arkasında benimsetilmeye çalışılan ideolojilerin olması ifadelerin tarafsız olmalarını engellemektedir. *“Bir toplumun siyasal kültürü, toplum üyelerinin siyasal nesnelere karşısındaki değer ve yönelimleri ile siyasal semboller hakkındaki inançlarından oluşmaktadır”*¹⁶⁹.

İnsanlar inandıkları doğruların, belirli ideolojilerin ardından gitmektedir. Burada bu doğruların simgeleştirilmesiyle genelde üyelerin önce toplulukla sonra toplumla

---

¹⁶⁷ Esat Çam, **Siyaset Bilimine Giriş**, Der Yayınları, İstanbul, 2002, s. 200-201,

¹⁶⁸ Turan, **a.g.e.**, s. 33.

¹⁶⁹ Samuel P. Huntington, Jorge I. Domínguez, **Siyasal Gelişme**, Çev.: Ergun Özbudun, Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1995, s. 19.

bütünleşmeleri sağlanmaktadır. “Siyasal kültür, partiler, hükümet, anayasa gibi inançlar, semboller ve değerler bağlamında ifade edilen siyasi objelerin yönelimler yapısıdır”¹⁷⁰.

Almond ve Verba, siyasal kültür konusunda etkili ve önemli denilebilecek nitelikte önermeler ortaya atmışlardır. Onlara göre, bireysel ve kolektif ulusal siyasal kültürün üç ideal modeli vardır: dar görüşlü, bağımlı ve katılımcı. Dar görüşlü siyasal kültürü siyasal nesnelere hakkında genel bir bilgisizlik ve siyasal faaliyet içinde olmama ile nitelendirirler¹⁷¹. Birey çok yakınındaki olaylara kendini çevreleyen alt sistemlerle ilgilenir. İlgi ulusal düzeye ulaşmaz. Bu tip kültür sadece ilkel toplumların bir özelliği değildir. Yüksek seviyede sanayileşmiş toplumlarda da bu durum gözlemlenebilir¹⁷². Birey burada kendisini içinde doğduğu yakın çevresi ve o çevrenin değerleri ile özdeşleştirmektedir. Dar görüşlü denmesindeki kasıt yerel bir aidiyete sahip olmasıdır. Bu yerel aidiyet onu ulus devlet gibi oluşumlar hakkında makro düzeyde bilgi sahibi olmaması ya da bilgi sahibi olsa bile katılımının olmamasıdır. Birey sadece içinde doğduğu cemaatin bir üyesidir. Bu nedenle ilgilendiği alan sadece kendi cemaat çevredir.

Bağımlı siyasal kültür siyasal süreçler hakkında geniş bir bilgiye sahiptir ama siyasal faaliyete katılımda güçsüzlük hissinden kaynaklanan bir isteksizliğe sahip olması ile nitelenir. Durum birçok yönden oldukça farklıdır. Bu kültürde birey, siyasi merkezden haberdardır; o merkezin nasıl bir şey olduğunu bilmektedir. Ancak, kendisini tebaa olarak algılar ve siyasi merkez üzerinde herhangi bir etkide bulunabileceğini düşünmez. Siyasi kurum ve faaliyetlere karşı genel tavrı, çoğu zaman mütevekkil edilgenlik üzerine kuruludur. Siyaset üzerinde etkili olamayacağını düşünür ve gerçekten de etkili değildir. Onu kendi köşesine büzülmüş siyasi otoritelere karşı saygılı, onlardan çekinen birisi gibi değerlendirebiliriz. Siyaset karşısındaki tavrında, biraz tevekkül biraz ürkeklik, biraz da o iş benim harcı değil anlayışı hâkimdir. Siyaset olsa olsa ileri gelen büyüklerin ve okumuş çocukların işidir¹⁷³.

Katılımcı siyasal kültür ise, siyaset hakkındaki yeterli düzeydeki bilgiyle siyasal süreçlere katılma isteğinin birleştiği bir modeldir. Burada ne yerellik söz konusudur ne

¹⁷⁰ Andrew Heywood, **Siyaset**, Çev.: Zeynep Kopuzlu, Adres Yayınları, Ed. Buğra Kalkan, Ankara, 2007, s. 290.

¹⁷¹ Çağla, **a.g.e.**, s. 70.

¹⁷² Çam, **a.g.e.**, s. 199.

¹⁷³ Oktay, **a.g.e.**, s. 218.

de edilgenlik. Aksine birey, hem siyasi düzenin bütünüyle farkındadır; hem de isterse onun üzerinde etkili olabileceğini düşünmektedir. Faal, dirik hareket edebilen, toplum hayatına siyasi hayata yoğun bir şekilde katılan birey örneği, başat ve yaygın bir örnektir. Birey bu kültürde ulusal değerlerin yanı sıra evrensel değerlerle de ünsiyet halindedir. Yaşama katlanan, çevresi karşısında edilgen bir birey gitmiş, yerine olgulara ve çevresine yön verebileceğini düşünen birey gelmiştir.¹⁷⁴ Birey siyasi alanda eylemde bulunurken aynı zamanda bu eylemlerinin sonuçları bekler. Diğer bireylerin aksine siyasete karşı soyut değil somut bir ilgi göstererek rasyonel düşünür. Birey katılımcı kültürde yurttaş olduğunun farkındadır ve bir yurttaşın sahip olduğu hakların kadar ödevlerinin de bilincindedir. Bunun gereklerine göre hayatını idame ettirir.

Buna göre dar görüşlülük, olgun demokrasilerin değil, geleneksel toplumların bir niteliğidir. Bağımlı siyasal kültürler de, söz konusu toplum modeline uymaz. Öte yandan katılımcı siyasal kültür, demokrasi için bazı riskler yaratabilir. Kitlesele katılımıla değişimin önünü açmak için çok fazla insanın sürekli eylem yapmaları istikrarsızlık kaynağı haline gelebilir. Bunun için Almond ve Verba, istikrarlı bir demokratik sistem için en uygun siyasal kültürlerin bir karışımı olacağını söylemektedirler. Onlar bu karışıma yurttaşlık adını vermektedirler. Yurttaşlık kültüründe yurttaşlar, siyasal süreçler hakkında üst düzeyde bilgi ve aynı zamanda siyasal aktörler olarak da güç sahibi olacaklardır¹⁷⁵.

Demokratik bir siyasal kültür, ülkede hayatını devam ettiren tüm bireylerin kendilerini bu ülkenin vatandaşı hissettiği, kişilerin aktif olarak siyasal sürece katkı yapabildiği, sivil toplumun ülkeyi ve halkı ilgilendiren konularda karar mercilerine etki edebildiği, vatandaşların yapması gereken görevlerinin yanında haklarının da çok önemli olduğu bir sistemde mümkündür¹⁷⁶.

Uzun bir zaman dilimi içerisinde siyaseten birbirine benzeyen siyasal pratiklerin ve düşüncelerin toplumun tamamına olmasa da çoğulcu bir felsefeyle toplumun büyük bir kısmına sirayet etmesiyle siyasal kültür oluşmaktadır. Ancak bu şekilde siyasal kültürün tamamlandığını söylemek güçtür. Değişen doktrinlere, inançlara, değerlere ve alışkanlıklara göre siyasal kültür de değişim ya da yenilenme içerisine girmektedir.

¹⁷⁴ Cemil Oktay, **Siyaset Bilimi İncelemeleri**, Alfa Yayınları, 4. Basım, İstanbul, 2009, s. 220.

¹⁷⁵ Çağla, **a.g.e.**, s. 70-71.

¹⁷⁶ Zafer Durdu, **Türkiye’de Siyasal Kültürü Anlamak**, Kadim Yayınları, Ankara, 2013, s. 25.

Siyasal kültürü öğrenme süreci olan siyasal sosyalleşme sürecinde aracı kurumlar ana hatlarıyla benzer bir kültürü yaygınlaştırırsa toplumsallaşma süreci daha homojen biçimde tutarlılık göstererek devam edecektir. Farklı kurumların siyasal insana aktardığı kültür çeşitliliği ve boyutları birbirinden çok uzak ise, sistemin idarecileri uyumsuzluğun giderilmesine yönelik çalışmalarda bulunurlar. Birbirinden kopuk ve uyumsuz aktarımlar siyasal sosyalleşme sürecine olumsuz yansımakta ve siyasete yabancılaşma ya da siyasetten çekilme gibi tepkiler oluşabilmektedir¹⁷⁷.

Almond siyasal kültürün unsurlarını “*bilme, algılama, tanıma*”, “*duygusal*” ve “*değerlendirme*” olmak üzere üç ana boyutta toplamaktadır:

Bilme, algılama, tanıma biçiminde siyasal kültür; Birey içinde yaşadığı toplumun siyasal kurumları hakkında asgari bir bilgiye sahiptir. Bu kurumlarda siyasal rolleri oynayanların kim olduklarını, siyasal partilerin renklerini aşağı yukarı eksikte olsa bilir. Kısacası bireyin ülkesindeki siyasal yapı hakkında hiç değilse taslak düzeyinde de olsa bir bilgisi vardır.

Duygusal boyut; Birey tanıma, bilme aşamasının ötesinde ve bu aşamaya oranla daha belirsiz de olsa, etrafındaki siyasal yapıyı, olayları ve kişileri duygusal planda algılar. Yani herhangi bir olay anında heyecan, hoşnutluk ya da korku duyabilir. Keza bir politikacıdan nefret edebilir, ona duygusal olarak bağlanabilir. Belirli kişilere güveni olabileceği gibi bazı kişilere güvenini yitirmiştir¹⁷⁸.

Değerlendirici Boyut; Birey, siyasal olgular hakkında belirli değer yargılarına sahiptir. Daha evvel edinilmiş değerler hiyerarşisine atıfta bulunmak suretiyle yeni siyasal olgular değerlendirilir.

2.İDEOLOJİ

İnsanların toplumsal yaşamlarını belirleyen temel öğelerden biri, bu insanların içinde yaşadıkları toplumu algılama şekilleridir. Her insan kendi toplumu içindeki diğer kişilerle ve özellikle yakın olduğu gruplarla bir toplum haritası paylaşır. Bu toplum içindeki insanlar böyle bir temel haritadan hareket ettikleri için anlaşabilirler ve içinde yaşadıkları toplumun gereklerini yerine getirirler. Fakat belleğimizde taşıdığımız bu toplum haritası gerçek bir haritada olduğu gibi kesin çizgilerle çizilmemiştir. Haritanın

¹⁷⁷ Turan, **a.g.e.**, s. 62.

¹⁷⁸ Çam, **a.g.e.**, s. 201.

taşıdığı anlamlar esnektir ve değişime az veya çok açık bir simge dağarcığı yoluyla toplumdan insana ve kuşaktan kuşağa geçer. Bu simge sisteminin çalışmasına kültür diyoruz. İdeoloji, kültür ile çok yakından ilintilidir. İdeolojinin saygınlığı da kültür mekanizmasının esaslarına dayalı olarak gelişir. İdeoloji, geleneksel toplum haritalarının modern çağlarda faydalarını yitirmelerinin sonucu yeni bir toplum anlamları haritası üretme çabası olarak görülebilir¹⁷⁹. Toplum haritaları yalnız toplum bütünlüleriyle değil, toplumun içindeki alt gruplar içinde ortaya çıkmaktadır.

İdeolojiler, fikirlerin özeti olup, insanların dünyada cereyan eden olaylara getirdikleri açıklamalardır. İdeoloji, başka açıdan hem mantık, hem de metafizik açıdan ilimlerin özetidir. Bir doktrini oluşturan temel düşünceler ile insanları etkileyen düşünce şekilleri, düşüncelerin doğuş ve gelişmesini ortaya koyan metotlar, saçma ve anlaşılabilir sözlerle ifade edilen düşüncelerdir¹⁸⁰.

İdeoloji, bir cemiyette bir sosyal gruba has inançların bütününe ifade ettiği gibi, genellikle siyasi ve sosyal özellikteki bir doktrin ile bir hükümetin, bir partinin veya sosyal bir grubun faaliyetlerini de ifade eder¹⁸¹.

İdeoloji, her şeyden önce bir dünya görüşüdür. İçinde yaşadığımız dünyanın nasıl bir dünya olduğunu bize anlatmaya çalışır. Toplumsal gerçeklik, çıplak haliyle, insanlar için oldukça karmaşıktır ve insanın kendi başına bu gerçekliği anlayabilmesi, açıklayabilmesi, sebepler ile sonuçlar arasında ilişki kurabilmesi ve seçenekler karşısında rotasını belirleyebilmesi oldukça zordur. Çağlar boyunca dinler, mitler ve gelenekler, insanların yaradılışa, doğaya, tanrıya, topluma ve siyasi iktidara ilişkin sorularını yanıtlayan inançlar ve kuralları, hazır paketler halinde insanlara sunmuştur. Böylece süregitmekte olan sosyal ve siyasi düzenin doğru, tam da olması gerektiği gibi olduğuna dair inancı pekiştirmiş, var olanı açıklamakla kalmayıp “*daha iyi bir insan ve toplum nasıl olmalıdır?*” sorusuna da yanıtlar üretmiştir¹⁸².

Mevcut toplumsal düzeni revize, muhafaza, tahkim ya da alt etmeyi hedefleyen siyasi fikir kümeleri siyasi ideoloji olarak değerlendirilir. Bu ayrım, toplum düzeni karşısında farklı konumlardaki siyasi ideolojilerin hepsini tarafsız olarak

¹⁷⁹ Şerif Mardin, **İdeoloji**, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1995, s. 18.

¹⁸⁰ Tahsin Saraç, **Fransızca-Türkçe Büyük Sözlük**, T.D.K. Yayınları, Ankara, 1976, s. 670.

¹⁸¹ Hayri S. Bolay, **Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü**, Akçay Yayınları, Ankara, 1996, s. 416.

¹⁸² Birsen Örs, “Postmodern Dünyada İdeolojinin Dönüşümü”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:40, Mart, 2009, s. 2.

inceleyebilmeyi mümkün kılar. Üstünlüğü, sosyalizmi siyasi bir ideoloji olarak tanımladığı gibi, kendisinin ideoloji olarak tanımlanmasına karşı çıkacak olan liberalizmi de bir siyasi ideoloji olarak ele alabilme kapasitesindedir. İdeolojinin geniş anlamı olarak tanımlayabileceğimiz bu ayırım için faşizm de, muhafazakârlık da, feminizm de, İslamcılık da aynı kategori içinde yer alır. Bu ayırma uygun verimli tanımlamalardan biri Martin Seliger tarafından yapılmıştır. Ona göre ideoloji, *“insanların örgütlü toplumsal eylemin ve özellikle de siyasal eylemin araç ve amaçlarını, bu tür bir eylemin verili bir düzeni koruma, düzeltme, yok etme ve yeniden inşa etme amacı taşıyıp taşımadığına bakmaksızın, varsayma, açıklama ve doğrulamada kullandıkları fikirler kümesidir”*¹⁸³.

Komünizm ve Faşizm gibi ideolojiler, toplumdaki kurumların karşısında yer alır ve kendisine bağlananları ya da inananları bir parti veya mezhep içinde örgütlemeye yarar. Marksist terminolojide ideoloji, toplumda egemen olan sınıf tarafından üretilen ve bu sınıfa ezilen sınıflar üzerindeki ekonomik egemenliği pekiştirme imkanı veren düşünceler bütünüdür. Toplumsal fenomenlerle ilgili olan ve bilimsel bilgiyi olduğu kadar, dini ve hatta gündelik inançları da kapsayabildiği için doğru olduğu kadar yanlış da olabilen inançlar sistemini ifade eder. Ancak ideoloji sadece inanç sistemi ile değil, iktidar meselesiyle de ilgilidir. İdeoloji, egemen toplumsal grup veya sınıfın iktidarını meşrulaştırmaktadır.¹⁸⁴

Siyasal fikirler, salt kişisel hırs veya çıkarların edilgen birer yansımaları değildir. Aksine bu fikirler, siyasal eylemi harekete geçirip, bu eyleme rehberlik edebilir, dolayısıyla maddi hayatı şekillendirebilir. Bununla beraber siyasal fikirler her boşlukta ortaya çıkmazlar. Tüm siyasal fikirler, hizmet ettikleri siyasal arzular tarafından ve ortaya çıktıkları sosyal ve tarihsel koşullar tarafından şekillendirilirler. Siyasal teori ve siyasal uygulama birbirinden ayrılmaz biçimde bağlantılıdır¹⁸⁵. Siyasi ideolojiler bireyi harekete teşvik eder. Bunun olması için insanlara neyi nasıl yapmaları gerektiğini aşılır. İkna edici bir dil kullanarak büyük kitleleri harekete geçirir. İdeolojiler insanların değerleri, beklentileri, kin ve nefretlerinin neler olması gerektiğini belirler. Bu

¹⁸³ Gökhan Atılğan, **Siyaset Bilimi**, Ed. Atilla Aytakin, Yordam Kitap, 2. Basım, 2012, s. 261-262.

¹⁸⁴ Kamil Kaya, “Yirmibirinci Yüzyıla Girenken İdeoloji ve Sosyoloji”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Metodoloji ve Sosyoloji Araştırmaları Merkezi, Sosyoloji Konferansları**, Yirmialtıncı Kitap, İstanbul, 2000, s. 168.

¹⁸⁵ Andrew Heywood, **Siyasi İdeolojiler: Bir Giriş**, 5. Baskı, Çev.: Ş. Akın, A. K. Bayram, vd. Adres Yayınları, Ankara, 2013, S. 20.

çerçevede birey ideolojisine paralel şekilde hareket eder. Değer yargıları oluşan birey böylece istendik şekilde harekette bulunur. Kendi inanç sistemlerini zorlayan yeniliklere karşı direnç gösterirler. Ancak siyasal ideolojilerin varlıklarını uzun süre devam ettirmesi için temel değerleri hariç, mevcut duruma ve zamana göre kendisini yenilemesi ve yeni söylemler üretmesi beklenir.

Hiçbir siyasal ideoloji yalnızca bir döneme ait olduğunu söylemez; bilakis ölümsüz olduğunu iddia eder. Siyasal ideolojiler, bir gözleriyle bugüne bakıyorlarsa öteki gözleriyle de tarihe bakarlar. Her siyasal ideoloji, kendi derin köklerini tarihin derinliklerinde arar. Bu arayışlar sırasında kendilerine uygun toplumsal ilişkiler, kahramanlık öyküleri, efsaneler, mitler, semboller, vicdanlı tavırlar, ahlaklı tutumlar, eşsiz mücadele örnekleri bulurlar. Böylelikle haklılıklarını ve üstünlüklerinin ezeli olduğunu gösterirler ve bunu haklılıklarının, üstünlüklerinin ebediliğine dayanarak yaparlar¹⁸⁶. Her siyasal ideoloji bir diğer ideoloji ile rekabet halindedir. Kendi üstünlüğünü ispat etmek için diğer ideolojinin eksikliklerini kullanır. Bu bakımdan ideoloji bir düşünce ve inanç biçimidir. Ancak her düşünce biçimi bir ideoloji değildir.

Eğitim kurumlarında, çocuğun ilk yüz yüze geldiği ilişki hiyerarşisi, kurallar, disiplin, özne-nesne ilişkisi, semboller, bilgi yığınlarıdır. Bu yoğunluk içerisinde çocuk, emirlere itaat etmeyi terbiyeli olmayı kurulu düzeni bozmamayı, görev ve sorumluluk içerisinde davranmayı öğrenir. Eğitimin siyasal sosyalleşme alanında bu denli etkin ve yoğun olmasının en önemli boyutu, bilgi ve bilim tekelinin siyasal iktidar tarafından üretilip kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Bilgi ve bilim üretme tekelinin siyasal iktidarın kontrolünde olması, toplumu bu güce bağlı ve bağımlı kılmaktadır. Toplumsal kültürün, siyasal kültüre bağlı ve bağımlı olma derecesi, ona muhtaç olma derecesi ne kadar artarsa siyasal iktidarın meşruluğu da o kadar artacaktır. Eğitim ve dolayısıyla bilgi işte bu bağımlılığın en güçlü alanlarından biri olarak siyasal iktidarın ideolojisini-meşruiyetini kuşaklar boyu sürdüren araçların başında gelmektedir¹⁸⁷.

Bilgi iktidarın aracıdır. İktidarı beslemek ve güçlendirmek için işler. Bu nedenle her iktidar arayışıyla birlikte bilginin araçsallığı da artar. Bilgiye duyulan ihtiyaç iktidara duyulan güç tutkusunun artma derecesine bağlıdır. İktidar bilginin efendisi,

---

¹⁸⁶ Atılğan, **a.g.e.**, s. 263.

¹⁸⁷ Halis Çetin, "Devlet, İdeoloji ve Eğitim", **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık, 2001, Cilt 25, no:2, s. 207-208.

egemeni ve öğretmeni olmak ister ve onu hizmetinde tutmak için gerçek bilginim belirli bir miktarını devamlı kendi kontrolünde tutar. Böylece bilgi bir moral güç değil, bir iktidar gücüne dönüşür. Bilgi bir hiyerarşidir ve bu hiyerarşinin en tepesinde devlet bulunur. Bilgi, insanı tanımanın, onu düzenlemenin, dönüştürmenin ve manipüle etmenin bir aracıdır. Bu yüzden tüm bilgi aktarım ve uygulayım süreçleri iktidar hiyerarşisiyle belirlenir ve ona göre şekillenir. Yani iktidar bilgide içkindir, bilgi de iktidar da. Bilgi ve iktidarı birbirinden ayırmak bu yüzden mümkün değildir. Bilginin egemenliği doğal olarak iktidarın egemenliği demektir¹⁸⁸.

3.OSMANLI SON DÖNEM FİKİR AKIMLARI

Türkiye’de siyasi oluşumları şekillendiren fikir akımlarını anlamak için Osmanlı Devleti’nin son zamanlarında yaşanan olayları ve bu olayların kötü gidişini önlemek amacı ile üretilen fikir akımlarını bilmemiz gerekir. Osmanlı Devleti son zamanlarında ülkenin parçalanması tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. Kurulduğu dönemden itibaren yükselişte olan Osmanlı, 1699 yılında imzalanan Karlofça Antlaşması ile gerilemeye başlamış, bu anlaşmadan sonra Batının üstünlüğü kabul edilerek Batıda meydana gelen gelişmeler izlenmek istenmiştir. “*Bu devlet nasıl kurtulur?*” sorusu üzerine harekete geçilmiş, devletin kurtuluşu için çeşitli fikir akımları meydana gelmiştir. İlk olarak askeri alanda Batıcılık üzerinde durulmuş ancak daha sonra aydın kesim bu duruma karşı çıkmıştır. Kimi aydınlar devletin ve milletin kurutuluşu için İslami yoldan ayrılmanın devlete zarar vereceğini düşünerek İslami esasların hâkim kılınmasını istemiş, kimileri ise İslam’ın devleti ileriye götüremeyeceğini düşünmüşlerdir. Meydana gelen fikir ayrılıkları nedeni ile çözüm üretmek adına Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık fikirleri oluşmuş ancak sadece Türkçülük ve Batıcılık Türkiye Cumhuriyeti’nin esasını oluşturmuştur.

3.1.Osmanlıcılık

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde Müslim ve Gayri Müslim olmak üzere Sırp, Rum, Ermeni ve Bulgar gibi farklı milletlere mensup insanlar bir arada yaşamaktaydı. Osmanlıcılık, özellikle farklılıklara sahip insanların dağılmaması ve içeride ayaklanmaların yaşanmaması adına Osmanlı Devleti içerisinde bulunan bütün insanların ırk, din, mezhep ayrımı yapmadan eşitlik içerisinde yaşamaları gerektiği fikir akımıdır.

---

¹⁸⁸ Çetin, **a.g.m.**, s. 208.

II. Mahmut döneminde Osmanlı Devletinde Batı anlayışına uygun ıslahatlar yapılarak Batıyı yakından tanıyan, yabancı dil bilen bir yeni genç nesil yetişmiştir. Osmanlılık fikri bu genç neslin ürünüdür. Genç Osmanlılar adı altında örgütlenen bu kadro, Osmanlı tabakasına eşit haklar tanınması, bu hakların yasalarla güvence altına alınması, Meşrutiyet yönetimine geçilmesi görüşündedir.

Asıl olarak ayrılıkları engellemek için geliştirilen Osmanlılık teritoryal bir milliyetçilik ideolojisidir. İmparatorluğun mevcut sınırlarının muhafaza edilebilmesine imkân tanımak için muhtelif dini toplulukları Osmanlı kimliği ile birleştirmek istemiş ve iktidarın egemenliğini meşrulaştırmak için 1876'dan itibaren tüm kültürlerin temsilini mümkün kılmış bir siyasi birlik projesidir¹⁸⁹. II. Mahmut'un 1826'da "*Ben tebaanın Müslüman'ını camide, Hristiyan'ını kilisede, Musevi'sini havrada fark ederim, aralarında başka bir fark yoktur*" sözleri Osmanlılık düşüncesinin ilkesini oluşturmaktadır¹⁹⁰. Özellikle merkezi yönetime karşı duruşu olan kesimler bu düşüncüyü desteklemişlerdir. Çünkü Osmanlılık merkezi yönetim fikri değil, bireylerin ayırım gözetmeksizin eşit haklara sahip olduğu fikrine dayanmaktadır. Buna göre ülkenin asıl sahibi vatandaşlardır ve bu vatandaşların kimliklerinde din, mezhep ve ırk ayrımı değil "*Osmanlı*" statüsü baskın görülmektedir.

II. Abdülhamid, halkı Osmanlılık fikrinde toplamaya çalışarak, Müslüman olmayan halka sarayda ve çeşitli memuriyetlerde görevler vermiştir. Hatta Ermeniler Osmanlı memurlarının üçte birini teşkil etmekteydi, ancak 1877-1878 Osmanlı Rus harbinde gayri Müslimlerin tutumları değiştiği için Osmanlılık fikri varlığını devam ettirememiştir¹⁹¹. "Osmanlının son dönemlerinde artık bir vatan ve bir millet duygusuyla devlete bağlı kalacak unsur kalmamıştır. Osmanlı egemenliğindeki farklı din ve milliyetteki unsurlar artık ayrılma hülyasını en üst düzeyde yaşamaya başlamışlardır. İttihat ve Terakki iktidarı Osmanlının devamı için ne Türkler dışındaki Müslümanları ne de Müslüman olmayan milletleri birlik içinde tutmaya gücü yetmedi"¹⁹².

¹⁸⁹ Yavuz Çilliler, "Modern Milliyetçilik Kuramları Açısından 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu Fikir Akımları", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt:10, Sayı:2, 2015, s. 54.

¹⁹⁰ Azmi Özcan, "*Osmanlılık*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 33, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, s. 485.

¹⁹¹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, VIII, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s. 484.

¹⁹² Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s.403.

3.2.Batıcılık

Batıcılık, Osmanlı İmparatorluğunda başlayıp Cumhuriyet Türkiye'sinde yeni boyutlar kazanan, Batı Avrupa'nın toplumsal ve fikrîsel bileşimini erişilmesi gereken bir hedef olarak gören yaklaşımdır. Bu yaklaşım bazen ılımlı bir biçimde ortaya çıkmış, bazen çok köktenci, geleneksel kültür öğelerimizi eleştiren ve karşısına çıkan, boyutlar kazanmıştır. Ancak sözcüğün kendisi daha çok Batıyı her hususta örnek almak isteyenlerin yaklaşımını adlandırmak için kullanılmıştır¹⁹³. Modernleşme hedefine yönelik olarak ortaya çıkan eğilim olarak Batıcılık, diğer düşünce akımlarının hepsini etkilemektedir. Bu yüzden hem Batı, hem Batıcı hem Osmanlıcı veya İslamcı veya Türkçü düşünürler görmek mümkündür¹⁹⁴.

Osmanlı İmparatorluğu, Batı uygarlığı adını verebileceğimiz kültür bütünüyle hiçbir zaman ilişkisini kesmemiştir. Ne var ki, İmparatorluğun yükselme devrinde, Osmanlılar, kendi uygarlıklarını Batıninkinden üstün saymışlar, Batının bir model olarak izlenmesi bir sorun olarak ortaya çıkmamıştır. İmparatorluğun gerilemeye başlamasıyla, niçin gerilediği sorusu, önce devlet yönetiminin bozulduğu ileri sürülerek daha sonra belki de yüzeysel bir tutumla Batının askeri üstünlüğü gösterilerek cevaplandırılmıştır¹⁹⁵.

Osmanlı Devleti duraklama döneminde, Kanuni Sultan Süleyman dönemi kurumlarının bozulmasından ve yozlaşmasından kaynaklanan ciddi sıkıntılar yaşamıştır. Bu durumu ıslah edebilmek için Genç Osman, Kuyucu Murat Paşa, IV. Murat ve Köprülüler tarafından yürütülen çalışmalar sonuçsuz kalmıştır. Aydınlanma Çağı, Sanayi Devrimi ve Fransız Devrimi gibi insanlığın gelişiminde çok önemli sayılabilecek adımları atan Avrupa, kısa sürede üstün teknoloji sahibi modern orduları ve güçlü endüstrileri kurarak büyük bir gelişme göstermiştir. Batı ile arasındaki seviyenin giderek açıldığını gören Osmanlı devlet adamları, askeri teknolojiyi bilen ve kullanabilen “*Fen Subayları*” yetiştirebilmek için, Askeri Mühendislik Okulları kurmuşlardır¹⁹⁶.

¹⁹³ Şerif Mardin, **Türk Modernleşmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 11.

¹⁹⁴ Çağatay M. Özdemir, **Türkiye’de Sosyoloji**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 3. Baskı, Eskişehir, 2015, s.36.

¹⁹⁵ Mardin, **a.g.e.**, s. 11-12.

¹⁹⁶ Tuba Şengül, “Siyasi Düşünce Akımları ve Tarih Ders Programlarındaki Düşünsel Değişim (1908-1930)”, **Ankara Üniversitesi EBF Dergisi**, Sayı.1, Cilt.40, Yıl, 2007, s. 69.

Yabancı dil öğreniminin, bilimin ve teknolojinin transferindeki yeri ve önemi anlaşılıp bu yönde çalışmalar başlatılmıştır. Bu gelişmelerin ışığında III. Selim, devleti çöküntüden kurtarabilmek için sadece modern bir ordu kurmanın yeterli olamayacağını görerek yeni bir devlet düzeni aramaya yönelmişse de başarı sağlayamamıştır. Ancak II. Mahmut, yenileşme hareketlerini köstekleyen Yeniçeri Ocağını 1826'da kaldırarak yenileşme yolunu açmıştır. Kurulan yeni ordu, onu destekleyecek öğretim kurumlarını gerektirmiş, bu itibarla 1827'de Tıbbiye ve 1834'te Harbiye açılmıştır. Bu tarihlerden sonra askeri okullardan mezun olanlar, Türk toplumunun çağdaşlaşmasına öncülük etmişler, özellikle Harbiye, halk ile idarenin bütünleşmesinde önemli roller oynamıştır¹⁹⁷. Siyasi ve toplumsal hayatta kendisini hissettiren Batıcılık fikri, askeri alanda da kendisini göstermiştir. Hatta bazı Aydınlar daha da ileriye giderek Batıdan iyi kötü ayırt etmeden her şeyin alınması gerektiğini belirtmişlerdir.

Batıcılar, Celal Nuri ve Abdullah Cevdet'in Batılılaşma görüşleri çevresinde iki gruba ayrılmışlardır. Bunlardan Celal Nuri gibi düşünenlere Kısmi Batıcılar, Abdullah Cevdet ile aynı düşünceleri taşıyanlara da Tam (Bütüncü) Batıcılar adı verilmiştir. Tam Batıcılar, İçtihat dergisi çerçevesinde düşüncelerini yaymaya çalışırken; Kısmi Batıcılar ise, Serbest Fikir dergisi aracılığı ile görüşlerini kamuoyu ile paylaşmışlardır. Tam Batıcılara göre, Batı medeniyeti bir bütündür. Ancak bütünlüğü ile alınabilir, bu kesin bir karardır. Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan bu yana, genel olarak kabul edilmiş bir prensiptir. Bu prensipte birleşenlerin müşterek olarak işledikleri temalar vardır. Bunların büyük bir kısmında aralarındaki görüş birliği gayet açık olarak görülmektedir. Ayrıldıkları noktalar, Batılılaşmayı gerçekleştirme yolları hakkında ayrıntı sayılabilecek noktalardır. Kısmi Batıcılara göre ise, Batı tamamen alınamaz, kısmen alınabilir, bölünerek alınabilir. Batı'dan alınacak olan kısım da onun tekniğidir¹⁹⁸.

Prens Sabahattin, "*Türkiye nasıl kurtulur?*" sorunu üzerine çözüm olarak bireyci bir toplum anlayışının esas alınması gerektiğini ileri sürmüştür. Çünkü ona göre, bütüncül bir toplum yapısına sahip olan Osmanlı yerine, bireyi ön plana alan Batı tipi bir toplum modeli ülkenin kurtuluş modeli özelliği göstermektedir. Ancak Prens Sabahattin bunu

---

¹⁹⁷ Şengül, **a.g.m.**, s. 69.

¹⁹⁸ Tarık Zafer Tunaya, **Türk Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 120-146.

Batılılaşmak olarak düşünmemektedir. Onun kast ettiği şey bireyin ön plana çıkmasıdır¹⁹⁹. Hilmi Ziya Ülken için ise, Batılılaşmak modernleşme ile eş değer bir anlam ifade etmektedir. Tam anlamı ile Batılılaşmanın meydana gelmesi için en önemli şey Batı kültürüne ayak uydurmayı gerektirir. Başta ekonomi ve siyasi alanda Batının değerlerine sahip olmanın son durağında ise modernleşmeyi görmektedir²⁰⁰.

3.3.İslamcılık

Osmanlıcılık fikrinin başarısızlıkla sonuçlanması sonucunda, ülkede bulunan Müslümanların dağılmaması için İslamcılık, İslam'ı ve İslam dünyasını Batının etkilerinden kurtarmak ve Müslümanları birleştirmek adına ortaya çıkmış bir fikir akımıdır. İslâmıcılık cereyanı, özelliklerini daha çok 19. yüzyıl ortalarında kazanan, Osmanlı İmparatorluğunun uzak çevresinde ve Hindistan'da şekillenmiş olmasına rağmen 1870'lerden itibaren İmparatorluğun merkezinde gittikçe güçlenen bir ideolojik davranış kümesine verilen addır²⁰¹.

İslamcılık hareketi, aslında bir ahlak hareketi olarak başlamış olmasına rağmen, sonradan “*İttihad-ı İslam*” fikrini savunmaya kadar evrilmiştir. Ancak, İslam âleminin büyük bir kısmının İngiliz, Fransız, Hollanda ve hatta Portekiz tarafından kolonileştirildiği, dolayısıyla hürriyetleri olmayan kavimlerin birleştirilmesinin hayalden ibaret olduğu gözden kaçırılmıştır²⁰².

“*İslamcılık*” ismi dikkate alındığında, milleti nesnel bir öze indirmediği ve bu nedenle bu akımın doğu tipi bir etnik milliyetçilik olduğu düşünülebilir. Ancak II. Abdülhamid, Balkan devletlerinin bağımsızlığının ardından Arapların da ayrılacaklarına ve bunun Anadolu'daki Ermeniler, Rumlar ve Kürtler için de model teşkil edebileceğine inanmıştır. Bu nedenle en azından kalan mevcut toprakların korunması için sınırlar içerisinde kalan tebaanın tanımlanması gerekmekte ve tebaa içerisindeki farklı dini ve kültürel topluluklar ortak bir kimlik ile birleştirilmelidir. Her ne kadar Ortodoks tebaa açısından “*İslam*” harcı resmi milliyetçilik uygulaması olarak kabul edilebilirse de, nüfusun çok daha büyük bölümünün -Türkmen, Arap ve Kürtlerin- Müslüman olduğu düşünüldüğünde, İslamcılığın ortak bir kimlik niteliğine daha çok haiz olduğu

¹⁹⁹ Prens Sabahattin, *Türkiye Nasıl Kurtulabilir?*, Ayraç Yayınevi, İstanbul, 1999, s.

²⁰⁰ Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 1979, s.18.

²⁰¹ Şerif Mardin, *Türkiye'de Din ve Siyaset (Makaleler-3)*, Der. Mümtaz'er Türköne-Tuncay Önder, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 11.

²⁰² Ülken, *a.g.e.*, s. 199.

söylenbilir. Bu birleştirici siyasi niteliği açısından bakıldığında İslamcılık, daha çok teritoryal / sivil bir milliyetçilik anlayışıdır. Araplar ile siyasi bir birlik hedeflenmiş, mevcut İslam birliğini kavmiyet -milliyet- esasına göre parçalamak suç sayılmıştır. İktidarın meşruiyetini temellendirmek için gerekli temsil müessesesinin aktif hale gelmesi ise 1908 yılında mümkün olacaktır²⁰³.

Arapların çıkarları adına birçok siyasi faaliyet yürütülmüş, Arap ileri gelenleri merkezi yönetim içerisinde önemli görevlere dahil olmuşlardır. Bu sayede Arapların merkezi iktidara sadakatlerini devam ettirecekleri düşünülmüştür. Arap entelijensiyası, bir süre Osmanlı merkezi bürokrasisi içinde yer almayı ve kültürel farklılıklarını sürdürebilmeyi yeterli bulmuşlardır. Ancak zamanla Arap tebaa içerisindeki farklılık bilinci, İngiltere-Fransa'nın politikalarından ve Balkanlar'daki milliyetçi hareketlerden etkilenerek siyasallaşmaya başlamış, Birinci Dünya Savaşı yıllarında bağımsızlık talep eden bir Arap milliyetçiliğine bürünmüştür. Osmanlıcılık gibi İslamcılık da, Batılı emperyalist politikalar tarafından desteklenen etnik milliyetçilik karşısında birleştirici niteliğini koruyamamıştır²⁰⁴.

İslamcı akım, Osmanlı'nın mirasına uygun bir şekilde Türkiye'deki diğer tüm ana siyasi akım ve ideolojiler gibi devlet iktidarını hedefleyen ve/veya iktidar elitine destek ile çıkarlarını devam ettirebilen, örgütlü, seçkinci bir karakterdedir. Zira bu dönemin politik kültürü sıfır toplamlı bir oyun olarak, ne pahasına olursa olsun iktidarı ele geçirmek ve iktidarda kalmak üzere temellendirilmiştir²⁰⁵.

Osmanlı İmparatorluğunun gerilemesinin sebepleri Müslümanların ataletinden kaynaklanmaktadır. Bunun da sonucu, eskiden bir medeniyet kaynağı olan İslâm Dünyasının Batıdan geri kalması ve bu dünyanın “*vurucu*” gücünü temsil eden Osmanlı İmparatorluğunun Batı devletleri tarafından parçalanmaya başlamasıdır. Bu düşünüş, aynı zamanda İmparatorluğun İktisadî esaretini getirmiştir. Bunun karşısında seçilecek olan strateji “*İslâmlaşmak*” olacaktır²⁰⁶. Cumhuriyet İslamcılığı ise, esas olarak dini olanla

---

²⁰³ Çilliler, **a.g.m.**, s. 57.

²⁰⁴ Çilliler, **a.g.m.**, s. 57.

²⁰⁵ Alev Özkazanç, Türkiye'de Siyasi İktidar ve Meşruiyet Sorunu: 1980'li Yıllarda Yeni Sağ, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1998, s. 143.

²⁰⁶ Mardin, (1991), s. 26.

dünyevi olan arasındaki ikilemin yarattığı gerilimin reddiyesine dayalı kolektif uzlaşmanın adıdır²⁰⁷.

İslamcı ideoloji, Cumhuriyetin kuruluşundan başlayarak çözülme yaşadığı 1980'lere kadar hegemonik bir proje olan Kemalizm ile karşıtlığıyla hareketlenen bir ideoloji olagelmıştır. 29 Ekim 1923, Osmanlı'nın yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla, Kemalizm ve Osmanlıcılık arasındaki dışlayıcı mücadele bakımından benzersiz bir andır. Bu tarih ile birlikte din kardeşliği ve ümmet olma duygusu üzerinde temellenen bir imparatorluktan vazgeçilirken, “çağdaş Batılı uygarlıklar düzeyine erişme” arzusu doğrultusunda simgesel düzen yeniden örgütlenmeye başlamıştır. Bu modernist amaç doğrultusunda vazgeçilen şey ise, kamusal hayata egemen olan görünüşleriyle İslamcılık yani dincilik olmuştur²⁰⁸.

Kemalist devrim radikal bir değişimi ifade etmektedir. Radikal bir proje olarak Kemalizm modernleşmeyi topluma dayatmıştır. Ancak bu devrim Avrupa'da meydana gelen devrimlerden farklılık göstermektedir. Şöyle ki Fransız Devriminin arkasında halk vardır. Taban bu devrimin olmasını istemiştir. Ancak Kemalizm taban olarak halktan destek almamıştır. “Kemalizm arkasında bir halk desteği bulunan, toplumsal karşılığı olan bir hareket değildi”²⁰⁹. Bu yüzden Kemalizm ile İslamcılık arasındaki mücadelenin konusu hep laiklik olmuştur. “Laiklik, yeni devletin kurulması sonrasında, tarikatlar ile beslenen İslamcılığın üzerine gidilmesi, eğitim ve öğretimin laik ve merkezi bir yapıya kavuşturulması ve de anayasada devletin dininin belirtilmemesi gibi radikal değişikliklerle kurumsal olarak yerleştirilmeye çalışılmıştır”²¹⁰.

Kemalist modernleşmecilerin, dinin (İslam) çağdaş rasyonellik ve aydınlanma düşüncesinin etkisi altında yitip gideceği yönünde beslediği inanç, gerçekleşmemiştir. Fakat “aydınlanmış despotizmin” Türk siyasi yaşamında gösterdiği kararlılıktan ötürü, büyük ölçüde “dini faktör” tarafından belirlenen bir ideolojik çatışma ortaya çıkmıştır. Yenilikçilerin ve aydın grupların görüşüne katılmayanlar, genellikle “gerici” olarak tanımlanmıştır. Bu çatışma, günümüze kadar Türkiye'deki ideolojik görüşleri

²⁰⁷ Tanıl Bora, Murat Gültekinçil, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (İslamcılık Cilt- 6)**, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2005, s. 26.

²⁰⁸ Çiler Dursun, “İslamcı Basında Kemalizm Karşıtlığının Kurulması”, **Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı:4, Cilt:58, Ankara, 2003, s. 50.

²⁰⁹ Hasan Ufuk Aktaşlı, “Türk Muhafazakarlığı ve Kemalizm: Diyalektik Bir İlişki”, **Doğu-Batı Dergisi**, Sayı:58, Ankara, 2011, ss.149.

²¹⁰ Dursun, **a.g.m.**, s.51.

şekillendirmiştir. Ama İslam'ın son dönemdeki yükselişinin ışığında, sosyal ve kültürel gerçekliklerin bu aşırı basitleştirmesi ya da çarpıtılması, gittikçe daha rahatsız edici ve kabul edilmesi daha zor hale gelmiştir. Şeriata dayalı bir sosyal ve siyasi sistemi savunan, bu yüzden liberal demokrasinin ilkelerine karşı çıkan bir kişi, “gerici” diye adlandırılabilir. Bu terimin belirli bir sınırlı bağlam içinde anlamı vardır²¹¹.

Kemalist ideolojiye tepki olarak ortaya çıkan İslamcılığı tekrar hâkim ideoloji kılmayı hedefleyen tarikat ve dini cemaatlerin canlanmaya başladığı görülmektedir. İslamcı ideoloji artık günün modern şartlarına uygun olarak hareket etmektedir. İslamcılığı geleneksel İslam'dan ayıran en önemli fark, Batıdan gelen akültürasyon sürecinin dinin kendisini doğrulama-meşrulaştırma biçiminin değişmesidir. İslamcı ideolojide İslam, Batılı ideolojiler modelinden bir dünya görüşü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun en kesin görünüşü, dinin artık doğruluğunu müteal (aşkın) onamada araması, aşkın bir gücün varlığı ve iradesinin dayanak olarak gösterilmesi yerine, tamamıyla rasyonel biçimlerde doğruluk ve haklılık arayışlarına geçilmesidir. İslamcılıkta, İslamiyet'in dünyanın gereklerine uygunluğu ve meşruluğu tamamıyla akla hitap eden çağın paradigmalarına uygun tezlerle savunulmaktadır. Meşruluk, aşkın bir güce dayanarak değil, eşyanın tabiatına ve çağın gereklerine uygunluk temalarıyla ispatlanmaktadır. Geleneksel İslam'da, öbür dünya inancına dönük güdülenme hemen hemen tamamıyla arka plana düşmekte, din yaşanan dünya üzerinde ısrar etmektedir. Öbür dünya inancı ideolojik İslam içinde önemini kaybetmekte, İslam artan oranda dünyevileşmektedir²¹².

Bugünkü İslami hareketleri Batı modernliği karşısında dinsel hatta medeniyetsel bir farklılık iddiası belirliyor. Batılı yeni toplumsal hareketlerden farklı olarak İslami hareketler, topyekûn değişim stratejileriyle ortaya çıkmış, bu nedenle sivil toplum üyesi ve çoğulculuğun bir ögesi olarak değil, totaliter ve tekçi hareketlerin miras çizgisinde birleşmişlerdir. Özellikle İran İslam devrimiyle birlikte, tüm toplumun

---

²¹¹ Elisabeth Özdalga, **İslamcılığın Türkiye Seyri (Sosyolojik Bir Perspektif)**, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2007, s.56.

²¹² Mümtaz'er Türköne, **Siyasi İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu**, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1994, s.26-27.

yukarıdan aşağıya, yönetim biçiminden bilime, yaşam biçimlerine, kişilik oluşumuna ve inanç dünyasına kadar İslamlaştırılmasını amaçlamışlardır²¹³.

Kentel, İslamcılığı farklı evrelerde şu şekilde sınıflandırmaktadır:

1-*Modernist İslam Dönemi*: Bu dönemde İslamcıların temel hedefi çökmekte olan Osmanlı Devletinin kurtarılmasına yöneliktir. İslamcılar tarafından İslam, Osmanlının siyasal ve toplumsal birlikteliğini koruma adına bir bileşke olarak değerlendirilmiştir.

2-*Geri çekilme ve Tasavvufa Yönelme Dönemi*: Cumhuriyetin kurulmasının ardından Kemalistler ve İslamcılar arasında yaşanan mücadelenin neticesinde İslamcılarının yenilgiye uğraması, bu dönemi karakterize etmektedir. Kemalist reformlar neticesinde İslam'ın kurumsal yapılarının tasfiye edilmiş ve Diyanet İşleri Başkanlığı vasıtasıyla devletin kontrolünde resmi bir İslam anlayışı geliştirilmiştir.

3-*Merkez-sağ Siyasete Eklemlenme Dönemi (1950-1970)*: İkinci Dünya Savaşının ardından 1946'da Türkiye'nin çok partili siyasal sisteme geçmesi İslamcılığın bu dönemini karakterize etmektedir. İslamcılar, bu dönemde bağımsız bir siyasal aktör olmak yerine Demokrat Parti ve Adalet Partisi gibi sağda konumlanan siyasal partiler vasıtasıyla siyasal alanda temsil kabiliyetine kavuşmuştur. Özellikle Türkiye'de iki köklü İslami hareket olan Nakşibendiler ve Nurcular sağ partilere aktif desteklerini sunmuştur.

4-*İslami Canlanma, Saflaşma ve Mücadele Dönemi (1970-1997)*: Cumhuriyet Türkiye'sinde İslamcılar ilk kez bu dönemde bağımsız bir siyasal aktör olarak ortaya çıkmışlardır. 1969 yılında ilk İslamcı siyasal parti olan Milli Nizam Partisi kurulmuştur. Diğer yandan tüm Müslüman dünyadaki İslami canlanmanın Türkiye'de de yansımaları bu dönemde hissedilmeye başlanmış ve Seyyid Kutub, Mevdudi ve Ali Şeriatî gibi 1970'li yılların İslami canlanmasına öncülük eden entelektüellerin eserleri Türkçeye çevrilmiştir. 1979 İran İslam Devriminin ardından ivme kazanan bu dönem İslamcılığı, asıl etkisini 1990'lı yıllarda göstermiş ve İslamcı bir parti olan Refah Partisi cumhuriyet tarihinde 1996 yılında iktidara gelmiştir. Soğuk Savaş dönemi Marksist-sol, Üçüncü Dünyacı ve feminist hareketlerden büyük ölçüde etkilenen bu dönem İslamcı hareket,

---

²¹³ Nilüfer Göle, **İslam'ın Yeni Kamusal Yüzleri (İslam ve Kamusal Alan Üzerine Bir Atölye Çalışması)**, Metis Yayınları, 4. Basım, İstanbul, 2013, s. 10.

bir sosyal hareket hüviyetine bürünmüş ve sistem karşıtı bir söylem geliştirmiştir. 28 Şubat 1997 askeri müdahalesi ile Refah Partisinin iktidardan uzaklaştırılması ile bu dönem nihayete etmiştir.

5-Uyumlaşma Dönemi (1997-): Günümüz İslamcılığını da içerisine alan bu dönem, İslamcıların küreselleşmeye, Soğuk Savaşın sona ermesi ve komünist bloğun yıkılmasına, post modernliğe, İslami kesimlerin dönüşümüne, 28 Şubat askeri müdahalesine verdikleri cevap ve geçirdikleri dönüşüm ile karakterize olmaktadır. Bu dönemde kendi özeleştirisini geliştiren İslamcılık, sistem karşıtı muhalif ideolojisini terk ederek, modernlik, kapitalizm, küreselleşme ve nihayetinde sistem ile uyumlaşma sürecine girmiştir. Özellikle İslamcılarının, neo-liberal serbest piyasa ekonomisi ile uyumlaşması bu dönemin dikkat çekici özelliğidir²¹⁴.

3.4.Türkçülük

İslamcılığın, Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa topraklarındaki Müslüman tebaasının dahi devlete sadakatini sağlayamadığı fikri yeni arayışları beraberinde getirmiş; II. Abdülhamid döneminde Osmanlının Avrupa'daki müttefikleri, ticari partneri ve modernleşme dinamiği olmaya başlayan Almanya'nın da etkisiyle Türkçülük düşüncesi Genç Türkler arasında yaygınlaşmaya başlamıştır. 1909 yılına gelindiğinde, II. Abdülhamid'i tahttan indiren İttihat ve Terakki Partisi (Genç Türkler), siyasi birliğin sağlanması adına halk desteğini alabilmek için ortak bir kimlik tanımının acilen gerekliliğini kavramıştır²¹⁵.

Akçura, Osmanlıcılık ve İslamcılık akımını Avrupa çıkışlı olarak görmektedir. Bu iki akımın gelişmesi Türk toplumu için belirsizlikleri de beraberinde getirecektir. Irk birliğine dayalı bir Türk birliği düşüncesi ise daha yeni bir düşüncedir. Diğer Türklerin böyle bir düşünceye sahip olup olmadığı bilinmediği gibi aynı zamanda İslam toplumunu Türk ve Türk olmayan kısımlarına bölerek zayıflatabilir ve bunun neticesi olarak Osmanlı halkının Müslümanları arasında da nifak salıp Osmanlı Devletinin güç kaybetmesine neden olabilir²¹⁶. Ancak Osmanlı iradesinde bulunan bütün Müslüman Türkler, farklı bir cins ve dinden oluşmuş *Osmanlı milletine* kıyasla daha kuvvetli bir

²¹⁴ Orhan Hayal, Türkiye'de Modernleşme ve İslamcılık(1980- 2000), İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2015, s. 139-140.

²¹⁵ Çilliler, **a.g.m.**, s. 58.

²¹⁶ Yusuf Akçura, **Üç Tarz-ı Siyaset**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 8. Baskı, Ankara, 2018, ss. 17-27.

topluluk meydana getirebilecektir. Birleşmesi muhtemel Türklerin büyük bir kısmının Müslüman olması da bu fikri destekler nitelikte görülmüştür²¹⁷.

Türkçülük programında önemli olan ilk şey dili, ırkı, adetleri bir olan Türklerin birleşmesidir. Böylece diğer büyük milletler arasında varlığını devam ettirecektir. Türk düşmanları tarafından çalاکalem yazılan Türk tarihinde; Cengiz, Atilla ve Timur gibi isimler yeniden olması gerektiği gibi yazılmalıdır. Türk şiir ve masalları yine Türklerin geçmişinden iz taşımalı, tüm Türkler tarafından ortak bir tarih, dil ve hars beraberliği oluşturulmalıdır. Türk dilinden Arapça ve Acemce diline ait yapılar, edatlar çıkarılmalı, öz Türkçe olan kelimeler kullanılmaya özen gösterilmeli ve Türk milletinin kendi benliğine ait olan isimler tercih edilmelidir²¹⁸.

Başlangıçta bir fikir akımı olarak ortaya çıkan Türkçülük, kendisini ilk olarak dil, tarih ve edebiyat alanlarında göstermiştir. Türkçülük, Türk toplumunda aydınlar ve gençler arasında Balkan Savaşlarında uğranılan bozgunlarla güçlenmiştir²¹⁹. Bu döneme kadar Türkçülüğün gelişmemesinin nedeni, çok uluslu imparatorluktan vazgeçmiş görünme endişesidir. Ancak Edirne gibi Türk anayurdu sayılacak bölgelerin de elden çıkmaya başlaması ile Türkçülük daha geniş bir kitle tarafından desteklenmeye başlamıştır²²⁰.

Gökalp'e göre Türkçülük, Türk millerini yükseltmek anlamına gelmektedir. Türkçülük kavramını anlamak ise onunla eş değer olan milleti anlamaktan geçmektedir. Çünkü Türk demek millet demektir. Osmanlılık fikri ona göre hatalıdır. Ona göre, Osmanlı İmparatorluğu farklı ırkları barındırdığı için tek bir millet kavramı çatısında insanları birleştirmek hataya sebep vermektedir. Aynı şekilde insanları ortak paydada birleştirmeye çalışan İslamcılık fikrini de bu nedenle kabul etmemektedir. Aynı dine sahip insanlar bir millet şeklinde değil ümmet şeklinde bir paydada buluşmaktadır ve millet duygusu İslamcılıkta kendisine bir yer bulamamıştır²²¹.

Gökalp'in fikirlerinden yararlanan Genç Türkler, devletin temeli olarak İslamiyet'in yerini Türk milliyetçiliğinin alması düşüncesinin savunucusu ve ulusun

²¹⁷ Akçura, **a.g.e.**, ss. 33-37.

²¹⁸ Peyami Safa, **Türk İnkılabına Bakışlar**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, ss.45-47.

²¹⁹ François Georgeon, "**Türk Milliyetçiliği Üzerine Düşünceler: Suyu Arayan Adam'ı Yeniden Okurken**", Milliyetçilik, Mehmet Ö. Alkan (Editör), İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s. 27.

²²⁰ Sina Akşin, **Kısa Türkiye Tarihi**, 2. Baskı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009, s. 87.

²²¹ Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, Varlık Yayınları, 7.Basım, İstanbul, 1968, ss.5-21.

bütün yetkilerin kaynağı olduğu tezi ile ortaya çıkmışlardır²²². Jön Türkler dönemindeki Türk milliyetçiliği, İslam'ın manevi ve hukuksal temellerine dokunmadan, devleti güçlendirmek adına din kurumunu çeşitli yönetsel ve yargısal işlevlerinden ayıran bir laiklik anlayışıyla gelişmiştir. Antiemperyalist ekonomik boyutu vardır ve ulusal bir ekonominin kurulması hedeflenmiştir. Pantürkizm, Türk milliyetçiliğinin bir parçası / özü olarak değil, Rusya'yı zayıflatmaya yönelik bir dış politika aracı olarak kullanılmıştır²²³. Diğer bir deyişle, bu milliyetçilik projesi de statükoyu korumayı, çöküşü durdurarak toprak kayıplarını önlemeyi amaçlamıştır. Türkçülük, egemenliğin kaynağı olarak ulusu işaret etmesine ve ulusun bir ferdi olmayı gönüllülük esasına bağlamasına rağmen, milletin özünü “soy” miti ile özdeşleştirmesi ve diğerlerinden farklı olarak Pantürkist bir siyaset uygulaması nedeniyle etnik milliyetçilik olarak değerlendirilmektedir²²⁴.

Osmanlıcılık ve İslamcılığın başarısızlığının ardından, Türkçülük de tüm gayretlere rağmen Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasını engelleyememiştir. Ancak Türkçülük aynı zamanda, çöküş sonrası Kurtuluş Savaşını ve İmparatorluk bakiyesi topraklar üzerinde kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu ideolojisini besleyen en önemli birikim olma özelliğini taşımaktadır. Osmanlı İmparatorluğunun birlik ve bütünlüğünü sağlayamayan bu proje, yeni Türk devletinin kuruluşunda farklı mahiyeti ile başarılı olmuştur. Bu nedenle etnik milliyetçilikler karşısında rasyonel cazibesini yitiren devletin gücü ile siyasi iktidarın milliyetçi ideolojisinin uyumlu olması gerektiğini ifade etmek mümkündür. Daha açık bir ifadeyle Osmanlı İmparatorluğu, son dönemlerindeki Pantürkist politikalarını destekleyebilecek maddi güç unsurlarına sahip olmamıştır. Cumhuriyet döneminde resmi milliyetçilik ile teritoryal milliyetçilik arasında dalgalı bir seyir izlemiş olan Türkçülüğün, bu dönemde ortaya çıkan ayrılıkçı etnik milliyetçiliklere rağmen başarısı, bu uyumun sağlanmasının önemini destekler niteliktedir²²⁵.

---

²²² Metin Heper, **Türkiye'nin Siyasal Hayatı: Tarihsel, Kuramsal ve Karşılaştırmalı Açından**, Çev.: Kadriye Göksel, İstanbul, Doğan Egmont Yayıncılık, 2011, s.342.

²²³ Kemal Karpat, **Türk Siyasi Tarihi: Siyasal Sistemin Evrimi**, 5.Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2014, s.15.

²²⁴ Çilliler, **a.g.m.**, s. 60.

²²⁵ Çilliler, **a.g.m.**, s. 60-61.

4.TÜRKİYE'DE SİYASAL PARTİLERİN FİKRİ ARKA PLANI

Siyasal yaşamda özellikleri, etkileri, süreklilikleri farklı olabilen çeşitli güçler vardır. Bu güçlerin başında özellikle sınırlı zaman kesimlerinde siyasal yaşama rengini veren siyasal hareketlerin lider kadrolarını oluşturan bireyler gelmektedir. Ancak bireysel güçler, bireyi aşan sosyal-siyasal güçlerden çıkmakta ve bunlara dayanarak temsil etme işlevini yüklenmektedir. Örgütlenmiş siyasal güçlerin çağımızda en yaygın ve en etkili olanları siyasal partiler ve baskı gruplarıdır. İktidarı ele geçirmek ya da onun yürütülmesine katılmak amacıyla aynı siyasal düşüncüyü benimsemiş ve örgütlenmiş insan toplulukları siyasi parti görünümündedir. Siyasal partilerin siyasal yaşama katılması demokratik fikirlerin yayılmasının, kitle eğitiminin ve endüstri devriminin bir sonucudur. Bugün siyasal partiler halk oyunun biçimlenmesinde, siyasal kararların uygulanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Asli görevleri her vatandaşın siyasal sorumluluğunu yüklenebilmesi için, vatandaşlarını siyasal olarak eğitmektir²²⁶.

Siyasal partiler, belirli makamlara aday olan kişilerin toplandığı ve ideolojilerin yayıldığı örgütsel araçlardır²²⁷. Siyasal sistemin niteliği ve karakteri ne olursa olsun, demokratik, otoriter veya totaliter çağdaş toplumların hepsinde siyasal partiler birinci derecede önemli rol oynamaktadır²²⁸. Siyasi partiler, karar oluşturma gücünü tek başına veya koalisyonla ele geçirme doğrultusunda seçimler yolu ile halk desteğini arar ve daimi bir örgüt yapısına sahiptir²²⁹. Siyasal partiler, bir program etrafında bir araya gelen insanların oluşturduğu bir topluluktur. Her partinin bir programı, bir toplum tasarımına sahip olması gerekmektedir²³⁰.

Siyasal partiler, hemen her sosyal örgüt gibi, bir piramidi andırmaktadır. Dorukta, lider bulunur. Takipçiler, tabanı teşkil ederler. Liderler ile takipçiler arasında parti eliti yer almaktadır. Parti elitinin görevi, liderin mesajlarını takipçilere, takipçilerin dilediklerini lidere iletmek ve lidere danışmanlık yapmaktır. Takipçilerin hepsi parti içinde aynı önemde değildir. Bir kısım takipçiler son derece aktiftirler. Bunlara yerine göre militan ya da partili denir. Partililer parti liderlerine, ilkelerine sadakatle, imanla

²²⁶ Çam, **a.g.e.**, s.415.

²²⁷ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev.: Osman Akınhay-Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınevi, Ankara, 2005, s.664.

²²⁸ Münci Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınevi, 15.Basım, Ankara, 2003, s.159.

²²⁹ Atilla Yayla, **Siyaset Teorisine Giriş**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1998 s.176.

²³⁰ Dursun, (2004), s.252.

bağlıdırlar²³¹. Siyasal partiler, temel gücünü içinden çıktıkları toplumdan alırlar. Siyasal partilerin ayakta kalabilmesi için içinde bulunduğu toplumu tabandan tavana tanımalı ve mevcut sorunları bilmelidir. Toplum sorunları ve isteklerinden uzak bir siyasal partinin devamlılığı sağlaması mümkün değildir²³².

Machiavelli'ye göre seçkinlerin, elitlerin ya da güç sahiplerinin desteği ile iktidar olanlar, gücünü halktan alan iktidara göre daha zor şartlar ile karşı karşıyadır. Çünkü güç sahiplerinin desteği ile iktidara ulaşanlar yine daha sonra güç sahiplerinin isteklerini karşılamak ve onları memnun etmek zorunluluğu altında kalırlar. Bu nedenle güç sahipleri kendilerini iktidara eş olarak görebilmektedir. Ancak halk desteği ile iktidara gelen ise, gücünü halktan aldığı için onu yönlendiren bir elit kesime maruz kalmaz. Machiavelli'nin Sivil Hükümdarlık da dediği bu iktidar halkın dostluğunu korumak zorundadır. Bu kolaydır, çünkü halkın bir tek beklentisi vardır. Halk zulme katlanmak istemez²³³.

İdeolojiler, siyasal partilerin fiziksel bütünlüğünü sağlama, parti programının fikri temellerini hazırlama ve vatandaşlara seslenme aracıdır. Aslında siyasal partiler, sadece demokratik sistemlerde değil diğer siyasi sistemlerde de birçok fonksiyonu üstlenmektedir²³⁴.

Temsili demokrasinin önemli aktörlerinden birisi olan siyasal partiler Batıdaki kadar olmasa da Türkiye'de de uzun bir geçmişe sahiptir. Siyasal partiler, içinde var oldukları ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel çevreden ayrı düşünülemez. Çevresel faktörlerin siyasal partiler üzerindeki bu etkisinden dolayı, siyasal partilerin ilk ortaya çıkışı bir asır öncesine dayanır. Türkiye'de, siyasal partilerin ortaya çıkışı, gelişimi ve siyasal sistem içerisindeki etkisi ise Batı'dakinden oldukça farklı bir süreç izlemiştir²³⁵. Bu süreci daha iyi analiz edebilmek adına Cumhuriyet Halk Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi ve Adalet ve Kalkınma Partisinin kuruluşu, ideoloji ve tarihsel süreç içerisindeki görünümleri ele alınacaktır.

²³¹ Bülent Daver, **Siyaset Bilimine Giriş**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1993, s.224.

²³² Çam, **a.g.e.**, s.417.

²³³ Niccolo Machiavelli, **Hükümdar**, Hasan Ali Yücel Klasikleri Dizisi, Çev.: Necdet Adabağ, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 90-93.

²³⁴ Yayla, **a.g.e.**, s.184.

²³⁵ Gökhan Tuncel, **Siyasal Partiler, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Siyasal Hayat"**, Der. Ahmet Karadağ, Orion Kitabevi, Ankara, 2013, s. 223.

4.1.Cumhuriyet Halk Partisi

Cumhuriyet Halk Fırkası 9 Eylül 1923 yılında, Cumhuriyetin ilan edilmesinden önce Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde kurulan bir partidir. *“CHP'nin ideoloji ve örgütsel bağlantıları bakımından İttihat ve Terakki Fırkasına kadar götürülebilir. CHP'nin varlık nedeni Batılılaşma ideolojisi, daha önce İttihat ve Terakki Fırkası içinde temsil edilmeye başlandı. Fırka, Osmanlı Devletinin kurtuluşunu, Avrupa'nın kurumlarını ve kültürünü bütünüyle aktarılmasında gören ve mevcut geleneksel kültürü bu kurtuluşun önünde en önemli engel olarak kabul eden garpçı ve laiklik taraftarı bir kanadı içinde barındırdı”*²³⁶.

CHP, yeni iktidarın yerleşmesinde kilit rol oynamıştır. Yeni partinin ilk programı, Türkiye Cumhuriyeti devletinin de temellerini oluşturan dokuz maddeden oluşmuştur ve Sivas Kongresi, CHP'nin ilk kongresi sayılmıştır²³⁷.

Halk Fırkasından ayrılan 32 milletvekili daha liberal ve adem-i merkeziyetçi kimliğe sahip Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kurmuştur. Ancak Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Şeyh Sait ayaklanmasının yaşanması nedeniyle yeni iktidar için tehlikeli olabilecek tüm muhalif duruşlar bastırılmış ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatılmıştır. Böylece CHP'nin tek parti iktidarı başlamıştır²³⁸. Parti 1924'e kadar taşrada örgütlenmeye yönelik ciddi bir girişim sergilememiştir. Dolayısıyla CHP'nin toplumsal tabanında Batının etkisinde kalan asker, bürokrat, aydın ile tarımla uğraşan taşra eşrafı ile toprak ağalarının etkisi daha fazla olmuştur²³⁹.

27 yıl tek başına iktidarda kalan CHP, otoriter bir rejimde tek parti olarak öncelikle varlığını meşrulaştırmak için çaba göstermiş, bu dönemde Batılı tarzda bir modernleşme hareketi yaratmaya çalışmıştır. Cumhuriyet rejiminin kabul edilmesi, hilafetin kaldırılması, Latin alfabenin benimsenmesi, Batı takvimine geçilmesi, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi gibi bir dizi reform hayata geçirilmiştir. Partinin, Türkçülük ideolojisine yön verilmesinde İttihat ve Terakki'de olduğu gibi

²³⁶ Şaban Sitembölükbaşı, **Türkiye'de İslam'ın Yeniden İnkişafı 1950-1960, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları**, Ankara, 1995, s.9.

²³⁷ Hikmet Bila, **CHP (1919-2009)**, Doğan Kitap, İstanbul, 2008, s.35.

²³⁸ Özlem Kasa, **Bir Örgüt Olarak Siyasi Partiler (CHP Örnek Olayı)**, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2014, s.79.

²³⁹ Ayşe Güneş Ayata, **CHP (Örgüt ve İdeoloji)**, Çev.: Belkıs Tarhan-Nüvit Tarhan, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1992, s. 64-66.

Kemalistlerde* de Gökalp'in düşüncelerinin büyük etkisi olmuştur. Kemalistler öncülleri gibi asıl olarak milli bir burjuvazi yaratmak istemişlerdir²⁴⁰. Ulusal ve etnik isyanlar bastırılmış, farklı din ve mezheplere göre bölünmenin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla sınıfsal bir yaklaşım reddedilerek CHP'nin her kesime açık olduğu savunulmuştur²⁴¹. Dolayısıyla CHP, toplumdan gelen talepleri kamuya ve kamu politikalarını etkilemek amacıyla değil, devletle güçlü bağlarına dayanarak toplumun davranışlarını denetlemeyi ve şekillendirmeyi öngören bir kuruluş olarak ortaya çıkmıştır²⁴².

Toplumunu modernleştirmek için zorunlu olarak uygulanan ve sadece araç olarak düşünülen otoriter uygulamalar Halk Fırkasının yöneticilerine aynı zamanda imtiyazlar bahsettiği için bu durum, onların sahip oldukları imtiyazları ve ülke üzerindeki yönetme hakkını sürekli kılma arayışlarını beraberinde getirmiştir. Bu arayışlara uygun olarak 1927'den 1938'e kadarki dönemde tek parti sistemini katılaştırma yönünde bazı adımlar atılmıştır. 1937'de CHP'nin ülkeyi kalkındırma ve modernleştirme ideolojisi olarak belirlediği ilkeleri olan “*Altı Ok*” (*Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Laiklik, Devletçilik, Halkçılık, İnkılapçılık*) anayasaya girmiştir²⁴³. Altı okla ifade edilen ilkelerin tümü Kemalizm olarak ifade edilmektedir²⁴⁴.

Kemalizm, altı ilke açıkça yazılıp, adı konuluncaya kadar, hatta sonrasında da değişen koşullara ve ihtiyaçlara göre sürekli olarak yeniden yorumlanmış ve biçimlendirilmiştir. Bu nedenle Kemalizm, bir ideolojik terim olarak kullanılmaya başlandığı 1930'lu yıllardan itibaren “*tek bir tanıma*” ya da “*tek bir anlayışa*” sahip olmamıştır. Özellikle Türkiyede çok partili siyasi hayata geçildikten sonra gerek akademik ve gerekse bazı siyasi çevreler tarafından birbirinden farklı şekillerde yorumlanmıştır. Günümüze kadar yapılan farklı Kemalizm yorumları nedeniyle, “*sağ*

---

* **Kemalizm:** Türk Bağımsızlık Savaşı sırasında başlayan Türk devriminin bir ürünüdür. Kemalizm kavramı ilk defa Batılı yazarlar tarafından kullanılmış ve daha sonra bu Türkçe 'de “Atatürkçülük” olarak adlandırılmıştır. Batılı yazarlar Atatürk ilkelerini Kemalizm ideolojisi olarak kabul etmişlerdir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz.: T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi.

²⁴⁰ Kasa, **a.g.t.**, s. 80.

²⁴¹ Ayata, **a.g.e.**, s.66.

²⁴² İlder Turan, “Türk Siyasi Partilerinde Lider Oligarşisi: Evrimi, Kurumsallaşması ve Sonuçları”, **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:45, Ekim 2011, 1-21.

²⁴³ Şaban Sitembölükbaşı, **Parti Seçmenlerinin Siyasal Yönelimlerine Etki Eden Sosyoekonomik Faktörler, Isparta Örnek Olay Araştırması**, 1995-1999, Nobel Yayınları, Ankara, 2001, s.89-90.

²⁴⁴ Levent Köker, **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.133.

veya sol *Kemalizm*”, “*devletçi veya liberal Kemalizm*” gibi tanımlamalara yol açan bir durum ortaya çıkmış ve Kemalizmlerden söz edilmeye başlanmıştır. Bunun dışında, bir takım sağ ya da sol ideolojilerin savunucularının düşüncelerini Türk halkına benimsetebilmek için Kemalizm’i kullanmaları da söz konusu olmuş, bir başka deyişle Kemalizm’in altı okunu kendi anlayışlarına uygun bir biçimde yorumlayarak, kendi düşüncelerine yasallık kazandırmak istemişlerdir²⁴⁵.

Milliyetçilik, laiklik ve devletçilik, devleti güçlendirmenin araçları olarak kullanılmıştır. Kemalist halkçı anlayış ise, ekonomik ve siyasi liberalizm yerine plebisitçi* bir demokrasinin imalarına sahip olarak devletin ara grupları tasfiye etme işlevi üstlenmiştir. Buna göre toplum, sınıflar değil meslek kategorileri tarafından temsil edilmiştir. Toplum sınıfların çatışması değil uyumu üzerine kurulmuştur²⁴⁶.

Atatürk, 10 Kasım 1938’de ölünce yerine İsmet İnönü Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Cumhurbaşkanı olur olmaz İnönü, Atatürk’ün siyaset dışı bırakılmış olan yakın arkadaşlarını önemli siyasal ve yönetsel görevlere getirmiştir. Fakat Atatürk’ün liderlik imgesine sahip olmadığı için, ülkeyi eskisi gibi yönetebilmek amacıyla sosyal, siyasal ve hukuksal denetimleri sıkılaştırmıştır. Her ne kadar bu önlemlerin kimisi hemen Atatürk’ün ölümünü izleyen günlerde alındıysa da, İkinci Dünya Savaşı ve bu savaş sırasında Türkiye’nin yansızlığının korunması, baskı yönetiminin gerekçesi olarak kullanılmıştır. Bir siyasal karşıt grup örgütleyebilmek için kullanılacak yolların hemen hepsi kapatılmıştır. Grevler yasaklanmış, ortak çıkarlara dayalı örgüt kurulması yasa dışı bırakılmıştır²⁴⁷.

1939 Kurultayında Milli Şef İnönü’nün yetkileri artırılmış, genel başkan yardımcısı, parti genel sekreteri, genel başkanlık divanı, müstakil başkan vekilini doğrudan kendine bağlamıştır²⁴⁸. Milli Şef dönemi yukarıdan aşağıya doğru sarsılmaz bir otoritenin hâkim olduğu bir alan haline gelmiştir. Ancak bu otorite 1945 yılında

---

²⁴⁵ Hakan Uzun, “Tek Parti Döneminde Yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Kongreleri Temelinde Değişmez Genel Başkanlık, Kemalizm ve Milli Şef Kavramları”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi**, IX/20-21, (2010/Bahar-Güz), s. 246.

* **Plebisit:** Bir kimseyle ya da bir sorunla ilgili olarak halkın olumlu ya da olumsuz kanısının belirmesi için başvuru oylama.

²⁴⁶ Sitembölükbaşı, (2001), s.90.

²⁴⁷ Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1967, s.144.

²⁴⁸ Fikret Başkaya, **Paradigmanın İflası, Resmi İdeolojinin İdeolojisine Giriş**, Maki Basın Yayın, Ankara, 2001, s.164.

kırılmalar yaşamıştır. 1946 yılında tek partili sistem terkedilmiş ve çok partili döneme geçiş süreci başlamıştır. “İnönü ve ekibi tarafından sınırları belirlenmiş ikinci bir siyasi partiye izin verilmiş, CHP anlayışına yakın bir parti anlayışı hayata geçirilmeye çalışılmıştır”²⁴⁹. Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuad Köprülü ve Celal Bayar’ın önderliğinde Demokrat Parti kurulmasıyla CHP’de bir takım değişiklikler olmuştur. İnönü’nün Milli Şef Statüsü kaldırılmış, liberalleşme çalışmaları kendisini göstermiş, halkın desteğini almak için İslam’a karşı tutumları değişmiştir.

CHP, bu dönemde yaptığı değişiklikler ile Kemalist ideolojide, özellikle laiklik ve devletçilik ilkelerinden ödün vermiştir. Çok partili hayata geçişle birlikte Türkiye’de rekabetçi siyasete dayanan yeni bir yapı oluşmuş ve bu yapı Türkiye’nin siyasal, iktisadi ve toplumsal dönüşümüne ivme katmıştır²⁵⁰. 1946-1950 yılları arasında imam-hatip kurslarının açılışı, İlahiyat Fakültesinin kurulması, ilkokullara din derslerinin konması gibi icraatlar bu iddianın önde gelen kanıtları olarak önceki laiklik politikalarından önemli sapmaları içerdiği ileri sürülmüştür. CHP’nin bu dönemdeki halka yaklaşma eğilimi hedefine ulaşmamış ve parti 1950 seçimlerini kaybederek iktidarı DP’ye devretmiştir. CHP, DP’nin iktidarda olduğu 1950-1960 yılları arasında teorik düzlemde laiklik konusunda yumuşama politikalarına devam etmiştir. Bununla birlikte DP’nin, dini, seçimlerde sıkça kullanması, pratikte CHP’yi tepkisel olarak yeniden laikliği savunmaya yöneltmiş ve CHP’nin laik kimliğini bu dönemde tekrar ön plana çıkartmıştır²⁵¹.

1960’lı yıllar, CHP için dönüşüm yılları olmuş ve ideolojik yapılarda değişime gidilmiştir. 1960 Askeri darbesi sonrasında merkez sol politikalara yönelmiş ve parti, ideolojisini 1964’te ortanın solu olarak belirlemiştir. Yeni halkçılık ile sınıfların varlığı kabul edilmiş, sınıf mücadelesi desteklenmiş, sosyal güvenlik, özgürlük gibi kavramlar ile işçi, emekçi, köylü, esnaf kesimlerine yaklaşmıştır²⁵².

AP, 1965 seçimlerinde “*Ortanın Solu, Moskova’nın Yolu*” şeklinde slogan geliştirmiş; CHP ise, “*Ortanın Sağı, Mobilin Yağı*” sloganı ile karşılık vermiş ancak

²⁴⁹ Cemil Koçak, **Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) İkinci Parti**, İletişim Yayınları, C.1, İstanbul, 2010, s.937.

²⁵⁰ Derya Kömürçü, **Türkiye’de Sosyal Demokrasi Arayışı, SODEP ve SHP Deneyimleri**, Agora Kitap, İstanbul, 2010, s. 83.

²⁵¹ Sitembölükbaşı, (2001), s.94.

²⁵² Kasa, a.g.t., s.93-94

seçimlerin galibi AP olmuştur²⁵³. Böylece 1965 seçimlerinden yenilgi ile çıkılması bu durumun nedenini ortanın solu olmaya yüklemiştir. Ortanın solu kavramı parti içinde birtakım huzursuzluklara ve ayrılıklara neden olmuştur. Bunun en büyük göstergesi Turhan Fevzioglu'nun, kendisi ile benzer düşüncelere sahip milletvekilleri ile partiden ayrılarak merkez sağ görüşlü Güven Parti'sini kurması olmuştur.

Bulaç'a göre CHP, kendini sosyal demokrat olarak tanımlar, ancak tek partici ve korumacı bir partidir. Oy tabanı daha çok, toplumsal eşitsizliği açıklarken vurgulanan, Lorenz eğrisinin zengin tarafıdır. AP ve DYP Batı tanımlamasında var olan liberal, büyük sermaye sahiplerinin ve toprak sahiplerinin partisidir, ama oy tabanı daha çok düşük gelirli lerdir. Bu bir siyasal paradokstur. Bunun sebebi Türkiye'de genel olarak bulunan "*kimlik belirsizliği*"dir²⁵⁴.

Kimlik belirsizliğinin oluşmasına sebep olan etkenlere dair farklı bakış açıları vardır. Bunlardan birisi, bir ulusun eski şahsiyetini tümüyle ya da kısmen kaybetmesiyle ortaya çıkan çatışma durumu, yeni yapıyla ortaya çıkan yeni şartlara uyum sağlayamama, kişinin kendi öz varlığını değişikliğe zorlayan mücbir sebeplerin oluşturduğu tatminsizlik durumu kimlik belirsizliğine sebep olmaktadır²⁵⁵.

CHP'de iç çekişmeler olurken 1971 askeri muhtırası olmuştur. Bu muhtıra, hem ordunun kendi içinde bir kırılmaya hem de ordu ile aydınlar arasındaki tarihsel kopuşa işaret etmiştir. "*İnönü istifa etmiş, Ecevit CHP'nin genel başkanı olmuştur*"²⁵⁶.

Seçim başarıları ve yıpratıcı koalisyon dönemlerinin sonunda partinin içine dönerek, örgütün dönüşümünü hızlandırmaya çalışan CHP, ortanın solu söyleminden demokratik sol söylemine geçmiştir. CHP yöneticileri bir yandan Türkiye koşullarına uygun bir sol anlayışı getirdiğini savunurken, diğer yandan da demokratik sol kavramıyla CHP'yi Marksist gelenekten ayrıştırmaya çabalamıştır. Daha sonra her iki kavram da, sosyal demokrasi ifadesi altında birleştirilmiştir. Ecevit, sosyal adalet,

²⁵³ Gülsüm Tütüncü Esmel, "Türk Siyasal Yaşamında Ortanın Solu Politikası" Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2006, s.69.

²⁵⁴ Ali Bulaç, "AK Parti ve Muhafazakar Demokrasi", **Köprü Dergisi**, İlgili Link: <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=824>, Erişim Tarihi, 15.02.2018.

²⁵⁵ Şaban Çalış, "Ulus, Devlet ve Kimlik Labirentinde Türk Dış Politikası", **Liberal Düşünce Dergisi**, Cilt:4, Sayı:13, 1999, s. 6.

²⁵⁶ Ayata, **a.g.e.**, s.85.

sosyal güvence, özgürlük ve özel teşebbüsü savunarak Avrupa tarzı bir sosyal demokrat parti oluşturmak için çabalamıştır²⁵⁷.

1973 seçimlerinde CHP'ye verilen oylar değişmiş ve alt gelir grubuna doğru yayılmaya başlamıştır. Destekçisi daha çok işçi sınıfı ve yoksul şehirliler olmuştur. Böylece Ecevit'in parti içinde konumu güçlenmiştir. 1977 seçimlerini %41 oy alarak kazanan CHP, ekonomik kriz ve toplumsal olayları iyi yönetememesi nedeniyle 1979 seçimlerini %27.4 oy alarak kaybetmiştir. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesiyle ordunun yönetime el koyması nedeniyle tüm siyasi partilerde olduğu gibi devlet partisi olan CHP'de kapatılmış ve parti liderlerine siyaset yasağı getirilmiştir²⁵⁸. 1980 Askeri Darbesi Türkiye'de tüm kesimler üzerinde derin yaralar açmış ve Türkiye'nin siyasi, sosyal, ekonomik yapısını ciddi biçimde değiştirmiştir. Siyasi, ekonomik ve toplumsal yapı yeniden kurgulanmıştır. Ancak yenilikten ziyade, toplumun siyaset dışına itilerek, apolitikleştirilmesi söz konusu olmuştur²⁵⁹.

1980 sonrasında örgütlenme anlamında tabana yayılmaya çalışan CHP, parti ideolojisinde 1970'lerde başlayan sosyal demokrat eğilimleri Kemalizm'in altı oku ile birleştirmeye çalışmıştır. Devlet partisi veya statükocu parti olma algısını devam ettiren CHP, 1980 sonrası yenileşme arayışları kapsamında lider değişimine paralel olarak sol ile sağ arasında gidip gelen bir çizgi izlemiştir²⁶⁰. Yeni dönemde CHP'nin boşluğunu HP ile merkez sol oylara seslenen Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SODEP) doldurmaya çalışmıştır. Kamuoyunda Kenan Evren'den icazetli olarak nitelendirilen HP, sol bir partiden ziyade ılımlı devletçiliği destekleyen bir parti olarak algılanmıştır²⁶¹. SODEP ise, CHP'nin eski kadrolarını bünyesinde toplayarak büyümüştür. Sol oylarının temsilcisi olarak görülen SODEP, farklı grupların uzlaşması sonucu ortaya çıkmıştır. Bu dönemde merkez solda üçüncü parti kurma çalışmalarını ise, Bülent Ecevit siyasi yasaklı olduğu için eşi Rahşan Ecevit yürütmüştür. Böylece darbeden sonra CHP, üçe bölünmüş olarak siyaset hanesinde yerini almıştır²⁶².

---

²⁵⁷ Arsev Bektaş, **Demokratikleşme Sürecinde Liderler Oligarşisi: CHP ve AP (1961-1980)**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1993, s. 29.

²⁵⁸ Kasa, **a.g.t.**, s. 97.

²⁵⁹ Kasa, **a.g.t.**, s. 99.

²⁶⁰ Birol Ertan, **Kurultay Konuşmaları Erdal İnönü**, Boyut Kitap, İstanbul, 1988, s. 13.

²⁶¹ Kasa, **a.g.t.**, s. 101.

²⁶² Kasa, **a.g.t.**, s. 102.

80'li ve 90'lı yıllar, bölünme yılları olduğu kadar birleşme çabalarının da yoğun yaşandığı yıllar olmuştur. Üç bölünen ve iyice dağılan merkez sol, 1984 yerel seçimlerinde aldığı yenilginin ardından birleşmeyi denemiştir. HP ile SODEP arasında doğan birleşme eğilimi, 3 Kasım 1985'te düzenlenen 1. Olağanüstü Kongre'de alınan birleşme kararıyla Sosyal Demokrat Halkçı Parti'ye (SHP) dönüşmüştür. Partinin başkanlığına Aydın Güven Gürkan getirilmiştir. Altı Ok ve Kemalizm'i tartışmaya açan yapısıyla 1961-1977 dönemindeki CHP'yi hatırlatan SHP, kimlik politikalarına, sivil toplum ve sivilleşme gibi kavramlara sahip çıkan bir parti özelliği taşımıştır²⁶³. Yeni parti kurma hazırlıklarına devam eden Raşan Ecevit ise, birleşme teklifine olumlu yanıt vermemiştir. 14 Kasım 1985'te 37 ilden 612 kurucu ile kurulan Demokratik Sol Parti'nin (DSP) Genel Başkanlığı'na Raşan Ecevit seçilmiştir. Bülent Ecevit ise, partinin doğal önderi kabul edilmiştir. 1987'de yapılan referandum ile siyasi yasaklı olan liderler siyasete geri dönmüş, Ecevit de parti başkanlığını eşi Raşan Ecevit'ten devralmıştır²⁶⁴.

1995 yılında SHP ve CHP birleşme konusunda anlaşmış, Atatürk'le bağlantısı nedeni ile adı CHP olmuş ve genel başkanlığa Deniz Baykal seçilmiştir. Ancak birleşme çabaları solda güç kaybını önleyememiştir. SHP'nin iktidarda olduğu 1994 yılındaki ekonomik kriz ve yolsuzlukla ilgili skandallar onun güç kaybetmesinde en önemli nedenlerini oluşturmaktadır. Sonraki dört yıl boyunca muhalefette kalan ve 1999 seçimlerinden önceki ANAP-DSP azınlık hükümetini dışarıdan destekleyen CHP'nin oyları 1999 seçimlerinde de düşmeye devam etmiştir. CHP'nin bu düşüşü çoğu siyasi yorumcular tarafından onun sosyal demokrat temalar geliştirememesine bağlanmıştır²⁶⁵.

4. Genel Başkan Deniz Baykal sürecinde CHP, Ecevit ile sahip olduğu sosyal demokrasi anlayışından tekrar Kemalist söylemlere yönelmiştir. Özellikle İnönü ve Ecevit'in halk ile parti arasındaki mesafeyi kısaltmak için dinsel söylemleri kullanması, merkez sağ partilerin dinsel tutumları, Baykal'a göre Türkiye'nin önünde dinin siyasallaşması ile ilgili sorunları meydana getirmiştir. İsmail Cem ile birlikte ele aldığı "Yeni Sol" isimli kitapta değişim ve yenileşmenin gerekli olduğu ve bunu solun gerçekleştirebileceğini belirtilmiştir. Onlara göre, Türkiye'de laiklik din düşmanlığı

²⁶³ Hasan Bülent Kahraman, **Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-1, Kavramlar Kuramlar Kurumlar**, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s. 226.

²⁶⁴ Kasa, **a.g.t.**, s.103.

²⁶⁵ Sitembölükbaşı, (2001), ss.110-11.

olarak algılanmakta ve bu algının ortadan kalkması için herkesin inancı gereği yaşam biçimini kendi seçen insan bilinci oluşturulması gerekmektedir²⁶⁶.

90'lı yıllar Türkiye açısından sadece dinin siyasallaşması alanında değil, farklı kimliklerin ve farklı kimliklere göre birtakım sorunların meydana geldiği bir dönem olmuştur. Türkiye'deki parti sisteminin fazlasıyla parçalanmış olduğu bu süreçte, Türkiye yeni kimliklerle karşılaşmaya başlamıştır²⁶⁷. Bu kimlikler, laiklik karşısında İslamcılık, Sünnilik karşısında Alevilik, Türk karşısında Kürt'tür. Bu durumun doğal sonucu kutuplaşma olmuş; bu minvalde de laiklik ve İslamcılık ön plana çıkmaya başlamıştır²⁶⁸.

Yeğen, Baykal döneminde CHP'nin devletçi bir çizgiye kaydığını ileri sürmektedir. Ona göre, bunun nedeni Siyasal İslamcılığın, Refah Partisi'nin ve PKK terörünün yükselişte olmasıdır. Baykal'ın, üniter ve laik devlet vurgusunun arkasında bu faktörler yatmaktadır. Siyasal İslamcılığı temsil eden Refah Partisi'nin yükselişi 28 Şubat'a kadar devam etmiştir. Baykal'ın kuşatıcı laikliği benimsemesinin bir nedeni de, 28 Şubat 1997 tarihinde gerçekleşen postmodern darbedir. Öncelikle, 28 Şubatı postmodern darbe yapan özellik, askerin konvansiyonel yöntemleri kullanmayıp toplumun farklı katmanlarından istifade ederek siyaseti ıslah etmesi, yeniden düzenlemesidir. Subaşı'nın ifadesiyle darbeciler, sağ sol veya İslamcı söylemleri bütün temsilcileriyle bastırma çabasının yanı sıra, yeni bir müfredat ve insan yetiştirme düzeni de ortaya koymuştur. Yaşanan laiklik tartışmalarının bu siyasallık ile doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Çünkü Türkiye'de laiklik, din ile devlet işlerinin birbirinden ayrılması veya din özgürlüğünün korunması anlamından öte siyasal kültürel ve toplumsal hayatın düzenleyici ilkesidir. Hayatın her alanını kuşatan bu didaktik laiklik anlayışına göre, devletin insanlara bir hayat tarzını zorlama, dayatma, halka rağmen iyi ve kötüye karar verme hakkı bulunmaktadır. Seküler bir toplum inşa etmeye çalışan Cumhuriyet seçkinleri için, temel mesele toplumun Batılılaştırılmasıdır²⁶⁹.

²⁶⁶ Deniz Baykal-İsmail Cem, **Yeni Sol**, Cem Yayınları, İstanbul, 1992, ss.74-75.

²⁶⁷ Yılmaz Çolak, "1990'lı Yıllar Türkiye'sinde Yeni-Osmanlılık ve Kültürel Çoğulculuk Tartışmaları", **Doğu Batı Dergisi**, Sayı:38, 2006, s.128.

²⁶⁸ Ahmet Eşref Turan, **Türkiye'de Seçmen Davranışı Önceki Kırılmalar ve 2002 Seçimi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s.179.

²⁶⁹ Ramazan Akkır, "Baykal Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi'nin Din Politikasının Parametreleri", **PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 2015, Cilt:1, Sayı:2, s.79-80.

2002 Seçim Bildirgesi “emek, hukuk, çağdaş devlet ve güçlü bir ülke için tek başına iktidar istiyoruz” diyerek başlayıp, ekonomik bunalımlar, yolsuzluklar, işsizlik sorunları üzerine neler yapılmak istenildiği belirtilmiştir. “Laik Cumhuriyeti Ödünsüz Koruyacağız” başlığı altında devletin tüm din veya mezhepler karşısında eşit mesafede durması ilkesini Cumhuriyetin temel ilkesi olarak sürdürüleceği, dinin baskı unsuru olarak kullanılmasının engelleneceği, dinin siyasallaştırılmasına, siyasetin de dinselleştirilmesine asla izin verilmeyip camilere, ibadet yerlerine siyasetin girmesi önleneyeceği belirtilmiştir²⁷⁰.

Baykal, Atatürkçülerin, Kemalistlerin, Batıcıların, AK Parti muhaliflerinin oyuna talip olmuştur. 2002 seçimlerinden sonra AK Parti karşısında tek alternatif olarak CHP’yi gören Baykal, muhalif bütün toplumsal kesimleri ve hatta muhafazakârları bile toplamaya çalışmış ve partiyi sağa açmayı denemiştir²⁷¹. Ancak bu çabalar boşa çıkmış, 3 Kasım 2002 seçimlerinde AK Parti iktidara gelmiştir.

CHP Genel Başkanlığından 2010 yılında istifa ederek ayrılan Baykal’ın yerine Kemal Kılıçdaroğlu’nun geçmesi ile parti içi ideoloji yine bir dizi dönüşüm yaşamıştır. Kılıçdaroğlu ile birlikte etkin olan “Yeni CHP” döneminde CHP’nin bireylerin inanç ve ibadet tercihleri yönünde daha ılımlı bir tavır takındığı görülmektedir. Bu bağlamda Kılıçdaroğlu’nun başörtüsünün kamusal alandaki görünürlüğü konusunda Baykal’a nazaran daha yapıcı bir üslup kullanması dikkat çekmektedir. Baykal, üniversitelerde ve diğer kamusal alanlarda başörtüsü serbestliğinin Cumhuriyetin temel değerlerine ve özellikle laikliğe aykırılık teşkil ettiğini ifade ederken, Kılıçdaroğlu üniversitelerde ve diğer kamusal alanlarda başörtüsünün serbest olması taraftarı bir tutum sergilemiştir. Kılıçdaroğlu, kadınların giyinme konusunda özgür oldukları ve kadın giysisi ve bedeni üzerinden siyaset yapılmaması yönünde görüş beyan etmiştir²⁷².

Deniz Baykal türban konusunda daha sert bir tutum sergilemiş ve modern kadın imajına türbanın zarar verdiği ve bu durumun laik cumhuriyet yapısına aykırı olduğunu ifade etmiştir. Modern kadın imajına aykırı olduğu gerekçesi ile uzun yıllar boyunca

²⁷⁰ Cumhuriyet Halk Partisi, **Güzel Günler Göreceğiz**, 2002 Seçim Beyannamesi, İlgili Link: <https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/>

²⁷¹ Bünyamin Bezci, “CHP’de Siyasal Mirasın Melez Lideri: Kemal Kılıçdaroğlu”, **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, Cilt:49, Sayı:564, Yıl:2012, s.17.

²⁷² Mustafa Altunoğlu, “Geçmişin Yüküyle Yenilik Arayışı: CHP’de Lider, Tavan, Taban Analizi”, **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Arayışları Vakfı (SETA)Analiz Dergisi**, 1, Yıl:2014, s.86.

kamunun her alanında türbana karşı katı bir tutum sergilenmiş, en fazla mağdur olan kesim ise üniversite öğrencileri olmuştur. 12 Eylül 1980 darbesi ile “kamuda kılık kıyafet yönetmeliği” kadınların kamuda başörtüsü ile çalışmasını engellemiş, 28 Şubatı MGK’nın toplantısında “irtica” tehdit olarak kabul edilmiş ve türbana olan baskı giderek artış göstermiştir. Türbanlı öğrencilerin açılmaları için ikna odaları oluşturulmuş, ikna olmayan öğrenciler üniversitelerden atılmıştır. Sadece üniversite öğrencileri değil, kimi hastanelerde bir takım hastalar türbanlarını açmadığı gerekçesi ile tedavi edilmemiş, türbanlı öğretmenlerin görevlerine son verilmiş ve üniversite sınavlarına türbanlı gelen öğrenciler sınava alınmamıştır. Türbana yönelik bu uygulamalar AK Parti döneminde de hassaslığını devam ettirmiştir. Ancak 2013 yılı Demokratikleşme ve İnsan Hakları Paketinde kılık kıyafet yönetmeliği kısıtlayıcı hükümler kaldırılmıştır. TSK, emniyet ve yargı hariç kurumlar içerisinde türban serbest bırakılmıştır²⁷³.

Kılıçdaroğlu, CHP’nin hedef kitlesi olarak “yurtseverler” şeklinde bir tanımlamayı tercih ederken, bu kitleye şöyle sesleniyordu: “Herkesi kucaklamak zorundayız. Buna inanan bütün yurtseverler, inancı, etnik kimliği ne olursa olsun CHP çatısı altına gelsin. Burada ona yer var. Önce birleşeceğiz”²⁷⁴. Altı çizilen yurtseverlik profilinde toplumun hangi kesimleriyle buluşulacağına ilişkin somut bir tercihte bulunmaması, Kılıçdaroğlu’nun da ilk günden itibaren zamanın ruhuna uygun olarak CHP’yi “Herkesi yakalayan parti” olarak konumlandırmak istemesinin bir sonucuydu²⁷⁵.

1 Haziran 2010 tarihli TBMM grup konuşmasında Kılıçdaroğlu’nun: “Sosyal demokratlara, yurtseverlere bir görev daha düşüyor: Artık tarlalarda, fabrikalarda, kırlarda daha fazla olmak zorundayız. Toplumun her kesimine gideceğiz. Hiç kimseyi ötekileştirmeden, hiç kimseye ‘bu bize oy vermez’ demeden herkese gidip oy isteyeceğiz”²⁷⁶ söylemleri ile belirli bir kesim yerine her kesime hitap ettiğini ve yine her kesimden oy beklediğini görmekteyiz. Kurulduğu ve daha

²⁷³ Demokratikleşme Paketi (30 Eylül 2013), file:///C:/Users/User/Downloads/demokratiklesme-paketi.pdf s.78.

²⁷⁴ Tanju Tosun, “7 Haziran Seçimine Doğru Cumhuriyet Halk Partisi”, **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Analiz Dergisi**, Haziran 2015, Sayı:128, s.9.

²⁷⁵ Tosun, **a.g.e.**, s.9.

²⁷⁶ Kemal Kılıçdaroğlu, **TBMM Grup Konuşması**, İlgili Link: <https://www.chp.org.tr/Haberler/36/1-Haziran-2010-tarihli-tbmm-grup-konusmasi-802.aspx>

sonraki dönemlerinde aydınlara, bürokratlara hitap eden CHP, Kılıçdaroğlu ile bu tutumunu değiştirmiştir. Kılıçdaroğlu'nun 1 Haziran 2010 tarihinden bu yana yaptığı grup konuşmaları ezilmişlerin, yoksulların, emekçinin haklarına sahip çıkmak üzerine kurulmuştur.

CHP'nin yenilenme arayışı dikkat çekmekle birlikte, bu konuda net bir pozisyona yerleşememesi asıl göze çarpan gelişmedir. Bir yandan zamanın ruhu ile uyumlu bir parti yaratma arayışında sosyal demokrat kimliğe içkin çeşitli sosyal politikalar dillendirilirken, bunun da ötesine geçerek başta Kürt sorunu olmak üzere, yeni anayasa yazım süreci, laiklik gibi konularda Baykal döneminin “*negatif siyaset*” dilinden uzaklaşma çabaları göze çarpmaktadır²⁷⁷.

30 Mart 2014 yerel seçimlerine gidilirken, bir yandan Gezi Parkı eylemlerine destek veren toplum kesimleriyle, diğer yandan üstü kapalı da olsa Gülen hareketiyle toplumsal ve siyasal ittifak arayışına yönelen bir CHP'den söz etmek yanlış olmaz. Bunun yanı sıra, merkez sağın toplumsal tabanına sirayet edip, bu tabandan AK Partiye yönelen seçmeni çekebilmek için kimi illerde belediye başkanı ya da meclis üyeliği adayları arasına eski DP ve AP'li isimler dâhil edilmiştir. Bu stratejinin temel amacı, merkez sağın AK Parti'ye katılmayı tercih etmeyen kimi aktörleri aracılığıyla sağ seçmeni çekebilmektir²⁷⁸.

Yerel seçimlerde CHP'nin beklediği başarıya ulaşamaması, CHP içinde seçim sonrası yüksek sesle çok fazla tartışmaya neden olmamış, ağırlıklı olarak ulusalcılar partinin başarısızlığını hem parti içinde hem de kamuoyu önünde cılız sesle dillendirmişlerdir. Bunun temel nedeni, birkaç ay sonra gidilecek Cumhurbaşkanı seçimidir. Bu anlamda partide kalan sınırlı muhalifler tartışmayı Cumhurbaşkanı seçimi sonrasına bırakmak istemeleridir. Fakat CHP'nin MHP ile ortak aday olarak Ekmeleddin İhsanoğlu'nu göstermesi partideki tartışmaları alevlendirmiştir. Tartışmaların temelinde, İhsanoğlu gibi sağ-milliyetçi bir ismi CHP gibi sosyal demokrat ve iddialı bir partinin, üstelik MHP ile ortak aday olarak göstermesi

²⁷⁷ Mustafa Altunoğlu ve Doğan Eşkinat, “30 Mart’a Doğru Cumhuriyet Halk Partisi”, **SETA Analiz**, (Mart 2014) s.15.

²⁷⁸ Altunoğlu ve Eşkinat, **a.g.m.**, ss.17-18.

bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı seçimi, CHP'nin İhsanoğlu'nun adaylığı ile birlikte sağa yönelik politikasının önemli bir işareti olarak yorumlanmıştır²⁷⁹.

Son olarak denilebilir ki partinin başına gelen her genel başkan ile birlikte ideolojik çerçeve yeniden şekillenmiştir. Merkez sağ çevreden oy almak için zaman zaman belirli adımlar atılsa da CHP, ideolojik konumlandırma içinde her zaman solun temsilcisi olmuştur.

4.2. Milliyetçi Hareket Partisi

Milliyetçi Hareket Partisi, temelini oluşturan ve tarihsel bir miras olarak devraldığı Millet Partisi (MP), Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP), Türkiye Köylü Partisi (TKP) ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisinin (CKMP) izlerini taşımaktadır. İlk olarak milliyetçi gelenek DP içerisinde bir grubun partiden ihraç edilmesi ile milliyetçilik esasına bağlı olarak Mareşal Fevzi Çakmak tarafından MP'nin kurulması ile başlamıştır. Milli ve dini geleneklere bağlılık temelinde oluşturulan bu parti, yine içerisinde bir grubun Atatürk ve devrimlerine karşı gelindiği gerekçesi ile ayrılıklar yaşamış ve savcılık soruşturması ile parti kapatılmıştır. 1954 yılında MP'nin eski yöneticileri tarafından CMP kurulmuş ve MP'nin taşıdığı dini-muhafazakâr değerlerden uzak bir oluşum içerisine girilmiştir.

CKMP için önemli bir parti olan TKP, yine DP'den ayrılan isimler tarafından *“Türk toplumunun temelini köy ve köylünün oluşturduğu ve bunların tüm sosyal sorunların düğüm noktası olduğunu”*²⁸⁰ belirterek yola çıkmış, ancak siyasal bir başarı elde edemeyip CMP'ye katılmıştır.

TKP'nin CMP'ye katılması ile *“CKMP ortaya çıkmış ve 1960 Devrimine kadar partinin başkanlığını Osman Bölükbaşı yapmıştır. Ancak Bölükbaşı, CMKP'den ayrılıp 29 arkadaşıyla birlikte 1962 yılında Millet Partisi'ni kurmuştur”*²⁸¹.

Askeri geçmişe sahip olan Alparslan Türkeş ve arkadaşları 1965 yılında CKMP'ye katılmıştır. Daha sonra partinin Genel Başkanı Ahmet Oğuz, Türkeş ve arkadaşlarının parti içinde huzursuzluk yarattıklarını belirterek genel başkanlıktan

²⁷⁹ Tosun, **a.g.m.**, s.17.

²⁸⁰ Hüsrev F. Tökin, **Türkiye'de Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi**, Elif Yayınları, İstanbul, 1965, s. 87.

²⁸¹ Mustafa Çalık, **MHP Hareketi- Kaynakları ve Gelişimi- 1965-1980**, 1. Basım, Cedit Neşriyat, Ankara, 1995, s.91-92.

ayrılmıştır²⁸². Genel başkanın ayrılışı ile olağanüstü kongre yapılmış ve genel başkan olmak için eski yönetimde yer alan Ahmet Tahtakılıç'ın karşısında Türkeş yer almıştır. Türkeş, 516 oya karşı 698 oy alarak partinin genel başkanlığına seçilmiştir. 1969 yılında Adana Kongresinde CKMP, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) adını almıştır²⁸³.

Türkeş'in partiyi devraldığı dönem, siyasal, sosyal ve ekonomik anlamda kargaşanın huzursuzluğun yaşandığı bir döneme denk gelmektedir. İdeolojik olarak ayrılıkların yaşandığı ve aşırı sağ ve sol yapıların kendisini gösterdiği bir dönemde, milliyetçi kimliğe sahip gruplar Türkeş tarafından bir parti etrafında birleşmiş oldu. 1969 yılı TBMM'nin üçüncü oturumunda Bülent Ecevit'in MHP'nin gençlerini hedef alarak "komando" tanımlaması yaparak "komando adı verilen sokak saldırganlarının partilerce faşist olarak yetiştirildiği ve Atatürk'ün çağdaş gençliği karşısında MHP'nin eski çağ gençliğine sahip olduğunu"²⁸⁴ söylemesi üzerine Türkeş; "Bunlar mıdır Atatürk gençliği?" Diyerek, komünist gençlerin o dönemde Türk ahlak ve törelerini ayaklar altına almaları ve özellikle üniversitelerde yıkımlara neden olduklarını ifade ederek "milliyetçi gençler Türk milliyetçiliği üzerinde kültürlerini arttırmak, spor faaliyetlerinde bulunmak ve komünist fikir akımlarıyla mücadele etmek gayesini güderek hareket etmektedirler. Kendilerini, daima kanunlara saygılı, daima kanunlara bağlıdırlar, bağlı kalacaklardır"²⁸⁵ şeklinde bir çıkış yapması dönemin gençlerinin hangi partilere daha ılımlı ve daha karşı bir duruş sergilediği ve bunun yine ülke içerisinde ne derece etkilere neden olduğunu ortaya koymaktadır.

Tarihsel sürede başarılı olan devletlerin milli ruh, kültür, milli birlik ve beraberlik şuuruna sahip milletlerin olduğunu "Dokuz Işık"* isimli kitabında belirten

²⁸² Erdoğan Teziç, **100 Soruda Siyasi Partiler**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 312.

²⁸³ İbrahim Sarı, **Başbuğ Alparslan Türkeş**, Net Medya Yayıncılık, Antalya, 2016, s.105-106.

²⁸⁴ Hüseyin Hüsnü Uğur, **Alparslan Türkeş'in TBMM'deki Konuşmaları**, (Kanun Tasarısı ve Teklifleri 27.05.1960-04.12.1995), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları no:132, Ankara, 2009, s.134.

²⁸⁵ Hüseyin Hüsnü Uğur, **Alparslan Türkeş'in TBMM'deki Konuşmaları**, (Kanun Tasarısı ve Teklifleri 27.05.1960-04.12.1995), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları no:132, Ankara, 2009, s.135-136.

* Alparslan Türkeş'in Dokuz Işık olarak belirttiği şey MHP'nin dokuz temel ilkesidir. Bu ilkeler ise şöyledir: **Milliyetçilik**; Türk milletine karşı beslenen derin sevginin ifadesidir. Kalbinde başka ırkın gurunu taşımayan ve kendisini samimi olarak Türk hisseden ve Türklüğe adayan herkes Türk'tür. Ancak milliyetçilik başkalarına karşı kin ve garez duygusu ile beslenmez. Türkeş'in milliyetçiliği antropolojik ırkçılığı ve diğer milletleri küçük gören ırkçı anlayışı reddeder. Önemli olan aynı soydan gelmek, aynı millete mensup olma inancı ile kalbinde başka bir ırkın gururunu taşımamaktır. **Ülkücülük**; Türk milletini en kısa yoldan, en kısa zamanda modern uygarlığın en üst seviyesine çıkarmak, mutlu, müreffeh hale getirmek, bağımsız, özgür, kendi haklarına sahip bir hayata

Türkeş, yabancı devletleri taklit edip kendi benliğini kaybeden milletlerin de yine yok olacağını belirtmiştir. Bu nedenle gerek Dokuz Işık kitabı içerisinde, gerekse TBMM grup konuşmaları içerisinde Türkeş'in söylemleri daima milli şuur, milliyetçilik, ülkücülük, kültür, Türk töresi, üzerine kuruludur. Bu söylemler daha sonra yine milliyetçilik ruhunu taşıyan bireylerin kullanacağı söylemler olacaktır.

MHP yabancı kaynaklı rejimlerin karşısında Milliyetçi Hareketleri esas almaktadır. Türkeş'e göre sol cephe içerisinde bulunan aydın kesimi anlayışsız, inançsız ve çıkarıcıdır. Kendini toplumcu olarak ifade edenler Türk halkının maddi ve manevi yapısını hor görmektedir. Bu düşüncüyü taşıyan insanlar gayri millidir ve bunlardan kurtulmak için “Üçüncü Yol” gereklidir. Üçüncü Yolda Türk Milletinin kurtuluşu ve içine düştüğü ekonomik ve sosyal sıkıntılardan yine Türk Milletini yücelterek çıkılacaktır. Maddi kalkınmanın yaşanabilmesi için gerekli olan manevi kalkınmadır. Türkeş, manevi kalkınma için insanları milliyetçilik, ülkücülük, iman ve ahlakın bir ahenk içerisinde birleştirmek gerektiği düşüncesini savunmuştur.

Parti propagandası, solcular dışında herkese hitap etmekteydi. Bu propaganda katıdan ılımlıya kadar değişik üsluplara sahip oldu. Bununla birlikte parti, seçim sonuçlarına göre Alevilerden çok Sünnilerden, doğu bölgelerinden çok Orta Anadolu'dan, üst sınıftan çok geleneksel orta sınıftan destek almaktaydı²⁸⁶.

---

kavuşturacaktır. **Ahlakçılık**; Türk milletinin ruhuna uygun olmak, Türk milletinin geleneklerine, adetlerine ve inançlarına uygun olmak, tabiat kanunlarına uygun olmak ve Türk milletine yararlı olmak esaslarına dayanacaktır. **Toplumculuk**; Her çeşit faaliyetin toplumun yararına olacak şekilde yürütülmesi görüşüdür. İhtimai ve iktisadi olmak üzere iki ayrı bölüme kapsamaktadır. İktisadi görüş olarak mülkiyeti esas kabul eder, fakat mülkiyetin millet zararına kötüye kullanılmasına karşı olan bir görüşü belirtir. Karma ekonomiyi ve ana stratejik iktisadi faaliyetlerin devlet kontrolünde bulunmasını öngörür. Sosyal görüş olarak sosyal adalet düzeni, fırsat eşitliği, sosyal güvenlik ve sosyal yardımlaşma teşkilatı kurulmasını kabul eder. **İlimcilik**; bütün olayların ilim dışı zihniyete yer verilmeksizin, sadece ilim mantalitesiyle ilim esasına göre yapılması ve memlekette yaşayan insanların ilim ve teknikte ileri seviyeye ulaşmasıdır. **Hürriyetçilik**; sadece siyasi hürriyeti değil söz, vicdan, yazı, bilim, sosyal, ekonomik ve baskı ve korkudan uzak bir hürriyet kastedilerek şahsiyetçiliği esas alır. İnsanların şahsiyet olarak geliştirilmesi toplumun kalkınması için gereklidir. **Köycülük**; köy ve köylünün kalkınmasını sağlamak için köyleri tarım kentleri halinde birleştirmek, köylünün tefecilerden kurtulması ve ihtiyacı olan yardımların sağlanması için kooperatifleşmektir. **Gelişmecilik ve Halkçılık**; kalkınmanın dayanacağı temel prensiplerden birisi de daima elde edilenlerle yetinmemek, daha iyiyi, daha güzeli aramaktır. Ancak bunu yaparken geçmiş ile bağlantının kesilmemesi gerekir. Gelişmek adına yapılan bütün faaliyetlerin milli ruh ve milli geleneğe uygun olma esasını kabul eder. Halkçılık ise her şeyin halk için, halkla beraber ve halka doğru olmasıdır. Halka tepeden bakan ve halka ayrı olan tutumları reddeder. **Endüstri ve Teknikçilik**; Türk milletinin kalkınması için acele sanayileşmesi gerekmektedir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Alparslan Türkeş, **Dokuz Işık**, Kutluğ Yayınları, 12.Baskı, İstanbul, 1975. ss.15-35.

²⁸⁶ Sitebölükbaşı, (2001), s.140.

MHP, kimliğini ilk olarak Dokuz Işık üzerine, daha sonraki dönemlerde bunun yanında Türk-İslam sentezi üzerine oluşturmuştur. *“Türk-İslam Sentezi, her ne kadar Türkiye’deki parti siyasetinde bir ideoloji olarak 1950’lerde görünürlük kazansa da, bir fikir olarak geçmişi 19. yüzyılın ikinci yarısına uzanır. Türk milliyetçiliğinin önde gelen düşünürlerinden Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura İslam dinini Türk ulusal kültürünün bir parçası ve ulusal kimliğinin önemli bir ögesi olarak görüyordu. Bu anlayışa göre Türklük, tarihin İslamcı ve İslam öncesi safhalarında bir devamıydı ve Türklüğün İslam medeniyetinin gelişiminde önemli bir yeri vardı”*²⁸⁷.

MHP’nin Türk-İslam sentezini 1969 kongresinde benimsemesi ile parti içerisinde ayrılıklarda kendisini göstermiştir. Nihal Atsız ve beraberindekiler, Turancı bir çizgide yer almaktaydı. Nihal Atsız, Türkçülüğün İslam olmadan da olacağını düşünmekteydi. Ancak bu düşünce Türkeş ile Atsız’ın ayrılığına neden olmuştur. Bu ayrılıktan sonra MHP’nin parti bayrağından Bozkurt amblemi kaldırılıp İslami değerleri taşıyan Üç Hilal’e; Bozkurtlar, Ülkücülere; Türkçüler, Milliyetçilere; Türkçüler Derneği, Milliyetçiler Derneğine dönüştürülmüş, sadece Başbuğ’a dokunulmamıştır²⁸⁸.

1970’lerde kurulan bazı gençlik ve meslek örgütleri MHP ile yakın ilişki içinde olmuştur. Bunlar arasında gençlik örgütlenmesi olarak *“ülküçüler”*, resmen değilse bile pratikte MHP’ne gençlik arasından taban kazandırmaya çalışan partinin bir yan örgütlenmesi konumunda olmuştur. MHP ile yakından ilişki kuran başka bir meslek örgütü de işçileri örgütleyen ve özellikle sol ideolojideki Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu’na (DİSK) tepki olarak ve onun muhalifleri tarafından 1977’de kurulan Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonudur (MİSK). Onun MHP ile ilişkisi yasal değil gayri resmi bir ilişkidir. İşçi ve gençlik örgütleri yanında MHP, solcu öğretmenlerin kurduğu TÖBDER’e tepki olarak kurulan ÜLKÜBİR, solcu polislerin kurduğu POLDER’e tepki olarak kurulan POLBİR gibi değişik mesleklere mensup kimseleri örgütleyen birçok yan kuruluş geliştirmiştir. MHP gibi solcu örgütlenmelere tepki olarak kurulan bu dernek ve sendikalar, aynı zamanda siyasi partilere girmesi

²⁸⁷ Pelin Ayan Musil, “Milliyetçi Hareket Partisi: İdeoloji, Örgüt ve Güncel Söylemler”, Türkiye’de Siyasi Partiler ve Seçim Kampanyaları: **Araftaki Seçim**, Vadi Yayınları, Edit: Edip Asaf Bekaroğlu, İstanbul, 2015, s.2.

²⁸⁸ Soner Yalçın, “MHP’nin 40 Yıldır Bitmeyen Derdi”, **Hürriyet**, 24 Şubat 2008, <http://www.hurriyet.com.tr/mhp-nin-40-yildir-bitmeyen-derdi-8299240>

yasak olan polisler ve memurlar gibi kimseleri dolaylı yollardan partiye kazandırma işlevi görmüştür²⁸⁹.

Milliyetçi hareketin tarihi gelişimi içerisinde Ülkü Ocakları önemli bir yer tutar. “İlk kez 1966’da Ankara’da Hukuk, Dil Tarih Coğrafya ve Ziraat fakültelerinde kurulan ocakların tüzüğü bizzat CKMP Genel Sekreteri Muzaffer Özdağ tarafından yazılmıştır. Açılış konuşmasını da dönemin Gençlik Kolları Başkanı Namık Kemal Zeybek yapmıştır. CKMP Genel Başkan Yardımcısı Dündar Taşer örgütle özel olarak ilgilenmiş ve ülkücülük kavramının isim babalığını yapmıştır”²⁹⁰. Ülkücü hareket özellikle komünizmi hedef almış ve sola karşı mücadele etmiştir.

Dünyada faşizmin zayıflaması ve komünizmin güçlenmesi ideolojik sağ ve sol olarak ayrışmasına sebep olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında Nazizm ve Faşizmin çökmesi bütün dünyada demokrasi rüzgârını güçlendirmiştir. Bu ortamda CHP’de çok partili düzene geçerek demokratik dünya içerisinde Türkiye’de bir yer bulmak istemiştir²⁹¹.

Sol ve sağ kavramlarının yerleşik hale gelmesindeki dönüm noktası ise 27 Mayıs darbesi ile gerçekleşmiştir²⁹². Siyasal oluşumlar, düşünceler, projeler ve bunların çeşitliliği açısından Türkiye’nin en zengin hareketli dönemi 1960’lı yıllar olmuştur²⁹³. Sol gruplar 27 Mayıs İhtilaline karşı muhalif bir tavır almamışlardır, ancak darbeyi yapan subaylar tek parti ideolojisi içinde hareket edince, sol grupların temsili yine, demokratik yapının genişleyip güçlenmesi çaresine mecbur olmuştur²⁹⁴.

1960’ların ilk yıllarında ortaya çıkan sosyalist hareket, son derece cılız bir ideolojik ve pratik arka plana sahiptir ve Türkiye Komünist Partisi 1920’lerin başından itibaren varlığını sürdürse de hep gizli bir örgüt olarak kalmış, geniş kitlelerle bağ

---

²⁸⁹ Sitembölükbaşı, (2001), s.141.

²⁹⁰ Özgür Bayraktar, Ülkücü Hareket Bölünme: Milliyetçi Hareket Partisi ve Büyük Birlik Partisi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2016, s. 69.

²⁹¹ Murat Belge, “Türkiye’de Sosyalizm Tarihinin Ana Çizgileri”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, İletişim Yayınları, Cilt 8, İstanbul, 2007, s.24.

²⁹² Tanel Demirel, “1946-1980 Döneminde Sol ve Sağ”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, Cilt9, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009 s.419.

²⁹³ Bayram H. Kaçmazoğlu, “Bazı Bilim İnsanlarının Türkiye’deki Siyasal Düşün Tarihine Katkıları Üzerine Bir Deneme”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, Cilt 9, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.237.

²⁹⁴ Belge, **a.g.m.**, s.33

kuramamıştır²⁹⁵. O yıllarda ülkemizde solcu demek komünist demek, sağcı demek ise faşist demek anlamında kullanılmıştır. Türkiye’de komünizm korkusu, siyasi partiler, menfaat grupları ve bireyler tarafından, pratik bazı gayelerin elde edilmesi için istismar edilmiş ve tüm memlekete bu yolla zarar verilmiştir²⁹⁶. Anti-komünizm Türkiye sağının ortak paydası olmakla beraber, 60’lı yılların sonundan itibaren bu reaksiyonerlik inisiyatifini Milliyetçi Hareket Partisi ve çerperinde oluşan aydın kesim üstlenmiştir²⁹⁷.

1968’de bütün dünya komünizm etkisiyle sarsılmıştır. Türkiye’de İstanbul Üniversitesi ile başlayan üniversite işgalleri başlamıştır. Türkiye İşçi Partisi’nin gençleri bu olayları daha büyümeden bitirmeyi düşünürken, yine yeni bir 27 Mayıs isteyen Milli Demokratik Devrimciler süreci uzatmak istemişlerdir. Hükümet bu amacı anlamış ve müdahalede bulunmamıştır. Sağ ile sol arasında, herhangi bir modern toplumda var olması son derece normal olan ve olağan sayılan çatışmalar kabul edilebilir görülmüştür. Bu dönemde Süleyman Demirel, 12 Mart öncesinde bu çatışmaları yürütecek ve en uçta temsil edecek “*Komünizmle Mücadele Derneği*” ve “*İlim Yayma Cemiyeti*” gibi aşırı sağa bağlı, ama özerk görünümlü örgütlere havale ettiği mücadele tarzını, kendisi de artık tam teşekküllü bir parti olan MHP’ye bırakmıştır²⁹⁸.

70’li yıllar boyunca ülkücüler vatana, millete, devlete, bayrağa sahip çıkma misyonu ile eğitilmiş, yönlendirilmiştir. Fakat askeri yönetim, bu misyonu meşru kabul etmediğini daha ilk günlerden belli etmiş ve ülkücüler birer birer yakalanmaya başlanmıştır²⁹⁹. 12 Eylül Askeri Darbesi sadece komünizme karşı yapılmamıştır. Ecevit ve Demirel’in yarattığı iktidarsızlık, ekonomik bunalımlar ve aşırı sağ ve sol gençlerin birbirlerini sokak ortasında faili meçhul ya da açıkça öldürmesi ve ülke içerisinde korku ve kaosu hâkim olması sıkıyönetimi zorunlu kılmış, ancak uygulama şekli ileriki dönemlerde yanlış olarak değerlendirilmiştir. Özellikle Erbakan’ın kimi insanlarca

²⁹⁵ Fikret Başkaya, “Türkiye’de Sol Hareketin İdeolojik Geri Planı Üzerine Bazı Gözlemler”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce** İletişim Yayınları, Cilt 8, İstanbul, 2007, s.73.

²⁹⁶ Kemal Karpat **İslam’ın Siyasallaşması**, 4.Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.s.463

²⁹⁷ Aydın Zaim, Türkiye’de Oy Verme Davranışı: MHP Örneği, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2013, s.9.

²⁹⁸ Belge, **a.g.m.**, s.36-41.

²⁹⁹ Özgür Bayraktar, “Lider, Teşkilat, Doktrin’in İflası: Ülkücü Harekette 1980 Sonrası Dönüşüm, Bölünme ve İç Çatışma”, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Karaman, 17(28), Yıl 2015, s. 35.

“Konyalı” olduğu düşüncesine sebep olan 6 Eylül sabahı şeriat amaçlı kalkışma niteliğinde Konya mitingi düzenlemesi ve İstiklal Marşı okunurken sarıklı ve sakallı bireylerin yerde oturup yuhalaması, 12 Eylül’ün başlangıcı olmuş ve fitili çekmiştir.

12 Eylül askeri darbesi ile diğer partiler gibi zorlu süreçten geçen MHP, yasakların kalkması ile 1987 yılında Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) adı altında tekrar seçimlere katılmış, ancak barajın altında kalmıştır. 1991 yılında ise, barajı geçebilmek için Refah Partisi ile aynı çatı altında seçimlere girmiş ve parlamentoda 19 vekil ile temsil edilmiştir. 1999 yılına kadar da seçimlerde barajın altında kalmaya devam etmiştir³⁰⁰. 1992 yılında MÇP tekrar MHP adına dönmüş ve 80 öncesi dönemde ifade ettiği dinsel söylemlerden uzaklaşmıştır. MHP’nin dinsel söylemlerden uzaklaşması ile Türkiye’nin İslam birleştiriciliği ile kalkınacağını belirten Muhsin Yazıcıoğlu ve beraberindeki 6 milletvekili partiden ayrılarak Büyük Birlik Partisi’ni kurmuşlardır.

1997 tarihinde Alparslan Türkeş ölünce, yerine liderlik yarışını oğlu Tuğrul Türkeş’e karşı kazanan Devlet Bahçeli geçmiştir³⁰¹. MHP Türk siyasi yaşamı içindeki en yüksek oy oranına Alparslan Türkeş olmaksızın 1999 seçimlerinde %18 oy alarak ulaşmış ve ikinci parti haline gelmiştir³⁰². Türkeş’in karşısında Bahçeli’nin kazanması akıllarda parti içi muhalif duruşların olabileceği konusunu gündeme getirmiştir. Alparslan Türkeş’in otoriter bir yapıya sahip olması nedeni ile Bahçeli’nin kazanmasına Tuğrul Türkeş: “*Partide Türkeş soyadına tepki duyanlar vardı ama babamın sağlığında sesleri çıkmazdı. Ölümünden sonra ortaya çıktılar*”³⁰³ diyerek parti içinde farklı düşüncelere sahip insanların varlığını işaret etmiştir.

1999 seçimleri ile başarı yakalayan MHP, DSP ve ANAP arasında 57. Cumhuriyet hükümeti kurulmuştur. MHP, bu hükümete biri başbakan yardımcılığı olmak üzere 12 koltukla temsil edilmiştir. Böylece MHP, 25 yıl aradan sonra yeniden hükümet ortağı olmuştur. DSP-MHP-ANAP koalisyonunun hafızalarda bıraktığı en önemli gelişmenin Türkiye’yi derinden etkileyen 2001 ekonomik krizi olduğu açıktır. Nitekim bu krizin giderek büyümesi nedeniyle koalisyon partileri, henüz üçüncü

---

³⁰⁰ Musil, **a.g.m.**, s.3.

³⁰¹ Sitembölükbaşı, (2001), s.146.

³⁰² Christos Teazis, MHP ve MHP’de Devlet Bahçeli Dönemi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara, 2001, s. 20.

³⁰³ Emin Çölaşan, “Ülkücü Servet Bekçisi mi Olacak?” **Hürriyet**, 25.11.1997. İlgili Link: <http://www.hurriyet.com.tr/ulkucu-servet-bekcisi-mi-olacak-39275378>

yılları yeni dolmuşken, erken seçim kararı almak zorunda kalmış ve 3 Kasım 2002’de Türkiye yeni bir seçim deneyimi yaşamıştır. AK Parti’yi tek başına iktidara getiren 3 Kasım seçimlerinde her üç parti de meclis dışında kalmıştır. 2002 seçimlerinde barajın altında kalan MHP içerisinde bir liderlik tartışması yaşanmıştır. Aynı seçimde yenilgi ile çıkan ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz ile DYP’nin başında bulunan Tansu Çiller’in koltuklarını gönüllü bırakmasının ardından aynı durum Bahçeli’den de beklenmiş, ancak partiden ayrılan Bahçeli değil Bahçeli muhalifleri olmuştur³⁰⁴.

22 Temmuz 2007 seçimlerinde %14.27 oy oranı ile 71 milletvekili çıkararak parlamentoya tekrar giren MHP, ideolojisini seçmenin istediği doğrultuda yeniden gözden geçirmiş; 1980 öncesi ideolojik yapısına geri dönmemiş, ancak laik-Atatürk Milliyetçisi bir ideolojiyi sahiplenmiştir. Ülke içindeki PKK terörüne karşı duruşu ile parlamentodaki sayısal temsili artan MHP, Cumhurbaşkanlığı seçiminde AK Partiyi desteklemesine karşın, PKK’ya destek olmakla suçladığı ilk parti de AK Parti olmuştur³⁰⁵. Bahçeli, Avrupa Birliği üyeliği konusunda milli ve manevi değerlerin korunarak dini ve kültürel kimliği ile üye olunması gerektiği üzerine daima eleştirel bir yaklaşım sergilerken, aynı tutumunu farklı dillerde eğitim verilmesi, farklı dillerde yayın yapılması ya da üniversitede Kürtçe bölümlerin açılması konusunda da sürdürmüştür³⁰⁶.

AK Parti iktidara geldiği günden itibaren muhalif bir duruşa sahip olan Bahçeli, Anayasanın değişmesi ve Başkanlık sisteminin söz konusu edilmesine bile tahammül edemediği çeşitli söylemlerinden anlaşılırken, bu söylemler 2016 yılından itibaren yerini çatışmaya değil iktidarla uzlaşmaya, hatta ittifaka bırakmıştır. Bunun bir sonucu olarak, önce Bahçeli’nin çağrısıyla 16 Nisan 2017 tasrihinde yapılan Referandum ile Cumhurbaşkanlığı Yönetim Sistemine geçilmiş, ardından da MHP ile AK Parti arasında Cumhur ittifakı kurulmuş ve 2019 yılında yapılması gereken seçim Bahçeli’nin erken seçim çağrısı üzerine Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel seçimleri 24 Haziran 2018 tarihinde yapılmasına karar verilmiştir.

³⁰⁴ Hamit Emrah Beriş, “30 Mart’a Doğru Milliyetçi Hareket Partisi”, **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Analiz Dergisi** Şubat 2014, sayı:84, s.16.

³⁰⁵ Mehmet Kabasakal, **Türkiye’de Siyasal Partiler**, Es Yayınları, İstanbul, 2013, s.81.

³⁰⁶ Nuray Altındağ, “Türk Milliyetçiliğinin Siyasallaşması ve Batı/Batılılaşma Algısı”, **AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:2, Sayı:2, Yıl:2016, s. 59.

Bu ittifakın kurulmasından önce Bahçeli'nin Erdoğan'ı destekleyeceğini belirtmesi ise parti içinde birtakım huzursuzlukları beraberinde getirmiştir. 7 Haziran genel seçimlerinde koalisyondan uzak durması ile başlayan parti içi huzursuzluklar bazı parti üyelerince Bahçeli'nin başarısızlığı olarak değerlendirilmiştir. Koray Aydın, Meral Akşener, Sinan Oğan ve Ümit Özdağ'ın Bahçeliye Karşı olağan üstü kurultay istemesi ile başlayan süreçte, Parti Tüzüğünü ihlal etmesi gerekçesi ile Meral Akşener ile beraberinde birkaç isim MHP'den ihraç edilmiştir. MHP'den ihraç edilen Meral Akşener ise, 25 Ekim 2017 tarihinde İYİ Parti'yi kurmuştur. Bünyesinde MHP'den ihraç edilen ya da istifa eden siyasi aktörlerin bulunması ile İYİ Parti merkez sağ, milliyetçi ve muhafazakâr kanatta yer almaktadır.

4.3.Adalet ve Kalkınma Partisi

Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) 2001 yılında Recep Tayyip Erdoğan ve arkadaşları tarafından kurulmuştur. AK Parti kurulmasından bir yıl sonra genel seçimlerde üçte ikiye yakın parlamento çoğunluğuyla (363 milletvekili) tek başına iktidara gelmiştir. Daha önceleri Erdoğan, 1976 yılında Milli Selamet Partisinde (MSP)* İstanbul Gençlik Kolları Başkanı olarak görev almış; 1984 yılında Refah Partisi (RP)** Beyoğlu İlçe Başkanı, 1994 yerel seçimlerinde İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olmuştur.

* **Milli Selamet Partisi**, Süleyman Arif Emre'nin genel başkanlığı ile 11 Ekim 1972 tarihinde kurulmuştur. 5 Haziran 1977 yılı seçimlerinde hazırladığı bir beyanname ile CHP'yi sosyalist, Adalet Partisini kapitalist olarak göstermiş, kuruluş amacının sosyalizm ve kapitalizm karşıtı olduğunu belirtmiştir. MSP'nin amacı maddi ve manevi olarak kalkınmaya ulaşmak olmuştur. Bunun için ise ilk olarak aileye seslenmiş, ailede anneye vurgu yapılmış, daha sonra gündelik yaşamda dini yaşayış zorluklarına değinilmiştir. Seçimler sonucunda CHP ve AP'den sonra oyların % 11.8'ini alarak üçüncü parti konumuna geldi. 12 Eylül 1980 askeri darbesine kadar geçen süre içerisinde Türkiye'nin siyasal yaşamında etkin bir rol oynadı. İki kez koalisyon hükümetlerinde yer alan MSP 12 Eylül yönetimi tarafından diğer partilerle birlikte kapatıldı. (Ayrıntılı bilgi için bkz.:**MSP 5 Haziran 1977 Seçim Beyannamesi** ve Serkan Yorgancılar, **Milli Görüş 1969-19680**, Pınar Yayınları, 2012.)

** **Refah Partisi**, 19 Temmuz 1983 tarihinde Ali Türkmen başkanlığında kurulmuş, ülke içerisinde İslamcı sağın siyasal temsilcisi olmuştur. Refah Partisi, 12 Eylül Askeri Darbesi'nin getirdiği icazetli demokrasi sürecine temkinli girmeyi tercih etmişti. Necmettin Erbakan liderliğinde 1987 tarihinde o zamana kadar en yüksek oy oranına ulaşmıştır. Erbakan daha çok dini liderlere ve cemaat üyeleri ile görüşmeler yapmış, dış gezilerini İslami rejimle yönetilen devletlere düzenlemiş, imam hatip liselerini 'arka bahçe' olarak nitelendirmiştir. 20 Ekim 1991 Milletvekili Erken Genel Seçimine Refah Partisi, Milliyetçi Çalışma Partisi, İslahatçı Demokrasi Partisi üçlü ittifak olarak katıldılar. 21 Mayıs 1997'de Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş, iktidarda iken RP hakkında, "Lâik Cumhuriyet ilkesine aykırı eylemleri" gerekçesiyle dava açtı. Refah Partisi, 8 ay süren dava sonunda, 16 Ocak 1998'de Anayasa Mahkemesi tarafından kapatıldı (Ayrıntılı bilgi için bkz.: Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar ve Siyaset, İslamcılık**, Çıra Yayınları, İstanbul, 2015.)

Partinin, gerek kuruluşta, gerekse sonraki dönemlerdeki kadroları farklı parti ve siyasi görüşlerden pek çok ismi barındırmıştır. Bünyesinde, Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi (Milli Görüşçüler), Anavatan Partisi (Turgut Özal'a yakın kişiler), Adalet Partisi, Doğru Yol Partisi (Merkez Sağ) ve Cumhuriyet Halk Partisi (Sosyal Demokrat) kökenli isimleri barındırmaktadır³⁰⁷. 28 Şubat sürecinde yaşanan siyasi gerilim ve kriz sonrası, Milli görüş geleneğinden geliyor olmalarının “*yarattığı gerilim*”, AK Parti kurucularının “*sistemle barışık*” oldukları imajını yaratmalarını gerektirmekteydi. AK Parti kurmayları, yeni partinin siyasi karakterini merkez sağ çizgide “*muhafazakâr-demokrasi*” olarak tanımlamışlar ve İslamcı hareketten ayrıldıklarını iddia etmişlerdir³⁰⁸.

AK Parti'nin 2002 seçimleri için yayınladığı beyannamede genel olarak iktisadi, sosyal ve siyasal alanda karşılaşılan sorunlar ve bunlara getirilecek olan çözüm yollarından bahsetmektedir. Buna göre demokrasi ülkemizde 50 yıldır bir sorun haline gelmiş, temel hak ve özgürlükler kullanılamamıştır. Hukukun üstünlüğüne dayalı yönetim anlayışı ile yargı yetkisini kullanan kişi ve kurumlar bağımsız ve tarafsız karar vermeleri sağlanacaktır. Bu beyannameye göre çoğulcu-katılımcı yönetim ilkeleri kurgulanmıştır. Siyaseti yeniden millet ile buluşturmak, temsili demokrasi yerine katılımcı demokrasiye geçileceği belirtilmiştir. Ayrıca kamu yönetiminde tepeden inme ve tek yönlü anlayışlar terk edilecek devlet ve toplum diyalog halinde olacak, yöneticiler hesap verme sorumluluğunda olacaklardır. Muhafazakâr demokrat bir kimlik ile Avrupa Birliğine üye olarak yenilikçi ve çağdaş adımların atılması gerektiği belirtilmiştir. Liberal ekonomi perspektifi ile piyasada serbest rekabet koşulları için özelleştirmelere gidileceği, sivil toplumların güçlenmeleri için devletin elinden çıkması gerektiği maddeleri yer alırken, sosyal politikalar da gelir dağılımında ki eşitsizliklerin ortadan kaldırılması, suç oranlarının azaltılması, yolsuzluk ve yoksulluk ile mücadele, işsizlik, aile, kadın ve gençler gibi maddeler yer almıştır³⁰⁹.

22 Temmuz 2007 genel seçimleri için hazırlanan beyannamede AK Parti iktidara geldiği günden itibaren yerine getirdiği vaatlerden ve yeni hedeflerden bahsedilmiştir.

³⁰⁷ Hüseyin Akyol, **Bölüne Bölüne İktidar Olmak, Türkiye’de Sağ Örgütler**, Phoenix Yayınları, Ankara, 2011, s.92.

³⁰⁸ Efekan İnceoğlu, **Türkiye’de Siyasal İslamcılığın Evrimi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2009, s. 98.

³⁰⁹ Adalet ve Kalkınma Partisi, **Her Şey Türkiye İçin**, 3 Kasım 2002 Seçim Beyannamesi.

2002 beyannamesinde yer almayan, anayasanın yeniden ele alınması gerektiği maddesi 2007 beyannamesine eklenmiştir. Buna göre hazırlanacak olan yeni anayasa kısa, öz ve açık olup, yasama, yürütme ve yargı erkleri arasındaki ilişkiler, parlamenter sistem esas alınarak açık, net ve anlaşılabilir bir şekilde belirtilmiştir. Siyasi partilerin hesapları ve adayların harcamalarına şeffaflık ve denetlenebilirlik getirilmesi teklifi verilmiştir³¹⁰. 12 Haziran 2011³¹¹ ve 1 Kasım 2015³¹² genel seçimlerinde yayımlanan seçim beyannamelerinde, diğer beyannamelerle ortak sosyo-ekonomik ve kültürel meselelere değinilmiş, yapılmış ve yapılacak çalışmalardan bahsedilmiş ve 1 Kasım seçimlerinde başkanlık sisteminin ülkeye neler kazandırılacağı, çözüm süreci gibi konular gündeme gelmiştir.

AK Parti iktidara geldiği ilk günlerde, parti kendisini İslamcı kimlik ile tanımlamaktan kaçınmış; Erdoğan ise, siyasal kimliğini reddederek İslam'ın kendisinin referans noktası olmadığını ve daha önce de belirttiği gibi “*Milli Görüş gömleğini çıkarttığını*” söylemiştir. Bununla Birlikte Erdoğan ve AK Parti çevresinin “*İlmli İslam*” kavramından da hoşlanmadıklarını, İslam'ın başına başka bir sıfat getirilmesine tepki duydukları da bilinmektedir³¹³. Parti bunun yerine siyaset bilimi literatüründe bulunmayan “*muhafazakâr demokrasi*” kavramı ile tanınmayı tercih etmiştir. Erdoğan'ın deklare ettiği muhafazakâr demokrat kimlik, parti organlarıncada benimsenince, kurumsallaşan bir kimlik haline gelmiştir³¹⁴. Muhafazakâr demokrasi söylemi ciddi tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bunda muhafazakârlığın hem Türkiye özelinde hem de dünya genelinde sorunlu bir kavram olmasının etkisi vardır. Türkiye’de muhafazakârlık genelde değişime direnen ve statükoculuk anlamında politik bir tutum olarak kullanılmaktadır³¹⁵.

Akdoğan'ın kaleme aldığı “*Muhafazakâr Demokrasi*” kitabında sunuş bölümünü yazan Erdoğan'ın muhafazakâr demokrasiyi kullanma gerekçesini şu şekilde

³¹⁰ Adalet ve Kalkınma Partisi, **Güven ve İstikrar İçinde Durmak Yok Yola Devam**, 22 Temmuz 2007 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi.

³¹¹ Adalet ve Kalkınma Partisi, **Türkiye Hazır Hedef 2023**, 12 Haziran 2011 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi,

³¹² Adalet ve Kalkınma Partisi, **Huzur ve İstikrarlarla Türkiye'nin Yol Haritası**, 1 Kasım 2015 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi,

³¹³ İlhan Uzgel, “AKP: Neoliberal Dönüşümün Yeni Aktörü”, **AKP Kitabı, Bir Dönüşümün Bilançosu**, Der: İlhan Uzgel-Bülent Duru, Phoenix Yayınları, Şubat 2009, Ankara, s.22.

³¹⁴ Yalçın Akdoğan, **AK Parti ve Muhafazakar Demokrasi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004, s. 18.

³¹⁵ Akdoğan, **a.g.e.**, ss. 20-21.

açıklamaktadır: “*Muhafazakâr Demokrat çizginin muhafazakârlığın genlerine ve tarih kodlarına uygun şekilde, ama siyaset yaptığımız coğrafyanın toplumsal ve kültürel geleneklerine yaslanarak ortaya konması, Türk siyasetine bir soluk getirecektir... AK Parti kendi düşünce geleneğiyle dünya genelinde test edilen bir siyasal tutumu yeniden üretmeyi doğru bulmaktadır*”³¹⁶.

Muhafazakâr demokrasi, AK Partinin siyasi ve sosyal birikimini yansıtmaktadır. Seçmen tabanında politik güven duygusunun somutlaşmış halidir. Seçmen tabanı açısından İslamiyet’in parti kimliğinde ve politikalarında önemli bir rol oynadığını sembolize ederken³¹⁷; birinci ve ikinci dönemlerinde egemen siyasi atmosfer açısından rejimin olası gerilimini hafifletecek entegratif topluma uyumun göstergesidir³¹⁸.

Muhafazakâr demokrasi bağlamında İslami-muhafazakâr ve Kemalist kesimler arasında laiklik ve İslami gerilim hattında AK Parti, Türk siyasalında iki aşamalı denge politikasıyla yönlendirmiştir. Ülke siyasetinin geleceğini tasarlayan ılımlı söylemlerini mazlumluğundan, iktidar aygıtına dönüştürerek ilk aşamada İslami yaşayışı rahatlatacak taleplerini bir din ve dinsellik sorunu olarak değil, temel haklar sorunu olarak yorumlamıştır. İkinci aşamada ise, muhafazakâr demokrasi kimliğinde taşıdığı geleneksel öğelerin ideolojik bir yaklaşımla ele alınmasının aksine sosyal bir varlık ve geleneğin parçası olarak ele alınmasının yolunu açmıştır³¹⁹.

Ülkemiz siyasi tarihi içerisinde ilk olarak Özal’ın, daha sonra Demirel’in dile getirdiği başkanlık sistemini en somut hali ile gündeme getiren Erdoğan olmuştur. 2012 yılında Meclis Anayasa Uzlaşma Komisyonuna sunularak tartışma gündeminde yer edinen başkanlık sistemi, yürütme organının halk tarafından seçildiği ve yasama organı tarafından görevinden alınamayan bir kişiden oluşan hükümet sistemidir. Anayasa değişikliğini talep eden 2017 referandumu %51.4 ile kabul edilmiş ve 2018 tarihi Türkiye için yeni bir sistem olan başkanlık sisteminin kapılarını açmıştır.

AK Partinin seçmen dağılımına bakılacak olursa, oy verenlerin çoğunluğu orta sınıftan oluşmaktadır. Erdoğan bilhassa orta sınıf tarafından yakın bulunmuştur.

³¹⁶ Yalçın Akdoğan, **Muhafazakar Demokrasi**, ss.6-7, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2633>

³¹⁷ Ergün Özbudun-William Hale, **Türkiye’de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm AKP Olayı**, Çev.: E. Özbudun-K. Göksel, Doğan Kitap, İstanbul, 2010 s.72.

³¹⁸ Fethi Açıkel, “Entegratif Toplum Muarızları: Merkez-Çevre Paradigması Üzerine Eleştirel Notlar”, **Toplum Bilim Dergisi**, 2006, 105, s.30-39.

³¹⁹ Özbudun-William **a.g.e.**, s.67-68.

Konya’da yapılan kamuoyu anket sonuçları Türk toplumunun daha çok karizmatik liderlere ilgi duyduğunu göstermektedir. Erdoğan’ı karizmatik ve demokratik bulan kesimler düşük gelirlili ve orta gelirlili kimselerdir. Bu bağlamda Erdoğan’ın kişiliğine oy verenlerin sayısı oldukça yüksektir. Erdoğan’ın siyasi karizması ile daha yakından ilgilenen kesim vardır. Bu durum, eleştirel çerçevede de değerlendirilmekte, Erdoğan’ın Partinin önüne geçmesi AK Partinin kurumsallığının sürdürülmesinde tehlike olarak görülmektedir³²⁰.

AK Parti iktidara geldiği dönemlerde, söylemlerindeki milliyetçilik ideolojisi tıpkı 19.Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun dağılması üzerine ortaya atılan fikir akımlarından olan İslamcılığa benzemektedir. Bu durumda MHP’nin temsil ettiği milliyetçi söylemden uzak olması, AK Parti hükümetinin hem ülke içinde hem de dış siyasette birtakım başarısına sebep olmuştur.

Milletin başat olarak Sünni İslam’a ait olarak kültürel değerler üzerine bina edilmesi ve ortak tarihsel miras olarak Osmanlı’nın işaret edilmesi İslamcılığın ve muhafazakârlığın AK Parti milliyetçiliğinin söylemsel içeriğini belirlediğini göstermektedir. Bu haliyle böyle bir milliyetçilik anlayışını İslami-muhafazakâr milliyetçilik olarak tanımlamak, hem onun Kemalist milliyetçilikten farkını hem de Türkiye sağının içerisindeki diğer ideolojik unsurlarla irtibatını nitelemek açısından ön açıcı olabilir³²¹.

---

³²⁰ Ayça Yıkılmaz, AK Parti’nin Dış Politika İdeolojisi: Yeni Muhafazakarlık, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2016, ss.19-21.

³²¹ Cenk Saraçoğlu, “AKP, Milliyetçilik ve Dış Politika: Bir Milliyetçilik Doktrini Olarak Stratejik Derinlik”, **Alternatif Politika**, Cilt:5, Sayı:1, Nisan 2013, s.55. ss.52.68.

5.KONYA İLİ MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİM SONUÇLARI (1961-2015)

Konya'nın siyasi aktörlerini, TÜİK verilerine³²² dayanarak tarihsel süreçte ele aldığımız zaman 1961 yılında başlayıp günümüze kadar olan süre zarfında değerlendirmek bu araştırmanın gidişatı için daha iyi kaynaklık edecektir.

Tablo: 1983-2015 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

	Kas.15	Haz.15	2011	2007	2002	1999	1995	1991	1987	1983	1977	1973	1969	1965	1961
AK PARTİ	12	11	11	13	14										
ANAP						1	2	1	12	8					
AP											5	2	9	9	4
Bağımsız			1												
CGP												1			
CHP	1	1	1	1	2		1				5	4	4	4	6
CKMP															4
DP*											1	6			
DSP						2	1								
DYP						2	3	6	2						
FP						6									
GP													2		
HP										3					
MDP										2					
MHP		2	2	2		5					2				
MP														2	
MSP											3	3			
RP							9	6							
Toplam	13	13	13	13	16	16	16	13	14	13	16	16	15	15	14

Konya'da 1961 ve 2015* yılları arasında milletvekili genel seçim sonuçlarına baktığımız zaman 1961 seçiminde Cumhuriyet Halk Partisi 6 milletvekili ile birinci parti konumunda iken Adalet Partisi (AP) ve Milliyetçi Hareket Partisinin tabanını oluşturan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi(CKMP) 4'er milletvekili ile ikinci parti konumunda olmuşlardır. 1965 yılında AP, 9 milletvekili çıkararak lider konuma ulaşarak CHP'yi ikinci parti haline getirmiştir. CKMP ise ilk seçimdeki başarısını 65 seçiminde gösteremeyip milletvekili çıkaramamış, bunun yerine aynı gelenekten gelen Millet Partisi (MP) 2 milletvekili ile üçüncü parti olmuştur. AP ve CHP 69 seçimleri ile

³²² TÜİK, **Milletvekili Genel Seçim Sonuçları 1961-1973**, <http://rapory.tuik.gov.tr/04-06-2018-00:53:27-18229610852120687809939553097.html?>

* 1983-2015 yılları arasında yapılan Milletvekili Genel Seçim Sonuçları konusunda bkz.: TÜİK, **Milletvekili Genel Seçim Sonuçları 1983-2015**, <http://rapory.tuik.gov.tr/04-06-2018-00:57:58-8478563372689371011634072734.html?>

istikrar sağlarken, CHP'nin "ortanın solu" söylemlerine karşı bir duruş sergileyen Turhan Feyzioğlu'nun kurduğu Güven Partisi (GP) 2 milletvekili çıkarmıştır. Ancak bu dönemde Necmettin Erbakan bağımsız adaylığını koymuş ve ilk defa bir bağımsız aday milletvekili olmuştur.

1973 seçimlerinde AP'nin Konya'da liderliği ciddi anlamda sarsılmış, Demokrat Parti 6 milletvekili ile AP'nin yerini almıştır. CHP yine ikinci sırada yer alırken, Necmettin Erbakan'ın kurucular arasında yer aldığı Milli Selamet Partisi (MSP) çıkardığı 3 milletvekili ile üçüncü sırada olmuştur. Son olarak 1977 yılına baktığımız zaman DP'nin büyük bir düşüş yaşamasına karşın AP, CHP ile birlikte yine ilk sıralarda yer almayı başarmıştır. Sonuç olarak yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere Konya da ki siyasi aktörler 1961 ve 1977 yılları arasında sağ partilere daha çok oy verdikleri görüşmüştür.

12 Eylül sürecinde bütün siyasi partilerin kapatılmasından sonra 1983 yılında bazı siyasi partiler tekrar tarih sahnesinde yer alırken bazı siyasi partiler ve adayların seçime katılmasına izin verilmemiştir. Bu yüzden 1983 seçim dönemi, ara verilen demokratik hayata tekrar geçilmesi için önem arz etmektedir. 12 Eylül döneminde bir süre ekonomiden sorumlu başbakan yardımcısı olan Turgut Özal tarafından kurulan Anavatan Partisi (ANAP) Milli Güvenlik Konseyi'nin veto barajını aşarak 1983 Genel Seçimlerine katılan 3 partiden biri oldu ve TBMM'de 212 milletvekilliği kazanarak tek başına iktidara geldi. Tek başına iktidara gelen ANAP Konya'da toplamda 8 milletvekili sayısına ulaşarak burada da liderliği sağlamış oldu. 1987 seçimlerinde Konya'da daha fazla başarıya ulaşan ANAP aynı durumu 1991 yılında sağlayamadı. 91 seçimlerinde Demokrat Parti ve Adalet Partinin siyasi mirasçısı olan Doğru Yol Partisi ve Refah Partisi ANAP'ın tahtını zedelemiş oldu.

Refah Parti'sinin kapatılıp Fazilet Partisine dönüşmesi ile 1999 seçimlerinde liderlik Fazilet Partisine geçmiş, uzun bir aradan sonra ilk defa MHP 5 milletvekili çıkararak ikinci parti olmuştur. 2001 yılında kurulan AK Parti, 2002 seçimlerinde 365 milletvekili sayısı ile tek başına iktidara gelirken Konya'da da en yüksek milletvekili sayısına ulaşmış oldu. 2002 ve 2015 tarihleri arasında yapılan seçimlerde AK Parti lider parti olma durumunu korurken, CHP ve MHP çok az sayıda milletvekili çıkaran ikinci partiler olarak varlık gösterdiler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

Uygulamalı bir araştırma olan bu çalışma, bilimsel araştırmaların çeşitli aşamalarında geniş sosyal grupları kapsayan evrenden seçilmiş örneklem üzerinde yapılan bir survey araştırmasıdır. Nicel veri toplama tekniğinden yararlanılan bu çalışmada örneklem grubuna uygulamak üzere titizlikle hazırlanan “*Anket Formu*” uygulanmış, soruların varsayımlara uygun olarak sıralanmasına ve anlaşılır olmasına dikkat edilmiştir. Bu süreçte sadece nicel yöntem ile yetinilmemiş, gözlem ve yüz yüze görüşmeler de yapılarak nitel veri toplama tekniği ile zenginleşmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

1.Araştırmanın Konusu

Siyasal sosyalleşme bireyin içinde yer aldığı toplum içerisinde gerekli görülen siyasi bilgi ve tecrübenin edinilme sürecidir. Kurumsal ve çevresel faktörlerin etkisi ile her türlü siyasi tutumları ve değerleri doğrudan ya da dolaylı yollarla özümseyen birey için siyasi sosyalleşme, kültürel aktarım sürecidir. Bu aktarım sayesinde mevcut siyasi kültür, sosyalleşme ile kuşaklar arasında varlığını devam ettirir. Bu nedenle belirli bir siyasi kültür içerisinde yetişen birey, mevcut kültürün yapısına ve düşünce tarzına benzer bir karakteristik özelliğe sahip olur. Siyasi sosyalleşmenin tamamlanması uzun bir sürede gerçekleşir. Ani bir şekilde bireye belirli bir siyasi duruş, düşünüş tarzı aşıl原因mayacağı gibi ani bir şekilde belirli siyasi düşüncenin de yok olması beklenilemez. Bu nedenle bireyin hayatında belirli bir öneme sahip olan aile, arkadaş grupları, eğitim, din, kitle iletişim araçları gibi faktörlerle uzun süre karşı karşıya kalması ve onlardan gelecek olan doğrudan ya da dolaylı mesajları almaya elverişli ortamın olması gerekmektedir.

Bu çalışma AK Parti, CHP ve MHP partilerine üyelikleri bulunan bireylerin siyasi sosyalleşmelerine etkisi bulunan faktörlerin neler olduğu, üç parti mensubu bireylerin birbirleri ile benzeyen ve farklılık gösteren sosyalizasyon süreçleri sosyolojik bir şekilde analiz edilmek istenmiştir. Siyasi sosyalleşme farklılaşmanın toplumsal açıdan hangi faktörler etrafında oluştuğunu ve bu faktörlerin sosyal koşullar açısından bireyin siyasi kimliğini oluşturmada ne ölçüde rol oynadığının anlaşılmasını amaçlamaktadır. Bu bağlamda araştırma Konya İlinde yer alan AK Parti, CHP ve MHP

siyasi parti üyeleri araştırmaya kaynaklık etmektedir. Araştırma bu siyasi parti üyelerinin siyasi kimliklerini belirleyen toplumsal faktörlerin neler olduğunu anlamaya çalışmaktadır. Aile, eğitim, din, ekonomi, sosyal çevre ve kitle iletişim araçları gibi bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişken olan, AK Parti, CHP ve MHP partili üyelerin siyasal sosyalleşmesinde etkili olan faktörler incelenmiştir.

2.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Siyasal kültürün kişilere aktarılması ile meydana gelen siyasal sosyalleşmede aile, eğitim, sosyal gruplar ve kitle iletişim araçlarının etkisi azımsanamayacak ölçüde büyük bir öneme sahiptir. Siyaset ile iç içe olan birey kadar siyasetle ilgilenmeyen bireylerin bile bir siyasi duruşu vardır. Bu duruş siyasal sosyalleşme süreci ile oluşur.

Araştırmanın temel amacı, Konya ilinde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) İl Başkanlıklarında üyelikleri bulunan bireylerin siyasal sosyalleşmelerinde üyelerin birbirleri ile benzeyen ve ayrılan yönlerinin neler olduğunun tespit edilmesidir. Siyasi aktörler, siyasal kimliklerini oluştururken; aile, eğitim, din, toplumsal gruplar ve çevresel faktörlerle ilişkisi açısından nasıl bir bağ kurmaktadır ve bir parti mensubunu diğerinden ayıran faktör hangisidir? Ayrıca bireylerin siyasal tutumlarının farklılaşması ve benzeşmesinde hangi faktörlerin etkili olduğu siyaset sosyolojisi açısından önemli görülmektedir.

3.Araştırmanın Problemleri

Araştırmanın Temel Problemi: Bireylerin siyasal kimlik kazanmasında etkili olan sosyal faktörler nelerdir? İnsanlar siyasal kimliklerini oluştururlarken toplumsal kurumlar ve çevresel faktörler bireyleri ne ölçüde etkilemektedir? Bu bakımdan araştırmanın aydınlatılmasına kaynaklık eden CHP, MHP ve AK Partili bireylerin siyasal sosyalleşme süreçlerinde etkili olan toplumsal faktörlerin birbirleri ile benzeyen ve farklılık gösteren yönleri nelerdir?

Alt Problemler: Bu çerçevede araştırmanın alt problemleri şu şekildedir;

1. AK Parti, MHP ve CHP parti üyelerinin siyasal sosyalleşmelerinde toplumsal kurumlar ve çevresel faktörlerden hangisi daha fazla etkiye sahiptir?
2. AK Parti, MHP ve CHP parti üyelerinin siyasal sosyalleşmelerinde etkili olan faktörlerin temelinde yatan sebepler nelerdir?

4.Araştırmanın Varsayımları

Temel Varsayım: “*Siyasal sosyalleşme bireylerin sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri ile yakından ilişkilidir*”. Bu varsayımdan hareketle;

1. Bireylerin sosyo-kültürel özelliklerine göre siyasal sosyalleşmeleri farklılık gösterir.
2. Otoriter, demokratik ve serbest aile yapısına sahip olan bireylerin siyasal tutumları ailelerinin siyasal tutumlarına göre değişmekle birlikte, bireyler ailelerinin bağlı olduğu ideolojiye göre siyasal yönelimlerini oluştururlar.
3. Öğrencilik dönemi, CHP ve MHP’li bireylerin siyasal sosyalleşmelerinde AK Partili bireylere oranla daha fazla etkilidir.
4. Din, AK Parti ve MHP’li bireylerin siyasal sosyalleşmelerinde önemli bir etkiye sahipken; CHP’li bireylerin siyasal sosyalleşmelerinde dinin önemli bir etkisi yoktur. Bu nedenle AK Parti ve MHP’li bireyler CHP’li bireylerden farklılaşır.
5. CHP’li bireylerin siyasal sosyalleşmelerinde arkadaş grubu ve çevrenin etkisi daha fazla; MHP’li bireyler için daha az etkilidir.
6. Bireylerin sürekli takip ettikleri dergi, gazete, sosyal medya ve izlenilen televizyon kanalları, sosyalleşmelerinde etkili; siyasal sosyalleşmelerinde etkisizdir. Bireyler siyasal kişiliklerini oluşturduktan sonra kendi değerlerine sahip yayın kuruluşlarını takip ederler.

5.Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu araştırma, Konya ili AK Parti, CHP ve MHP il başkanlıklarına kayıtlı olan üyelerden hareketle, bireylerin siyasal sosyalleşme sürecinde rol oynayan faktörlerin neler olduğunu analiz etmek amaçlanmıştır. Araştırma, Konya ili AK Parti, CHP ve MHP il başkanlıklarına üyelikleri bulunan üyeleri kapsamaktadır. Araştırma, yapıldığı zaman dilimi (2017 yılı Ekim-Kasım ve Aralık ayları) ve seçilen örneklem ile sınırlıdır. Araştırmada elde edilen verilerin geçerliliği, görüşülenlerin anket sorularına vermiş oldukları cevapların doğru olduğu varsayımına dayanır.

6.Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evreni, Konya ili Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) İl Başkanlıklarında kayıtlı bulunan üyelere oluşmaktadır. Evreninin tespit edilmesinde, Konya ili AK Parti, CHP ve MHP İl Başkanlıklarından temin edilen verilerden yararlanılmıştır. Buna göre AK Parti il başkanlığına 100.000, CHP il başkanlığına 10.500 ve MHP İl başkanlığına kayıtlı 12.000 üye bulunmaktadır. Buna göre evren, yaklaşık olarak toplam 122.500 kişiden oluşmaktadır.

Evreni temsil edecek örneklem kota örnekleme tekniğiyle belirlenmiş olup, ilk önce her partinin eşit oranda temsil edilmesi tasarlanmış (AK Parti=200 üye, CHP=200 üye ve MHP=200 üye), daha sonra evrendeki bireyler partilere üyeliklerine göre sınıflandırılmıştır. Örneklem, yürütme ve yönetim kurulu, kadın ve gençlik kolları, parti delegeleri ve üyelere oluşmaktadır. Örneklem büyüklüğü, %95 güven düzeyi ve $\pm\%5$ göz yumulabilir yanılma payı esas alınarak 384 kişi olarak belirlenmiştir. Bu sayı evrenin yaklaşık %0,3'üne karşılık gelmektedir. Ancak çalışmanın hem güvenilirlik düzeyini yükseltmek hem de araştırma sürecinde ortaya çıkabilecek olumsuzlukları gidermek amacıyla, her parti için 200 üye belirlenerek bu oran yaklaşık olarak %0,5'e çıkarılmıştır. Böylece örneklem büyüklüğü %95 güven düzeyi ve $\pm\%4$ göz yumulabilir yanılma payı ile de eşdeğer (600) bir düzeye yükselmiştir. Buna göre örneklem oranı $600:122.500 \times 100 = \%0,48$ 'dir. Böylece örneklem büyüklüğü 600 olarak belirlenmiştir.

7. Verilerin Toplanması Ve Analizi

Araştırmada, ana kütleyi temsil eden örneklem grubuna uygulamak üzere, açık uçlu, kapalı uçlu ve yarı kapalı uçlu olmak üzere toplam 76 sorudan oluşan bir *Anket formu* hazırlanmıştır. Anket sorularının varsayımlarla ilgili olmasına, anlamlı bir biçimde sıralanmasına ve anlaşılır olmasına özen gösterilmiştir. Anketler, 2017 yılı Ekim-Kasım-Aralık aylarında bizzat araştırmacı (Gülşen Çimen) tarafından uygulanmıştır. Uygulama sürecinde sadece anket uygulaması ile yetinilmeyip, parti merkezlerinde yapılan toplantılara iştirak ederek gözlem yapılmış ve parti üyeleri ile görüşmeler yapılarak çalışmada bir anlamda nitel teknik de kullanılarak verilerin zenginleşmesi sağlanmıştır.

Elde edilen veriler, bilgisayar ortamında sosyal bilim araştırmalarına uygun olarak hazırlanan SPSS (Statistical Package For Social Sciences) paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Bu çalışmada, *yaş*, *cinsiyet*, *parti üyeliği* gibi “bağımsız değişkenler” ile üyelerin siyasal sosyalleşme düzeyleri vb. gibi “bağımlı değişkenler” arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını; dolayısıyla varsayımların doğrulanıp doğrulanmadığını tespit etmek için yapılan “apraz tablolar”da “Chi-Square Testi” (kay-kare testi) kullanılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALAN VERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

1.1. Cinsiyet

Tablo: 1 Görüşülenlerin Cinsiyetleri

		Sayı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Cinsiyet	Erkek	443	73,8	73,8
	Kadın	157	26,2	100,0
	Toplam	600	100,0	

Bu Araştırma, 443'ü “erkek”, ve 157'si “kadın” olmak üzere toplamda 600 kişi ile yapılmıştır. Verilere göre örneklem grubumuzun büyük bir çoğunluğu %73,8 ile erkeklerden, %26,2'si kadınlardan oluşmaktadır (Tablo 1).

1.2. Yaş

Tablo: 2 Görüşülenlerin Yaşları

		Sayı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Yaş	18-25 yaş	48	8,0	8,0
	26-30 yaş	73	12,2	20,2
	31-35 yaş	49	8,2	28,3
	36-40 yaş	83	13,8	42,2
	41-45 yaş	69	11,5	53,7
	46-50 yaş	47	7,8	61,5
	51-55 yaş	60	10,0	71,5
	56-60 yaş	78	13,0	84,5
	61-65 yaş	81	13,5	98,0
	66 ve üzeri yaş	12	2,0	100,0
	Toplam	600	100,0	

Ankete katılan bireylerin yaşlarına göre dağılımına bakıldığında, görüşülenlerin %13,8'i “36-40 yaş”, %13,5'i “61-65 yaş”, %13'ü “56-60 yaş”, %2 ile de “66 ve üzeri yaş” grubundaki bireylerden oluştuğu görülmektedir (Tablo 2).

1.3. Medeni Hal

Tablo: 3 Görüşülenlerin Medeni Halleri

	Sayı	Yüzde	Kümülatif Yüzde	
Medeni Hal	Bekâr	123	20,5	20,5
	Evli	434	72,3	92,8
	Boşanmış	30	5,0	97,8
	Eşi vefat etmiş	13	2,2	100,0
Toplam	600	100,0		

Görüşülenlerin medeni hallerine göre dağılımı ağırlıklı olarak %72,3 ile “evli” bireylerden oluşmaktadır. %20,5’i “bekâr”, %5’i “boşanmış” ve son olarak %2,2’sinin “eşi vefat etmiş” olduğu görülmektedir (Tablo 3).

1.4. Doğum Yeri

Tablo: 4 Görüşülenlerin Doğum Yerleri

	Sayı	Yüzde	Kümülatif Yüzde	
Doğum Yeri	İl	286	47,7	47,7
	İlçe	162	27,0	74,7
	Kasaba	23	3,8	78,5
	Mahalle (Köy)	129	21,5	100,0
Toplam	600	100,0		

Araştırmaya katılan üyelerin neredeyse yarısı diyebileceğimiz bir kısmı (%47,7) il doğumlu; birbirlerine yakın oranlarda ilçe (%27) ve köy (%21,5) son olarak en az %3,8’i kasaba doğumludur (Tablo 4).

2.SOSYO-KÜLTÜREL ÖZELLİKLER

2.1.Eğitim Durumu

Tablo: 5 Görüşülenlerin Eğitim Durumu

	Sayı	Yüzde	Kümülatif Yüzde	
Eğitim Durumu	İlkokul	60	10,0	10,0
	Ortaokul	92	15,3	25,3
	Lise ve dengi	170	28,3	53,7
	Meslek Yüksekokulu	96	16,0	69,7
	Fakülte	182	30,3	100,0
Toplam	600	100,0		

Araştırmaya katılan üyelerin %30,3’ü “fakülte”, %28,3’ü “lise ve dengi”, %16’ı “meslek yüksekokulu”, %15,3’ü “ortaokul” ve %10’u “ilkokul” mezunlarıdır. Saha içerisinde okuma yazma bilmeyen sadece 1 (bir) kişi ile karşılaşmış ve bu birey anket uygulamasını istememiştir. Fakülte mezunu oranının en yüksek, ilkokul mezunlarının da en düşük seviyede olması yürütülen bu çalışmanın gidişatı için önemli bir yere sahiptir.

Ancak yine de ilkokul ve ortaokul mezunu üyelerin sayısı azımsanamayacak kadar fazladır (Tablo 5).

2.2.Mesleki Durum

Tablo: 6 Görüşülenlerin Mesleki Durumu

		Sayı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Mesleki Durum	Ev hanımı	61	10,2	10,2
	İşçi	122	20,3	30,5
	Memur	29	4,8	35,3
	Serbest Meslek	136	22,7	58,0
	Emekli	137	22,8	80,8
	Esnaf	54	9,0	89,8
	Tüccar	5	,8	90,7
	Diğer	56	9,3	100,0
	Toplam	600	100,0	

Araştırmaya katılan aktörlerin %22,8'i "emekli", %22,7'si "serbest meslek", %20,3'ü "işçi", %0,8'i "tüccar" ve %4,8'i "memur" meslek gruplarından oluşmaktadır. "Diğer" tanımlamasında bulunan 56 üyenin ise 32'si "öğrenci", 22'si "işsiz" ve 1'i de çiftçidir (Tablo 6).

2.3.Gelir Durumu

Tablo: 7 Görüşülenlerin Gelir Durumu

		Sayı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Gelir	1.000 TL ve altı	79	13,2	13,2
	1.001-1.500 TL	61	10,2	23,3
	1.501-2.000 TL	96	16,0	39,3
	2.001-2.500 TL	94	15,7	55,0
	2.501-3.000 TL	103	17,2	72,2
	3.001-3.500 TL	59	9,8	82,0
	3.501-4.000 TL	51	8,5	90,5
	4.001-4.500 TL	20	3,3	93,8
	5.000 TL ve üzeri	20	3,3	97,2
	Cevapsız	17	2,8	100,0
Toplam	600	100,0		

Araştırmaya katılan üyelerin gelir durumlarına bakıldığında, görüşülenlerin yaklaşık %23'ü "1,500 TL'den az", %16'sı "1,500-2,000 TL", %16'sı "2,001-2,500 TL", %17'si "2.501-3.000 TL", %10'u "3.001-3.500 TL", %8,5'i "3,500-4,000 TL" ve %6'sı da "4,001 ve üzeri TL" aylık gelirleri olduğu görülmektedir. Buna göre, görüşülenlerin en az dördte biri günümüz şartlarında asgari ücretin altında bir gelire sahip oldukları, diğer üyelerin de önemli bir bölümünün orta-alt gelir grubu içinde yer

aldıkları, yaklaşık onda biri de orta-üst ve üst gelir grubuna mensup oldukları anlaşılmaktadır (Tablo 7).

3.SİYASAL PARTİ ÜYELERİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Tablo: 8 Görüşülenlerin Üye Oldukları Siyasi Partiler

		Sayı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hangi Partiyeye Üyesiniz?	AK Parti	200	33,3	33,3
	CHP	200	33,3	66,7
	MHP	200	33,3	100,0
	Toplam	600	100,0	

Üyelerin siyasi sosyalleşmelerine yönelik yapılan bu çalışma 200'ü "Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)", 200'ü "Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)" ve 200'ü "Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)" olmak üzere toplam 600 üye ile yürütülmüştür (Tablo 8).

3.1.Cinsiyet

Tablo: 9 Cinsiyetlerine Göre Üye Oldukları Partiler

			Üye Oldukları Partiler			Toplam
			AK Parti	CHP	MHP	
Cinsiyet	Erkek	Sayı	124	120	199	443
		Satır	28,0%	27,1%	44,9%	100,0%
		Sütun	62,0%	60,0%	99,5%	73,8%
		Toplam	20,7%	20,0%	33,2%	73,8%
	Kadın	Sayı	76	80	1	157
		Satır	48,4%	51,0%	0,6%	100,0%
		Sütun	38,0%	40,0%	0,5%	26,2%
		Toplam	12,7%	13,3%	0,2%	26,2%
Toplam	Sayı	200	200	200	600	
	Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

$$[x^2=102.503, df=2, p=0.000]$$

Araştırmada yer alan siyasi parti üyeleri 443'ü "erkek", 157'si "kadın" olmak üzere toplam 600 kişidir. Araştırmaya katılan CHP'li üyelerin %40'ı, AK Partili üyelerin %38'i kadınlardan oluşmaktadır. MHP'li üyelerden sadece 1(bir) kadın yer almaktadır. MHP'de sadece 1 kadına ulaşmamızın bir nedeni, MHP Kadın Kollarının olmayışı ile açıklanabilir. Ancak diğer siyasi partiler içerisinde yer alan her kadın, kadın kolları üyesi olmayıp yönetim kurulunda da yer alan isimlerdir. Buna göre siyasi aktörlerin cinsiyete göre dağılımında AK Parti ve CHP'li üyeler birbirleri ile benzerlik gösterirken MHP'li üyelerden kesin olarak farklılık göstermektedir (Tablo 9).

Bu verilerden hareketle araştırmada yer alan siyasi parti üyeleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır [$\chi^2_{(2)}=102.503$, $p<0.05$].

3.2.Yaş

Tablo: 10 Yaşlarına Göre Üye Oldukları Partiler

		Üye Oldukları Partiler			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Yaş	18-25 yaş	Sayı	24	13	11	48
		Satır	50,0%	27,1%	22,9%	100,0%
		Sütun	12,0%	6,5%	5,5%	8,0%
		Toplam	4,0%	2,2%	1,8%	8,0%
	26-30 yaş	Sayı	29	24	20	73
		Satır	39,7%	32,9%	27,4%	100,0%
		Sütun	14,5%	12,0%	10,0%	12,2%
		Toplam	4,8%	4,0%	3,3%	12,2%
	31-35 yaş	Sayı	23	10	16	49
		Satır	46,9%	20,4%	32,7%	100,0%
		Sütun	11,5%	5,0%	8,0%	8,2%
		Toplam	3,8%	1,7%	2,7%	8,2%
	36-40 yaş	Sayı	37	15	31	83
		Satır	44,6%	18,1%	37,3%	100,0%
		Sütun	18,5%	7,5%	15,5%	13,8%
		Toplam	6,2%	2,5%	5,2%	13,8%
	41-45 yaş	Sayı	27	7	35	69
		Satır	39,1%	10,1%	50,7%	100,0%
		Sütun	13,5%	3,5%	17,5%	11,5%
		Toplam	4,5%	1,2%	5,8%	11,5%
	46-50 yaş	Sayı	20	13	14	47
		Satır	42,6%	27,7%	29,8%	100,0%
		Sütun	10,0%	6,5%	7,0%	7,8%
		Toplam	3,3%	2,2%	2,3%	7,8%
	51-55 yaş	Sayı	18	19	23	60
		Satır	30,0%	31,7%	38,3%	100,0%
		Sütun	9,0%	9,5%	11,5%	10,0%
		Toplam	3,0%	3,2%	3,8%	10,0%
56-60 yaş	Sayı	12	40	26	78	
	Satır	15,4%	51,3%	33,3%	100,0%	
	Sütun	6,0%	20,0%	13,0%	13,0%	
	Toplam	2,0%	6,7%	4,3%	13,0%	
61-65 yaş	Sayı	8	51	22	81	
	Satır	9,9%	63,0%	27,2%	100,0%	
	Sütun	4,0%	25,5%	11,0%	13,5%	
	Toplam	1,3%	8,5%	3,7%	13,5%	
66 ve üzeri yaş	Sayı	2	8	2	12	
	Satır	16,7%	66,7%	16,7%	100,0%	
	Sütun	1,0%	4,0%	1,0%	2,0%	
	Toplam	0,3%	1,3%	0,3%	2,0%	
Toplam	Sayı	200	200	200	600	
	Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

[$\chi^2=99,653$, $df=18$, $p=0,000$]

Araştırmaya katılan üyelerin (%10'un üzerinde temsil edilen) yaş gruplarına baktığımızda; AK Partili üyelerin %12'si "18-25 yaş", %14,5'i "26-30 yaş", %18,5'i "36-40 yaş", %13,5'i "41-45 yaş" ve %10'u "46-50 yaş" aralığında; CHP'li üyelerin %12'si "26-30 yaş", %20'si "56-60 yaş" ve %25,5'i "61-65 yaş" aralığında; MHP'li üyelerin ise, %10'u "26-30 yaş", %15,5'i "36-40 yaş", %17,5'i "41-45 yaş" ve %11'i "61-65 yaş" aralığında yoğunlaştıkları görülmektedir. Buna göre "18-30 yaş" grubunda Ak Parti üyelerinin; "56 ve üzeri yaş" grubunda ise CHP'li üyelerin bariz bir şekilde daha çok temsil edildikleri anlaşılmaktadır. "31-50 yaş" grubunda ise, Ak Partili ve MHP'li üyelerinin temsil edilme oranı birbirine çok yakındır. Buna göre, AK Parti mensubu üyeler daha genç ve orta yaş aralığında yoğunlaşırken, CHP'li üyelerin daha ileri yaş gurubunda yoğunlaştıkları anlaşılmaktadır (Tablo 10).

Bu verilerden hareketle araştırmada yer alan siyasal parti üyeleri ile yaşları arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır [$\chi^2_{(18)}=99.653, p<0.05$].

3.3.Medeni Durum

Tablo: 11 Medeni Durumlarına Göre Üye Oldukları Partiler

			Üye Oldukları Partiler			Toplam
			AK Parti	CHP	MHP	
Medeni Durum	Bekâr	Sayı	49	47	27	123
		Satır	39,8%	38,2%	22,0%	100,0%
		Sütun	24,5%	23,5%	13,5%	20,5%
		Toplam	8,2%	7,8%	4,5%	20,5%
	Evli	Sayı	136	135	163	434
		Satır	31,3%	31,1%	37,6%	100,0%
		Sütun	68,0%	67,5%	81,5%	72,3%
		Toplam	22,7%	22,5%	27,2%	72,3%
	Boşanmış	Sayı	14	8	8	30
		Satır	46,7%	26,7%	26,7%	100,0%
		Sütun	7,0%	4,0%	4,0%	5,0%
		Toplam	2,3%	1,3%	1,3%	5,0%
	Eşi vefat etmiş	Sayı	1	10	2	13
		Satır	7,7%	76,9%	15,4%	100,0%
		Sütun	0,5%	5,0%	1,0%	2,2%
		Toplam	0,2%	1,7%	0,3%	2,2%
Toplam	Sayı	200	200	200	600	
	Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

$$[\chi^2=24,339, df=6, p=0,000]$$

Üyelerin medeni durumlarına göre dağılımına bakıldığında, AK Partili bireylerin %68'i "evli", %24,5'i "Bekâr" ve %7'si "Boşanmış"; CHP'li bireylerin AK Partili üyelere yakın oranda %67,5'i "evli", %23,5'i "bekâr" ve %4'ü "boşanmış"; son olarak

MHP’li üyelerin %81,5’i “evli”, %13,5’i “bekâr” ve %4’ü boşanmış olduğu görülmektedir. Her üç parti mensubu üyeleri medeni durumları açısından görece farklılıklar olmakla birlikte, AK Partili ve CHP’li üyelerin birbirleri ile benzer nitelikte olduğu tespit edilmiştir (Tablo 11).

Bu verilerden hareketle araştırmada yer alan siyasi parti üyeleri ile medeni durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır [$\chi^2_{(6)}=24.339$, $p<0.05$].

3.4.Doğum Yeri

Tablo: 12 Doğum Yerlerine Göre Üye Oldukları Parti

			AK Parti	CHP	MHP	Toplam
Doğum Yeri	İl	Sayı	121	95	70	286
		Satır	42,3%	33,2%	24,5%	100,0%
		Sütun	60,5%	47,5%	35,0%	47,7%
		Toplam	20,2%	15,8%	11,7%	47,7%
	İlçe	Sayı	48	56	58	162
		Satır	29,6%	34,6%	35,8%	100,0%
		Sütun	24,0%	28,0%	29,0%	27,0%
		Toplam	8,0%	9,3%	9,7%	27,0%
	Kasaba	Sayı	11	7	5	23
		Satır	47,8%	30,4%	21,7%	100,0%
		Sütun	5,5%	3,5%	2,5%	3,8%
		Toplam	1,8%	1,2%	0,8%	3,8%
	Mahalle (Köy)	Sayı	20	42	67	129
		Satır	15,5%	32,6%	51,9%	100,0%
		Sütun	10,0%	21,0%	33,5%	21,5%
		Toplam	3,3%	7,0%	11,2%	21,5%
Toplam	Sayı	200	200	200	600	
	Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

$$[\chi^2=42.836, df=6, p=0,000]$$

Üyelerin doğum yerlerine göre dağılımına bakıldığında, AK Partili üyelerin %60,5’i “il”, %24’ü “ilçe”; CHP’li üyelerin %47,5’i “il”, %28’i “ilçe” ve son olarak MHP’li üyeler birbirine çok yakın sayılarda %35’i “il”, %33,5’i “mahalle (köy)” doğumludur. Görüşme yapılan üyelerin doğum yerlerine göre farklılaşması MHP’li üyeler ile AK Partili üyeler arasındadır. MHP’li üyelerin köy ve il doğumlu olmaları birbirlerine çok yakındır. AK Partili il doğumlu üyelerin köy doğumlu olanların tam altı katıdır. Buna göre AK Partili üyelerin yaklaşık üçte ikisi, CHP’li üyelerin yarısı il doğumlu iken, MHP’de bu oran üçte bire düşmektedir. (Tablo 12).

Bu verilerden hareketle araştırmada yer alan siyasi parti üyeleri ile doğum yerleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır [$\chi^2_{(6)}=24.339$, $p<0.05$].

4.SİYASİ PARTİ ÜYELERİNİN SOSYO-KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ

4.1.Eğitim Durumu

Tablo: 13 Öğrenim Durumlarına Göre Üye Oldukları Parti

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Öğrenim Durumu	İlkokul	Sayı	40	3	17	60
		Satır	66,7%	5,0%	28,3%	100,0%
		Sütun	20,0%	1,5%	8,5%	10,0%
		Toplam	6,7%	0,5%	2,8%	10,0%
	Ortaokul	Sayı	33	17	42	92
		Satır	35,9%	18,5%	45,7%	100,0%
		Sütun	16,5%	8,5%	21,0%	15,3%
		Toplam	5,5%	2,8%	7,0%	15,3%
	Lise ve dengi	Sayı	46	53	71	170
		Satır	27,1%	31,2%	41,8%	100,0%
		Sütun	23,0%	26,5%	35,5%	28,3%
		Toplam	7,7%	8,8%	11,8%	28,3%
	Meslek Yüksekoku lu	Sayı	15	49	32	96
		Satır	15,6%	51,0%	33,3%	100,0%
		Sütun	7,5%	24,5%	16,0%	16,0%
		Toplam	2,5%	8,2%	5,3%	16,0%
Fakülte	Sayı	66	78	38	182	
	Satır	36,3%	42,9%	20,9%	100,0%	
	Sütun	33,0%	39,0%	19,0%	30,3%	
	Toplam	11,0%	13,0%	6,3%	30,3%	
Toplam	Sayı	200	200	200	600	
	Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

$$[x^2=83.180, df=8, p=0,000]$$

Parti üyelerinin öğrenim durumlarına bakıldığında, AK Partili üyelerin %33'ünün "fakülte", %23'ünün "lise ve dengi", %20'sinin ise "ilkokul"; CHP'li üyelerin %39'unun "fakülte", %26,5'inin "lise ve dengi", %24,5'inin "meslek yüksekokulu" son olarak MHP'li üyelerin %35,5'inin "lise ve dengi", %21'inin "ortaokul" ve %19'unun "fakülte" mezunu olduğu görülmektedir. Yapılan bu çalışmada ilkokul mezunu üyelerin oranı %10 civarındadır. İlkokul mezunu üyelerin yaklaşık üçte ikisi AK Partili, üçte biri de MHP üyesidir. İktidar partisi olması nedeniyle AK Parti İl Başkanlığı, eğitim seviyesi düşük olması nedeniyle iş bulmakta güçlük çeken ve ekonomik bakımdan yoksulluk sarmalı içine düşmüş olanların destek alabilecekleri bir mekân haline gelmiştir. Yüz yüze yapılan görüşmelerde eğitim seviyesi düşük olan üyelerin büyük bir çoğunluğu, özellikle kendilerine iş sahasında yer bulabilmek amacı ile üye olduklarını sözlü olarak da ifade etmişlerdir. MHP üyesi ilkokul mezunu

bireylerin partiye üye olmalarının arkasında ise çıkar amacı güttüklerine dair bir veri elde edilmemiştir (Tablo 13).

Bu verilerden hareketle araştırmada yer alan siyasi parti üyeleri ile eğitim durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır [$\chi^2_{(8)}=83.285, p<0.05$].

4.2.Meslek Durumu

Tablo: 14 Meslek Durumlarına Göre Üye Oldukları Parti

			Üye Oldukları Parti			Toplam
			AK Parti	CHP	MHP	
Mesleki Durum	Ev hanımı	Sayı	46	15	0	61
		Satır	75,4%	24,6%	0,0%	100,0%
		Sütun	23,0%	7,5%	0,0%	10,2%
		Toplam	7,7%	2,5%	0,0%	10,2%
	İşçi	Sayı	36	9	77	122
		Satır	29,5%	7,4%	63,1%	100,0%
		Sütun	18,0%	4,5%	38,5%	20,3%
		Toplam	6,0%	1,5%	12,8%	20,3%
	Memur	Sayı	14	6	9	29
		Satır	48,3%	20,7%	31,0%	100,0%
		Sütun	7,0%	3,0%	4,5%	4,8%
		Toplam	2,3%	1,0%	1,5%	4,8%
	Serbest Meslek	Sayı	49	41	46	136
		Satır	36,0%	30,1%	33,8%	100,0%
		Sütun	24,5%	20,5%	23,0%	22,7%
		Toplam	8,2%	6,8%	7,7%	22,7%
	Emekli	Sayı	15	95	27	137
		Satır	10,9%	69,3%	19,7%	100,0%
		Sütun	7,5%	47,5%	13,5%	22,8%
		Toplam	2,5%	15,8%	4,5%	22,8%
	Esnaf	Sayı	18	11	25	54
		Satır	33,3%	20,4%	46,3%	100,0%
		Sütun	9,0%	5,5%	12,5%	9,0%
		Toplam	3,0%	1,8%	4,2%	9,0%
	Tüccar	Sayı	0	0	5	5
		Satır	0,0%	0,0%	100,0%	100,0%
		Sütun	0,0%	0,0%	2,5%	0,8%
		Toplam	0,0%	0,0%	0,8%	0,8%
Diğer	Sayı	22	23	11	56	
	Satır	39,3%	41,1%	19,6%	100,0%	
	Sütun	11,0%	11,5%	5,5%	9,3%	
	Toplam	3,7%	3,8%	1,8%	9,3%	
Toplam	Sayı	200	200	200	600	
	Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

$$[\chi^2=217.599, df=14, p=0,000]$$

Yapılan çalışmada ev hanımı olan 61 kişinin %75,4'ü "AK Partili", %24,6'sı "CHP"lidir". İşçi olan 122 kişinin %29,5'i "AK Partili", %7,4'ü "CHP'li" ve %63,1'i "MHP'li"; Memur olan 29 kişinin %48,3'ü "AK Partili", %20,7'si "CHP'li" ve %31'i "MHP'li"; Serbest Meslek sahibi 136 kişinin %36'ı "AK Partili", %30,1'i "CHP'li" ve %33,8'i "MHP'li"; Emekli olan 137 kişinin %7,5'i "AK Partili", %47,5'i "CHP'li" ve %13,5'i "MHP'li"dir. AK Partili üyelerin %9'u, CHP'li üyelerin %5,5'i ve MHP'li üyelerin %12,5'i esnaftır. Diğer seçeneğini işaretleyen 56 kişi ise "öğrenci", "işsiz" ve "çiftçi"den oluşmaktadır. Görüşmenin gerçekleştiği 32 öğrenciden 10'u "AK Partili", 14'ü "CHP'li" ve 8'i "MHP'lidir". Partiler içerisinde üniversite öğrencileri Gençlik Kolları ve Kadın Kollarına aktif olarak katılım göstermektedir. İşsiz olan 22 kişinin 12'si AK Partili, 9'u CHP'li ve 1'i MHP'lidir (Tablo 14).

Alan çalışması devam ederken AK Partili 12 işsiz üyenin, il başkanlığına iş istemek için geldikleri ve üye oldukları görülmüş, üye kayıtları yapıldıktan sonra kendilerine anket uygulanmıştır. Yapılan yüz yüze görüşmelerde, CHP ve MHP teşkilatlarına kayıtlı işsiz üyelerin iş amacı ile değil, sürekli olarak partide bulunan üyeler oldukları gözlenmiştir. Ancak bazı MHP ve CHP üyesi işsiz üyelerin doğrudan iş talebi olmayıp, gelecekte iş yeri açmak istedikleri ve belirli bir çevre oluşturma çabası ile sürekli partide buldukları kendi söylemlerinden anlaşılmıştır.

Bu verilere göre üyelerin mesleklerine göre mensubu oldukları partiler arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır [$\chi^2_{(14)}=217.599$, $p<0.05$].

4.3.Gelir Durumu

Tablo: 15 Gelir Durumlarına Göre Üye Oldukları Parti

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Gelir Durumu	1.000 TL ve altı	Sayı	43	26	10	79
		Satır	54,4%	32,9%	12,7%	100,0%
		Sütun	21,5%	13,0%	5,0%	13,2%
		Toplam	7,2%	4,3%	1,7%	13,2%
	1.001-1.500 TL	Sayı	31	7	23	61
		Satır	50,8%	11,5%	37,7%	100,0%
		Sütun	15,5%	3,5%	11,5%	10,2%
		Toplam	5,2%	1,2%	3,8%	10,2%
	1.501-2.000 TL	Sayı	30	19	47	96
		Satır	31,2%	19,8%	49,0%	100,0%
		Sütun	15,0%	9,5%	23,5%	16,0%
		Toplam	5,0%	3,2%	7,8%	16,0%
	2.001-2.500 TL	Sayı	29	40	25	94
		Satır	30,9%	42,6%	26,6%	100,0%
		Sütun	14,5%	20,0%	12,5%	15,7%
		Toplam	4,8%	6,7%	4,2%	15,7%
	2.501-3.000 TL	Sayı	16	60	27	103
		Satır	15,5%	58,3%	26,2%	100,0%
		Sütun	8,0%	30,0%	13,5%	17,2%
		Toplam	2,7%	10,0%	4,5%	17,2%
	3.001-3.500 TL	Sayı	11	14	34	59
		Satır	18,6%	23,7%	57,6%	100,0%
		Sütun	5,5%	7,0%	17,0%	9,8%
		Toplam	1,8%	2,3%	5,7%	9,8%
	3.501-4.000 TL	Sayı	15	14	22	51
		Satır	29,4%	27,5%	43,1%	100,0%
		Sütun	7,5%	7,0%	11,0%	8,5%
		Toplam	2,5%	2,3%	3,7%	8,5%
	4.001-4.500 TL	Sayı	7	9	4	20
		Satır	35,0%	45,0%	20,0%	100,0%
		Sütun	3,5%	4,5%	2,0%	3,3%
		Toplam	1,2%	1,5%	0,7%	3,3%
5.000 TL ve üzeri	Sayı	9	3	8	20	
	Satır	45,0%	15,0%	40,0%	100,0%	
	Sütun	4,5%	1,5%	4,0%	3,3%	
	Toplam	1,5%	0,5%	1,3%	3,3%	
Cevapsız	Sayı	9	8	0	17	
	Satır	52,9%	47,1%	0,0%	100,0%	
	Sütun	4,5%	4,0%	0,0%	2,8%	
	Toplam	1,5%	1,3%	0,0%	2,8%	
Toplam	Sayı	200	200	200	600	
	Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

$$[\chi^2=113.926, df=18, p=0,000]$$

Tablodan da anlaşılacağı üzere 1000 TL ve altı gelire sahip olanların yaklaşık %54'ü "AK Partili", %33'ü "CHP'li" ve %13'ü "MHP'li"; 1.001-1.500 TL gelire sahip olanların %51'i "AK Partili", %11'i "CHP'li" ve %38'i "MHP'li"; 1.501-2.000 TL

gelire sahip olanların %31'i "AK Partili", %20'si "CHP'li" ve %49'u "MHP'li"; 2.001-2.500 TL gelire sahip olanların %31'i "AK Partili", %43'i "CHP'li" ve %27'i "MHP'li"; 2.501-3.000 TL gelire sahip olanların %15'i "AK Partili", %59'u "CHP'li" ve %26'si "MHP'li"; 3.001-3.500 TL gelire sahip olanların %19'u "AK Partili", %24'ü "CHP'li" ve %58'i "MHP'li"; 3.501-4.000 TL gelire sahip olanların %30'u "AK Partili", %28'i "CHP'li" ve %43'ü "MHP'li"; 4.001-4.500 TL gelire sahip olanların %35'i "AK Partili", %45'i "CHP'li" ve %20'si "MHP'li"; son olarak 5.000 TL ve üzeri gelire sahip olanların %45'i "AK Partili", %15'i "CHP'li" ve %40'i "MHP'li"dir. Diğer bir değerlendirmeye göre; toplam 79 kişi asgari ücretin çok altı bir rakam olan 1.000 TL ve altında gelire sahiptir. 1.000 TL ve altı alan üyelerin %54,4'ü "AK Partili", %32,9'u "CHP'li" ve %12,7'si "MHP'li" toplam 79 kişiden oluşmaktadır. AK Partili üyeler yoğunluk olarak 1.000-2.500 TL arasında bir gelire sahipken, CHP'li üyeler 2.000-3.000 TL ve MHP'li üyeler yoğunluk olarak 1.000-3.500 TL arası gelire sahiptirler. 5.000 TL ve üzeri gelire sahip olan 20 kişinin 9'u AK Partili, 3'ü CHP'li ve 8'i MHP'lidir. Aylık ortalama gelir sorusunu cevapsız bırakan 17 kişiden 9'u AK Parti, 8'ise CHP'lidir. MHP'li üyelerin hepsi bu soruya eksiksiz cevap vermiştir. Buna göre AK Parti hemen her gelir grubundan üyeye sahip iken, CHP ve MHP'nin de 2.000 TL ve üzeri gelir grubunda yoğunlaştıkları anlaşılmaktadır (Tablo 15).

Elde edilen bu verilere göre üyelerin üye oldukları partiler ile aylık gelirleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır [$\chi^2_{(18)}=113.926$, $p<0.05$].

5.SİYASAL DAVRANIŞLAR

5.1.Siyasal Aktörlerin Parti İçi Konumları

Tablo: 16 Parti İçinde Konumlarına Göre Siyasi Parti Üyeleri

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Parti İçinde Konum	Yürütme Kurulu	Sayı	5	5	0	10
		%Satır	50,0%	50,0%	0,0%	100,0%
		%Sütun	2,5%	2,5%	0,0%	1,7%
		%Toplam	0,8%	0,8%	0,0%	1,7%
	Yönetim Kurulu	Sayı	18	25	40	83
		%Satır	21,7%	30,1%	48,2%	100,0%
		%Sütun	9,0%	12,5%	20,0%	13,8%
		%Toplam	3,0%	4,2%	6,7%	13,8%
	Kadın Kolları	Sayı	39	25	0	64
		%Satır	60,9%	39,1%	0,0%	100,0%
		%Sütun	19,5%	12,5%	0,0%	10,7%
		%Toplam	6,5%	4,2%	0,0%	10,7%
	Gençlik Kolları	Sayı	19	21	13	53
		%Satır	35,8%	39,6%	24,5%	100,0%
		%Sütun	9,5%	10,5%	6,5%	8,8%
		%Toplam	3,2%	3,5%	2,2%	8,8%
	Parti Delegatesi	Sayı	14	0	0	14
		%Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		%Sütun	7,0%	0,0%	0,0%	2,3%
		%Toplam	2,3%	0,0%	0,0%	2,3%
Üye	Sayı	105	124	147	376	
	%Satır	27,9%	33,0%	39,1%	100,0%	
	%Sütun	52,5%	62,0%	73,5%	62,7%	
	%Toplam	17,5%	20,7%	24,5%	62,7%	
Toplam	Sayı	200	200	200	600	
	%Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

$$[x^2=87.747, df=10, p=0,000]$$

Tablodan da anlaşılacağı üzere ankete katılan AK Partili üyelerin 5'i "yönetim kurulu", 18'i "yürütme kurulu", 39'u "kadın kolları", 19'u "gençlik kolları", 14'ü "parti delegatesi", ve 105'i "üye"; CHP'li üyelerin 5'i "yürütme kurulu", 25'i "yönetim kurulu", 25'i "kadın kolları", 21'i "gençlik kolları", ve 124'ü "üye"; ve son olarak MHP'li üyelerin 40'ı "yönetim kurulu", 13'ü "gençlik kolları", 147'si "üyelerden oluşmaktadır (Tablo 16).

Araştırma sürecinde her üç partinin il başkanları ile çeşitli nedenlerden ötürü görüşme sağlanamamış ancak anket çalışması için kendilerinden izin alınmıştır. İktidar partisi olması nedeniyle AK Parti Konya İl Başkanlığı örgütsel işleyiş bakımından daha çok kurumsallaşma özelliği göstermektedir. Bu nedenle her kademedede yer alan üye ile

görüşmeler gerçekleştirilmiş; CHP’de “*Parti Delegesi*”; MHP’de “*Yürütme Kurulu*”, “*Kadın Kolları*” ve “*Parti Delegesi*” kademelerinden üyelere ulaşım sağlanamamıştır.

MHP ve CHP’li yönetim kadrosunda olmayan “*üyeler*” daha çok iş sahasında oldukları için onlara ulaşmak biraz zaman alırken, AK Parti’ye üye olan 105 kişi çeşitli nedenlerden ötürü milletvekili ve yönetim kurulu üyeleri ile görüşmeye gelen üyeler olduğu için onlarla süreç hızlı ilerlemiştir.

Bu verilere göre araştırmada görüşülenlerin üye oldukları partiler ile parti içi konumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır [$\chi^2_{(10)}=87.747$, $p<0.05$].

Tablo: 17 Konumlarına Göre Kaç Yıldır Partide Üye Oldukları

		Yürütme Kurulu	Yönetim Kurulu	Kadın Kolları	Gençlik Kolları	Parti Delegesi	Üye	Toplam	
AK Parti	1-5 yıl	Sayı	2	6	26	15	2	54	105
		Yüzde	1,9%	5,7%	24,8%	14,3%	1,9%	51,4%	100,0%
	6-10 yıl	Sayı	2	5	7	4	9	23	50
		Yüzde	4,0%	10,0%	14,0%	8,0%	18,0%	46,0%	100,0%
	11-15 yıl	Sayı	0	4	5	0	3	12	24
		Yüzde	0,0%	16,7%	20,8%	0,0%	12,5%	50,0%	100,0%
	16 yıl ve üzeri	Sayı	1	3	1	0	0	16	21
		Yüzde	4,8%	14,3%	4,8%	0,0%	0,0%	76,2%	100,0%
CHP	1-5 yıl	Sayı	2	3	5	21		43	74
		Yüzde	2,7%	4,1%	6,8%	28,4%		58,1%	100,0%
	6-10 yıl	Sayı	3	6	9	0		28	46
		Yüzde	6,5%	13,0%	19,6%	0,0%		60,9%	100,0%
	11-15 yıl	Sayı	0	1	0	0		4	5
		Yüzde	0,0%	20,0%	0,0%	0,0%		80,0%	100,0%
	16 yıl ve üzeri	Sayı	0	15	11	0		49	75
		Yüzde	0,0%	20,0%	14,7%	0,0%		65,3%	100,0%
MHP	1-5 yıl	Sayı		8		11		16	35
		Yüzde		22,9%		31,4%		45,7%	100,0%
	6-10 yıl	Sayı		3		2		18	23
		Yüzde		13,0%		8,7%		78,3%	100,0%
	11-15 yıl	Sayı		2		0		23	25
		Yüzde		8,0%		0,0%		92,0%	100,0%
	16 yıl ve üzeri	Sayı		27		0		90	117
		Yüzde		23,1%		0,0%		76,9%	100,0%
Toplam	Sayı	10	83	64	53	14	376	600	
	Yüzde	1,7%	13,8%	10,7%	8,8%	2,3%	62,7%	100,0%	

Üyelerin konumlarına göre kaç yıldır parti içinde görev aldıklarına bakıldığında AK Parti ve CHP’nin yürütme kurulundaki üyelerin 1 ile 10 yıl içerisinde partiye üye oldukları görülmektedir. Yönetim kurulu üyeleri CHP ve MHP’de ağırlık olarak en fazla 16 yıl ve üzeri partiye kayıtlı olan üyelere oluşurken, AK Parti yönetim kurulu üyeleri en fazla 1 ve 5 yılları arası üyelere oluşmuştur. AK Partide kadın kolları üyelerinden sadece biri (1)’i “16 yıl”, 26 kişi ise “1 ve 5 yıl” arası iken bu sayı tam tersi

CHP’li üyelerin en yüksek 11’i “16 yıl ve üzeri”, ve 5’i “1 ve 5 yılları” arasında üye olmuşlardır. Yine MHP’de kadın kollarının olmayışı ile bu karşılaştırma MHP dışı yapılmaktadır. Son olarak “üye” konumunda olan üyelere baktığımız zaman üç partiye mensup üyelerin üye olma zamanları farklılık sergilemektedir. Şöyle ki MHP en yüksek üye sayısına 16 yıl ve öncesinde ulaşmıştır. Daha sonra üye olanların sayısında önemli ölçüde düşüşler gerçekleşmiştir. CHP ile MHP bu bakımdan benzer özellik göstermekte ancak son dönemde üye olanların oranı 16 yıl önce üye olan üyelere yaklaştırmıştır. Son olarak AK Parti üyelerine baktığımız zaman diğer iki parti mensubu üyelerin tam tersi bir özellik göstererek her yıl üye sayısında artış meydana getirdiğini söylemek mümkündür. (Tablo 17).

Tablo: 18 Görüşülenlerin Kaç Yıldır Partiyeye Üye Oldukları

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Kaç Yıldır Partiyeye Üye oldukları	1-5 Yıl	Sayı	105	74	35	214
		%Satur	49,1%	34,6%	16,4%	100,0%
		%Sütun	52,5%	37,0%	17,5%	35,7%
		%Toplam	17,5%	12,3%	5,8%	35,7%
	6-10 Yıl	Sayı	50	46	23	119
		%Satur	42,0%	38,7%	19,3%	100,0%
		%Sütun	25,0%	23,0%	11,5%	19,8%
		%Toplam	8,3%	7,7%	3,8%	19,8%
	11-15 Yıl	Sayı	24	5	25	54
		%Satur	44,4%	9,3%	46,3%	100,0%
		%Sütun	12,0%	2,5%	12,5%	9,0%
		%Toplam	4,0%	0,8%	4,2%	9,0%
	16 Yıl ve üzeri	Sayı	21	75	117	213
		%Satur	9,9%	35,2%	54,9%	100,0%
		%Sütun	10,5%	37,5%	58,5%	35,5%
		%Toplam	3,5%	12,5%	19,5%	35,5%
Toplam	Sayı	200	200	200	600	
	%Satur	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

$$[\chi^2=124.552, df=6, p=0,000]$$

Siyasal aktörlerin, siyasi partilere üye oldukları zamana göre farklılaşması tabloda gösterilmiştir. AK Parti 16 yıllık bir parti olması nedeni ile kurulduğu zamandan itibaren üyelerin sayısı diğer partilere oranla oldukça düşüktür. Bu sebeple AK Parti en fazla üye sayısına “1-5 yıl” içerisinde ulaşmıştır. Çalışmaya katılan üyelerin %10,5’i “16 yıl ve üzeri”, %12’si “11-15”, %25’i “6-10”, %52,5’i “1-5” yıldır AK Partilidir. CHP’li üyelerin %37,5’i “16 yıl ve üzeri”, %2,5’i “11-15”, %23’ü “6-10”, %37’si “1-5” yıl; MHP’li üyelerin %58,8’i “16 yıl ve üzeri”, %12,5’i “11-15”, %11,5’i “6-10”, %17,5’i “1-5” yıldır bu siyasi partilere mensuplardır. Son on yıl içerisinde CHP’ye üye

olanlar MHP'ye üye olanların neredeyse iki katına sahiptir ancak yine de MHP'li üyelerin 16 ve üzeri üye olmaları diğer iki parti üyelerinden daha fazladır (Tablo 18).

Bu durumda üyelerin ait oldukları partiye kaç yıldır üye oldukları arasındaki ilişki anlamlı bir değer ifade etmektedir [$\chi^2_{(6)}=124.552$, $p<0.05$].

5.2.Siyasal Aktörlerin Sahip Oldukları Ayrıcalıklar

Tablo: 19 Ayrıcalık Olup Olmamasına İlişkin Veriler

		Sayı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
	Evet	266	44,3	44,3
	Hayır	334	55,7	100,0
	Toplam	600	100,0	

Siyasal bir aktör olmanın birçok nedeni olabilir. Kimi üyeler için ilk neden bir ayrıcalık olurken kimi üyeler için ayrıcalık lafının sözü bile edilemez. Bu bağlamda üyelere partiye üye olmanın bir ayrıcalık sağlayıp sağlamadığı sorulmuş bunun karşılığında üyelerin yaklaşık %44'ü “*evet*” cevabını verirken %56'sı “*hayır*” cevabını vermiştir (Tablo 19).

Tablo: 20 Partilere Üye Olmak İle Ayrıcalık Arasındaki İlişki

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Parti üyesi olmanın size sağladığı ayrıcalıklar var mı?	Evet	Sayı	64	102	100	266
		% Satır	24,1%	38,3%	37,6%	100,0%
		% Sütun	32,0%	51,0%	50,0%	44,3%
		% Toplam	10,7%	17,0%	16,7%	44,3%
	Hayır	Sayı	136	98	100	334
		% Satır	40,7%	29,3%	29,9%	100,0%
		% Sütun	68,0%	49,0%	50,0%	55,7%
		% Toplam	22,7%	16,3%	16,7%	55,7%
Toplam	Sayı	200	200	200	600	
	% Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	% Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

$$[\chi^2=18.531, df=2, p=0,000]$$

“Parti üyesi olmanın size sağladığı ayrıcalıklar var mı?” sorusuna evet yanıtını veren üyelerin %38,3'ü “CHP”, %37,6'sı “MHP”, %24,1'i “AK Partili üyeler oluştururken; hayır cevabını verenlerin %40,7'si “AK Parti”, %29,9'u “MHP”, %29,3'ü “CHP”li üyelerden oluşmaktadır. Ancak bu tabloyu doğru analiz edebilmek için “*evet*” cevabının altındaki faktörleri bilmemiz gerekmektedir (Tablo 20).

Tablo: 21 Partilere Üye Olanların Sahip Oldukları Ayrıcalıklar

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Sahip Olunan Ayrıcalıklar	Ekonomik	Sayı	17	2	3	22
		%Satır	77,3%	9,1%	13,6%	100,0%
		%Sütun	26,6%	2,0%	3,0%	8,3%
		%Toplam	6,4%	0,8%	1,1%	8,3%
	Saygınlık	Sayı	17	42	56	115
		%Satır	14,8%	36,5%	48,7%	100,0%
		%Sütun	26,6%	41,2%	56,0%	43,2%
		%Toplam	6,4%	15,8%	21,1%	43,2%
	Sosyal Çevre	Sayı	23	56	35	114
		%Satır	20,2%	49,1%	30,7%	100,0%
		%Sütun	35,9%	54,9%	35,0%	42,9%
		%Toplam	8,6%	21,1%	13,2%	42,9%
	Statü	Sayı	2	0	3	5
		%Satır	40,0%	0,0%	60,0%	100,0%
		%Sütun	3,1%	0,0%	3,0%	1,9%
		%Toplam	0,8%	0,0%	1,1%	1,9%
	Diğer	Sayı	5	2	3	10
		%Satır	50,0%	20,0%	30,0%	100,0%
		%Sütun	7,8%	2,0%	3,0%	3,8%
%Toplam		1,9%	0,8%	1,1%	3,8%	
Toplam	Sayı	64	102	100	266	
	%Satır	24,1%	38,3%	37,6%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	24,1%	38,3%	37,6%	100,0%	

$$[x^2=54.693, df=8, p=0,000]$$

Partilere üye olmanın sağladığı ayrıcalıklar; ekonomik, saygınlık, sosyal çevre, statü ve diğer seçenekleri ile kategorileştirilmiştir. Buna göre bir önceki soruya “*evet*” cevabını veren 64 “*AK Partili*” üyenin %35,9’u bu ayrıcalığı “*sosyal çevre*” olarak tanımlamış, diğerleri ise %26,6 ile “*ekonomik*” ve “*saygınlık*”, %3,1’i “*statü*”, %7,8’i “*diğer*” seçeneklerini işaretlemişlerdir. Evet, cevabını veren 102 “*CHP’li*” üyenin sahip olduğu ayrıcalık, %54,9 ile “*sosyal çevre*”, %41,2’si “*saygınlık*”, %2’si “*ekonomik*” ve “*diğer*”; son olarak “*MHP’li*” 100 üyenin %56’sı “*saygınlık*”, %35’i “*sosyal çevre*” %3’ü “*ekonomik*”, “*statü*” ve “*diğer*” alanlarda bir ayrıcalığa sahip olduklarını belirtmişlerdir. AK Parti ve CHP’li üyelerin çoğunluğu sosyal çevre üzerinde yoğunlaşırken MHP de bu durum farklılık göstererek “*saygınlık*” olmuştur. Manevi ayrıcalıkların yoğunluğuna karşı maddi anlamda “*ekonomik*” ayrıcalığa sahip olan 22 üyenin 17’si Ak Partili, 3’ü MHP’li ve 2’si CHP’lidir (Tablo 21).

Bu verilere göre üyelerin sahip oldukları ayrıcalıklar ile mensubu oldukları partiler arasında anlamlı bir ilişki kurulmuştur [$x^2_{(8)}=54.693, p<0.05$].

Tablo: 22 Konumlarına Göre Sahip Oldukları Ayrıcalıklar

		Yürütme Kurulu	Yönetim Kurulu	Kadın Kolları	Gençlik Kolları	Parti Delegesi	Üye	Toplam
AK Parti	Ekonomik	0	0	0	1	2	14	17
	Saygınlık	2	2	0	3	3	7	17
	Sosyal çevre	0	1	8	4	2	8	23
	Statü	0	2	0	0	0	0	2
	Diğer	0	0	0	0	0	5	5
CHP	Ekonomik		0	0	0		2	2
	Saygınlık		8	3	5		26	42
	Sosyal çevre		2	6	5		43	56
	Diğer		0	2	0		0	2
MHP	Ekonomik		0		0		3	3
	Saygınlık		17		0		39	56
	Sosyal çevre		2		9		24	35
	Statü		3		0		0	3
	Diğer		3		0		0	3
Toplam		2	40	19	27	7	171	266

Üyelerin buldukları konumlara göre sahip oldukları ayrıcalıkları gösteren tabloda, her üç parti mensubu üyelerin konumlarının birbirleri ile benzer olduğu görülmektedir. Her üç partide üyelerin sorumlulukları arttıkça manevi ögelere vurgu yapılırken, maddi anlamda ayrıcalık sahibi olduğunu belirtenler, parti içinde görevleri bulunmayan üyelerden oluşmaktadır. CHP ve MHP'den farklı olarak AK Partili, gençlik kolları bir (1) üye ile parti delegesi iki (2) üye “ekonomik” ayrıcalığa vurgu yapmıştır (Tablo 22).

5.3.Bireylerin Kendilerini Tanımlama Biçimleri

Tablo: 23 Kendilerini Tanımlama Biçimlerine Göre Parti Üyeleri

			Üye Oldukları Parti			Toplam
			AK Parti	CHP	MHP	
Bireylerin Kendilerini Tanımlama Biçimleri	Milliyetçi	Sayı	29	4	157	190
		% Satır	15,3%	2,1%	82,6%	100,0%
		% Sütun	14,5%	2,0%	78,5%	31,7%
		% Toplam	4,8%	0,7%	26,2%	31,7%
	Muhafazakâr	Sayı	45	0	0	45
		% Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		% Sütun	22,5%	0,0%	0,0%	7,5%
		% Toplam	7,5%	0,0%	0,0%	7,5%
	Milliyetçi-Muhafazakâr	Sayı	81	0	43	124
		% Satır	65,3%	0,0%	34,7%	100,0%
		% Sütun	40,5%	0,0%	21,5%	20,7%
		% Toplam	13,5%	0,0%	7,2%	20,7%
	İslamcı	Sayı	40	0	0	40
		% Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		% Sütun	20,0%	0,0%	0,0%	6,7%
		% Toplam	6,7%	0,0%	0,0%	6,7%
	Liberal	Sayı	5	0	0	5
		% Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		% Sütun	2,5%	0,0%	0,0%	0,8%
		% Toplam	0,8%	0,0%	0,0%	0,8%
	Sosyalist	Sayı	0	75	0	75
		% Satır	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
		% Sütun	0,0%	37,5%	0,0%	12,5%
		% Toplam	0,0%	12,5%	0,0%	12,5%
Sosyal demokrat	Sayı	0	121	0	121	
	% Satır	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	
	% Sütun	0,0%	60,5%	0,0%	20,2%	
	% Toplam	0,0%	20,2%	0,0%	20,2%	
Toplam	Sayı	200	200	200	600	
	% Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	% Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

$$[\chi^2=864.194, df=12, p=0,000]$$

Üyelerin siyasi düşünce olarak kendilerini tanımlama biçimleri, onların hangi partiye üye olduklarını ya da hangi partiye sempati duyduklarını belirtir. Siyasal üyelerin kendilerini tanımlama biçimlerinde, üyelerin yaklaşık %32'si "Milliyetçi", %8'i "Muhafazakâr", %21'i "Milliyetçi-Muhafazakâr", %7'si "İslamcı", %1'i "Liberal", %12,5'i "Sosyalist" ve %20'si "Sosyal Demokrat" olarak kendilerini tanımlamaktadırlar. Ak Partili üyeler kendilerini sırasıyla "Milliyetçi-Muhafazakâr" (%40,5) "Muhafazakâr" (%22,5) ve "İslamcı" (%20) olarak tanımlamakta; CHP'li üyelerin %60,5'i kendisini "Sosyal Demokrat", %37,5'i "Sosyalist"; son olarak MHP'li

üyelerin %78,5'i kendisini “*Milliyetçi*”, %21,5'i ise “*Milliyetçi-Muhafazakâr*” olarak tanımlamaktadır. Üyelerin kendilerini tanımlarken ifade ettikleri biçimler onların hangi gelenekten geldiğini ve hangi partiye mensup üyeler olduğu hakkında bilgi verir. Buna göre siyaset literatüründe “*sağ*” olarak adlandırılan kesimden *milliyetçi*, *muhafazakâr*, *milliyetçi-muhafazakâr*, *İslamcı* ve *liberal* tanımlamalarını beklenen şekilde gerçekleştirmiştir. Buna karşılık sosyalist ve sosyal demokrattan oluşan CHP’li “*sol*” kesim içerisinde çok küçük de olsa (%2’si) kendilerini milliyetçi olarak tanımlayan bulunmaktadır (Tablo 23).

Bu verilerden de anlaşılacağı üzere, üyelerin kendilerini tanımlama biçimleri ile üyesi oldukları parti arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır [$\chi^2_{(12)}=864.194$, $p<0.05$].

Tablo: 24 Cinsiyetlerine Göre Kendilerini Tanımlama Biçimleri

			Siyasi düşünce olarak kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?							Toplam
			Milliyetçi	Muhafazakar	Milliyetçi- Muhafazakar	İslamcı	Liberal	Sosyalist	Sosyal Demokrat	
AK Parti	Erkek	Sayı	21	24	53	21	5			124
		Yüzde	16,9%	19,4%	42,7%	16,9%	4,0%			100,0%
	Kadın	Sayı	8	21	28	19	0			76
		Yüzde	10,5%	27,6%	36,8%	25,0%	0,0%			100,0%
CHP	Erkek	Sayı	4					38	78	120
		Yüzde	3,3%					31,7%	65,0%	100,0%
	Kadın	Sayı	0					37	43	80
		Yüzde	0,0%					46,2%	53,8%	100,0%
MHP	Erkek	Sayı	156		43					199
		Yüzde	78,4%		21,6%					100,0%
	Kadın	Sayı	1		0					1
		Yüzde	100,0%		0,0%					100,0%
Toplam	Sayı	190	45	124	40	5	75	121	600	
	Yüzde	31,7%	7,5%	20,7%	6,7%	0,8%	12,5%	20,2%	100,0%	

Üyelerin cinsiyetleri ile kendilerini tanımlama biçimleri arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır. AK Partili kadınların %36,8’i ve erkeklerin %42,7’si kendilerini “*milliyetçi-muhafazakâr*”; CHP’li kadınların %53.’ü ve erkeklerin %65’i “*sosyal demokrat*”, MHP’li kadınların %100’ü ve erkeklerin %78,4’ü kendilerini “*milliyetçi*” olarak tanımlamaktadır. Buna göre örneklem grubunun yaklaşık %32’si “*milliyetçi*”, %20,7’si “*milliyetçi-muhafazakâr*”, %20,2’si “*sosyal demokrat*”, %12,5’i “*sosyalist*”, %7,5’i “*muhafazakar*”, %6,7’si “*İslamcı*” ve %0,8’i “*liberal*” olmak üzere çalışma ağırlıklı olarak “*sağ*” görüşlü bireylerden oluşmaktadır (Tablo 24).

Tablo: 25 Öğrenim Durumlarına Göre Kendilerini Tanımlama Biçimleri

		Siyasi düşünce olarak kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?							Toplam	
		Milliyetçi	Muhafazakar	Milliyetçi- Muhafazakar	İslamcı	Liberal	Sosyalist	Sosyal Demokrat		
AK Parti	Öğrenim Durumları	İlkokul	22,5%	25,0%	30,0%	22,5%				100,0%
		Ortaokul	15,2%	33,3%	27,3%	24,2%				100,0%
		Lise ve dengi	17,4%	21,7%	37,0%	23,9%				100,0%
		M.Y.O	6,7%	53,3%	40,0%					100,0%
		Fakülte	9,1%	9,1%	56,1%	18,2%	7,6%			100,0%
CHP	Öğrenim Durumları	İlkokul							100,0%	100,0%
		Ortaokul						41,2%	58,8%	100,0%
		Lise ve dengi	3,8%					47,2%	49,1%	100,0%
		M.Y.O	4,1%					30,6%	65,3%	100,0%
		Fakülte						35,9%	64,1%	100,0%
MHP	Öğrenim Durumları	İlkokul	88,2%		11,8%					100,0%
		Ortaokul	97,6%		2,4%					100,0%
		Lise ve dengi	87,3%		12,7%					100,0%
		M.Y.O	56,2%		43,8%					100,0%
		Fakülte	55,3%		44,7%					100,0%
Toplam			31,7%	7,5%	20,7%	6,7%	0,8%	12,5%	20,2%	100,0%

$$[\chi^2=864.194, df=12, p=0,000]$$

Üyelerin eğitim seviyeleri ile kendilerini tanımlama biçimleri farklılık göstermektedir. AK Partili meslek yüksekokulu mezunu üyeler kendilerini %53,3 ile “*muhafazakâr*” olarak tanımlarken, ilkokul, ortaokul, lise ve fakülte mezunu üyeler kendilerini en çok “*milliyetçi-muhafazakâr*” olarak tanımlamaktadır. Eğitim seviyesi arttıkça “*milliyetçi*” tanımlamasını yapan üyeler azalma göstermiştir. Kendisini “*İslamcı*” olarak nitelendiren üyeler %24,2 ile “*ortaokul*” mezunu üyelerden oluşurken, sadece “*liberal*” olarak tanımlama yapan kişiler fakülte mezunlarıdır. Sosyalist olan meslek yüksekokulu ve fakülte mezunu CHP’li üyelerin neredeyse iki katı kendisini sosyal demokrat olarak tanımlarken; lise ve dengi mezunu üyelerin %3,8’i “*milliyetçi*”, %4,1’ “*meslek yüksekokulu*” mezunudur. Son olarak MHP’li üyelere baktığımız zaman eğitim seviyesinin arttıkça kendilerini “*milliyetçi-muhafazakar*”, azaldıkça “*milliyetçi*” olarak tanımlamaktadırlar (Tablo 25).

Bu verilerden de anlaşılacağı üzere, üyelerin öğrenim durumlarına göre siyasi düşünce olarak kendilerini tanımlama biçimleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır [$\chi^2_{(12)}=864.194, p<0.05$].

5.3.Oy Verme Davranışları

Tablo: 26 1 Kasım 2015 Genel Seçimlerinde Hangi Partiye Oy Verdiği

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
1 Kasım 2015 genel seçimlerinde hangi partiye oy verdiniz?	AK Parti	Sayı	199	0	1	200
		Satır	99,5%	0,0%	0,5%	100,0%
		Sütun	99,5%	0,0%	0,5%	33,3%
		Toplam	33,2%	0,0%	0,2%	33,3%
	CHP	Sayı	0	200	1	201
		Satır	0,0%	99,5%	0,5%	100,0%
		Sütun	0,0%	100,0%	0,5%	33,5%
		Toplam	0,0%	33,3%	0,2%	33,5%
	MHP	Sayı	0	0	197	197
		Satır	0,0%	0,0%	100,0%	100,0%
		Sütun	0,0%	0,0%	98,5%	32,8%
		Toplam	0,0%	0,0%	32,8%	32,8%
	Diğer	Sayı	1	0	1	2
		Satır	50,0%	0,0%	50,0%	100,0%
		Sütun	0,5%	0,0%	0,5%	0,3%
		Toplam	0,2%	0,0%	0,2%	0,3%
Toplam	Sayı	200	200	200	600	
	Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

$$[\chi^2=1185.060, df=6, p=0,000]$$

Görüşme yapılan üyelerin 1 Kasım 2015 genel seçimlerinde hangi partilere oy verdikleri sorulmuş, sadece CHP oyunun tamamını yine kendi partisi için kullanmış olduğu görülmektedir. Buna göre AK Parti üyesi bir (1) kişi “diğer”, MHP üyesi birer kişi de “AK Parti”, “CHP” ve “diğer” partilere oy vermiştir. Diğer seçeneğini işaretleyen iki kişi bu seçimlerde oy kullanmamıştır (Tablo 26).

Bu verilere göre bireylerin üyesi oldukları partiler ile 1 Kasım 2015 genel seçimlerinde hangi partiye oy verdikleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır $[\chi^2_{(6)}=1185.060, p<0.05]$.

Tablo: 27 Bireylerin 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde Kime Oy Verdikleri

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde kime oy verdiniz?	Recep Tayyip Erdoğan	Sayı	199	5	42	246
		Satır	80,9%	2,0%	17,1%	100,0%
		Sütun	99,5%	2,5%	21,0%	41,0%
		Toplam	33,2%	0,8%	7,0%	41,0%
	Ekmeleddin İhsanoğlu	Sayı	0	185	155	340
		Satır	0,0%	54,4%	45,6%	100,0%
		Sütun	0,0%	92,5%	77,5%	56,7%
		Toplam	0,0%	30,8%	25,8%	56,7%
	Selahattin Demirtaş	Sayı	0	2	0	2
		Satır	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
		Sütun	0,0%	1,0%	0,0%	0,3%
		Toplam	0,0%	0,3%	0,0%	0,3%
	Oy Kullanmadım	Sayı	0	8	3	11
		Satır	0,0%	72,7%	27,3%	100,0%
		Sütun	0,0%	4,0%	1,5%	1,8%
		Toplam	0,0%	1,3%	0,5%	1,8%
Cevapsız	Sayı	1	0	0	1	
	Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
	Sütun	0,5%	0,0%	0,0%	0,2%	
	Toplam	0,2%	0,0%	0,0%	0,2%	
Toplam	Sayı	200	200	200	600	
	Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

$$[x^2=447.636, df=8, p=0,000]$$

Görüşme yapılan parti üyelerine 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde kime oy verdikleri sorusu sorulmuş, AK Parti ve CHP’li üyelere beklenen cevaplar alınmış ancak MHP’li üyelerin %21’i oyunu Recep Tayyip Erdoğan’dan yana kullanmıştır. MHP’li 42 üyenin oylarını Erdoğan’dan yana kullanmasının nedeni, ya CHP ile ortak hareket etmeye tepki, ya da parti liderine veya İhsanoğlu’na karşı gösterilen bir tepki olabilir. CHP’li sadece 2 kişi “Demirtaş’a” oy verirken 8 CHP’li ve 3 MHP’li üye oy kullanmamıştır (Tablo 27).

Elde edilen bu verilere göre bireylerin üyesi oldukları parti ile 2014 yılı Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde kime oy verdikleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır [$x^2_{(8)}=447.636, p<0.05$].

Tablo: 28 Bireylerin Bundan Sonra Desteklemeyi Düşündüğü Parti

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Bundan Sonra Desteklemeyi Düşündükleri Parti	AK Parti	Sayı	195	2	0	197
		Satır	99,0%	1,0%	0,0%	100,0%
		Sütun	97,5%	1,0%	0,0%	32,9%
		Toplam	32,6%	0,3%	0,0%	32,9%
	CHP	Sayı	0	195	0	195
		Satır	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
		Sütun	0,0%	97,5%	0,0%	32,6%
		Toplam	0,0%	32,6%	0,0%	32,6%
	MHP	Sayı	1	0	172	173
		Satır	0,6%	0,0%	99,4%	100,0%
		Sütun	0,5%	0,0%	86,4%	28,9%
		Toplam	0,2%	0,0%	28,7%	28,9%
	Diğer	Sayı	2	3	27	32
		Satır	6,2%	9,4%	84,4%	100,0%
		Sütun	1,0%	1,5%	13,6%	5,3%
		Toplam	0,3%	0,5%	4,5%	5,3%
Cevapsız	Sayı	2	0	0	2	
	Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
	Sütun	1,0%	0,0%	0,0%	0,3%	
	Toplam	0,3%	0,0%	0,0%	0,3%	
Toplam	Sayı	200	200	199	599	
	Satır	33,4%	33,4%	33,2%	100,0%	
	Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplam	33,4%	33,4%	33,2%	100,0%	

$$[\chi^2=1153.714, df=8, p=0,000]$$

Çalışmaya katılan üyelere bundan sonra desteklemeyi düşündükleri parti sorularak onların gelecekte çizgilerinin aynı kalıp kalmayacağı öğrenilmek istenmiştir. AK Partili üyelerin %97,5'i yine AK Parti'yi, %0,5'i "MHP", %1'i "diğer", ve %1'i "cevapsız"; CHP'li üyelerin %97,5'i "CHP", %1,5'i "diğer", %1.'i "AK Parti"; MHP'li üyelerin %86,4'ü "MHP", %13,6'sı "diğer" seçeneğini işaretlemişlerdir. Diğer seçeneği ise Meral Akşener'in kurmuş olduğu "İYİ Parti" ve "Saadet Partisi"ni içermektedir. Bu verilere bakıldığı zaman MHP'li üyelerin bir kesimi kendisi ile aynı çizgiye sahip başka bir partiyi destekleyeceklerini belirtmişlerdir. Ancak CHP mensubu iki üyenin bundan sonra AK Parti'yi destekleyecek olması çizgilerinin farklı olması nedeni ile şaşırtıcıdır (Tablo 28).

Bu verilere göre bireylerin üyesi oldukları parti ile bundan sonra desteklemeyi düşündükleri partiler arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır $[\chi^2_{(8)}=1153.714, p<0.05]$.

Tablo: 29 Görüşülenlerin Asla Oy Vermeyecekleri Parti

			Üye Oldukları Parti			Toplam
			AK Parti	CHP	MHP	
Asla Oy Vermeyecekleri Parti	AK Parti	Sayı	0	188	61	249
		Satır	0,0%	75,5%	24,5%	100,0%
		Sütun	0,0%	94,0%	30,5%	41,5%
		Toplam	0,0%	31,3%	10,2%	41,5%
	CHP	Sayı	164	0	80	244
		Satır	67,2%	0,0%	32,8%	100,0%
		Sütun	82,0%	0,0%	40,0%	40,7%
		Toplam	27,3%	0,0%	13,3%	40,7%
	MHP	Sayı	4	0	0	4
		Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		Sütun	2,0%	0,0%	0,0%	0,7%
		Toplam	0,7%	0,0%	0,0%	0,7%
	Diğer	Sayı	32	12	59	103
		Satır	31,1%	11,7%	57,3%	100,0%
		Sütun	16,0%	6,0%	29,5%	17,2%
		Toplam	5,3%	2,0%	9,8%	17,2%
Toplam	Sayı	200	200	200	600	
	Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

$$[X^2=427,447, df=6, p=0,000]$$

Görüşme yapılan üyelere “*asla oy vermeyecekleri parti*” sorulmuş, buna verilen cevapların farklılaşması karşılaştırılmıştır. Tabloya baktığımız zaman AK Parti mensubu üyelerin %82’si “*CHP*”, %16’sı “*diğer*”, %2’si “*MHP*”; CHP’li üyelerin %94’ü “*AK Parti*”, %6’sı “*diğer*”, ve MHP’li üyelerin %30,5’i “*AK Parti*”, %40’ı “*CHP*”, %29,5’, “*diğer*”, partilere asla oy vermeyeceklerini belirtmişlerdir. AK Parti ve CHP kesin çizgilerle birbirlerine oy vermeyeceklerini belirtmiş, ancak MHP’li üyeler birbirlerine yakın oranlar ile AK Parti, CHP ve diğer partiler arasında seçimlerde bulunmuşlardır (Tablo 29).

Bu verilere göre bireylerin asla oy vermeyecekleri parti ile üyesi oldukları parti arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır [$X^2_{(6)}=427.447, p<0.05$].

Tablo: 30 Görüşülenlerin Asla Oy Vermeyecekleri Diğer Parti

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Asla Oy Vermeyecekleri Diğer Parti	MHP hariç hiç biri	Sayı	0	0	7	7
		Satır	0,0%	0,0%	100,0%	100,0%
		Sütun	0,0%	0,0%	11,9%	6,8%
		Toplam	0,0%	0,0%	6,8%	6,8%
	HDP	Sayı	22	0	52	74
		Satır	29,7%	0,0%	70,3%	100,0%
		Sütun	68,8%	0,0%	88,1%	71,8%
		Toplam	21,4%	0,0%	50,5%	71,8%
	CHP hariç hiç biri	Sayı	0	12	0	12
		Satır	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
		Sütun	0,0%	100,0%	0,0%	11,7%
		Toplam	0,0%	11,7%	0,0%	11,7%
	AK Parti hariç hiç biri	Sayı	5	0	0	5
		Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		Sütun	15,6%	0,0%	0,0%	4,9%
		Toplam	4,9%	0,0%	0,0%	4,9%
Toplam	Sayı	32	12	59	103	
	Satır	31,1%	11,7%	57,3%	100,0%	
	Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplam	31,1%	11,7%	57,3%	100,0%	

$$[x^2=129.251, df=8, p=0,000]$$

AK Parti mensubu 32 üyenin %68,8'i asla "*HDP*"ye, %15,6'sı "*AK Parti hariç hiç biri*"; CHP'li 12 üyenin %100'ü "*CHP hariç hiç biri*"; MHP'li 52 üyenin yaklaşık %88'i "*HDP*" ve %12'si "*MHP hariç hiç biri*" seçeneklerinde bulunmuşlardır. Bu demek oluyordur ki CHP, MHP ve AK Parti hariç hiç biri seçeneklerini seçen üyeler ne şartla olursa olsun parti değiştirmeyeceklerini belirtirken, toplam 74 üye oyunu hiçbir şekilde HDP'den yana kullanmayacaktır (Tablo 30).

Elde edilen bu verilere göre bireylerin üye oldukları partiler ile asla oy vermeyecekleri partiler arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır [$x^2_{(8)}=129.251, p<0.05$].

Tablo: 31 Gerek Gördüğü Takdirde Oy Verebilecekleri İkinci Parti

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Gerek Gördüğü Takdirde Oy Verebilecekleri İkinci Parti	AK Parti	Sayı	19	5	36	60
		Satır	31,7%	8,3%	60,0%	100,0%
		Sütun	9,5%	2,5%	18,1%	10,0%
		Toplam	3,2%	0,8%	6,0%	10,0%
	CHP	Sayı	5	0	48	53
		Satır	9,4%	0,0%	90,6%	100,0%
		Sütun	2,5%	0,0%	24,1%	8,8%
		Toplam	0,8%	0,0%	8,0%	8,8%
	MHP	Sayı	99	35	18	152
		Satır	65,1%	23,0%	11,8%	100,0%
		Sütun	49,5%	17,5%	9,0%	25,4%
		Toplam	16,5%	5,8%	3,0%	25,4%
	Diğer	Sayı	72	160	96	328
		Satır	22,0%	48,8%	29,3%	100,0%
		Sütun	36,0%	80,0%	48,2%	54,8%
		Toplam	12,0%	26,7%	16,0%	54,8%
Cevapsız	Sayı	5	0	1	6	
	Satır	83,3%	0,0%	16,7%	100,0%	
	Sütun	2,5%	0,0%	0,5%	1,0%	
	Toplam	0,8%	0,0%	0,2%	1,0%	
Toplam	Sayı	200	200	199	599	
	Satır	33,4%	33,4%	33,2%	100,0%	
	Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplam	33,4%	33,4%	33,2%	100,0%	

$$[x^2=219.869, df=8, p=0,000]$$

Tablodan da anlaşılacağı üzere gerek gördüğü takdirde oy verebilecekleri ikinci parti olarak AK Partiye oy verebileceklerin %60'ı “MHP’li”, CHP’ye oy verebileceklerin yaklaşık %91’i “MHP’li” ve MHP’ye oy vereceklerin %61’i “AK Partili” ve %23’ü “CHP’li”dir. Gerek görüldüğü takdirde oy verilebilecek ikinci parti, siyasal aktörlerin hangi partiye daha ılımlı baktığını gösterir. Diğer bir değerlendirmeye göre AK Partililerin %49,5’i ve CHP’lilerin %17,5’i gerek gördükleri takdirde ikinci bir parti olarak “MHP”ye oy verebileceklerini belirtmişlerdir. AK Parti üyelerinin yaklaşık yarısı, CHP’li üyelerin de azımsanmayacak bir kısmı (%17,5) oyunu MHP’den yana kullanabileceğini belirtmektedir ki, bu durum oy geçişkenliği ve oyunu artırma potansiyeli bakımından en avantajlı partinin MHP olduğunu göstermektedir. MHP’li üyelerin yaklaşık %18’inin AK Parti” den yana oy verebilecek olması da iki parti arasındaki oy geçişkenliğinin bir başka göstergesidir. Son olarak AK Partililerin yaklaşık %36’sı; CHP’lilerin %80’i ve MHP’lilerin %48’i “diğer” seçeneği altında, adı geçen partiler dışında başka partilere işaret etmişlerdir (Tablo 31).

Bu verilere göre bireylerin üye oldukları partiler ile gerek gördükleri takdirde oy verebilecekleri ikinci parti arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(8)}=219.869$, $p<0.05$].

Tablo: 32 Gerek Gördüğü Takdirde Oy Verebilecekleri İkinci Parti

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Gerek Görüldüğünde Oy Verecekleri Diğer Partiler	Yok	Sayı	68	98	63	229
		Satır	95,8%	62,8%	64,9%	70,7%
		Sütun	21,0%	30,2%	19,4%	70,7%
		Toplam	29,7%	42,8%	27,5%	100,0%
	İYİ Parti	Sayı	0	13	32	45
		Satır	0,0%	8,3%	33,0%	13,9%
		Sütun	0,0%	4,0%	9,9%	13,9%
		Toplam	0,0%	28,9%	71,1%	100,0%
	BBP	Sayı	0	0	2	2
		Satır	0,0%	0,0%	2,1%	0,6%
		Sütun	0,0%	0,0%	0,6%	0,6%
		Toplam	0,0%	0,0%	100,0%	100,0%
	Vatan Parti	Sayı	2	3	0	5
		Satır	2,8%	1,9%	0,0%	1,5%
		Sütun	0,6%	0,9%	0,0%	1,5%
		Toplam	40,0%	60,0%	0,0%	100,0%
	Sosyalist Parti	Sayı	0	11	0	11
		Satır	0,0%	7,1%	0,0%	3,4%
		Sütun	0,0%	3,4%	0,0%	3,4%
		Toplam	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
	DSP	Sayı	0	18	0	18
		Satır	0,0%	11,5%	0,0%	5,6%
		Sütun	0,0%	5,6%	0,0%	5,6%
		Toplam	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
	TKP	Sayı	0	9	0	9
		Satır	0,0%	5,8%	0,0%	2,8%
		Sütun	0,0%	2,8%	0,0%	2,8%
		Toplam	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
	Saadet Partisi	Sayı	1	0	0	1
		Satır	1,4%	0,0%	0,0%	0,3%
		Sütun	0,3%	0,0%	0,0%	0,3%
		Toplam	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
BTP	Sayı	0	4	0	4	
	Satır	0,0%	2,6%	0,0%	1,2%	
	Sütun	0,0%	1,2%	0,0%	1,2%	
	Toplam	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	
Toplam	Sayı	71	156	96	324	
	Satır	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Sütun	21,9%	48,1%	29,9%	100,0%	
	Toplam	21,9%	48,1%	29,9%	100,0%	

$$[\chi^2=102.812, df=16, p=0,000]$$

AK Partide diğer seçeneğini işaretleyen toplam 71 üyenin 2'si "*Vatan Partisi*", 1'i de "*Saadet Partisi*" ne gerek gördüklerinde oy verebileceklerini belirtmiş, 68 üye ise gerek gördüğüm takdirde oy verebileceğim "*ikinci bir parti yok*" demişlerdir. CHP'li 156 üyenin 18'i "*DSP*", 13'ü "*İYİ Parti*", 11'i "*Sosyalist Parti*", 9'u "*TKP*", 4'ü "*BTP*",

3'ü "Vatan Partisi" ve 98'i "ikinci bir parti yok"; MHP'li 96 üyenin 32'si "İYİ Parti", 2'si "BBP", ve 63'ü "yok" tercihlerinde bulunmuşlardır. AK Parti ve CHP mensubu üyelerin gerek gördükleri takdirde oy verebilecekleri partiler farklı siyasal geleneğe aittir. Bu partiler hem "sol" hem "sağ" cephede partilere yönelebilirken MHP'de diğer seçeneğini seçen üyeler kesin çizgiler ile duruşunu değiştirmemektedir (Tablo 32).

Bu verilere göre bireylerin üyesi oldukları partiler ile gerek gördükleri takdirde oy verebilecekleri ikinci parti arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır [$\chi^2_{(16)}=102.812$, $p<0.05$].

Tablo: 33 Görüşülenlerin Partiye Üye Olma Nedeni

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Partiye Üye Olma Nedeni	Ailem destekliyor	Sayı	16	8	8	32
		Satır	50,0%	25,0%	25,0%	100,0%
		Sütun	8,0%	4,0%	4,0%	5,3%
		Toplam	2,7%	1,3%	1,3%	5,3%
	Görüşlerimi yansıtıyor	Sayı	138	189	184	511
		Satır	27,0%	37,0%	36,0%	100,0%
		Sütun	69,3%	94,5%	92,0%	85,3%
		Toplam	23,0%	31,6%	30,7%	85,3%
	İşim düştüğünde destek bulmak	Sayı	7	0	1	8
		Satır	87,5%	0,0%	12,5%	100,0%
		Sütun	3,5%	0,0%	0,5%	1,3%
		Toplam	1,2%	0,0%	0,2%	1,3%
	Çocuklarıma iş imkânı sağlamak	Sayı	2	0	3	5
		Satır	40,0%	0,0%	60,0%	100,0%
		Sütun	1,0%	0,0%	1,5%	0,8%
		Toplam	0,3%	0,0%	0,5%	0,8%
	Arkadaşlarım bu partiye üye	Sayı	2	0	0	2
		Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		Sütun	1,0%	0,0%	0,0%	0,3%
		Toplam	0,3%	0,0%	0,0%	0,3%
	Çevre edinmek	Sayı	3	3	3	9
		Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%
		Sütun	1,5%	1,5%	1,5%	1,5%
		Toplam	0,5%	0,5%	0,5%	1,5%
	Dini görüşlerimi destekliyor	Sayı	17	0	0	17
		Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		Sütun	8,5%	0,0%	0,0%	2,8%
		Toplam	2,8%	0,0%	0,0%	2,8%
	Diğer	Sayı	3	0	0	3
		Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		Sütun	1,5%	0,0%	0,0%	0,5%
		Toplam	0,5%	0,0%	0,0%	0,5%
Cevapsız	Sayı	11	0	1	12	
	Satır	91,7%	0,0%	8,3%	100,0%	
	Sütun	5,5%	0,0%	0,5%	2,0%	
	Toplam	1,8%	0,0%	0,2%	2,0%	
Toplam	Sayı	199	200	200	599	
	Satır	33,2%	33,4%	33,4%	100,0%	
	Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplam	33,2%	33,4%	33,4%	100,0%	

$$[\chi^2=89.466, df=16, p=0,000]$$

Üyelerin partilere üye olmaları çeşitli faktörlere dayanmaktadır. Çalışmamızda üç parti mensubu üyelerin bu faktörlerden hangilerinden daha çok etkilendiğini ortaya çıkarmak bu tezin ele aldığı temel problemlerden biridir. Partilere üye olmanın “görüşlerimi yansıtıyor” dışındaki diğer seçenekler, “dış faktörler” olarak ifade edilecek nedenlerdir. Örneklem grubunun partiye üye olma nedenleri konusunda; AK Partili üyelerin %69,3’ü “görüşlerimi yansıtıyor”, %8,5’i “dini görüşlerimi destekliyor”; CHP’li üyelerin %94,5’i “görüşlerimi yansıtıyor”, %4’ü “ailem destekliyor”; son olarak MHP’li üyelerin %92’si “görüşlerimi yansıtıyor”, %4’ü “ailem destekliyor” şeklinde tanımlamada bulunmuşlardır. Buna göre ilk olarak AK Partili üyeleri etkileyen dış faktörlerin başında dini görüş gelmektedir. Üye olmalarındaki çekici güç “din” olmuştur. Yine din faktörüne yakın bir seçenek “ailelerin desteklemesi” iken bu durum CHP’li üyelerde en yüksek dış faktör olmaktadır. CHP’li üyelerden 3’ü ise çevre edinmek amacı ile partiye üye olmuştur. MHP’li üyelere baktığımız zaman onlar da CHP ile aynı özelliği göstererek en fazla dış faktör olarak ailelerin destekleri ağırlık kazanmıştır. Bu bağlamda CHP ve MHP de en baskın dış faktör aile desteği olurken AK Partide dini görüşler olmuştur. “İşim düştüğünde destek bulmak” ve “çocuklarıma iş imkânı sağlamak” amacı ile kayıtlı olan üyeler çıkar amacı ile partilere üye olmuşlardır. CHP’de hiçbir üye bu seçenekleri tercih etmezken AK Partili 9 ve MHP’li 4 üye bu nedenlerden ötürü partilere kayıt olmuşlardır (Tablo 33).

Elde edilen bu verilere göre parti üyesi bireyler ile partiye üye olma nedenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır [$\chi^2_{(16)}=89.466, p<0.05$].

Üyelerin parti liderlerini başarılı bulmaları ile partilere üye olmaları arasındaki durumlar karşılaştırılmış hiç birinden %100’lük bir yanıt alınmamıştır. “En başarılı bulduğunuz siyasetçi kimdir?” sorusuna AK Partili üyelerin %98,5’i “Erdoğan”ı ifade ederken, %0,5’i “diğer”; CHP’li üyelerin %93’ü “Kılıçdaroğlu”, %7’si “Diğer” ve MHP’li üyelerin %83,5’i “Bahçeli”, %4’ü “Erdoğan” % 12,5’i “Diğer” yanıtlarını vermişlerdir. Böylece liderlerine en çok AK Partili üyeler güvenirken, liderlerine en az güvenenlerin MHP’li üyeler olduğu söylenebilir. Sonuç olarak ankete katılan üyelerin %34,2’si en başarılı siyasetçi olarak Erdoğan’ı kabul etmektedir (Tablo 34).

Buna göre parti üyeleri ile mensubu oldukları partilerin liderlerini başarılı bulmaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır [$\chi^2_{(8)}= 1095.523, p<0.05$].

Tablo: 34 Görüşülenlerin En Başarılı Bulduğu Siyasetçi

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
En Başarılı Siyasetçi	Recep Tayyip Erdoğan	Sayı	197	0	8	205
		Satır	96,1%	0,0%	3,9%	100,0%
		Sütun	98,5%	0,0%	4,0%	34,2%
		Toplam	32,8%	0,0%	1,3%	34,2%
	Devlet Bahçeli	Sayı	0	0	167	167
		Satır	0,0%	0,0%	100,0%	100,0%
		Sütun	0,0%	0,0%	83,5%	27,8%
		Toplam	0,0%	0,0%	27,8%	27,8%
	Kemal Kılıçdaroğlu	Sayı	0	186	0	186
		Satır	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
		Sütun	0,0%	93,0%	0,0%	31,0%
		Toplam	0,0%	31,0%	0,0%	31,0%
	Diğer	Sayı	1	14	24	40
		Satır	2,5%	35,0%	62,5%	100,0%
		Sütun	0,5%	7,0%	12,5%	6,7%
		Toplam	0,2%	2,3%	4,2%	6,7%
	Cevapsız	Sayı	2	0	0	2
		Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		Sütun	1,0%	0,0%	0,0%	0,3%
		Toplam	0,3%	0,0%	0,0%	0,3%
Toplam		Sayı	200	200	200	600
		Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%
		Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%

$$[x^2=1095.523, df=8, p=0,000]$$

Tablo: 35 Görüşülenlerin En Başarılı Buldukları Siyasetçi

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
En Başarılı Siyasetçi	Meral Akşener	Sayı	1	0	24	25
		Satır	4,0%	0,0%	96,0%	100,0%
		Sütun	100,0%	0,0%	100,0%	64,1%
		Toplam	2,6%	0,0%	61,5%	64,1%
	Başarılı bulduğum yok	Sayı	0	2	0	2
		Satır	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
		Sütun	0,0%	14,3%	0,0%	5,1%
		Toplam	0,0%	5,1%	0,0%	5,1%
	Osman Pamukoğlu	Sayı	0	3	0	3
		Satır	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
		Sütun	0,0%	21,4%	0,0%	7,7%
		Toplam	0,0%	7,7%	0,0%	7,7%
	Deniz Baykal	Sayı	0	5	0	5
		Satır	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
		Sütun	0,0%	35,7%	0,0%	12,8%
		Toplam	0,0%	12,8%	0,0%	12,8%
	Cevapsız	Sayı	0	4	0	4
		Satır	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
		Sütun	0,0%	28,6%	0,0%	10,3%
		Toplam	0,0%	10,3%	0,0%	10,3%
Toplam		Sayı	1	14	24	39
		Satır	2,6%	35,9%	61,5%	100,0%
		Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		Toplam	2,6%	35,9%	61,5%	100,0%

$$[x^2=39.000, df=8, p=0,000]$$

Diğer seçeneğini işaretleyen 1 AK Parti ve 25 MHP üyesi en başarılı siyasetçi olarak “Meral Akşener”i tercih ederken, CHP’li üyeler seçimlerini kendi geleneklerinden gelen siyasi aktörlerden yana kullanarak 5’i “Deniz Baykal” ve 3’ü “Osman Pamukoğlu” yanıtını vermiştir. (Tablo 35).

Bu verilere göre üyelerin üyesi oldukları partilerin genel başkanları dışında başarılı buldukları siyasal aktörler arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır [$\chi^2_{(8)}=39.000, p<0.05$].

Tablo: 36 Görüşülenlerin En Başarısız Buldukları Siyasetçi

		Üye Oldukları Parti			Toplam
		AK Parti	CHP	MHP	
Recep Tayyip Erdoğan	Sayı	5	80	30	115
	Satır	4,3%	69,6%	26,1%	100,0%
	Sütun	2,5%	40,0%	15,0%	19,2%
	Toplam	0,8%	13,3%	5,0%	19,2%
Devlet Bahçeli	Sayı	8	120	27	155
	Satır	5,2%	77,4%	17,4%	100,0%
	Sütun	4,0%	60,0%	13,5%	25,8%
	Toplam	1,3%	20,0%	4,5%	25,8%
Kemal Kılıçdaroğlu	Sayı	185	0	130	315
	Satır	58,7%	0,0%	41,3%	100,0%
	Sütun	92,5%	0,0%	65,0%	52,5%
	Toplam	30,8%	0,0%	21,7%	52,5%
Diğer	Sayı	1	0	11	12
	Satır	8,3%	0,0%	91,7%	100,0%
	Sütun	0,5%	0,0%	5,5%	2,0%
	Toplam	0,2%	0,0%	1,8%	2,0%
Cevapsız	Sayı	1	0	2	3
	Satır	33,3%	0,0%	66,7%	100,0%
	Sütun	0,5%	0,0%	1,0%	0,5%
	Toplam	0,2%	0,0%	0,3%	0,5%
Toplam	Sayı	200	200	200	600
	Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%
	Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%

$$[\chi^2=407.550, df=8, p=0,000]$$

Üyelerin başarısız buldukları benzer ve farklı siyasetçiler tabloda gösterilmiştir. Buna göre AK Partili üyelerin %92,5’i için en başarısız siyasi lider “Kılıçdaroğlu” iken yine parti üyelerinin %2,5’i için en başarısız lider partinin genel başkanı “Erdoğan” olmuştur. Partinin genel başkanını başarısız olarak kabul etme durumu MHP’li üyeler için de geçerlidir. MHP’li üyelerin %15’i için “Bahçeli” başarısız olarak kabul edilirken, %65 ile “Kılıçdaroğlu” da birçoğları için en başarısız lider olarak görülmektedir. Son olarak CHP’li üyelerin %60’ı “Bahçeli”, ve %40’ı “Erdoğan”ı en başarısız lider olarak kabul etmektedir. Verilere göre çalışma yapılan 600 üyenin 315’i

en başarısız olarak Kemal Kılıçdaroğlu'nu görmektedir. Bu da göstermektedir ki AK Parti ve MHP'li üyelerin büyük çoğunluğu için başarısız lider aynı kişidir. AK Partili üyelerin %2,5'i ve MHP'li üyelerin %17,4'ü kendi partilerinin genel başkanlarını başarısız olarak kabul etmesine karşın CHP'li üyeler AK Parti ve MHP'li üyeden farklılık göstererek kendi parti liderini başarısız olarak görmemektedir (Tablo 36).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile en başarısız buldukları siyasi aktörler arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(8)}= 407.550$, $p<0.05$].

Tablo: 37 Görüşülenlerin En Başarısız Buldukları Siyasetçi

			Üye Oldukları Parti		Toplam
			AK Parti	MHP	
En Başarısız Siyasetçi	Meral Akşener	Sayı	0	5	5
		Satır	0,0%	100,0%	100,0%
		Sütun	0,0%	45,5%	41,7%
		Toplam	0,0%	41,7%	41,7%
	Olca Kılavuz	Sayı	0	1	1
		Satır	0,0%	100,0%	100,0%
		Sütun	0,0%	9,1%	8,3%
		Toplam	0,0%	8,3%	8,3%
	Selahattin Demirtaş	Sayı	1	5	6
		Satır	16,7%	83,3%	100,0%
		Sütun	100,0%	45,5%	50,0%
		Toplam	8,3%	41,7%	50,0%
Toplam	Sayı	1	11	12	
	Satır	8,3%	91,7%	100,0%	
	Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplam	8,3%	91,7%	100,0%	

$$[\chi^2=1.091, df=2, p=0,580]$$

Diğer seçeneğini işaretleyen üyelerin başarısız buldukları siyasetçiler “*Selahattin Demirtaş*”, “*Olca Kılavuz*” ve “*Meral Akşener*” dir (Tablo 37). Üyelere “*en başarılı siyasetçi*” sorulduğu zaman MHP'li üyelerin 25'i *Meral Akşener*'i başarılı kabul ederken 5 MHP'linin başarısız kabul etmesi MHP üyeleri içerisinde bir takım ayrılıkların söz konusu olduğunu göstermektedir (bkz.:Tablo 35).

Buna göre üyelerin üye oldukları partiler ile en başarısız buldukları diğer siyasi aktörler arasında anlamlı bir ilişki söz konusu tespit edilememiştir [$\chi^2_{(2)}= 1.091$, $p>0.05$].

Tablo: 38 Siyasi Parti Liderleri Dışında En Başarılı Buldukları Siyasetçi

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Parti Liderleri Dışında En Başarılı Bulunan Siyasetçi	Muharrem İnce	Sayı	0	136	5	141
		Satır	0,0%	96,5%	3,5%	100,0%
		Sütun	0,0%	68,0%	2,5%	23,5%
		Toplam	0,0%	22,7%	0,8%	23,5%
	Ahmet Davutoğlu	Sayı	84	0	7	91
		Satır	92,3%	0,0%	7,7%	100,0%
		Sütun	42,0%	0,0%	3,5%	15,2%
		Toplam	14,0%	0,0%	1,2%	15,2%
	Abdullah Gül	Sayı	18	0	3	21
		Satır	85,7%	0,0%	14,3%	100,0%
		Sütun	9,0%	0,0%	1,5%	3,5%
		Toplam	3,0%	0,0%	0,5%	3,5%
	Meral Akşener	Sayı	3	10	85	98
		Satır	3,1%	10,2%	86,7%	100,0%
		Sütun	1,5%	5,0%	42,5%	16,3%
		Toplam	0,5%	1,7%	14,2%	16,3%
	Başarılı bulduğum yok	Sayı	42	42	94	178
		Satır	23,6%	23,6%	52,8%	100,0%
		Sütun	21,0%	21,0%	47,0%	29,7%
		Toplam	7,0%	7,0%	15,7%	29,7%
	Diğer	Sayı	41	12	4	57
		Satır	71,9%	21,1%	7,0%	100,0%
		Sütun	20,5%	6,0%	2,0%	9,5%
		Toplam	6,8%	2,0%	0,7%	9,5%
Cevapsız	Sayı	12	0	2	14	
	Satır	85,7%	0,0%	14,3%	100,0%	
	Sütun	6,0%	0,0%	1,0%	2,3%	
	Toplam	2,0%	0,0%	0,3%	2,3%	
Toplam	Sayı	200	200	200	600	
	Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

$$[\chi^2=637.367, df=12, p=0,000]$$

Üyelerin başarılı buldukları siyasetçiler ile ait olduğu partiler arasında anlamlı bir farklılaşma olup olmadığı tabloda gösterilmiştir. Üyelere parti liderleri dışında en başarılı buldukları siyasetçiler sorulmuş ve 178 üye bu soruya “başarılı bulduğum yok” şeklinde yanıt vermiştir. AK Partili üyelerin %42’si “Ahmet Davutoğlu’nu”; CHP’li üyelerin %68’i “Muharrem İnce’yi” ve MHP’li üyelerin %42,5’i “Meral Akşener’i” başarılı bulmaktadır. Tabloda görülmektedir ki, AK Parti mensubu hiçbir üye CHP’li siyasetçileri başarılı bulmazken, CHP mensubu hiçbir üye de AK Partili siyasetçileri başarılı olarak kabul etmemektedir. MHP’li üyeler ise hem AK Partili (%3,5’ Ahmet Davutoğlu ve %1,5’i Abdullah Gül) hem de CHP’li (%2,5 Muharrem İnce) siyasetçiler arasında başarılı bulduklarını belirtmişlerdir (Tablo 38).

* Bu çalışmanın yürütüldüğü dönemde İYİ Parti resmi olarak kurulmamıştı

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile parti liderleri dışında en başarılı buldukları siyasi aktörler arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(12)}= 637.367$, $p<0.05$].

Tablo: 39 Daha Önceki Dönemlerde Başka Bir Partiye Oy Verip Vermedikleri

			Üye Oldukları Parti			Toplam
			AK Parti	CHP	MHP	
Daha Önceki Dönemde Başka Bir Partiye Oy Verdiniz mi?	Evet	Sayı	99	16	36	151
		Satır	65,6%	10,6%	23,8%	100,0%
		Sütun	49,5%	8,0%	18,0%	25,2%
		Toplam	16,5%	2,7%	6,0%	25,2%
	Hayır	Sayı	101	184	164	449
		Satır	22,5%	41,0%	36,5%	100,0%
		Sütun	50,5%	92,0%	82,0%	74,8%
		Toplam	16,8%	30,7%	27,3%	74,8%
Toplam	Sayı	200	200	200	600	
	Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

$$[\chi^2=99.630, df=2, p=0,000]$$

Partilere üyeliklerine göre üyelerin daha önceki dönemlerde başka bir partiye oy verip vermediklerine göre farklılaştığı tabloda gösterilmiştir. Bu verilere göre 151 üye daha önceki dönemlerde başka partilere oy verirken 449'u başka partiye oy vermemiştir. AK Partili üyelerin %65,6'sı, CHP'li üyelerin %10,6'sı ve MHP'li üyelerin %23,8'i daha önceki dönemlerde başka partiye oy vermişlerdir. Partilerin kuruluş yıllarını göz önüne aldığımız zaman AK Partili üyelerin daha önceki dönemlerde başka partilere oy vermeleri olması gereken bir sonuçtur (Tablo 39).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile daha önceki dönemlerde başka bir partiye oy verip vermedikleri arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(2)}= 99.630$, $p<0.05$].

Tablo: 40 Görüşülenlerin Parti Değişirme Nedenleri

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Parti Değişirme Nedeni	Kendi düşüncelerim değişti	Sayı	19	1	3	23
		Satır	82,6%	4,3%	13,0%	100,0%
		Sütun	18,8%	6,2%	8,3%	15,0%
		Toplam	12,4%	0,7%	2,0%	15,0%
	Eski partimin siyasi duruşu değişti	Sayı	24	13	28	65
		Satır	36,9%	20,0%	43,1%	100,0%
		Sütun	23,8%	81,2%	77,8%	42,5%
		Toplam	15,7%	8,5%	18,3%	42,5%
	Daha güçlü parti olduğu için	Sayı	34	0	5	39
		Satır	87,2%	0,0%	12,8%	100,0%
		Sütun	33,7%	0,0%	13,9%	25,5%
		Toplam	22,2%	0,0%	3,3%	25,5%
	Yeni parti liderini beğeniyorum	Sayı	22	2	0	24
		Satır	91,7%	8,3%	0,0%	100,0%
		Sütun	21,8%	12,5%	0,0%	15,7%
		Toplam	14,4%	1,3%	0,0%	15,7%
	Ekonomik kaygılarım için	Sayı	2	0	0	2
		Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		Sütun	2,0%	0,0%	0,0%	1,3%
Toplam		1,3%	0,0%	0,0%	1,3%	
Toplam	Sayı	101	16	36	153	
	Satır	66,0%	10,5%	23,5%	100,0%	
	Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplam	66,0%	10,5%	23,5%	100,0%	

$$[x^2=45.202, df=8, p=0,000]$$

Partilere göre üyelerin daha önce başka bir partiye oy verip, yeni partiyi seçme nedenlerine göre farklılaşmaları tabloda görülmektedir. Bu farklılaşma CHP ve MHP mensubu üyelerin birbirleri ile benzer özellik gösterip AK Partili üyelerden ayrılmasıdır. Buna göre AK Partili üyelerin %33,3'ü “*daha güçlü bir parti olduğu için*”, %24'ü “*eski partisinin siyasi duruşu değiştiği*” ve yine %24'ü “*yeni parti liderini beğendiği*” için parti değiştirirken; CHP'li üyeler en çok %81,2 ile ve MHP'li üyeler %77,8 ile “*eski partimin siyasi duruşu değiştiği için*” parti değiştirme tercihinde bulunmuşlardır. Ekonomik kaygıları için parti değiştiren üyelerin her ikisi de AK Parti mensubudur. Diğer partililer ekonomik kaygı nedeni ile parti değişiminde bulunmamıştır. (Tablo 40).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile daha önceki dönemlerde başka bir partiye oy verip yeni parti seçme nedenleri arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$x^2_{(8)}=45.202, p<0.05$].

Tablo: 41 Siyasi Bir Aktör Olarak En Çok Hangilerine Katıldıkları

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Birinci Öncelik	Seçim mitinglerine katılmak	Sayı	100	83	76	259
		Satır	38,6%	32,0%	29,3%	100,0%
		Sütun	56,8%	44,4%	39,4%	46,6%
		Toplam	18,0%	14,9%	13,7%	46,6%
	Siyasi makamlarla görüşmek	Sayı	17	10	10	37
		Satır	45,9%	27,0%	27,0%	100,0%
		Sütun	9,7%	5,3%	5,2%	6,7%
		Toplam	3,1%	1,8%	1,8%	6,7%
	Eylem ve yürüyüşe katılmak	Sayı	8	49	28	85
		Satır	9,4%	57,6%	32,9%	100,0%
		Sütun	4,5%	26,2%	14,5%	15,3%
		Toplam	1,4%	8,8%	5,0%	15,3%
	İnsanları partiye oy vermeye teşvik etmek	Sayı	36	32	65	133
		Satır	27,1%	24,1%	48,9%	100,0%
		Sütun	20,5%	17,1%	33,7%	23,9%
		Toplam	6,5%	5,8%	11,7%	23,9%
	Propaganda yapmak	Sayı	4	3	8	15
		Satır	26,7%	20,0%	53,3%	100,0%
		Sütun	2,3%	1,6%	4,1%	2,7%
		Toplam	0,7%	0,5%	1,4%	2,7%
	Broşür dağıtmak	Sayı	3	10	0	13
		Satır	23,1%	76,9%	0,0%	100,0%
		Sütun	1,7%	5,3%	0,0%	2,3%
		Toplam	0,5%	1,8%	0,0%	2,3%
Afiş yapıştırmak	Sayı	3	0	1	4	
	Satır	75,0%	0,0%	25,0%	100,0%	
	Sütun	1,7%	0,0%	0,5%	0,7%	
	Toplam	0,5%	0,0%	0,2%	0,7%	
Siyasi konvoylara katılmak	Sayı	5	0	5	10	
	Satır	50,0%	0,0%	50,0%	100,0%	
	Sütun	2,8%	0,0%	2,6%	1,8%	
	Toplam	0,9%	0,0%	0,9%	1,8%	
Toplam	Sayı	176	187	193	556	
	Satır	31,7%	33,6%	34,7%	100,0%	
	Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplam	31,7%	33,6%	34,7%	100,0%	

$$[x^2=73.357, df=14, p=0,000]$$

Siyasi aktörlerin en çok hangi faaliyetlere katıldıklarına yönelik karşılaştırma, önceliklerine göre tabloda verilmiştir. AK Partili üyelerin %56,8'i "seçim mitinglerine katılmak", %20,5'i "insanları partiye oy vermeye teşvik etmek", %9,7'si "siyasi makamlarla görüşmek"; CHP'li üyelerin %44,4'ü "seçim mitinglerine katılmak", %26,2'si "eylem ve yürüyüşe katılmak", %17,1'i "insanları partiye oy vermeye teşvik etmek" ve son olarak MHP'li üyelerin %39,4'ü "seçim mitinglerine katılmak", %33,7'si "insanları partiye oy vermeye teşvik etmek" ve %14,5'i "eylem ve yürüyüşlere katılmak" faaliyetlerini birinci öncelik olarak seçmişlerdir (Tablo 41).

Bireylerin üye oldukları partiler ile siyasi aktör olarak en çok hangi faaliyetlere katıldıklarına yönelik birinci önceliği gösteren karşılaştırma arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(14)}= 73.357, p<0.05$].

Tablo: 42 Siyasi Bir Aktör Olarak En Çok Hangilerine Katıldıkları

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
İkinci Öncelik	Seçim mitinglerine katılmak	Sayı	14	9	27	50
		%Satır	28,0%	18,0%	54,0%	100,0%
		%Sütun	11,8%	6,5%	19,3%	12,6%
		%Toplam	3,5%	2,3%	6,8%	12,6%
	Siyasi makamlarla görüşmek	Sayı	17	15	40	72
		%Satır	23,6%	20,8%	55,6%	100,0%
		%Sütun	14,3%	10,9%	28,6%	18,1%
		%Toplam	4,3%	3,8%	10,1%	18,1%
	Eylem ve yürüyüşlere katılmak	Sayı	14	44	23	81
		%Satır	17,3%	54,3%	28,4%	100,0%
		%Sütun	11,8%	31,9%	16,4%	20,4%
		%Toplam	3,5%	11,1%	5,8%	20,4%
	İnsanları partiye oy vermeye teşvik etmek	Sayı	47	41	24	112
		%Satır	42,0%	36,6%	21,4%	100,0%
		%Sütun	39,5%	29,7%	17,1%	28,2%
		%Toplam	11,8%	10,3%	6,0%	28,2%
	Propaganda yapmak	Sayı	11	16	20	47
		%Satır	23,4%	34,0%	42,6%	100,0%
		%Sütun	9,2%	11,6%	14,3%	11,8%
		%Toplam	2,8%	4,0%	5,0%	11,8%
	Broşür dağıtmak	Sayı	8	7	1	16
		%Satır	50,0%	43,8%	6,2%	100,0%
		%Sütun	6,7%	5,1%	0,7%	4,0%
		%Toplam	2,0%	1,8%	0,3%	4,0%
	Afiş yapıştırmak	Sayı	0	3	2	5
		%Satır	0,0%	60,0%	40,0%	100,0%
		%Sütun	0,0%	2,2%	1,4%	1,3%
		%Toplam	0,0%	0,8%	0,5%	1,3%
Siyasi konvoylara katılmak	Sayı	8	3	3	14	
	%Satır	57,1%	21,4%	21,4%	100,0%	
	%Sütun	6,7%	2,2%	2,1%	3,5%	
	%Toplam	2,0%	0,8%	0,8%	3,5%	
Toplam	Sayı	119	138	140	397	
	%Satır	30,0%	34,8%	35,3%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	30,0%	34,8%	35,3%	100,0%	

[$\chi^2=63.486, df=14, p=0,000$]

“Siyasi bir aktör olarak en çok hangilerine katıldınız?” Sorusunun ikinci önceliğine toplam 397 kişi cevap vermiş, 119 AK Parti mensubu üyenin %39,5’i “insanları partiye oy vermeye teşvik etmek” 138 CHP’linin %31,9’u “eylem ve yürüyüşlere katılmak” ve 140 MHP’linin %28,6’sı “siyasi makamlarla görüşmek”

yanıtını vermişlerdir. İkinci önceliklere göre üç parti mensubu üyeler birbirleri ile farklılık göstermektedir(Tablo 42).

Bireylerin üye oldukları partiler ile siyasi aktör olarak en çok hangi faaliyetlere katıldıklarına yönelik ikinci önceliği gösteren karşılaştırma arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(14)}= 63.486, p<0.05$].

Tablo: 43 Siyasi Bir Aktör Olarak En Çok Hangilerine Katıldıkları

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Üçüncü Öncelik	Seçim mitinglerine katılmak	Sayı	5	14	12	31
		% Satır	16,1%	45,2%	38,7%	100,0%
		% Sütun	5,1%	13,5%	9,2%	9,3%
		% Toplam	1,5%	4,2%	3,6%	9,3%
	Siyasi makamlarla görüşmek	Sayı	7	2	1	10
		% Satır	70,0%	20,0%	10,0%	100,0%
		% Sütun	7,1%	1,9%	0,8%	3,0%
		% Toplam	2,1%	0,6%	0,3%	3,0%
	Eylem ve yürüyüşlere katılmak	Sayı	5	10	18	33
		% Satır	15,2%	30,3%	54,5%	100,0%
		% Sütun	5,1%	9,6%	13,7%	9,9%
		% Toplam	1,5%	3,0%	5,4%	9,9%
	İnsanları partiye oy vermeye teşvik etmek	Sayı	23	20	58	101
		% Satır	22,8%	19,8%	57,4%	100,0%
		% Sütun	23,5%	19,2%	44,3%	30,3%
		% Toplam	6,9%	6,0%	17,4%	30,3%
	Propaganda yapmak	Sayı	17	23	30	70
		% Satır	24,3%	32,9%	42,9%	100,0%
		% Sütun	17,3%	22,1%	22,9%	21,0%
		% Toplam	5,1%	6,9%	9,0%	21,0%
	Broşür dağıtmak	Sayı	17	15	0	32
		% Satır	53,1%	46,9%	0,0%	100,0%
		% Sütun	17,3%	14,4%	0,0%	9,6%
		% Toplam	5,1%	4,5%	0,0%	9,6%
Afiş yapıştırmak	Sayı	5	2	3	10	
	% Satır	50,0%	20,0%	30,0%	100,0%	
	% Sütun	5,1%	1,9%	2,3%	3,0%	
	% Toplam	1,5%	0,6%	0,9%	3,0%	
Siyasi konvoylara katılmak	Sayı	19	18	9	46	
	% Satır	41,3%	39,1%	19,6%	100,0%	
	% Sütun	19,4%	17,3%	6,9%	13,8%	
	% Toplam	5,7%	5,4%	2,7%	13,8%	
Toplam	Sayı	98	104	131	333	
	% Satır	29,4%	31,2%	39,3%	100,0%	
	% Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% Toplam	29,4%	31,2%	39,3%	100,0%	

$$[\chi^2=62.225, df=14, p=0,000]$$

Son olarak üyelerin üçüncü önceliklerine göre farklılaşmasına baktığımız tabloda AK Partili üyelerin %23,5'i “*insanları partiye oy vermeye teşvik etmek*”, CHP’li üyelerin %22,1’i “*propaganda yapmak*” ve MHP’li üyelerin %44,3’ü “*insanları partiye oy vermeye teşvik etmek*” olmuştur(Tablo 43).

Her üç tabloyu birlikte analiz ettiğimizde görülen şey, üyelerin kendi partileri için daha çok ses getiren alanlarda daha fazla yoğunluk gösterdiği görülmektedir. “Diğer insanları partiye oy vermeye teşvik etmek”, “eylem ve yürüyüşlere katılmak” ve “seçim mitinglerine katılmak” her üç parti üyeleri için de öncelikli tercihtir.

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile siyasi aktör olarak en çok hangi faaliyetlere katıldıklarına yönelik üçüncü önceliği gösteren karşılaştırma arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(14)}= 62.225, p<0.05$].

Tablo: 44 Sosyal Çevrelerine Göre Siyasi Parti Üyeleri

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Sosyal Çevrenizi Kimlerden Oluşturursunuz?	AK Parti	Sayı	84	0	0	84
		%Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		%Sütun	42,0%	0,0%	0,0%	14,0%
		%Toplam	14,0%	0,0%	0,0%	14,0%
	CHP	Sayı	0	42	0	42
		%Satır	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
		%Sütun	0,0%	21,0%	0,0%	7,0%
		%Toplam	0,0%	7,0%	0,0%	7,0%
	MHP	Sayı	2	0	88	90
		%Satır	2,2%	0,0%	97,8%	100,0%
		%Sütun	1,0%	0,0%	44,0%	15,0%
		%Toplam	0,3%	0,0%	14,7%	15,0%
	AK Parti ve MHP	Sayı	57	0	23	80
		%Satır	71,2%	0,0%	28,8%	100,0%
		%Sütun	28,5%	0,0%	11,5%	13,3%
		%Toplam	9,5%	0,0%	3,8%	13,3%
	CHP ve MHP	Sayı	0	31	23	54
		%Satır	0,0%	57,4%	42,6%	100,0%
		%Sütun	0,0%	15,5%	11,5%	9,0%
		%Toplam	0,0%	5,2%	3,8%	9,0%
	Diğer siyasi partililer	Sayı	4	12	19	35
		%Satır	11,4%	34,3%	54,3%	100,0%
		%Sütun	2,0%	6,0%	9,5%	5,8%
		%Toplam	0,7%	2,0%	3,2%	5,8%
Ayrım gözetmem	Sayı	53	115	47	215	
	%Satır	24,7%	53,5%	21,9%	100,0%	
	%Sütun	26,5%	57,5%	23,5%	35,8%	
	%Toplam	8,8%	19,2%	7,8%	35,8%	
Toplam	Sayı	200	200	200	600	
	%Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

Üyelerin partilere üye olması ile sosyal çevresinin nasıl bir yapı gösterdiği arasındaki ilişki tabloda gösterilmiştir. AK Partili üyelerin sosyal çevresinin %42’si “AK Partili”, %28,5’i “AK Parti ve MHP”, %26,5’i “ayrım gözetmem”, %2’si “diğer siyasi partililer”, %1’i “MHP”lilerden; CHP’li üyelerin %57,5’i “ayrım gözetmem”,

%21'i "CHP", %15,5'i "CHP ve MHP", %6'sı "diğer siyasi partililer" derken; MHP'li üyelerin %44'ü "MHP", %23,5'i "ayrım gözetmem", %11,5'i "AK Parti-MHP ve CHP-MHP", son olarak %9,5'i "diğer siyasi partililerden oluştuğunu belirtmektedir." Bu sonuçlar açısından denilebilir ki AK Parti ve MHP mensubu üyelerin sosyal çevrelerini ağırlıklı olarak yine kendi partilerine oy verme davranışı gösteren üyelerden oluşurken CHP'li üyeler açısından bu durum farklılık göstermektedir(Tablo 44).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile sosyal çevreleri arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(12)}= 559.930, p<0.05$].

6.SİYASAL SOSYALLEŞMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLR

6.1.Ailenin Sosyalleşme ve Siyasal Sosyalleşme Üzerine Etkisi

6.1.1.Sosyalleşme Üzerine Etkisi

Tablo: 45 Görüşülenlerin Ailelerini Tanımlama Biçimleri

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Ailenizi Nasıl Tanımlarsınız?	Otoriter	Sayı	74	16	90	180
		%Satır	41,1%	8,9%	50,0%	100,0%
		%Sütun	37,0%	8,0%	45,0%	30,0%
		%Toplam	12,3%	2,7%	15,0%	30,0%
	Demokratik	Sayı	88	161	70	319
		%Satır	27,6%	50,5%	21,9%	100,0%
		%Sütun	44,0%	80,5%	35,0%	53,2%
		%Toplam	14,7%	26,8%	11,7%	53,2%
	Serbest	Sayı	35	23	40	98
		%Satır	35,7%	23,5%	40,8%	100,0%
		%Sütun	17,5%	11,5%	20,0%	16,3%
		%Toplam	5,8%	3,8%	6,7%	16,3%
	İlgisiz	Sayı	3	0	0	3
		%Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		%Sütun	1,5%	0,0%	0,0%	0,5%
		%Toplam	0,5%	0,0%	0,0%	0,5%
Toplam	Sayı	200	200	200	600	
	%Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

$$[\chi^2=104.887, df=6, p=0,000]$$

Üyeler çocukluk dönemlerinde siyaseten yoksun değillerdir. Üyenin siyasal bir aktör olmasının ilk hazırlığı aile içerisinde gerçekleşir. Ailelerin çocukları yetiştirmedeki tutumları ileride onların olumlu bir benlik imajı geliştirmesi konusunda önemli bir faktördür. Demokratik aile içerisinde belirli kurallar şiddet ve baskı yolu ile kurulmaz. Bu yüzden çocuk aile içerisinde duygu ve düşüncelerini söylemekten çekinmez. Otoriter aile yapısına sahip çocuklar ise kontrol altında tutulur ve ailenin

kurallarına uyması beklenir. Bu bağlam etrafında siyasal etkinliği bulunan üyelere “*ailenizi nasıl tanımlarsınız?*” başlığı altında sorulan soruda 319 üye “*demokratik*” yanıtını vermiştir. Bu da çalışmamızın %53.2’sinin demokratik aile yapısına sahip üyelere olduğunu göstermektedir. AK Partili üyelerin %44’ü, CHP’li üyelerin %80,5’i, MHP’li üyelerin %35’i demokratik aile yapısına sahiptir.

AK Partili üyelerin %44’ü “*demokratik*”, %37’si “*otoriter*” , %17’si “*serbest*” ve %1,5’i “*ilgisiz*”; CHP’li üyelerin büyük çoğunluğu %80,5’ile “*demokratik*”, %11,5’i “*ilgisiz*”, %8’i ise “*otoriter*”; MHP’li üyelerin %45’i “*otoriter*”, %35’i “*demokratik*”, %20’si ise “*serbest*” aile yapısına sahiptir(Tablo 45).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile ailelerini tanımlama biçimleri arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(6)}= 104.887, p<0.05$].

Tablo: 46 Çocukluk Dönemlerinde Aile İçi Son Karar

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Çocukluk Döneminizde Aile İçi Son Karar Kime Aitti?	Babamın	Sayı	113	79	160	352
		%Satır	32,1%	22,4%	45,5%	100,0%
		%Sütun	56,5%	39,5%	80,0%	58,7%
		%Toplam	18,8%	13,2%	26,7%	58,7%
	Annemin	Sayı	7	20	1	28
		%Satır	25,0%	71,4%	3,6%	100,0%
		%Sütun	3,5%	10,0%	0,5%	4,7%
		%Toplam	1,2%	3,3%	0,2%	4,7%
	Annem ve babam birlikte	Sayı	58	67	28	153
		%Satır	37,9%	43,8%	18,3%	100,0%
		%Sütun	29,0%	33,5%	14,0%	25,5%
		%Toplam	9,7%	11,2%	4,7%	25,5%
	Aile büyükleri ve yaşlılar	Sayı	19	17	11	47
		%Satır	40,4%	36,2%	23,4%	100,0%
		%Sütun	9,5%	8,5%	5,5%	7,8%
		%Toplam	3,2%	2,8%	1,8%	7,8%
Diğer	Sayı	3	17	0	20	
	%Satır	15,0%	85,0%	0,0%	100,0%	
	%Sütun	1,5%	8,5%	0,0%	3,3%	
	%Toplam	0,5%	2,8%	0,0%	3,3%	
Toplam	Sayı	200	200	200	600	
	%Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

$$[\chi^2=91.679, df=8, p=0,000]$$

Ailelerin otoriter, demokratik, serbest ve ilgisiz tanımlamaları, onların bir konu hakkında son kararın kime ait olacağı hususunda bilgi vermektedir. Ancak tanımlamaların %53.2’sinin demokratik aile yapısına sahip olması ile bu tablo arasında farklılaşma görülmektedir. Çünkü diğer seçeneği ile 20 kişi tüm aile üyeleri cevabını

vermiş, bu da anket uygulanan üyelerin %3.3'lük bir değerde olduğunu göstermiştir. Bu sonuçlar göstermektedir ki ailelerin ezici çoğunluğu otoriter aile yapısına sahiptir.

AK Partili üyelerin %56,5'i "babamın", %29'u "anne ve baba birlikte", %9,5'i "aile büyükleri ve yaşlılar", %3,5'i "annemin", ve %1,5'i ile diğer seçeneği içerisinde "tüm aile üyeleri" cevabını vermiştir. CHP'li üyelerin %39,5'i "babamın", %33,5'i "annem ve babam birlikte", %10'u "annemin", %8.52 ile "aile büyükleri ve yaşlılar" ile "diğer" seçeneği işaretlenmiştir. Son olarak MHP'li üye diğer parti mensubu üyelere göre daha fazla otoriter aile yapısına sahiptir. 200 MHP'li üyeni %80'i "babamın", %14'ü "annem ve babam birlikte", %5,5'i "aile büyükleri ve yaşlılar", %0,5'i "annemin" cevabını vermiş ve diğer seçeneği işaretlenmemiştir. Bu veriler göstermektedir ki siyasal aktörler ev içerisinde "babamın" daha baskın olduğu otoriter aile yapısına sahiptir (Tablo 46).

Buna göre üyelerin üye oldukları partiler ile çocukluk dönemlerinde aile içi alınan kararlar konusunda son kararın kime ait olduğu arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(8)}= 91.679, p<0.05$].

Tablo: 47 Çocukluk Dönemlerinde Aile İçi Kararlara Katılımları

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Çocukluk Döneminizde Aile İçinde Alınan Kararlara Ne Ölçüde Katılım Sağladınız?	Fikrim önemsenmezdi	Sayı	38	0	16	54
		%Satır	70,4%	0,0%	29,6%	100,0%
		%Sütun	19,0%	0,0%	8,0%	9,0%
		%Toplam	6,3%	0,0%	2,7%	9,0%
	Beni ilgilendirilen konularda fikrim almırdı	Sayı	120	164	121	405
		%Satır	29,6%	40,5%	29,9%	100,0%
		%Sütun	60,0%	82,0%	60,5%	67,5%
		%Toplam	20,0%	27,3%	20,2%	67,5%
	İsteklerim yerine getirilmezdi	Sayı	12	3	2	17
		%Satır	70,6%	17,6%	11,8%	100,0%
		%Sütun	6,0%	1,5%	1,0%	2,8%
		%Toplam	2,0%	0,5%	0,3%	2,8%
	Sık sık fikirlerim almırdı	Sayı	30	33	61	124
		%Satır	24,2%	26,6%	49,2%	100,0%
		%Sütun	15,0%	16,5%	30,5%	20,7%
		%Toplam	5,0%	5,5%	10,2%	20,7%
Toplam	Sayı	200	200	200	600	
	%Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

$$[\chi^2=74.644, df=6, p=0,000]$$

Üyelerin çocukluk dönemlerinde aile içerisinde alınan kararlara katılmaları onların sosyalleşmelerine imkân tanır. Siyasi parti üyesi olmadan önce üyelerin sosyalleşmesine baktığımız zaman 405 üye sadece kendilerini ilgilendiren konular da fikirlerinin alındığını belirtmiş, 124 üye ise sık sık fikirlerinin alındığını söylemişlerdir. Sosyalleşmenin aile içerisinde engellenmesiyle, üyenin aile içinde daha pasif olduğunu gösteren “*fikrim önemszenmezdi*” ve “*isteklerim yerine getirilmezdi*” seçenekleri eklenmiş; 54 üye fikrinin önemszenmediğini, 17 üye ise isteklerinin yerine getirilmediği şıkları seçmişlerdir. AK Partili üyelerin %60’ı “*beni ilgilendiren konularda fikrim alınırdı*,” %19’u “*fikrim önemszenmezdi*”, %15’i “*sık sık fikirlerim alınırdı*” ve %6’sı “*isteklerim yerine getirilmezdi*”; CHP’li üyelerin %82’si “*beni ilgilendiren konularda fikrim alınırdı*”, %16,5’i “*sık sık fikirlerim alınırdı*”, %1,5’i “*isteklerim yerine getirilmezdi*” derken, MHP’li üyeler AK Partili üyelere çok yakın bir oranla (%60,5) “*beni ilgilendiren konularda fikrim alınırdı*”, %30,5’i “*sık sık fikirlerim alınırdı*”, %8’i “*fikrim önemszenmezdi*”, %1’i ise “*isteklerim yerine getirilmezdi*” demişlerdir (Tablo 47).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile çocukluk dönemlerinde aile içi kararlara katılmalarını gösteren karşılaştırma arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(6)} = 74.644, p < 0.05$].

6.1.2.Siyasal Sosyalleşme Üzerine Etkisi

Yapılan çalışmada üyelerin sahip oldukları siyasi değerler ile ailelerinin siyasi değerleri paralellik göstermektedir. Üyelerin büyük çoğunluğu kendilerinden beklenen beklentisel sosyalleşme ile aileleri ile aynı siyasi geleneğe sahip olmuşlardır. Şöyle ki, AK Partili üyelerin %43,5’inin ailesi “*milliyetçi-muhafazakâr*”, %23,5’i “*muhafazakâr*”, %17,5’i “*İslamcı*”, %14’ü “*milliyetçi*”, ve sadece tek 1 (bir) üye “*liberal*” ve “*sosyal demokrat*” aile yapısına sahiptir. Sayısal veriler dikkate alındığı zaman AK Partili üyelerin ebeveynlerini milliyetçi, muhafazakâr ve milliyetçi-muhafazakâr kavramları tanımlama yapmaktadır. CHP’li üyelerin %71’i “*sosyal demokrat*”, %9,5’i “*sosyalist*”, %7,5’i “*milliyetçi-muhafazakâr*”, %6,5’i “*muhafazakâr*”, %5,5’i “*milliyetçi*” aile yapısına sahiptir. CHP’li üyeler ağırlıklı olarak aileleri ile aynı değerleri paylaşmakta, sosyal demokrat ve sosyalist kavramları ile “sol” kesim aile yapısına sahip oldukları görülmektedir. Son olarak MHP’li üyelerin ailelerinin sahip

oldukları siyasal değerlere baktığımız zaman %57'si “milliyetçi”, %36,5'i “milliyetçi-muhafazakâr”, %4'ü “muhafazakâr”, %1'i “İslamcı”, %0,5'i “sosyalist”, %1'i “sosyal demokrat” cevabını vermiştir. MHP'li üyelerin aile tanımlamaları da “sağ” kesim aile yapısına sahiptir (Tablo 48).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile siyasal düşünce olarak ebeveynlerini tanımlama biçimleri gösteren karşılaştırma arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(14)}= 582.508, p<0.05$].

Tablo: 48 Siyasal Düşünce Olarak Ebeveynlerini Tanımlama Biçimleri

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Siyasal Düşünce Olarak Ebeveynlerinizi Nasıl Tanımlarsınız?	Milliyetçi	Sayı	28	11	114	153
		%Satır	18,3%	7,2%	74,5%	100,0%
		%Sütun	14,0%	5,5%	57,0%	25,5%
		Toplam	4,7%	1,8%	19,0%	25,5%
	Muhafazakâr	Sayı	47	13	8	68
		%Satır	69,1%	19,1%	11,8%	100,0%
		%Sütun	23,5%	6,5%	4,0%	11,3%
		Toplam	7,8%	2,2%	1,3%	11,3%
	Milliyetçi-Muhafazakâr	Sayı	87	15	73	175
		%Satır	49,7%	8,6%	41,7%	100,0%
		%Sütun	43,5%	7,5%	36,5%	29,2%
		Toplam	14,5%	2,5%	12,2%	29,2%
	İslamcı	Sayı	35	0	2	37
		%Satır	94,6%	0,0%	5,4%	100,0%
		%Sütun	17,5%	0,0%	1,0%	6,2%
		Toplam	5,8%	0,0%	0,3%	6,2%
	Liberal	Sayı	1	0	0	1
		%Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		%Sütun	0,5%	0,0%	0,0%	0,2%
		Toplam	0,2%	0,0%	0,0%	0,2%
	Sosyalist	Sayı	0	19	1	20
		%Satır	0,0%	95,0%	5,0%	100,0%
		%Sütun	0,0%	9,5%	0,5%	3,3%
		Toplam	0,0%	3,2%	0,2%	3,3%
Sosyal Demokrat	Sayı	1	142	2	145	
	%Satır	0,7%	97,9%	1,4%	100,0%	
	%Sütun	0,5%	71,0%	1,0%	24,2%	
	Toplam	0,2%	23,7%	0,3%	24,2%	
Toplam	Sayı	200	200	200	600	
	%Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

[$\chi^2=582.508, df=14, p=0,000$]

Tablo: 49 Aile Yapısı ile Bireylerin Kendilerini Tanımlama Biçimleri

Ailenizi nasıl tanımlarsınız?			Siyasi düşünce olarak kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?							Toplam
			Milliyetçi	Muhafazakar	Milliyetçi- Muhafazakar	İslamcı	Liberal	Sosyalist	Sosyal demokrat	
AK Parti	Otoriter	Sayı	11	8	35	20	0			74
		Yüzde	14,9%	10,8%	47,3%	27,0%	0,0%			100,0%
	Demokratik	Sayı	10	27	33	14	4			88
		Yüzde	11,4%	30,7%	37,5%	15,9%	4,5%			100,0%
	Serbest	Sayı	8	10	12	4	1			35
		Yüzde	22,9%	28,6%	34,3%	11,4%	2,9%			100,0%
İlgisiz	Sayı	0	0	1	2	0			3	
	Yüzde	0,0%	0,0%	33,3%	66,7%	0,0%			100,0%	
CHP	Otoriter	Sayı	0					7	9	16
		Yüzde	0,0%					43,8%	56,2%	100,0%
	Demokratik	Sayı	2					63	96	161
		Yüzde	1,2%					39,1%	59,6%	100,0%
	Serbest	Sayı	2					5	16	23
		Yüzde	8,7%					21,7%	69,6%	100,0%
MHP	Otoriter	Sayı	71		19					90
		Yüzde	78,9%		21,1%					100,0%
	Demokratik	Sayı	53		17					70
		Yüzde	75,7%		24,3%					100,0%
	Serbest	Sayı	33		7					40
		Yüzde	82,5%		17,5%					100,0%
Toplam		Sayı	190	45	124	40	5	75	121	600
		Yüzde	31,7%	7,5%	20,7%	6,7%	0,8%	12,5%	20,2%	100,0%

Ailelerin otoriter, demokratik, serbest ve ilgisiz olması ile üyelerin kendilerini tanımlama biçimlerini karşılaştıran tabloda, AK Parti mensubu otoriter aile yapısına sahip üyelerin %47,3’i; demokratik aile yapısına sahip üyelerin %37,5’i; serbest aile yapısına sahip üyelerin %34,3’ü kendilerini “*milliyetçi muhafazakâr*” olarak tanımlarken “*ilgisiz*” aile yapısına sahip üyeler en çok %66,7 ile “*İslamcı*” tanımlaması yapmıştır. CHP’li otoriter aile yapısına sahip üyelerin %56,2’si, demokratik aile yapısına sahip üyelerin %59,6’sı ve serbest aile yapısına sahip üyelerin %69,6’sı kendisini “*sosyal demokrat*” olarak tanımlamaktadır. Son olarak MHP’li otoriter aile yapısına sahip üyelerin %78,9’u, demokratik aile yapısına sahip üyelerin %75,7’si ve serbest aile yapısına sahip üyelerin %82,5’i “*milliyetçi*” olarak tanımlamaktadır (Tablo 49).

Tablo: 50 Ebeveynlerinin Aile Yapısı İle Siyasi Düşünce Biçimleri

Ailenizi nasıl tanımlarsınız?		Siyasi düşünce olarak ebeveyninizi nasıl tanımlıyorsunuz?								
		Milliyetçi	Muhafazakar	Milliyetçi- muhafazakar	İslamcı	Liberal	Sosyalist	Sosyal demokrat	Cevapsız	Toplam
AK Parti	Otoriter	Sayı	10	16	33	15	0	0	0	74
		Yüzde	13,5%	21,6%	44,6%	20,3%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Demokratik	Sayı	10	19	44	13	1	1	0	88
		Yüzde	11,4%	21,6%	50,0%	14,8%	1,1%	1,1%	0,0%	100,0%
	Serbest	Sayı	8	12	7	7	0	0	1	35
		Yüzde	22,9%	34,3%	20,0%	20,0%	0,0%	0,0%	2,9%	100,0%
	İlgisiz	Sayı	0	0	3	0	0	0	0	3
		Yüzde	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
CHP	Otoriter	Sayı	6	1	3			0	6	16
		Yüzde	37,5%	6,2%	18,8%			0,0%	37,5%	100,0%
	Demokratik	Sayı	5	5	12			19	120	161
		Yüzde	3,1%	3,1%	7,5%			11,8%	74,5%	100,0%
	Serbest	Sayı	0	7	0			0	16	23
		Yüzde	0,0%	30,4%	0,0%			0,0%	69,6%	100,0%
MHP	Otoriter	Sayı	43	4	40	2		0	1	90
		Yüzde	47,8%	4,4%	44,4%	2,2%		0,0%	1,1%	100,0%
	Demokratik	Sayı	41	3	25	0		0	1	70
		Yüzde	58,6%	4,3%	35,7%	0,0%		0,0%	1,4%	100,0%
	Serbest	Sayı	30	1	8	0		1	0	40
		Yüzde	75,0%	2,5%	20,0%	0,0%		2,5%	0,0%	100,0%
Toplam	Sayı	153	68	175	37	1	20	145	1	600
	Yüzde	25,5%	11,3%	29,2%	6,2%	0,2%	3,3%	24,2%	0,2%	100,0%

Ailelerin kendilerini tanımlama biçimleri ile sahip oldukları aile yapısını gösteren tablo da AK Partili otoriter(%46,6), demokratik(%50) ve ilgisiz(%100) aile yapısına sahip üyelerin ebeveynlerini en çok kendilerini “*milliyetçi muhafazakâr*” olarak nitelendirmekte, serbest aile yapısına sahip ebeveynler daha çok “*muhafazakâr*” olarak belirtilmektedir. CHP’li üyeler için ise demokratik(74,5) ve serbest aileler(%69,6) en çok “*sosyal demokrat*” olurken otoriter aile yapısına sahip üyelerin %37,5’i “*milliyetçi ve sosyal demokrat*”; MHP’li otoriter(%47,8), demokratik(%58,6) ve serbest(%75) aile yapısına sahip üyeler en çok “*milliyetçi*” olarak ebeveynlerini ifade etmişlerdir(Tablo 50).

Tablo: 51 Ebeveynlerinin Miting ve Protestoya Katılıp Katılmadıkları

			Üye Oldukları Parti			Toplam
			AK Parti	CHP	MHP	
Ebeveynleriniz Miting ve Protestoya Katılıyor muydu?	Evet	Sayı	60	55	56	171
		%Satır	35,1%	32,2%	32,7%	100,0%
		%Sütun	30,0%	27,5%	28,0%	28,5%
		%Toplam	10,0%	9,2%	9,3%	28,5%
	Hayır	Sayı	140	145	144	429
		%Satır	32,6%	33,8%	33,6%	100,0%
		%Sütun	70,0%	72,5%	72,0%	71,5%
		%Toplam	23,3%	24,2%	24,0%	71,5%
		Toplam	Sayı	200	200	200
	%Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

$$[x^2=0.344, df=2, p=0,842]$$

Aileler çocuklarına bilinçli olmasa da dolaylı olarak onların siyasal sosyalleşmesine neden olmaktadır. “Çocukluk döneminizde, anne ve babanız miting ve protesto gösterilerine katılır mıydı?” sorusuna üyelerin %28,5’i “evet”, %71,5’i ise “hayır” cevabını vermişlerdir. AK Partili üyelerin %30’u “evet”, %70’i “hayır”; CHP’li üyelerin %27,5’i “evet”, %72,5’i “hayır”; MHP’li üyelerin ise %28’i “evet”, %72’si “hayır” cevabını vermişlerdir. Üyelerin aileleri ile miting ve protesto hareketlerine katılmaları, onların hem sosyalleşmeleri hem de siyasal kişiliklerinin oluşmasında önemlidir. Her üç parti mensubu üyenin birbiri ile yakın oranda aileleri ile miting ve protestolara katılması, birbirleri ile farklılıklarını değil benzerliklerini ortaya çıkarmıştır. Buna göre örneklem grubumuzun %28.5’inin ailesinin aktif olarak siyasi faaliyetler sürdürdüğünü söylemek mümkündür (Tablo51).

Bu verilerden de anlaşılacağı üzere, üyelerin ebeveynlerinin miting ve protesto hareketlerine katılıp katılmamaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır [$x^2_{(2)}=0.344, p<0.05$].

Tablo: 52 Aileleri ile Miting ve Protestolara Katılıp Katılmadıkları

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Aileniz ile Miting ve Protesto Hareketlerine Katılım Sağlar mıydınız?	Evet	Sayı	46	43	50	139
		%Satır	33,1%	30,9%	36,0%	100,0%
		%Sütun	76,7%	78,2%	89,3%	81,3%
		%Toplam	26,9%	25,1%	29,2%	81,3%
	Hayır	Sayı	14	12	6	32
		%Satır	43,8%	37,5%	18,8%	100,0%
		%Sütun	23,3%	21,8%	10,7%	18,7%
		%Toplam	8,2%	7,0%	3,5%	18,7%
Toplam	Sayı	60	55	56	171	
	%Satır	35,1%	32,2%	32,7%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	35,1%	32,2%	32,7%	100,0%	

$$[x^2=0.344, df=2, p=0,842]$$

Miting ve protestoya katılım gösteren üyelerin 139'u aileleri ile birlikte katılım gösterirken, 32 kişi bu gösterilere katılım göstermemişlerdir. Aileleri ile birlikte miting ve protesto gösterilerine en fazla katılımı gösteren %36 ile MHP'li üyelerdir. AK Partililerin %33,1'i ve CHP'lilerin %30,9'u aileleri ile birlikte miting ve protestolara katılım sağlamışlardır. Aileleri miting ve protestolara giderken, onlara dahil olmayan 32 üyenin %43,8'i AK Partili, %37,5'i CHP'li ve %18,7'si MHP'li üyelerden oluşmaktadır(Tablo 52).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile çocukluk dönemlerinde aileleri ile miting ve protesto hareketlerine katılıp katılmadıklarını gösteren karşılaştırma arasında anlamlı bir ilişki söz konusu değildir [$x^2_{(2)}= 0.344, p>0.05$].

Anket çalışmasında “*çocukluk döneminizde, ailenizde ne sıklıkla siyasi tartışmalar olurdu?*” sorusu yöneltilmiş; “*sık sık siyasi tartışmalar yaşanırdu*” cevabını veren toplam 135 üye olmuştur. Bu üyelerin %41,5'i CHP'li üyelerden oluşurken, %34,8'i MHP'li, %23,7'si AK Partili üyelerden oluşmaktadır. Yine siyasal sosyalleşmede ailenin etkisini ölçen diğer seçenek ise büyüklerin kendi fikirlerini belirtip konuyu kapatmasıdır. Bu bağlamda ailelerin üyeler üzerinde siyasal kişiliğe sahip olma etkisi %50.5'lik bir orana sahiptir. Buna göre AK Partili üyelerin %49,5', CHP'li üyelerin %59,5'i, MHP'li üyelerin %42,5'i siyasal sosyalleşmede ailelerinden etkilenmektedir(Tablo 53).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile çocukluk dönemlerinde aileleri ile ne sıklıkla siyasi tartışmaların yaşandığını gösteren karşılaştırma arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(6)}= 30.839, p<0.05$].

Tablo: 53 Çocukluk Döneminde Aile İçinde Siyasi Tartışmalar Olup Olmadığı

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Çocukluk Döneminizde Ailenizde Ne Sıklıkla Siyasi Tartışmalar Yaşanırdı?	Siyasi konularla ilgilenmezlerdi	Sayı	37	23	56	116
		%Satır	31,9%	19,8%	48,3%	100,0%
		%Sütun	18,8%	11,5%	29,5%	19,8%
		%Toplam	6,3%	3,9%	9,5%	19,8%
	Büyükler kendi fikirlerini söyler ve konuyu kapatırlardı	Sayı	67	63	38	168
		%Satır	39,9%	37,5%	22,6%	100,0%
		%Sütun	34,0%	31,5%	20,0%	28,6%
		%Toplam	11,4%	10,7%	6,5%	28,6%
	Sık sık tartışmalar yaşanır	Sayı	32	56	47	135
		%Satır	23,7%	41,5%	34,8%	100,0%
		%Sütun	16,2%	28,0%	24,7%	23,0%
		%Toplam	5,5%	9,5%	8,0%	23,0%
	Siyasi tartışmalar yaşanmazdı	Sayı	61	58	49	168
		%Satır	36,3%	34,5%	29,2%	100,0%
		%Sütun	31,0%	29,0%	25,8%	28,6%
		%Toplam	10,4%	9,9%	8,3%	28,6%
Toplam	Sayı	197	200	190	587	
	%Satır	33,6%	34,1%	32,4%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	33,6%	34,1%	32,4%	100,0%	

$$[\chi^2=30.839, df=6, p=0,000]$$

Tablo: 54 Çocukluk Döneminde Aileleri ile Siyaset Hakkında Konuşup Konuşmadıkları

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Çocukluk Döneminizde Aileniz ile Siyaset Hakkında Konuşur muydunuz?	Evet	Sayı	86	130	106	322
		%Satır	26,7%	40,4%	32,9%	100,0%
		%Sütun	44,6%	65,0%	53,0%	54,3%
		Toplam	14,5%	21,9%	17,9%	54,3%
	Hayır	Sayı	107	70	94	271
		%Satır	39,5%	25,8%	34,7%	100,0%
		%Sütun	55,4%	35,0%	47,0%	45,7%
		Toplam	18,0%	11,8%	15,9%	45,7%
Toplam	Sayı	193	200	200	593	
	%Satır	32,5%	33,7%	33,7%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplam	32,5%	33,7%	33,7%	100,0%	

$$[\chi^2=16.743, df=2, p=0,000]$$

Çocukluk dönemlerinde üyelere aileleri ile siyaset hakkında konuşup konuşmadıkları sorusu yöneltilmiş, 322 üye “evet” cevabını vermiştir. Çoğunluk olarak CHP’li üyelerin %65’i, MHP’li üyelerin %53’ü, AK Partili üyelerin %44,6’sı aileleri ile

siyaset hakkında konuşmuştur. Aileleri ile siyaset hakkında konuşmayan 271 üyenin %39,5'i AK Partili, %25,8'ü CHP'li ve %34,7'si MHP'li üyelerdir (Tablo 54).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile çocukluk dönemlerinde aileleri ile siyaset hakkında konuşup konuşmadıklarını gösteren karşılaştırma arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(2)} = 16.743, p < 0.05$].

Tablo: 55 Aile Tanımlamalarına Göre Siyaset Hakkında Konuşma

Çocukluk döneminizde aileniz ile siyaset hakkında konuşur muydunuz?		Milliyetçi	Muhafazakar	Milliyetçi- Muhafazakar	İslamcı	Liberal	Sosyalist	Sosyal Demokrat	Toplam
AK Parti	Evet	Sayı	9	17	38	22	0	0	86
		Yüzde	10,5%	19,8%	44,2%	25,6%	0,0%	0,0%	100,0%
	Hayır	Sayı	17	29	45	13	1	1	107
		Yüzde	15,9%	27,1%	42,1%	12,1%	0,9%	0,9%	100,0%
CHP	Evet	Sayı	6	0	0			16	108
		Yüzde	4,6%	0,0%	0,0%			12,3%	83,1%
	Hayır	Sayı	5	13	15			3	34
		Yüzde	7,1%	18,6%	21,4%			4,3%	48,6%
MHP	Evet	Sayı	41	4	60	0		0	1
		Yüzde	38,7%	3,8%	56,6%	0,0%		0,0%	0,9%
	Hayır	Sayı	73	4	13	2		1	1
		Yüzde	77,7%	4,3%	13,8%	2,1%		1,1%	1,1%
Toplam	Sayı	151	67	171	37	1	20	145	593
	Yüzde	25,5%	11,3%	28,8%	6,2%	0,2%	3,4%	24,5%	100,0%

Bireylerin anne ve babalarının tutumlarına göre hane içerisinde siyaset hakkında konuşup konuşmadıklarına ilişkin veriler karşılaştırılmış verilen cevapların farklılaşması tabloda görülmektedir. Buna göre AK Partili üyelerin “çocukluk döneminizde aileniz ile siyaset hakkında konuşur muydunuz?” sorusuna evet yanıtını verenlerin ebeveynlerinin %44,2'si “milliyetçi muhafazakâr”, %19,8'i “muhafazakâr”, %25,6'sı “İslamcı”; hayır yanıtını verenlerin ise %0,9'u “sosyal demokrat”. CHP'li “evet” yanıtını veren üyelerin ebeveynlerinin %83,1'i “sosyal demokrat”, %12,3'ü “sosyalist” ve %4,6'sı “milliyetçi”; hayır yanıtını veren üyelerin ebeveynlerinin %21,4'ü “milliyetçi muhafazakâr”, %18,6'sı “muhafazakârdır”, %7,1'i “milliyetçi”. Son olarak MHP'li “evet” yanıtını veren üyelerin ebeveynlerinin %56,6'sı “milliyetçi muhafazakâr”, %38,7'si “milliyetçi”, %3,8'i “muhafazakâr” ve hayır yanıtını veren üyelerin ebeveynlerinin %1,1'i “sosyalist” ve “sosyal demokrat”, %2,1'i “İslamcı” yanıtını vermişlerdir. En çok evet yanıtını veren üyeler yine aileleri ile aynı siyasal

geleneğe sahiptir. Ancak “hayır” yanıtını veren üyeler içinde aynı geleneğe sahip olanların yanı sıra farklı geleneğe sahip ailelerde yer almaktadır (Tablo 55).

Tablo: 56 Çocukluk Döneminde Aileleri İle Siyaset Hakkında Konuşan Bireyler

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Aileleri ile Siyaset Hakkında Konuşma Gerekçeleri	Aynı fikirde olduğum için rahat konuşturdum	Sayı	65	93	94	252
		%Satır	25,8%	36,9%	37,3%	100,0%
		%Sütun	73,0%	68,4%	87,9%	75,9%
		%Toplam	19,6%	28,0%	28,3%	75,9%
	Kendi düşüncelerimi savunurdum	Sayı	24	43	13	80
		%Satır	30,0%	53,8%	16,2%	100,0%
		%Sütun	27,0%	31,6%	12,1%	24,1%
		%Toplam	7,2%	13,0%	3,9%	24,1%
Toplam		Sayı	89	136	107	332
		%Satır	26,8%	41,0%	32,2%	100,0%
		%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		%Toplam	26,8%	41,0%	32,2%	100,0%

Aile ile siyaset hakkında konuşma sorusuna evet cevabını veren 322 üyenin 252’si, “aynı fikirde olduğum için rahat konuşturdum” seçeneği ile aynı geleneği sürdürdüğünü belirtmektedirler. Bu verilere göre aileleri ile aynı fikirde oldukları için rahat konuşan üyelerin %37,3 MHP’li, %36,9’u CHP’li, %25,8’i AK Partili üyelerdir. Aynı geleneğe sahip olmayıp ailesi ile siyaset hakkında konuşan 322 üyenin 80’i “kendi düşüncelerimi savunurdum” tanımlamasını yapan üyelerin %30’u AK Partili, %53,8’i CHP’li, %16,2’si MHP’li üyelerden oluşmaktadır (Tablo 56).

Tablo: 57 Ailenin Yapısına Göre Siyaset Hakkında Konuşan Parti Üyeleri

					Toplam	
		Otoriter	Demokratik	Serbest		
AK Parti	Aynı fikirde olduğum için rahat konuşturdum	Sayı	24	33	8	65
		Yüzde	36,9%	50,8%	12,3%	100,0%
	Kendi düşüncelerimi savunurdum	Sayı	5	14	5	24
		Yüzde	20,8%	58,3%	20,8%	100,0%
CHP	Aynı fikirde olduğum için rahat konuşturdum	Sayı	0	82	11	93
		Yüzde	0,0%	88,2%	11,8%	100,0%
	Kendi düşüncelerimi savunurdum	Sayı	6	32	5	43
		Yüzde	14,0%	74,4%	11,6%	100,0%
MHP	Aynı fikirde olduğum için rahat konuşturdum	Sayı	47	40	7	94
		Yüzde	50,0%	42,6%	7,4%	100,0%
	Kendi düşüncelerimi savunurdum	Sayı	6	3	4	13
		Yüzde	46,2%	23,1%	30,8%	100,0%
Toplam		Sayı	88	204	40	332
		Yüzde	26,5%	61,4%	12,0%	100,0%

$$[x^2=12.957, df=2, p=0,002]$$

Aileleri ile aynı fikirde olduğu için rahat konuşan AK Partili üyelerin %36,9'u "otoriter", %50,8'i "demokratik" %12,3'ü "serbest"; CHP'li üyelerin %88,2'si "demokratik", %11,8'i "serbest" ve MHP'li üyelerin %50'si "otoriter", %42,6'sı "demokratik" %30,8'i "serbest" aile yapısına sahiptir. Bu sonuçlar göstermektedir ki ister otoriter, ister demokratik isterse serbest aile yapısı olsun, üyelerin birçoğu aileleri ile aynı siyasal geleneğe sahip oldukları için siyaset hakkında rahat konuşabilecekleri bir ortama sahip olmuşlardır. "kendi düşüncelerimi savunurdum" tanımlaması yapan üyelerin, aileleri ile taban tabana zıt olduğunu söyleyemeyiz ancak aile içerisinde kendini ifade edebilmesi ve düşüncelerini savunabilmesi adına bir benlik imajı oluşturduğunu söylemek mümkündür (Tablo 57).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile çocukluk dönemlerinde aileleri ile siyaset hakkında konuşanların nedenlerini gösteren karşılaştırma arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(2)}= 12.957, p<0.05$].

Tablo: 58 Çocukluk Döneminde Aileleri İle Siyaset Hakkında Konuşmayan Bireyler

			Üye Oldukları Parti			Toplam
			AK Parti	CHP	MHP	
Aileleri ile Siyaset Hakkında Konuşmayan Üyelerin Gerekçeleri	Çok tutucu oldukları için konuşmazdım	Sayı	12	18	25	55
		%Satır	21,8%	32,7%	45,5%	100,0%
		%Sütun	11,5%	26,1%	26,9%	20,7%
		%Toplam	4,5%	6,8%	9,4%	20,7%
	Yeterli bilgileri olmadığı için konuşmazdım	Sayı	31	19	28	78
		%Satır	39,7%	24,4%	35,9%	100,0%
		%Sütun	29,8%	27,5%	30,1%	29,3%
		%Toplam	11,7%	7,1%	10,5%	29,3%
	İlgileri olmadığı için konuşmazdım	Sayı	58	22	40	120
		%Satır	48,3%	18,3%	33,3%	100,0%
		%Sütun	55,8%	31,9%	43,0%	45,1%
		%Toplam	21,8%	8,3%	15,0%	45,1%
	Ailem ile düşüncelerim zıt olduğu için konuşmazdım	Sayı	3	10	0	13
		%Satır	23,1%	76,9%	0,0%	100,0%
		%Sütun	2,9%	14,5%	0,0%	4,9%
		%Toplam	1,1%	3,8%	0,0%	4,9%
Toplam	Sayı	104	69	93	266	
	%Satır	39,1%	25,9%	35,0%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	39,1%	25,9%	35,0%	100,0%	

$$[\chi^2=30.823, df=6, p=0,000]$$

Ailelerin bilgisi ve ilgisi olmadığı nedeni ile siyaset hakkında konuşmayan üyeler, siyasal bilgileri dışarıdaki başka faktörlerin etkisi ile edinmektedir. Bu nedenden ötürü ailesini ilgisiz ve bilgisiz olarak niteleyen toplam 198 üyenin siyasal kimliğini aile dışında edindiğini görmekteyiz. Aileleri çok tutucu olduğu için konuşmayan 55 kişinin

%45,5'i “MHP’li”, %32,7’si “CHP’li” ve %21,8’i “AK Partili” üyelerden oluşmaktadır. Ailesi ile düşünceleri zıt olduğu için konuşmama yolunu seçen 10 üye “CHP’li”, 3 üye ise “AK Partili”dir (Tablo 58).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile çocukluk dönemlerinde aileleri ile siyaset hakkında konuşmayanların nedenlerini gösteren karşılaştırma arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(6)}= 30.823, p<0.05$].

Tablo: 59 Aile Yapısına Göre Siyaset Hakkında Konuşmayan Parti Üyeleri

Hayır ise;		Ailenizi nasıl tanımlarsınız?				Toplam	
		Otoriter	Demokratik	Serbest	İlgisiz		
AK Parti	Çok tutucu oldukları için konuşmazdım	Sayı	5	4	3	0	12
		Yüzde	41,7%	33,3%	25,0%	0,0%	100,0%
	Yeterli bilgileri olmadığı için konuşmazdım	Sayı	17	10	4	0	31
		Yüzde	54,8%	32,3%	12,9%	0,0%	100,0%
	İlgileri olmadığı için konuşmazdım	Sayı	22	22	11	3	58
		Yüzde	37,9%	37,9%	19,0%	5,2%	100,0%
	Ailem ile düşüncelerim zıt olduğu için konuşmazdım	Sayı	0	0	3	0	3
		Yüzde	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
CHP	Çok tutucu oldukları için konuşmazdım	Sayı	0	18	0		18
		Yüzde	0,0%	100,0%	0,0%		100,0%
	Yeterli bilgileri olmadığı için konuşmazdım	Sayı	1	14	4		19
		Yüzde	5,3%	73,7%	21,1%		100,0%
	İlgileri olmadığı için konuşmazdım	Sayı	6	13	3		22
		Yüzde	27,3%	59,1%	13,6%		100,0%
	Ailem ile düşüncelerim zıt olduğu için konuşmazdım	Sayı	3	7	0		10
		Yüzde	30,0%	70,0%	0,0%		100,0%
MHP	Çok tutucu oldukları için konuşmazdım	Sayı	25	0	0		25
		Yüzde	100,0%	0,0%	0,0%		100,0%
	Yeterli bilgileri olmadığı için konuşmazdım	Sayı	5	21	2		28
		Yüzde	17,9%	75,0%	7,1%		100,0%
	İlgileri olmadığı için konuşmazdım	Sayı	7	6	27		40
		Yüzde	17,5%	15,0%	67,5%		100,0%
Toplam	Sayı	91	115	57	3	266	
	Yüzde	34,2%	43,2%	21,4%	1,1%	100,0%	

Ailelerin yeterli bilgi ve ilgilerinin olmayışı, onların sadece oy verme davranışında bulduklarını gösterir. Her türlü siyasal ve toplumsal düzen konusunda yeniliğe karşı bir duruş sergileyen “tutuculuk” kavramı, karşılıklı iletişimi ve fikir alışverişini engelleyen bir unsurdur. Buna göre aileleri tutucu olduğu için siyaset hakkında konuşmayan AK Partili üyelerin %41,7’si “otoriter”, %33,3’ü “demokratik”, %25’i “serbest”; CHP’li üyelerin %100’ü “demokratik” ve MHP’li üyelerin %100’ü “otoriter” aile yapısına sahiptir. “Ailem ile düşüncelerim zıt olduğu için konuşmazdım” tanımlamasını hiçbir MHP mensubu üye yapmamış, AK Partili 3 üyenin “serbest”, CHP’li 3 üyenin “otoriter” ve 7’sinin “demokratik” aile yapısına sahip olduğu belirtilmiştir(Tablo 59).

Tablo: 60 Çocukluk Döneminde En Çok Kimin Görüşüne Güvendikleri

			Üye Oldukları Parti			Toplam
			AK Parti	CHP	MHP	
Çocukluk Döneminizde En Çok Kimin Görüşüne Güvenirdiniz?	Aile büyükleri	Sayı	66	72	60	198
		%Satır	33,3%	36,4%	30,3%	100,0%
		%Sütun	33,5%	36,0%	30,0%	33,2%
		%Toplam	11,1%	12,1%	10,1%	33,2%
	Babam	Sayı	105	94	122	321
		%Satır	32,7%	29,3%	38,0%	100,0%
		%Sütun	53,3%	47,0%	61,0%	53,8%
		%Toplam	17,6%	15,7%	20,4%	53,8%
	Annem	Sayı	5	6	0	11
		%Satır	45,5%	54,5%	0,0%	100,0%
		%Sütun	2,5%	3,0%	0,0%	1,8%
		%Toplam	0,8%	1,0%	0,0%	1,8%
	Abi ve/veya ablam	Sayı	14	20	15	49
		%Satır	28,6%	40,8%	30,6%	100,0%
		%Sütun	7,1%	10,0%	7,5%	8,2%
		%Toplam	2,3%	3,4%	2,5%	8,2%
	Diğer	Sayı	7	8	3	18
		%Satır	38,9%	44,4%	16,7%	100,0%
%Sütun		3,6%	4,0%	1,5%	3,0%	
%Toplam		1,2%	1,3%	0,5%	3,0%	
Toplam	Sayı	197	200	200	597	
	%Satır	33,0%	33,5%	33,5%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	33,0%	33,5%	33,5%	100,0%	

$$[x^2=13.960, df=8, p=0,083]$$

Üyelere çocukluk dönemlerinde aile içerisinde siyaset konusu hakkında en fazla kimin görüşlerine güvendikleri sorulmuş, üyelerin aile içerisinde hangi üyeyi kendine siyasal anlamda rol model aldığı ortaya çıkarılmak istenmiştir. Buna göre AK Partili üyelerin %52,5'i "babam", %33'ü "aile büyükleri", %7'si "abi ve/veya ablam", %3,5'i "diğer" ve %2,5'i "annem"; CHP'li üyelerin %47'si "babam", %36'sı "aile büyükleri", %10'u "abi ve/veya ablam", %4'ü "diğer", %3'ü "annem" derken, MHP'li üyelerin %61'i "babam", %30'u "aile büyükleri", %7,5'i "abi ve/veya ablam", %1,5'i "diğer" seçeneklerini işaretlemişlerdir. MHP'li üyelerden siyaset konusunda annelerine güvenenin olmayışı dikkat çekicidir.

Her üç siyasal partiye üye olanlar yoğun olarak siyaset hakkında babalarına güvenmekte ve onu rol model olarak almaktadır. En çok babanın, hane içerisinde siyasi duruşu etkili olmasına karşın annenin etkisi %1.8 ile çok düşük bir orana sahiptir. Partilere üye olan üyelerin cinsiyetlerine göre dağılımına baktığımız zaman bu durum toplumsal öğrenme kuramını destekler niteliktedir. Toplumsal öğrenme kuramında çocuklar kendisi ile aynı cinsteki anne ve babasını daha uygun model olarak algılar. Bu

nedenle araştırmaya katılan MHP’li kadın sayısının 1 oluşu ve MHP’lilerin “*en çok annemin görüşüne güvenirdim*” kategorisi sıfır olması bu durumu doğrular niteliktedir. MHP mensubu üyeler bu nedenle rol model olarak anneyi değil babayı almışlardır. Ancak kimi çocuklar anne ve babalarının dışında başka üyelere daha çok güven duymaktadırlar. Tabloda “*diğer*” seçeneğinde bulunan 7’si AK Partili, 8’i CHP’li ve 3’ü MHP’li olmak üzere toplam 18 üye “*aileme güvenmezdim*” cevabını vermişlerdir(Tablo 60).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile çocukluk dönemlerinde aile içinde en çok kimin görüşüne güvendiklerini gösteren karşılaştırma arasında anlamlı bir ilişki söz konusu değildir [$\chi^2_{(8)}= 13.960, p>0.05$].

6.2. Eğitimin Sosyalleşme ve Siyasal Sosyalleşme Üzerine Etkisi

6.2.1.Sosyalleşme Üzerine Etkisi

Üyelerin öğrencilik dönemlerinde eğitsel kollara üye olup olmamalarına göre sosyalleşmeleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı tabloda gösterilmiştir. Eğitim kurumları en az aile kadar üyelerin sosyalleşmelerinde önemli bir etkiye sahiptir. Çocukların kişisel gelişimini sağladığı kadar onların yeteneklerini de ortaya çıkaran eğitim kurumu, çocuklara gerekli olan davranış kalıplarını kazandırır. Eğitim hayatında sosyalleşme sadece çocuk-öğretmen-arkadaş arasında gerçekleşmez. Daha küçük yaşta sorumluluk duygusu kazandıran öğrenci kulüplerine katılan çocuklar, katılmayanlara kıyasla daha çok ortamla karşı karşıya gelmiş ve sosyalleşmelerinde çeşitli alanlar etkili olmuştur.

Tablo: 61 Öğrencilik Dönemlerinde Eğitsel Kollara Üyelik

			Üye Oldukları Parti			Toplam	
			AK Parti	CHP	MHP		
Öğrencilik Döneminizde Eğitsel Kollara Katılım Sağladığınız mıydınız?	Evet	Sayı	122	148	113	383	
		% Satır	31,9%	38,6%	29,5%	100,0%	
		%Sütun	64,9%	74,7%	56,5%	65,4%	
		%Toplam	20,8%	25,3%	19,3%	65,4%	
	Hayır	Sayı	66	50	87	203	
		%Satır	32,5%	24,6%	42,9%	100,0%	
		%Sütun	35,1%	25,3%	43,5%	34,6%	
		%Toplam	11,3%	8,5%	14,8%	34,6%	
		Toplam	Sayı	188	198	200	586
			%Satır	32,1%	33,8%	34,1%	100,0%
%Sütun	100,0%		100,0%	100,0%	100,0%		
%Toplam	32,1%		33,8%	34,1%	100,0%		

$$[\chi^2=14.659, df=2, p=0,001]$$

Araştırmamıza katılan AK Parti, CHP ve MHP’li üyelere “Öğrencilik döneminizde eğitsel kollara/öğrenci kulüplerine katılım sağlar mıydınız?” sorusu sorulmuş ve üyeler arasında çok büyük farklar görülmemiştir. Buna göre eğitsel kollara katılanların %36,6 ile CHP’li; %31,9’si AK Partili ve % 29,5’i MHP’li üyelere dir. Diğer bir değerlendirmeye göre AK Partili üyelerin yaklaşık üçte ikisi (%64,9) CHP’li üyelerin dörtte üçü (%75), MHP’li üyelerin ise yarısı (%56,5) eğitsel kollara/öğrenci kulüplerine katılmışlardır. Buna göre en yüksek katılımın CHP’li, en az katılımın ise MHP’li üyelerin olduğu söylenebilir (Tablo 61).

Buna göre üyelerin mensubu oldukları partiler ile eğitim hayatında öğrenci kulüpleri/eğitsel kollara katılımlarını gösteren karşılaştırma arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(2)}= 14.659, p<0.05$].

Tablo: 62 Öğrenim Durumlarına Göre Eğitsel Kollara Üyelik

Öğrencilik döneminizde eğitsel kollara/öğrenci kulüplerine katılım sağlar mıydınız?		Üye Oldukları Parti			Toplam		
		AK Parti	CHP	MHP			
Evet	İlkokul	Sayı	14	3	4	21	
		% Sütun	11,5%	2,0%	3,5%	5,5%	
		% Toplam	3,7%	0,8%	1,0%	5,5%	
	Ortaokul	Sayı	20	4	4	28	
		% Sütun	16,4%	2,7%	3,5%	7,3%	
		% Toplam	5,2%	1,0%	1,0%	7,3%	
	Lise ve dengi	Sayı	28	34	42	104	
		% Sütun	23,0%	23,0%	37,2%	27,2%	
		% Toplam	7,3%	8,9%	11,0%	27,2%	
	Meslek Yüksekokulu	Sayı	13	37	30	80	
		% Sütun	10,7%	25,0%	26,5%	20,9%	
		% Toplam	3,4%	9,7%	7,8%	20,9%	
	Fakülte	Sayı	47	70	33	150	
		% Sütun	38,5%	47,3%	29,2%	39,2%	
		% Toplam	12,3%	18,3%	8,6%	39,2%	
	Hayır	İlkokul	Sayı	19	0	13	32
			% Sütun	28,8%	0,0%	14,9%	15,8%
			% Toplam	9,4%	0,0%	6,4%	15,8%
Ortaokul		Sayı	13	13	38	64	
		% Sütun	19,7%	26,0%	43,7%	31,5%	
		% Toplam	6,4%	6,4%	18,7%	31,5%	
Lise ve dengi		Sayı	16	17	29	62	
		% Sütun	24,2%	34,0%	33,3%	30,5%	
		% Toplam	7,9%	8,4%	14,3%	30,5%	
Meslek yüksekokulu		Sayı	0	12	2	14	
		% Sütun	0,0%	24,0%	2,3%	6,9%	
		% Toplam	0,0%	5,9%	1,0%	6,9%	
Fakülte		Sayı	18	8	5	31	
		% Sütun	27,3%	16,0%	5,7%	15,3%	
		% Toplam	8,9%	3,9%	2,5%	15,3%	
Toplam		Sayı	188	198	200	586	
		% Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
		% Toplam	32,1%	33,8%	34,1%	100,0%	

$$[\chi^2=77,334, df=8, p=0,000]$$

İlkokul ve ortaokul dönemleri bireylerin daha çok resim kolu, müzik kolu, sivil savunma, kütüphanecilik vb. gibi çeşitli, eğitsel kulüplere katılım sağlar. Bu kulüpler milli eğitimin amacına uygun olarak çocukları hayata hazırlamaya katkı sağlamaktadır. Üniversite dönemlerindeki öğrenci kulüplerinin kontrolü ise öğrenciye aittir. Kültürden sanata, spordan eğlenceye birçok kulüp, öğrencilerin boş zamanları değerlendirme aktivitesi olarak kendisini göstermektedir.

AK Partili *evet* yanıtını veren üyelerin %11,5'i "ilkokul", %16,4'ü "ortaokul", %23'ü "lise ve dengi", %10,7'si "meslek yüksekokulu", ve %38,5'i "fakülte" mezunudur. CHP'li *evet* yanıtını veren üyelerin %2'si "ilkokul", %2,7'si "ortaokul", %23'ü "lise ve dengi", %25'i "meslek yüksekokulu", ve %47,3'i "fakülte" mezunudur. MHP'li *evet* yanıtını veren üyelerin %3,5'i "ilkokul", %3,5'i "ortaokul", %37,2'si "lise ve dengi", %26,5'i "meslek yüksekokulu", ve %29,2'si "fakülte" mezunudur. AK Partili *hayır* yanıtını veren üyelerin %28,8'i "ilkokul", %19,7'si "ortaokul", %24,2'si "lise ve dengi" ve %27,3'ü "fakülte" mezunudur. CHP'li *hayır* yanıtını veren üyelerin %26'si "ortaokul", %34'ü "lise ve dengi", %24,ü "meslek yüksekokulu", ve %16,'sı "fakülte" mezunudur. Son olarak MHP'li *hayır* yanıtını veren üyelerin %14,9'u "ilkokul", %43,7'si "ortaokul", %33,3'ü "lise ve dengi", %2,3'ü "meslek yüksekokulu", ve %5,7'si "fakülte" mezunudur. Tablodan da görüleceği üzere her üç parti üyelerinin eğitim seviyelerinin yükselmesi ile birlikte öğrenci kulüplerine ve eğitsel kollara katılımı da artış göstermiştir (Tablo 62).

Bu verilerden de anlaşılacağı üzere, üyelerin öğrenim durumlarına göre, öğrencilik dönemlerinde eğitsel kollara/öğrenci kulüplerine katılımları ve üye oldukları partiler arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır [$\chi^2_{(8)}=77.334$, $p<0.05$].

6.2.2.Siyasal Sosyalleşme Üzerine Etkisi

Tablo: 63 Öğretmenlerin İdeolojik Kimliklerini Belli Etmelerine Göre Üyeler

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Öğretmenleriniz İdeolojik Kimliklerini Belli Eder miydi?	Evet	Sayı	97	82	139	318
		%Satır	30,5%	25,8%	43,7%	100,0%
		%Sütun	55,7%	41,0%	70,6%	55,7%
		%Toplam	17,0%	14,4%	24,3%	55,7%
	Hayır	Sayı	77	118	58	253
		%Satır	30,4%	46,6%	22,9%	100,0%
		%Sütun	44,3%	59,0%	29,4%	44,3%
		%Toplam	13,5%	20,7%	10,2%	44,3%
Toplam	Sayı	174	200	197	571	
	%Satır	30,5%	35,0%	34,5%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	30,5%	35,0%	34,5%	100,0%	

$$[x^2=35.139, df=2, p=0,000]$$

Siyasal iktidar kendi düşüncesinin aksine bireyleri yetiştirmek istemez. Bu nedenle eğitim sistemi mevcut siyasi değerler doğrultusunda çocukları biçimlendirir. Çocukların öğretmenlerinden öğrenecekleri şeyler sadece müfredat ile sınırlı değildir. Ancak hiçbir öğretmenin kendi ideoloji ve siyasi görüşünü öğrencilerine empoze etmesi doğru değildir. Öğretmenlerin ideolojik kimliklerini belli etmelerine göre siyasi parti üyeleri arasında anlamlı bir farklılaşma tabloda gösterilmiştir. Buna göre toplam 318 üye “Öğretmenleriniz ideolojik kimliklerini belli eder miydi?” sorusuna *evet* yanıtı veren üyelerin %30,5’i “AK Partili”, %25,8’i “CHP’li” ve %43,7’si “MHP’li”; hayır yanıtı veren üyelerin %30,4’ü “AK Partili”, %46,6’sı “CHP’li” ve %22,9’u “MHP’li” üyelerdir (Tablo 63).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile öğrencilik dönemlerinde öğretmenlerinin ideolojik kimliklerini belli etmelerini gösteren karşılaştırma arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$x^2_{(2)}= 35.139, p<0.05$].

Tablo: 64 Öğretmenleri İle Siyaset İlişkisi Kurmalarına Göre Siyasi Partililer

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Öğrencilik döneminde öğretmenleriniz ile siyaset ilişkisi kurdunuz mu?	Evet	Sayı	18	23	63	104
		%Satır	17,3%	22,1%	60,6%	100,0%
		%Sütun	9,0%	11,5%	31,5%	17,3%
		%Toplam	3,0%	3,8%	10,5%	17,3%
	Hayır	Sayı	182	177	137	496
		%Satır	36,7%	35,7%	27,6%	100,0%
		%Sütun	91,0%	88,5%	68,5%	82,7%
		%Toplam	30,3%	29,5%	22,8%	82,7%
Toplam	Sayı	200	200	200	600	
	%Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

$$[x^2=42.455, df=2, p=0,000]$$

Öğretmenleri ile siyaset ilişkisi kurmalarına göre siyasi parti üyeleri arasındaki ilişki tabloda gösterilmiştir. “Öğrencilik döneminde öğretmenleriniz ile siyaset ilişkisi kurdunuz mu?” sorusuna 104 kişi “evet”, 496 kişi “hayır” yanıtını vermiştir. Evet, cevabını veren 106 üyenin 18’i AK Parti, 23’ü CHP ve 63’ü MHP’li üyelerdir. Ancak üyelerin ne şekilde öğretmenleri ile siyasal ilişkiler kurduğunu bilmek önemlidir. Öğretmenleri ile ne şekilde siyaset ilişkisi kurduğuna göre siyasi parti üyeleri bir sonraki tabloda gösterilmiştir (Tablo 64).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile eğitim öğretim dönemlerinde öğretmenleri ile siyaset ilişkisi kurmalarını gösteren karşılaştırma arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur $[x^2_{(2)}= 42.455, p<0.05]$.

Tablo: 65 Öğretmenleri İle Siyaset İlişkisi Kuran Siyasi Partililer

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Öğretmenleriniz ile ne şekilde siyaset ilişkisi kurdunuz?	Siyasi partiye yönlendirirlerdi	Sayı	4	5	16	25
		%Satır	16,0%	20,0%	64,0%	100,0%
		%Sütun	22,2%	21,7%	25,4%	24,0%
		%Toplam	3,8%	4,8%	15,4%	24,0%
	Partilerin gençlik teşkilatlarına yönlendirirlerdi	Sayı	14	18	47	79
		%Satır	17,7%	22,8%	59,5%	100,0%
		%Sütun	77,8%	78,3%	74,6%	76,0%
		%Toplam	13,5%	17,3%	45,2%	76,0%
Toplam	Sayı	18	23	63	104	
	%Satır	17,3%	22,1%	60,6%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	17,3%	22,1%	60,6%	100,0%	

$$[x^2=0.163, df=2, p=0,922]$$

Buna göre tabloda evet cevabını veren 18 AK Parti üyesinin 4'ü “*siyasi partiye yönlendirirlerdi*”, 14'ü “*partilerin gençlik teşkilatlarına yönlendirirlerdi*”; CHP’li 23 üyenin 5’i “*siyasi partiye yönlendirirlerdi*”, 18’i “*partilerin gençlik teşkilatlarına yönlendirirlerdi*”; MHP’li 63 üyenin 16’sı “*siyasi partiye yönlendirirlerdi*”, 47’si “*partilerin gençlik teşkilatlarına gönderirlerdi*” yanıtlarını vermişlerdir. Öğretmenleri ile en fazla siyaset ilişki kurmaları ve öğretmenleri tarafından siyasi partiler ve partilerin gençlik kollarına yönlendirilmeleri konusunda MHP’li üyeler diğer parti üyelerine göre daha fazla maruz kalmışlardır. Siyasi aktörlerin, öğretmenleri ile ne şekilde siyaset ilişkisi kurduklarını bilmek, onların siyasal sosyalleşmelerinde öğretmenlerinin ne derecede etkili olduğunu anlamak demektir. Toplamda 25 parti mensubu öğretmenleri tarafından siyasal partilere yönlendirilirken, 79 partili de yine öğretmenleri tarafından partilerin gençlik kollarına yönlendirilmişlerdir. Tabloda görülen şey öğretmenleri ile siyaset ilişkisi kuran MHP’li üyelerin AK Parti ve CHP’li üyelerden farklılaştığıdır. Hem partilere hem de partilerin gençlik kollarına en fazla yönlendirilen üyeler MHP’liler olurken bu sayılar AK Parti ve CHP’li üyeler için düşük seviyededir (Tablo 65).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile öğretmenleri ile ne şekilde siyaset ilişkisi içerisinde olduklarını gösteren karşılaştırma arasında anlamlı bir ilişki söz konusu değildir [$\chi^2_{(2)}= 0.163, p>0.05$].

Tablo: 66 Öğretmenleri İle Siyaset İlişkisi Kuran Siyasi Partililer

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Öğrencilik döneminde aynı görüşte olan öğretmenleriniz sizi kollar mıydı?	Evet	Sayı	57	60	62	179
		%Satır	31,8%	33,5%	34,6%	100,0%
		%Sütun	33,3%	30,0%	31,3%	31,5%
		%Toplam	10,0%	10,5%	10,9%	31,5%
	Hayır	Sayı	114	140	136	390
		%Satır	29,2%	35,9%	34,9%	100,0%
		%Sütun	66,7%	70,0%	68,7%	68,5%
		%Toplam	20,0%	24,6%	23,9%	68,5%
Toplam	Sayı	171	200	198	569	
	%Satır	30,1%	35,1%	34,8%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	30,1%	35,1%	34,8%	100,0%	

$$[\chi^2=0.478, df=2, p=0,787]$$

Öğretmenlerinin siyaset anlamında öğrencilerine arka çıkıp çıkmadıklarına göre siyasal parti üyeleri arasındaki benzerlik ve farklılık tabloda belirtilmiştir. Buna göre AK Partili 57, CHP’li 60 ve MHP’li 62 üye “*öğrencilik döneminde aynı görüşte olan*

öğretmenleriniz sizi kollar mıydı?” sorusuna “*evet*” cevabını vererek her üç parti üyelerinin aralarında bir farklılık değil benzerlik durumu ortaya çıkmıştır (Tablo 66).

Buna göre üyelerin üye oldukları partiler ile öğrencilik dönemlerinde aynı görüşte olan öğretmenleri tarafından kollanan üyeleri gösteren karşılaştırma arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur değildir [$\chi^2_{(2)}= 0.478, p>0.05$].

Tablo: 67 Öğretmenleri Tarafından Haksızlığa Uğrayıp Uğramadıklarına Göre Siyasi Partililer

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Öğrencilik döneminde farklı görüşte olan öğretmenleriniz size haksızlık yapar mıydı?	Evet	Sayı	42	66	37	145
		%Satır	29,0%	45,5%	25,5%	100,0%
		%Sütun	25,0%	33,0%	18,7%	25,6%
		Toplam	7,4%	11,7%	6,5%	25,6%
	Hayır	Sayı	126	134	161	421
		%Satır	29,9%	31,8%	38,2%	100,0%
		%Sütun	75,0%	67,0%	81,3%	74,4%
		Toplam	22,3%	23,7%	28,4%	74,4%
Toplam	Sayı	168	200	198	566	
	%Satır	29,7%	35,3%	35,0%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplam	29,7%	35,3%	35,0%	100,0%	

$$[\chi^2=10.745, df=2, p=0,005]$$

“*Öğrencilik döneminde farklı görüşte olan öğretmenleriniz size haksızlık yapar mıydı?*” sorusu sorulmuş 145 kişi “*evet*” cevabını vermiştir. AK Partili üyelerin %25’i, CHP’lilerin % 33’ü ve MHP’lilerin %18,7’si öğretmenleri tarafından siyasal anlamda haksızlığa uğradıklarını belirtmişlerdir. Buna göre farklı görüşte öğretmenleri tarafından en fazla haksızlığa uğradığını belirten parti üyeleri %45,5 ile CHP’lilerdir (Tablo 67).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile öğrencilik dönemlerinde farklı görüşteki öğretmenleri tarafından haksızlığa uğrayan bireyleri gösteren karşılaştırma arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(2)}= 10.745, p<0.05$].

Tablo: 68 Siyasal Eylemlerinden Dolayı Disiplin Cezası Almaları

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Siyasal Eylemlerinizden Dolayı Disiplin Cezası Aldınız mı?	Evet	Sayı	8	27	22	57
		%Satır	14,0%	47,4%	38,6%	100,0%
		%Sütun	4,5%	13,5%	11,1%	9,9%
		%Toplam	1,4%	4,7%	3,8%	9,9%
	Hayır	Sayı	169	173	176	518
		%Satır	32,6%	33,4%	34,0%	100,0%
		%Sütun	95,5%	86,5%	88,9%	90,1%
		%Toplam	29,4%	30,1%	30,6%	90,1%
Toplam	Sayı	177	200	198	575	
	%Satır	30,8%	34,8%	34,4%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	30,8%	34,8%	34,4%	100,0%	

$$[x^2=8.965, df=2, p=0,011]$$

Öğrencilik dönemlerinde siyasal eylemlerinden dolayı disiplin cezası alan parti üyeleri tabloda gösterilmiştir. AK Partili üyelerin 8'i, CHP'li üyelerin 27'si ve MHP'li üyelerin 22'si siyasal eylemleri nedeni ile disiplin cezası almıştır. CHP ve MHP'li üyeler öğrencilik dönemlerinde birbirlerine yakın değerde siyasal eylemler nedeni ile disiplin cezası alması AK Partili üyelerden farklılık göstermektedir (Tablo 68).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile öğrencilik dönemlerinde siyasal eylemlerinden dolayı disiplin cezası alan partilerini gösteren karşılaştırma arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$x^2_{(2)}= 8.965, p<0.05$].

Tablo: 69 Siyasal Eylemlerinden Dolayı Disiplin Cezası Alan Siyasi Partililer

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Hangi Disiplin Cezasını Aldıkları	Uyuma cezası	Sayı	7	6	4	17
		%Satır	41,2%	35,3%	23,5%	100,0%
		%Sütun	87,5%	22,2%	18,2%	29,8%
		%Toplam	12,3%	10,5%	7,0%	29,8%
	Okuldan kısa süreli uzaklaştırma	Sayı	0	14	12	26
		%Satır	0,0%	53,8%	46,2%	100,0%
		%Sütun	0,0%	51,9%	54,5%	45,6%
		%Toplam	0,0%	24,6%	21,1%	45,6%
	Okuldan tasdikname ile uzaklaştırma	Sayı	1	5	2	8
		%Satır	12,5%	62,5%	25,0%	100,0%
		%Sütun	12,5%	18,5%	9,1%	14,0%
		%Toplam	1,8%	8,8%	3,5%	14,0%
	Örgün eğitimin dışına çıkarma	Sayı	0	2	4	6
		%Satır	0,0%	33,3%	66,7%	100,0%
		%Sütun	0,0%	7,4%	18,2%	10,5%
		%Toplam	0,0%	3,5%	7,0%	10,5%
Toplam	Sayı	8	27	22	57	
	%Satır	14,0%	47,4%	38,6%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	14,0%	47,4%	38,6%	100,0%	

$$[x^2=17.810, df=6, p=0,007]$$

Siyasal eylemlerinden dolayı okul içerisinde disiplin cezası alan parti üyelerini karşılaştığımız tablo da; en fazla disiplin cezası alan CHP'li üyelerin 6'sı “uyarma cezası”, 14'ü “okuldan kısa süreli uzaklaştırma”, 5'i “okuldan tasdikname ile uzaklaştırma”, 2'si “örgün eğitimin dışına çıkarılma” cezası; 24 MHP'linin 4'ü “uyarma”, 12'si “okuldan kısa süreli uzaklaştırma”, 2'si “okuldan tasdikname ile uzaklaştırma” ve 4'ü “örgün eğitimin dışına çıkarılma” cezası alırken AK Partili 8 üyenin 7'si “uyarma”, 1'i “okuldan tasdikname” ile uzaklaştırma cezası almıştır.

Okuldan tasdikname ile uzaklaştırılan üyelerin %62,5'i CHP'li, %25'i MHP'li ve %12,5'i AK Partili üyelerdir. Öğrencilerin tasdikname ile bir okuldan uzaklaştırma cezası alması, eğitim için devam zorunluluğu olan bir başka okula kayıt durumunu gerektirmektedir. Ancak Eğitim “Örgün eğitimin dışına çıkarılan” cezası alan öğrencilerin, devam zorunluluğu olan okullara kayıt yaptırılmaması amacı ile tasdikname ile uzaklaştırmasını içeren bir disiplin cezasıdır. Buna göre örgün eğitimin dışına çıkarılan üyelerin üçte ikisi MHP'li, üçte biri de CHP'li üyeler olmak üzere toplamda altı üyenin siyasal davranışlarından dolayı örgün eğitim hayatı son bulmuştur (Tablo 69).

Bu verilerden de anlaşılacağı üzere, üyelerin okul dönemlerinde almış oldukları disiplin cezaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır [$\chi^2_{(6)}=17.810$, $p<0.05$].

Bireylerin eğitim durumları ile aldıkları disiplin cezaları karşılaştırıldığında, eğitimin daha başı sayılabilecek bir seviyede üyelerin siyasal davranışları sergilediklerini söylemek mümkündür. AK Parti mensubu ortaokul mezunu bir kişi “okuldan tasdikname ile uzaklaştırma”, lise ve dengi iki kişinin “uyarma cezası” ve beş fakülte mezunu “uyarma cezası” almıştır. CHP'li iki ortaokul mezunu “örgün eğitimin dışına çıkarılma”; lise ve dengi iki kişinin “okuldan kısa süreli uzaklaştırma” beş kişinin ise “okuldan tasdikname ile uzaklaştırma”; meslek yüksekokulu dört kişinin “uyarma cezası”, birinin “okuldan kısa süreli uzaklaştırma” ve fakülte mezunu iki kişinin “uyarma” on bir kişi ise “okuldan kısa süreli uzaklaştırma” cezası almıştır. Son olarak MHP'li iki ortaokul mezunu üyenin biri “uyarma” diğeri “tasdikname ile uzaklaştırma”; lise ve dengi mezunu iki kişinin “uyarma” bir kişinin “okuldan kısa süreli uzaklaştırılma”; meslek yüksekokulu mezunu bir kişinin “uyarma” ve on kişinin “okuldan kısa süreli uzaklaştırma”; fakülte mezunu iki kişinin biri kısa süreli diğerrinin

ise tasdikname ile uzaklaştırma cezası aldığı görülmektedir. Tabloda görülen şey üyelerin eğitim seviyesi arttıkça disiplin cezası alanların sayılarının fazla olduğudur. Şunu söylemek mümkündür ki siyasal davranışlar bireyin hayatında geri dönülemez etkilere neden olmaktadır. Ortaokul mezunu “*çocuk*” sayılabilecek yaşta bireylerin siyasal davranışları nedeni ile eğitim hayatlarına son verilmiştir (Tablo 70).

Bu verilerden de anlaşılacağı üzere, üyelerin öğrenim durumları ile almış oldukları disiplin cezaları arasında, üyesi oldukları parti arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır [$\chi^2_{(6)}=17.810$, $p<0.05$].

Tablo: 70 Öğrenim Durumlarına Göre Disiplin Cezası Alan Siyasal Partililer

			Öğrenim durumu				Toplam
			Ortaokul	Lise ve dengi	Meslek yüksekokulu	Fakülte	
AK Parti	Uyuma cezası	Sayı	0	2		5	7
		Yüzde	0,0%	28,6%		71,4%	100,0%
	Okuldan tasdikname ile uzaklaştırma	Sayı	1	0		0	1
		Yüzde	100,0%	0,0%		0,0%	100,0%
CHP	Uyuma cezası	Sayı	0	0	4	2	6
		Yüzde	0,0%	0,0%	66,7%	33,3%	100,0%
	Okuldan kısa süreli uzaklaştırma	Sayı	0	2	1	11	14
		Yüzde	0,0%	14,3%	7,1%	78,6%	100,0%
	Okuldan tasdikname ile uzaklaştırma	Sayı	0	5	0	0	5
		Yüzde	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Örgün eğitimin dışına çıkarma	Sayı	2	0	0	0	2	
	Yüzde	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
MHP	Uyuma cezası	Sayı	1	2	1	0	4
		Yüzde	25,0%	50,0%	25,0%	0,0%	100,0%
	Okuldan kısa süreli uzaklaştırma	Sayı	0	1	10	1	12
		Yüzde	0,0%	8,3%	83,3%	8,3%	100,0%
	Okuldan tasdikname ile uzaklaştırma	Sayı	1	0	0	1	2
		Yüzde	50,0%	0,0%	0,0%	50,0%	100,0%
	Örgün eğitimin dışına çıkarma	Sayı	0	4	0	0	4
		Yüzde	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Toplam	Sayı	5	16	16	20	57	
	Yüzde	8,8%	28,1%	28,1%	35,1%	100,0%	

$$[\chi^2=17.810, df=6, p=0,007]$$

6.3.Dinin Sosyalleşme ve Siyasal Sosyalleşme Üzerine Etkisi

İnsan topluluklarının ortaya çıkışından sonra neredeyse hemen hemen bütün toplumlarda dinin vücut bulmuş olduğu görülmektedir. İnsanlar tarihin her döneminde inanma ihtiyacı içerisinde olmuşlardır, ancak dinin tanımları ya da dini hayatın yaşanış şekilleri; farklı coğrafya, kültür ve zamana göre çeşitlilik göstermektedir. Her yeni zaman diliminde, coğrafya ve kültürde, dini hayat yeniden şekil almış, diğerlerinden farklılaşmıştır. Gerçekte her din ilk olarak kutsalı ile kurduğu tecrübe şeklinde ortaya

çıkmıştır. Din sadece bireyin yaşadığı bir tecrübe olmayıp sosyolojik manada bireylerin dayanışması ve bütünleşmesi için son derecede önemli bir etkiye sahip olmuştur. Bireysel anlamda dine ilgisiz ya da ateist bireylerin olmasına rağmen tamamen ateist (inançsız) toplumların olduğu görülmemiştir. Ancak inanç düzeyi kişiden kişiye değişir niteliktedir. İnanç düzeyine göre bireyler kendilerini çok dindar, dindar, dine az ilgili, dine ilgisiz şeklinde tanımlamalar yapabilmektedirler.

6.3.1.Sosyalleşme Üzerine Etkisi

Tablo: 71 Dini Bakımdan Kendilerini Tanımlama Biçimleri

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Kenedinizi Dini Bakımdan Nasıl Tanımlarsınız?	Çok dindar	Sayı	14	3	16	33
		%Satır	42,4%	9,1%	48,5%	100,0%
		%Sütun	7,3%	1,5%	8,0%	5,6%
		%Toplam	2,4%	0,5%	2,7%	5,6%
	Dindar	Sayı	168	91	148	407
		%Satır	41,3%	22,4%	36,4%	100,0%
		%Sütun	87,0%	45,5%	74,0%	68,6%
		%Toplam	28,3%	15,3%	25,0%	68,6%
	Dine az ilgili	Sayı	11	70	36	117
		%Satır	9,4%	59,8%	30,8%	100,0%
		%Sütun	5,7%	35,0%	18,0%	19,7%
		%Toplam	1,9%	11,8%	6,1%	19,7%
	Dine ilgisiz	Sayı	0	23	0	23
		%Satır	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
		%Sütun	0,0%	11,5%	0,0%	3,9%
		%Toplam	0,0%	3,9%	0,0%	3,9%
	Diğer	Sayı	0	13	0	13
		%Satır	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
		%Sütun	0,0%	6,5%	0,0%	2,2%
		%Toplam	0,0%	2,2%	0,0%	2,2%
Toplam	Sayı	193	200	200	593	
	%Satır	32,5%	33,7%	33,7%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	32,5%	33,7%	33,7%	100,0%	

$$[\chi^2=148.962, df=8, p=0,000]$$

Kendilerini dini bakımdan tanımlamalarına göre siyasi parti üyelerinin farklılaştığı tabloda gösterilmiştir. Buna göre AK Partili üyelerin %7,3'ü “çok dindar”, %87'si “dindar”, %5,7'si “dine az ilgili”; CHP'li üyelerin %1,5'i “çok dindar”, %45,5'i “dindar”, %35'i “dine az ilgili”, %11,5'i “dine ilgisiz”, %6,5'i “diğer”; MHP'li üyelerin %8'i “çok dindar”, %74'ü “dindar”, %18'i “dine az ilgili” şeklinde tanımlamışlardır. Kendini “çok dindar” olarak nitelendiren üye sayısı MHP de fazla iken AK Partili üye de kendilerini daha çok “dindar” olarak tanımladıkları görülmektedir. Bu bakımdan üyelerin dindarlık düzeyleri ile AK Parti ve MHP

mensubu üyeleri arasında doğrudan bir ilişki söz konusu iken, dine az ilgili ve dine ilgisiz olan üyeler ile CHP mensupları arasında da doğrudan ilişki söz konusudur. Diğer seçeneğini işaretleyen 13 üye “inançsızım” ve “inançlıyım” tanımlamasında bulunmuşlardır. Bu durumda CHP’li üyelerin 8’i kendisini inançsız olarak tanımlarken 5’i “inançlıyım” tanımlaması yapmıştır (Tablo 71).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile dini bakımdan kendilerini tanımlama biçimleri arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(8)}= 148.968, p<0.05$].

Tablo: 72 Dini Bilgi Birikimini En Çok Nereden Edindikleri

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Dini Bilgi Birikimini En Çok Nereden Edindiniz?	Aile	Sayı	87	128	71	286
		%Satır	30,4%	44,8%	24,8%	100,0%
		%Sütun	43,5%	64,0%	35,5%	47,7%
		%Toplam	14,5%	21,3%	11,8%	47,7%
	Okul	Sayı	16	21	5	42
		%Satır	38,1%	50,0%	11,9%	100,0%
		%Sütun	8,0%	10,5%	2,5%	7,0%
		%Toplam	2,7%	3,5%	0,8%	7,0%
	Arkadaş çevresi	Sayı	9	0	1	10
		%Satır	90,0%	0,0%	10,0%	100,0%
		%Sütun	4,5%	0,0%	0,5%	1,7%
		%Toplam	1,5%	0,0%	0,2%	1,7%
	Dini kitaplar	Sayı	38	24	53	115
		%Satır	33,0%	20,9%	46,1%	100,0%
		%Sütun	19,0%	12,0%	26,5%	19,2%
		%Toplam	6,3%	4,0%	8,8%	19,2%
	Kuran kursları	Sayı	45	23	55	123
		%Satır	36,6%	18,7%	44,7%	100,0%
		%Sütun	22,5%	11,5%	27,5%	20,5%
		%Toplam	7,5%	3,8%	9,2%	20,5%
	Kitle iletişim araçları	Sayı	5	4	15	24
		%Satır	20,8%	16,7%	62,5%	100,0%
		%Sütun	2,5%	2,0%	7,5%	4,0%
		%Toplam	0,8%	0,7%	2,5%	4,0%
Toplam	Sayı	200	200	200	600	
	%Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

$$[\chi^2=75.601, df=10, p=0,000]$$

AK Partili üyelerin %43,5’i “aile”, %22,5’i dini bilgilerini “kuran kursları” ve %19’u “dini kitaplar”; CHP’li üyelerin %64’ü “aile”, %22,5’i “kuran kursları” ve %12’si “dini kitaplar”; MHP’li üyelerin %35,5’i “aile”, %27,5’i “kuran kursları” ve %26,5’i “dini kitaplar” aracılığı elde ettiklerini ifade etmişlerdir. Genel olarak üyeler dini bilgileri çeşitli kaynaklardan edinmektedirler. Üyelerin dini bilgileri edindikleri kaynaklar en çok aile (%47.7), kuran kursları (%20.5) ve dini kitaplar (%19.2)

olmuştur. Her üç parti mensubu üyeler birbirleri ile benzer özellikler göstererek dini bilgileri edindikleri kaynakların yoğunlukları benzerdir. En çok arkadaş çevresinden (%4.5) edindiğini belirten sayısı AK Parti’de yoğunluk gösterirken, bu durum CHP’li üyelerde görülmemiştir (Tablo 72).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile dini bilgileri edindikleri kaynak arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(10)} = 75.601, p < 0.05$].

Tablo: 73 Herhangi Bir Cemaat ya da Tarikata Mensup Olup Olmadıkları

			Üye Oldukları Parti			Toplam
			AK Parti	CHP	MHP	
Herhangi bir Cemaat ya da Tarikat Üyesi misiniz?	Evet	Sayı	2	0	1	3
		%Satır	66,7%	0,0%	33,3%	100,0%
		%Sütun	1,1%	0,0%	0,5%	0,5%
		%Toplam	0,3%	0,0%	0,2%	0,5%
	Hayır	Sayı	181	200	199	580
		%Satır	31,2%	34,5%	34,3%	100,0%
		%Sütun	98,9%	100,0%	99,5%	99,5%
		%Toplam	31,0%	34,3%	34,1%	99,5%
	Toplam	Sayı	183	200	200	583
		%Satır	31,4%	34,3%	34,3%	100,0%
%Sütun		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
%Toplam		31,4%	34,3%	34,3%	100,0%	

$$[\chi^2=2.231, df=2, p=0,328]$$

Bireyler cemaat ya da tarikatlara birtakım nedenlerden ötürü katılma ihtiyacı duymaktadır. Toplumlar içinde cemaat ya da tarikatlara mensup olmak, modern dünyanın oluşturduğu bireysel ilişkilerin dışında “biz” duygusunun hakim olduğu bir alan açmaktır. Karizmatik bir lider etrafında şekillenen ve devamında müritlerinin oluşması ile çeşitli kollara ayrılan cemaat ve tarikatlar kendisini değiştirmesinden korktuğu modernitenin karşısında yer alır ve değişime karşı direnç gösterir. Bu gruba bağlı olan müritlerden belirli davranışları sergilemesi beklenir. Bu bağlamda cemaat ve tarikatlar sosyalleşmenin önemli bir kolunu oluşturur. Bireylere “herhangi bir cemaat ya da tarikata mensup musunuz?” sorusu sorulmuş, toplam 3 kişi “evet” yanıtını vermiştir. Buna göre AK Partili üyelerin %1,1’i ve MHP’li üyelerin %0,5’i bir cemaat mensubu iken CHP’li üyelerin tamamı bu soruya “hayır” cevabını vermiştir (Tablo 73).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile cemaat ya da tarikatlara bağlı olmaları arasında anlamlı bir ilişki söz konusu değildir [$\chi^2_{(2)} = 2.231, p > 0.05$].

Tablo: 74 Cemaat ya da Tarikata Mensup Olan Siyasi Partililer

		Üye Oldukları Parti			Toplam
		AK Parti	MHP		
Mensubu Olduğunuz Cemaat ya da Tarikat?	Nakşibendi	Sayı	0	1	1
		%Satır	0,0%	100,0%	100,0%
		%Sütun	0,0%	100,0%	33,3%
		%Toplam	0,0%	33,3%	33,3%
	Süleymanlılar	Sayı	2	0	2
		%Satır	100,0%	0,0%	100,0%
		%Sütun	100,0%	0,0%	66,7%
		%Toplam	66,7%	0,0%	66,7%
Toplam	Sayı	2	1	3	
	%Satır	66,7%	33,3%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	66,7%	33,3%	100,0%	

$$[x^2=3.000, df=1, p=0,083]$$

Mensubu oldukları cemaat ya da tarikatlara göre AK Partili 2 üye “Süleymanlılar” cemaatine mensupken, 1 MHP’li “Nakşibendi” tarikatına mensuptur (Tablo 74).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile üye oldukları cemaat ya da tarikatlar arasında anlamlı bir ilişki söz konusu değildir [$x^2_{(1)}= 3.000, p>0.05$].

6.3.2.Siyasal Sosyalleşme Üzerine Etkisi

Tablo: 75 Cemaat ya da Tarikatların Siyasetle İlgilenmesini Doğru Bulup Bulmadıkları

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Cemaat ya da Tarikatların Siyasetle İlgilenmesini Doğru Buluyor musunuz?	Evet	Sayı	5	0	0	5
		%Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		%Sütun	6,4%	0,0%	0,0%	1,2%
		%Toplam	1,2%	0,0%	0,0%	1,2%
	Hayır	Sayı	73	186	141	400
		%Satır	18,2%	46,5%	35,2%	100,0%
		%Sütun	93,6%	100,0%	100,0%	98,8%
		%Toplam	18,0%	45,9%	34,8%	98,8%
Toplam	Sayı	78	186	141	405	
	%Satır	19,3%	45,9%	34,8%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	19,3%	45,9%	34,8%	100,0%	

$$[x^2=21.224, df=2, p=0,000]$$

Cemaat ya da tarikatların siyasetle ilgilenmesini doğru bulup bulmadıklarına göre siyasal aktörlere soru yöneltilmiş ve cevaplara göre farklılık ve benzerlikleri tabloda belirtilmiştir. AK Partili üyelerin büyük bir çoğunluğu bu soruyu cevapsız bırakmış, geriye kalan 73 kişi “hayır” ve 5 kişi “evet” cevabını vermiştir. CHP de 14, MHP de 59 kişi bu soruyu cevapsız bırakırken her iki parti de de “evet” cevabını veren olmamıştır (Tablo 75).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile cemaat ya da tarikatların siyasetle ilgilenmesini doğru bulup bulmadıkları arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(2)}=21.224, p<0.05$].

Tablo: 76 Cemaat ya da Tarikatların Siyasetle İlgilenmesini Doğru Bulmaları

		Üye Oldukları Parti		
		AK Parti	Toplam	
Cemaat ya da Tarikatların Siyasetle İlgilenmesini Doğru Bulma Nedenleri	Cemaat ve Tarikatlar siyasetin bir parçasıdır	Sayı	3	3
		%Satır	100,0%	100,0%
		%Sütun	60,0%	60,0%
		%Toplam	60,0%	60,0%
	Menfaat olmadığı sürece doğru buluyorum	Sayı	2	2
		%Satır	100,0%	100,0%
		%Sütun	40,0%	40,0%
		%Toplam	40,0%	40,0%
	Toplam	Sayı	5	5
		%Satır	100,0%	100,0%
%Sütun		100,0%	100,0%	
%Toplam		100,0%	100,0%	

Cemaat ve tarikatların siyasetle ilgilenmesini doğru bulan AK Partili siyasi aktörlere “evet ise neden?” sorusu yöneltilmiş; 5 üyenin 3’ü “Cemaat ve tarikatlar siyasetin bir parçasıdır” derken 2’si menfaat olmadığı sürece bu durumu uygun olarak kabul ettiğini belirtmiştir. (Tablo 76).

Tablo: 77 Cemaat ya da Tarikatların Siyasetle İlgilenmesini Doğru Bulmayan Parti Üyeleri

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Cemaat ya da Tarikatların Siyasetle İlgilenmesini Doğru Bulmama Nedenleri?	Türkiye'nin bugünkü durumundan dolayı	Sayı	12	25	4	41
		%Satır	29,3%	61,0%	9,8%	100,0%
		%Sütun	16,4%	13,4%	2,8%	10,2%
		%Toplam	3,0%	6,2%	1,0%	10,2%
	Dini öğreten insanların taraf tutmasını doğru bulmuyorum	Sayı	3	27	5	35
		%Satır	8,6%	77,1%	14,3%	100,0%
		%Sütun	4,1%	14,5%	3,5%	8,8%
		%Toplam	0,8%	6,8%	1,2%	8,8%
	Dinde siyaset olmaz	Sayı	12	10	2	24
		%Satır	50,0%	41,7%	8,3%	100,0%
		%Sütun	16,4%	5,4%	1,4%	6,0%
		%Toplam	3,0%	2,5%	0,5%	6,0%
	Din ile siyaset ayrı olmalı	Sayı	36	44	130	210
		%Satır	17,1%	21,0%	61,9%	100,0%
		%Sütun	49,3%	23,7%	92,2%	52,5%
		%Toplam	9,0%	11,0%	32,5%	52,5%
	Laiklik ilkesine aykırı	Sayı	0	80	0	80
		%Satır	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
		%Sütun	0,0%	43,0%	0,0%	20,0%
		%Toplam	0,0%	20,0%	0,0%	20,0%
	Çıkar çatışmasına dönüşmesi	Sayı	10	0	0	10
%Satır		100,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
%Sütun		13,7%	0,0%	0,0%	2,5%	
%Toplam		2,5%	0,0%	0,0%	2,5%	
Toplam	Sayı	73	186	141	400	
	%Satır	18,2%	46,5%	35,2%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	18,2%	46,5%	35,2%	100,0%	

$$[\chi^2=252.453, df=10, p=0,000]$$

Cemaat ve tarikatların siyasetle ilgilenmesini doğru bulmayan siyasi aktörlere “hayır ise neden?” sorusu yöneltilmiş buna göre siyasi parti mensubu üyelerin cevaplara göre farklılık gösterdiği görülmüştür. Üyelerin birçoğunun “din” ile “cemaat ve tarikatları” benzer bir kavram olarak ele aldıkları görülmektedir. Buna göre en çok “din ile siyaset ayrı olmalı” cevabını veren 210 üyenin 130’u MHP’li, 44’ü CHP’li ve 36’sı AK Partili iken “laiklik ilkesine aykırı” cevabını veren tek parti mensubu 80 kişi ile CHP’liler olmuştur. Laiklik esasen din ve devlet işlerinin ayrı olması değildir. Üyenin dini tutumu devleti ilgilendiren bir kavram da değildir. Bu yüzden burada bir anlam kargaşasının yaşandığı gözlemlenmektedir. Cemaat ve tarikatların siyasette yakından ilgilenmesi daha sonra çıkar çatışmasına neden olduğunu belirten tek parti mensupları AK Partili üyeler olmuştur (Tablo 77).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile cemaat ya da tarikatların siyaset ile ilgilenmesini doğru bulmama nedenleri arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(10)}= 252.453, p<0.05$].

Tablo: 78 Siyasal Kimliğin Oluşmasında Dinin Etkisi

			Üye Oldukları Parti			Toplam
			AK Parti	CHP	MHP	
Siyasal kimliğin oluşmasında dinin etkisi olduğunu düşünüyor musunuz?	Evet	Sayı	125	9	126	260
		%Satır	48,1%	3,5%	48,5%	100,0%
		%Sütun	67,6%	4,5%	63,0%	44,4%
		%Toplam	21,4%	1,5%	21,5%	44,4%
	Hayır	Sayı	60	191	74	325
		%Satır	18,5%	58,8%	22,8%	100,0%
		%Sütun	32,4%	95,5%	37,0%	55,6%
		%Toplam	10,3%	32,6%	12,6%	55,6%
	Toplam	Sayı	185	200	200	585
		%Satır	31,6%	34,2%	34,2%	100,0%
%Sütun		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
%Toplam		31,6%	34,2%	34,2%	100,0%	

[$\chi^2=197.190, df=2, p=0,000$]

Siyasal kimliğin oluşmasında birçok faktörün etkisi vardır. Ancak bu faktörlerin her biri her üye için geçerli değildir. Kimi üye için baskın olan aile iken kimi için arkadaş gurubu ve çevredir. Kimi üye hem aile hem çevre hem kitle iletişim araçlarından aynı anda etkilenebilirken kimi üye için din belirleyici bir etkiye sahip olabilmektedir. Bu bağlamda çalışmaya katılan 600 üyenin neredeyse yarısı (%43,3'ü) “*siyasal kimliğin oluşmasında dinin etkisi olduğunu düşünüyor musunuz?* sorusuna “*evet*” cevabını vermiştir. Genelleme yaparsak bu rakam azımsanamayacak kadar fazladır ve diyebiliriz ki din siyasal kimliğin oluşmasında belirli bir etkiye sahiptir. Ancak bu durum tablodan da anlaşılacağı üzere AK Parti ve MHP’li üyeler açısından doğrudur. AK Parti ve MHP’li üyeler birbirlerine yakın sayıda “*evet*” ve “*hayır*” cevaplarını verirken; CHP’li üyelerin %95,5’i bu soruya “*hayır*” cevabını vermiştir. Bu verilere göre denilebilir ki Konya ilince AK Parti ve MHP’li üyelerin siyasal oluşumlarında din önemli bir etkiye sahipken, CHP’li üyeler açısından dinin etkisi yok denecek kadar azdır (Tablo 78).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile siyasi kimliklerinin oluşmasında dinin etkisi arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(2)}= 197.190, p<0.05$].

Tablo: 79 Siyasi Parti Üyelerine Göre Partilerin Dine Bakışı

		AK Parti	CHP	MHP	Toplam	
Üyesi Olduğunuz Partinin Dine Bakışı Sızce Ne Derecede Önele Sahiptir?	Çok önemli	Sayı	112	0	116	228
		%Satır	57,4%	0,0%	58,9%	38,5%
		%Sütun	49,1%	0,0%	50,9%	100,0%
		%Toplam	18,9%	0,0%	19,6%	38,5%
	Önemli	Sayı	56	21	40	117
		%Satır	28,7%	10,5%	20,3%	19,8%
		%Sütun	47,9%	17,9%	34,2%	100,0%
		%Toplam	9,5%	3,5%	6,8%	19,8%
	Kısmen önemli	Sayı	24	95	34	153
		%Satır	12,3%	47,5%	17,3%	25,8%
		%Sütun	15,7%	62,1%	22,2%	100,0%
		%Toplam	4,1%	16,0%	5,7%	25,8%
	Önemli değil	Sayı	2	45	3	50
		%Satır	1,0%	22,5%	1,5%	8,4%
		%Sütun	4,0%	90,0%	6,0%	100,0%
		%Toplam	0,3%	7,6%	0,5%	8,4%
Hiç önemli değil	Sayı	1	39	4	44	
	%Satır	0,5%	19,5%	2,0%	7,4%	
	%Sütun	2,3%	88,6%	9,1%	100,0%	
	%Toplam	0,2%	6,6%	0,7%	7,4%	
Toplam	Sayı	195	200	197	592	
	%Satır	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Sütun	32,9%	33,8%	33,3%	100,0%	
	%Toplam	32,9%	33,8%	33,3%	100,0%	

$$[\chi^2=318.887, df=8, p=0,000]$$

Üyelerin hem kendi dini tutumları hem de mensubu oldukları siyasi partilerin dine bakışı karşılaştırıldığında AK Parti ve MHP’li üyeler yine birbirlerine benzerken CHP’li üyelerden ayrılmaktadırlar. AK Parti ve MHP’li üyelerde “çok önemli”, “önemli” ve “kısmen önemli” seçenekli en yüksek ilk üç sayıda yer alırken CHP’li üyeler için partilerin dine bakışı en çok “kısmen önemli”, “önemli değil” ve “hiç önemli değil” şeklinde olmuştur. AK Partili üyelerin %57,4’ü için partinin dine bakışı “çok önemli”, %28,7’si için “önemli” ve %12,3’ü için “kısmen önemli” iken %1’i “önemli değil” ve %0,5’i “hiç önemli değil” şeklinde yanıtlamada bulunmuşlardır. MHP’li üyelerin %58,9’u için partilerin dine bakışı “çok önemli”, %20,3’ü için “önemli”, %17,3’si için “kısmen önemli” iken %1,5’i için “önemli değil” ve %2’si için “hiç önemli değil” şeklinde olmuştur. görüldüğü gibi AK Parti ve MHP’li üyeler için kısmen önemli ve hiç önemli değil şeklinde ki görüş sayısı çok düşük seviyededir. Ancak bu durum CHP’li üyelerde farklılık göstermektedir. CHP’li üyelerin %47,5 için partilerin dine bakışı “kısmen önemli”, %22,5’i “önemli değil” ve %19,5’i için “hiç önemli değil”

iken %10,5'i için “önemli”dir. Partilerin dine bakışı “çok önemli” şeklinde yanıtlamada bulunan olmamıştır (Tablo 79).

Buna verilere göre bireylerin üye oldukları partiler ile partilerin dine bakışları arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(8)}= 318.887$, $p<0.05$].

Tablo: 80 Siyasi Parti Üyelerine Göre Parti Liderinin Dine Bakışı

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Parti Liderlerinin Dine Bakış Açısı Sizde Nasıl Olmalıdır?	Dinin Gereklere Uymalıdır	Sayı	155	4	120	279
		%Satır	55,6%	1,4%	43,0%	100,0%
		%Sütun	80,7%	2,0%	61,5%	47,5%
		%Toplam	26,4%	0,7%	20,4%	47,5%
	Dinini Kendi İçinde Yaşamalıdır	Sayı	30	127	68	225
		%Satır	13,3%	56,4%	30,2%	100,0%
		%Sütun	15,6%	63,5%	34,9%	38,3%
		%Toplam	5,1%	21,6%	11,6%	38,3%
	Dini Görüşü Beni Etkilemez	Sayı	7	69	7	83
		%Satır	8,4%	83,1%	8,4%	100,0%
		%Sütun	3,6%	34,5%	3,6%	14,1%
		%Toplam	1,2%	11,8%	1,2%	14,1%
Toplam	Sayı	192	200	195	587	
	%Satır	32,7%	34,1%	33,2%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	32,7%	34,1%	33,2%	100,0%	

$$[\chi^2=288.228, df=4, p=0,000]$$

Anket çalışmasına katılan üyelere “üyeyi olduğunuz siyasi parti liderinin dine bakışı sizce nasıl olmalıdır?” sorusu sorulmuş parti üyelerine göre çeşitli cevaplar alınmıştır. AK Partili üyelerin %80,7’si “dinin gereklere uymalıdır”, %15,6’sı “dini kendi içinde yaşamalıdır”, %3,6’sı “dini görüşü beni etkilemez” tanımlaması yapmıştır. Görüşmelerin yapıldığı sürede AK Partili üyelerin büyük bir çoğunluğu bu soruyu genel bir lideri değerlendirmek yerine Recep Tayyip Erdoğan’ı anlatarak “ayağını abdestsiz yere basmaz -Müslüman adamdır- dinine bağlıdır” söylemlerinde bulunarak yanıtlamışlardır. CHP’li üyelere baktığımız zaman %63,5’i “dinini kendi içinde yaşamalıdır”, %34,5’i “dini görüşü beni etkilemez” ve %2’si “dinin gereklere uymalıdır”; son olarak MHP’li üyelerin %61,5’i “dinin gereklere uymalıdır”, %34,9’u “dinini kendi içinde yaşamalıdır” %3,6’sı “dini görüşü beni etkilemez” yanıtlarını vermişlerdir. Sonuç olarak bu tablo göstermektedir ki AK Parti ve MHP’li parti üyeleri için, siyasi parti liderinin dine bakışı önemli bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda AK Parti ve MHP mensubu üyeler için siyasi liderin, dinin gereklere uymasını isterken CHP mensubu üyeler için bu durum daha az önemlidir (Tablo 80).

Bu veriler göstermektedir ki, hem siyasal iktidar için hem de yönetilenler için temel problem karşılıklı bir ilişki içerisinde olmaktır. Bu problem ise yöneticiler için yönetilen kesimin emirlere, yasaklara ve kanunlara uymaları; yönetilenler için de bu emir, yasak ve kanunları koyanların, tüm toplum üzerinde etkili bir güce inanan, dinsel geleneği ve inancı paylaşan siyasi bir aktörün olmasıdır. Toplumun bu değerlerini ve inancı biçimlerini yaşamayan bir siyasal iktidara rıza göstermesi neredeyse zor görülmektedir.

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile parti liderlerinin dine bakış açıları arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(4)}= 288.228, p<0.05$].

Tablo: 81 Din ve Siyaset Kurumunun İç İçe Yürütülmesini Doğru Bulup Bulmadıkları

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Din İle Siyaset Kurumu İç İçe Yürütülmeli mi?	Evet	Sayı	132	0	13	145
		%Satır	91,0%	0,0%	9,0%	100,0%
		%Sütun	71,7%	0,0%	7,9%	26,5%
		%Toplam	24,1%	0,0%	2,4%	26,5%
	Hayır	Sayı	52	200	151	403
		%Satır	12,9%	49,6%	37,5%	100,0%
		%Sütun	28,3%	100,0%	92,1%	73,5%
		%Toplam	9,5%	36,5%	27,6%	73,5%
Toplam	Sayı	184	200	164	548	
	%Satır	33,6%	36,5%	29,9%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	33,6%	36,5%	29,9%	100,0%	

$$[\chi^2=294.776, df=2, p=0,000]$$

Din ve siyaset ilişkisi, insanın tarihsel serüveni ile ortaya çıkan bir olgu olduğu için üyelere din ve siyaset kurumunun iç içe yürütülmesini doğru bulup bulmadıkları sorusu yöneltilmiş ve verilen cevaplara göre farklılaştığı görülmüştür. CHP mensubu üyelerin %100'ü bu soruya beklentisel bir şekilde “hayır” cevabını verirken; AK Partili üyelerin %71,7'si “Evet”, %28,3'ü “hayır” ve MHP'li üyelerin %7,9'u “evet”, %92,1'i “hayır” cevabını vermiştir (Tablo 81).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile din ve siyaset kurumunu iç içe bulmaları arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(2)}= 294.776, p<0.05$].

Tablo: 82 Din ve Siyaset Kurumunun İç İçe Yürütülmesini Doğru Bulma Nedenleri

		Üye Oldukları Parti		Toplam	
		AK Parti	MHP		
Evet, Yanıtını Verenlerin Gerekçeleri	Siyasette Dindarlara İhtiyaç Vardır	Sayı	57	10	67
		%Satır	85,1%	14,9%	100,0%
		%Sütun	43,8%	83,3%	47,2%
		%Toplam	40,1%	7,0%	47,2%
	Din ve Siyaset Daha Güçlü İlerliyor	Sayı	73	2	75
		%Satır	97,3%	2,7%	100,0%
		%Sütun	56,2%	16,7%	52,8%
		%Toplam	51,4%	1,4%	52,8%
Toplam	Sayı	130	12	142	
	%Satır	91,5%	8,5%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	91,5%	8,5%	100,0%	

$$[x^2=6.874, df=1, p=0,009]$$

Siyaset ve dinin beraber yürütülmesini doğru bulan üyelerin kimi siyaseti dinsel geleneğin sürdürülmesinde bir aracı olarak görmekte; kimi, dini bir güç aracı olarak dinin “meşrulaştırma” işlevine vurgu yapmaktadır. Bir önceki soruda “evet” cevabını veren 57 AK Parti ve 10 MHP’li toplamda 67 kişi için siyasette dindarlara ihtiyaç vardır. Burada öncelik “dine” aittir. Belki de siyasi aktörlerin dini değerlere bağlı olması ile “hak, hukuk, adalet” kavramlarının daha hakkaniyetli dağıtılacağı düşüncesi ile belirtilen bu tanımlama, ikinci seçenekten farklıdır. Yapılan diğer tanımlamada AK Partili 73 ve MHP’li 2 üye için ise “din ve siyaset daha güçlü ilerlediği için”, din ve siyaset kurumu beraber yürütülmelidir demiştir. Bu anlamda tabloda sekülerizm karşıtı bir görüş hakimdir. Ancak burada dinin karşısında öncelik “siyasete” yapılmıştır. Siyasetin daha güçlü olabilmesi için dine ihtiyaç vardır (Tablo 82).

Buna göre üyelerin üye oldukları partiler ile din ve siyaset kurumunun iç içe yürütülmesini doğru bulmaları arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$x^2_{(1)}= 6.874$, $p<0.05$].

Tablo: 83 Din ve Siyaset Kurumunun İç İçe Yürütülmesini Doğru Bulmama Nedenleri

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Hayır, Yanıtını verenlerin Gerekçeleri	Dini Değerler Zarar Görüyor	Sayı	18	45	73	136
		%Satır	13,2%	33,1%	53,7%	100,0%
		%Sütun	37,5%	23,0%	48,3%	34,4%
		%Toplam	4,6%	11,4%	18,5%	34,4%
	Din, Siyasete Alet Ediliyor	Sayı	30	151	78	259
		%Satır	11,6%	58,3%	30,1%	100,0%
		%Sütun	62,5%	77,0%	51,7%	65,6%
		%Toplam	7,6%	38,2%	19,7%	65,6%
Toplam	Sayı	48	196	151	395	
	%Satır	12,2%	49,6%	38,2%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	12,2%	49,6%	38,2%	100,0%	

$$[x^2=24.574, df=2, p=0,000]$$

Din ve siyaset kurumunun ayrı olmasını gerektiğini belirtilen AK Partili üyelerin %62,5'i "din siyasete alet ediliyor", %37,5'i "dini değerler zarar görüyor"; CHP'li üyelerin %77'si "din, siyasete alet ediliyor", %23'ü "dini değerler zarar görüyor" ve MHP'li üyelerin %48,3'ü "dini değerler zarar görüyor", %51,7'si "Din siyasete alet ediliyor" demiştir. Dini değerlerin zarar görmesi nedeni ile din ve siyaset ilişkisinin ayrı olması gerektiği düşüncesi, üyelerin dini daha ön plana aldığı göstermektedir. Din kutsalın alanıdır ve bu alana siyaset dahil değildir. Kutsal alanın kutsal olmayandan ayrılması gerekmektedir. Tabloda görülmektedir ki bu şekilde düşünme sıralaması en çok MHP, CHP ve AK Parti şeklinde olmuştur (Tablo 83).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile din ve siyaset kurumunun iç içe yürütülmesini doğru bulmayanlar arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$x^2_{(2)}=24.574, p<0.05$].

Tablo: 84 Siyasi Parti Liderlerinin Dini Referans Göstermesini Doğru Bulup Bulmamaları

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Siyasi Parti Liderinin Dini Referans Almasını Doğru Buluyor musunuz?	Evet	Sayı	48	0	6	54
		%Satır	88,9%	0,0%	11,1%	100,0%
		%Sütun	58,5%	0,0%	5,1%	15,2%
		%Toplam	13,5%	0,0%	1,7%	15,2%
	Hayır	Sayı	34	156	111	301
		%Satır	11,3%	51,8%	36,9%	100,0%
		%Sütun	41,5%	100,0%	94,9%	84,8%
		%Toplam	9,6%	43,9%	31,3%	84,8%
Toplam	Sayı	82	156	117	355	
	%Satır	23,1%	43,9%	33,0%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	23,1%	43,9%	33,0%	100,0%	

$$[x^2=156.552, df=2, p=0,000]$$

Siyasi iktidarın dini referans göstermesi, onun hangi kesimden oy beklediği ya da hangi kesimin ona oy vereceğini hakkında ipucu verir. Ancak bu durum her inanç sahibi üyenin, dini referans alan lidere yöneleceği anlamına gelmez. Kimileri için ise bu durum “*dini siyasete alet ediyor*” anlamına gelebilmektedir. Görüşülen üyelere “*siyasi parti liderinin dini referans göstermesini doğru buluyor musunuz?*” sorusu yöneltmiş ve cevaplara göre üyelerin farklılaşması tabloda verilmiştir. Bu soruya cevap veren 82 AK Partili üyenin %8,5’i “*evet*”, %41,5’i “*hayır*”; CHP’li üyelerin 156’sı % 100’lük bir katılım ile “*hayır*”; ve son olarak MHP’li 117 üyenin %5,1’i “*evet*” ve %94,9’u “*hayır*” demişlerdir. Toplamda 245 üye bu soruyu yanıtsız bırakmıştır (Tablo 84).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile siyasi parti liderlerinin dini referans almalarını doğru bulup bulmadıkları arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(2)}= 156.552, p<0.05$].

Tablo: 85 Parti Liderlerinin Dini Referans Göstermesini Doğru Bulma Nedenleri

		Üye Oldukları Parti		Toplam	
		AK Parti	MHP		
Parti Liderinin Dini Referans Göstermesini Doğru Bulma Nedeni?	Din Yaşamın İçindedir	Sayı	16	3	19
		%Satır	84,2%	15,8%	100,0%
		%Sütun	33,3%	50,0%	35,2%
		%Toplam	29,6%	5,6%	35,2%
	Din, Hayattaki Kuralları Belirler	Sayı	4	1	5
		%Satır	80,0%	20,0%	100,0%
		%Sütun	8,3%	16,7%	9,3%
		%Toplam	7,4%	1,9%	9,3%
	Liderin İslami Yaşam Tarzına Uyması Lazım	Sayı	22	1	23
		%Satır	95,7%	4,3%	100,0%
		%Sütun	45,8%	16,7%	42,6%
		%Toplam	40,7%	1,9%	42,6%
	Siyaset ve Din Ayrı Olmaz	Sayı	6	1	7
		%Satır	85,7%	14,3%	100,0%
		%Sütun	12,5%	16,7%	13,0%
		%Toplam	11,1%	1,9%	13,0%
Toplam	Sayı	48	6	54	
	%Satır	88,9%	11,1%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	88,9%	11,1%	100,0%	

$$[\chi^2=1.958, df=3, p=0,581]$$

Bir önceki soruya evet cevabını veren üyelerin gerekçeleri sorulmuş ve verilen cevaplar belirli kalıplar şeklinde kategorileştirilmiştir. Buna göre AK Partili üyelerin %45,8’i “*Liderin İslami yaşam tarzına uyması lazım*” %33,3’ü “*din yaşamın içindedir*”, %12,5’i “*siyaset ve din ayrı olmaz*” ve %8,3’ü “*din, hayattaki kuralları belirler*”; MHP’li üyelerin %50’si “*din yaşamın içindedir*”, %16,7’si “*din hayattaki kuralları*

belirler, liderin İslami yaşam tarzına uyması lazım ve din ve siyaset ayrı olmaz” demiştir. Bu verilere göre toplam 54 üye siyasi aktörlerin söylemlerinde din ile ilişkin değerler aramakta ve buna dikkat etmektedir (Tablo 85).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile parti liderlerinin dini referans göstermesini doğru bulmaları arasında anlamlı bir ilişki söz konusu değildir [$\chi^2_{(3)}=1.958, p>0.05$].

Tablo: 86 Parti Liderlerinin Dini Referans Göstermesini Doğru Bulmama Nedenleri

			Üye Oldukları Parti			Toplam
			AK Parti	CHP	MHP	
Parti Liderinin Dini Referans Göstermesini Doğru Bulmama Nedeni?	Din siyasete alet ediliyor	Sayı	9	90	31	130
		%Satır	6,9%	69,2%	23,8%	100,0%
		%Sütun	26,5%	57,7%	27,9%	43,2%
		%Toplam	3,0%	29,9%	10,3%	43,2%
	İnsanlar arasında ayrımcılığa yol açtığı için	Sayı	2	18	5	25
		%Satır	8,0%	72,0%	20,0%	100,0%
		%Sütun	5,9%	11,5%	4,5%	8,3%
		%Toplam	0,7%	6,0%	1,7%	8,3%
	Din ile siyaset ayrı olmalıdır	Sayı	12	8	44	64
		%Satır	18,8%	12,5%	68,8%	100,0%
		%Sütun	35,3%	5,1%	39,6%	21,3%
		%Toplam	4,0%	2,7%	14,6%	21,3%
	Din menfaate referans olamaz	Sayı	8	11	30	49
		%Satır	16,3%	22,4%	61,2%	100,0%
		%Sütun	23,5%	7,1%	27,0%	16,3%
		%Toplam	2,7%	3,7%	10,0%	16,3%
	Kişi içinde dinini Aşamalıdır	Sayı	3	29	1	33
		%Satır	9,1%	87,9%	3,0%	100,0%
		%Sütun	8,8%	18,6%	0,9%	11,0%
		%Toplam	1,0%	9,6%	0,3%	11,0%
Toplam	Sayı	34	156	111	301	
	%Satır	11,3%	51,8%	36,9%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	11,3%	51,8%	36,9%	100,0%	

$$[\chi^2=95.600, df=8, p=0,000]$$

Siyasi parti liderlerinin dini referans olarak göstermelerine hayır cevabı veren üyeleri gösteren tabloya bakıldığında AK Parti ve MHP’li üyeler en çok “*din ile siyaset ayrı olmalı*” derken CHP’li üyeler en çok “*din, siyasete alet ediliyor*” tanımlaması yaptıkları görülmektedir. Dinin referans alınmasını “*insanlar arasında ayrımcılığa yol açıyor*” şeklinde nitelendiren %72’si CHP, %20’si MHP ve %8’i AK Partili üye olurken son olarak “*din menfaate referans olamaz*” tanımlaması da dikkat çekicidir. Bu tanımlamayı yapan üyelerin %61.2’si MHP’li, %22.4’ü CHP ve %16.3’ü AK Partili üyelerdir (Tablo 86).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile siyasi parti liderlerinin dini referans göstermesini doğru bulmayanlar arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(8)}= 95.600, p<0.05$].

6.4.Sosyal Çevrenin Sosyalleşme ve Siyasal Sosyalleşme Üzerine Etkisi

6.4.1.Sosyalleşme Üzerine Etkisi

Tablo: 87 Çocukluk Döneminde Ailenin Arkadaşlara Karşı Tavrı

			Üye Oldukları Parti			Toplam
			AK Parti	CHP	MHP	
Çocukluk Döneminde Ailenizin Arkadaşlarınıza Karşı Tavrı Nasıldı?	Arkadaşlarıma karışmazlardı	Sayı	154	187	142	483
		%Satur	31,9%	38,7%	29,4%	100,0%
		%Sütun	77,0%	93,5%	71,0%	80,5%
		%Toplam	25,7%	31,2%	23,7%	80,5%
	İlgisizlerdi	Sayı	32	7	56	95
		%Satur	33,7%	7,4%	58,9%	100,0%
		%Sütun	16,0%	3,5%	28,0%	15,8%
		%Toplam	5,3%	1,2%	9,3%	15,8%
	Görüşmemi yasaklardı	Sayı	14	6	2	22
		%Satur	63,6%	27,3%	9,1%	100,0%
		%Sütun	7,0%	3,0%	1,0%	3,7%
		%Toplam	2,3%	1,0%	0,3%	3,7%
Toplam	Sayı	200	200	200	600	
	%Satur	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

$$[\chi^2=54.843, df=4, p=0,000]$$

Bireyler ailelerini değil, arkadaşlarını seçme hakkına sahiptirler. Ancak ebeveynler çocuklarının arkadaşlarının yine kendi kültürel değerlerine sahip çocuklar olmasını isteyebilir, aksi durumda olumsuz örnek olabileceklerini düşündükleri çocuklar ile görüşmelerini kısıtlamak isteyebilirler. Bu durum ailenin korumacı tavrı ile ilişkilidir. Her anne ve baba için bu durum geçerli değildir. Kimi anne ve baba bu duruma ilgisiz kalır ve çocuğun farklı etkilere maruz kalması kaçınılmaz olur. Siyasi parti üyelerine “*çocukluk döneminizde ailenizin arkadaşlarınıza karşı tavrı nasıldı?*” sorusu yöneltilmiş ve çeşitli cevaplar alınmıştır. “*Arkadaşlarıma karışmazlardı*” yanıtını veren üyelerin %31,9’i CHP, %38,7’i AK Parti ve %29,4’i MHP mensubudur. Ailem arkadaşlarıma karşı ilgisizdi yanıtını veren üyelerin %58,9’u MHP, %33,7’si AK Parti ve %7,4’ü CHP’li üyelerdir. İlgisiz aile yapısı çocuğun arkadaşlarına karşı onay verme ya da vermeme durumu değil, çocuğun hangi ortamlarda bulunduğu ile ilgili fikrinin olmayışıdır. Ailenin kontrolünden uzaklaşan üye olumlu ya da olumsuz birçok grubun etkisine girebilmekte ve aile dışında farklı kültürel örüntülerle karşı karşıya

kalmaktadır. Bu da göstermektedir ki, ailenin kontrolüne en az maruz kalan MHP mensubu üyeler olurken, en fazla kontrole maruz kalan CHP'lilerdir. “*Ailem arkadaşlarım ile görüşmemi yasaklardı*” şeklinde verilen yanıt ise toplam 22 üyenin, ailesinin onay vermediği arkadaş grupları ile etkileşime girdiğini ve ailenin bunu kısıtladığını belirtmektedir. Bu demek oluyor ki AK Partili 14 üye diğerlerinden fazla olarak ailesinin onay vermediği arkadaş grupları ile etkileşim içerisinde bulunmuştur (Tablo 87).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile çocukluk dönemlerinde ailelerin arkadaşlarına tavırları arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(4)}= 54.843, p<0.05$].

Tablo: 88 Görüşülenlerin Onay Verilmeyen Arkadaş Grupları İle İlişkisi

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Ailenizin Onay Vermediği Arkadaş Grupları İle Ne Ölçüde Arkadaşlık Kurdunuz?	Arkadaşlık kurmadım	Sayı	100	66	41	207
		%Satır	48,3%	31,9%	19,8%	100,0%
		%Sütun	50,0%	33,0%	20,5%	34,5%
		%Toplam	16,7%	11,0%	6,8%	34,5%
	Çok az arkadaşım oldu	Sayı	54	30	65	149
		%Satır	36,2%	20,1%	43,6%	100,0%
		%Sütun	27,0%	15,0%	32,5%	24,8%
		%Toplam	9,0%	5,0%	10,8%	24,8%
	Karışmazlardı	Sayı	45	100	88	233
		%Satır	19,3%	42,9%	37,8%	100,0%
		%Sütun	22,5%	50,0%	44,0%	38,8%
		%Toplam	7,5%	16,7%	14,7%	38,8%
	İlgisizlerdi	Sayı	1	4	6	11
		%Satır	9,1%	36,4%	54,5%	100,0%
		%Sütun	0,5%	2,0%	3,0%	1,8%
		%Toplam	0,2%	0,7%	1,0%	1,8%
Toplam	Sayı	200	200	200	600	
	%Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

$$[\chi^2=63.311, df=6, p=0,000]$$

Bir önceki tabloda görüşülenlere “*çocukluğunuzda ailenizin arkadaşlarınıza karşı tavır nasıldı?*” sorusuna çeşitli yanıtlar alınmıştı ancak üyelere “*ailenizin onay vermediği arkadaş grupları ile ne ölçüde arkadaşlık kurdunuz?*” sorusuna verilen cevaplar birbirini destekler nitelikte olmamıştır. Çünkü bir önceki tabloda toplam 483 üye “*ailem arkadaşlarıma karışmazdı*” derken bu tabloda 233 üye “*ailem arkadaşlarıma karışmazdı*” şeklinde yanıt vermiştir. Ancak bu tabloda “*arkadaşlık kurmadım*” ve “*çok az arkadaşım oldu*” yanıtları önemlidir. Çünkü birincisi, üyenin

ailesin kontrolü dışına çıkmadığını gösterirken ikincisinde çocukların aileden farklı arkadaş grupları içine girdiği gösterir. Buna göre AK Partili üyelerin %50’si “arkadaşlık kurmadım”, %27’si “çok az arkadaşım oldu”; CHP’li üyelerin %33’ü “arkadaşlık kurmadım”, %15’i “çok az arkadaşım oldu” ve MHP’li üyelerin %20,5’i “arkadaşlık kurmadım”, %32,5’i “çok az arkadaşım oldu” yanıtını vermiştir. Görülmektedir ki, ailenin istekleri dışına çıkan en fazla MHP’li üyeler olurken, ailenin istekleri doğrultusunda hareket eden de en fazla AK Partili üyeler olmuştur. Sonuç olarak denilebilir ki, üç parti mensubu üyelerin aileleri ile arkadaş grupları arasında farklılıklar söz konusudur (Tablo 88).

Buna göre üyelerin üye oldukları partiler ile çocukluk dönemlerinde ailelerinin onay verilmeyen arkadaş grupları arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(6)}=63.311, p<0.05$].

Tablo: 89 Arkadaşları ile Fikirlerini Paylaşmalarına İlişkin Veriler

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Arkadaşlarınız ile kendi fikirlerinizi ne şekilde paylaştınız?	Fikirlerimi paylaşmaktan çekinirdim	Sayı	19	7	5	31
		%Satır	61,3%	22,6%	16,1%	100,0%
		%Sütun	9,5%	3,5%	2,5%	5,2%
		%Toplam	3,2%	1,2%	0,8%	5,2%
	Tartışmadan fikrimi belirtirdim	Sayı	58	51	62	171
		%Satır	33,9%	29,8%	36,3%	100,0%
		%Sütun	29,0%	25,5%	31,0%	28,5%
		%Toplam	9,7%	8,5%	10,3%	28,5%
	İnanmış fikri tartışırdım	Sayı	76	85	61	222
		%Satır	34,2%	38,3%	27,5%	100,0%
		%Sütun	38,0%	42,5%	30,5%	37,0%
		%Toplam	12,7%	14,2%	10,2%	37,0%
	Fikirlerime güvenir, destek olurlardı	Sayı	34	38	13	85
		%Satır	40,0%	44,7%	15,3%	100,0%
		%Sütun	17,0%	19,0%	6,5%	14,2%
		%Toplam	5,7%	6,3%	2,2%	14,2%
	Fikirlerimi onlara benimsetirdim	Sayı	13	19	59	91
		%Satır	14,3%	20,9%	64,8%	100,0%
		%Sütun	6,5%	9,5%	29,5%	15,2%
		%Toplam	2,2%	3,2%	9,8%	15,2%
Toplam	Sayı	200	200	200	600	
	%Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

$$[\chi^2=70.118, df=8, p=0,000]$$

Arkadaş grupları bir örgütlü sistemin prototipi gibidir. Bu prototip içerisinde grubun lideri, lidere tabi olanlar, grup içi alınan kararlar, kararları kimin aldığı ve bu kararlara uyanlar mevcuttur. Üyelere “arkadaşlarınız ile kendi fikirlerinizi ne şekilde

paylaşırđınız?” sorusu, çocukluk dönemlerinde özellikle sosyalleşmeye maruz kalan mı yoksa maruz bırakan mı olduğuna yöneliktir. “Fikirlerimi paylaşmaktan çekinirdim” yanıtı, çocukların arkadaş grupları içerisinde daha pasif durumda olduğunun bir göstergesidir. Buna maruz kalan üyeler en çok %61,3 ile AK Partili üyelerdir. CHP’li %22.6 ve MHP’li %16.1 üye az da olsa çocukluk dönemlerinde pasif olduğunu göstermektedir. “Fikirlerime güvenir, destek olurlardı” yanıtı ise üyelerin çocukluk dönemlerinde yine kendileri ile benzer düşünce kalıplarına sahip arkadaş çevresi olduğuna işaret etmektedir. Ve burada üye pasif değil aksine aktif konumdadır. Buna göre AK Partili üyelerin %17’si, CHP’li üyelerin %19’u ve MHP’li üyelerin %6,5’i kendi değerleri ile örtüşen arkadaşlar gruplarından destek görmüşlerdir. “Fikirlerimi onlara benimsetirdim” yanıtı ise, daha çok diğer çocukları etkisi altına alan lider konumunda olan çocukların söylemleridir. Buna göre en çok %64.8 ile MHP mensubu üyeler çocukluk dönemlerinde lider olarak arkadaş grupları içerisinde bulunmuştur diyebiliriz (Tablo 89).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile çocukluk dönemlerinde arkadaşları ile fikirlerini ne şekilde paylaştıklarına ilişkin anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(8)}= 70.118, p<0.05$].

6.4.2.Siyasal Sosyalleşme Üzerine Etkisi

Çocukluk döneminde aileden sonra gelen arkadaş grupları üyeler için sosyalleşmenin önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Eğitim sürecinin ilk evresinde sosyalleşme sürecine giren üyeler, eğitim seviyesinin artması ile sosyalleşmenin siyasal boyutu ile karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle örnek vermek gerekirse 1960’lı yılların Türkiye’inde üniversite öğrencileri ülke içinde sosyalizmin yayılmasında en aktif gruplar olmuşlardır. Amerikan 6.Filosunun Türkiye’ye gelmesi üzerine çıkan arbedeler ile milliyetçi-muhafazakar öğrenciler ile sosyalist öğrencilerin gruplaşp 1980’li yıllara kadar ülke içinde şiddetli olayların meydana gelmesi okullar içerisinde siyasetin ne derecede etkili olduğunu göstermektedir.

Tablo: 90 Okulda Arkadaşları ile Siyaset Hakkında Konuşulması İlişkin Veriler

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Okulda Arkadaşlarımız ile Siyaset Hakkında Konuşur muydunuz?	Evet	Sayı	94	139	156	389
		%Satır	24,2%	35,7%	40,1%	100,0%
		%Sütun	47,0%	69,5%	78,0%	64,8%
		%Toplam	15,7%	23,2%	26,0%	64,8%
	Hayır	Sayı	106	61	44	211
		%Satır	50,2%	28,9%	20,9%	100,0%
		%Sütun	53,0%	30,5%	22,0%	35,2%
		%Toplam	17,7%	10,2%	7,3%	35,2%
Toplam		Sayı	200	200	200	600
		%Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%
		%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		%Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%

$$[\chi^2=45.015, df=2, p=0,000]$$

Tabloda da görüldüğü üzere, “Okulda Arkadaşlarınız ile Siyaset Hakkında Konuşur muydunuz?” sorusuna AK Partili üyelerin yaklaşık %24’ü CHP’li üyelerin %38’i ve MHP’li üyelerin %40’ı “*evet*”, yanıtını vermişlerdir. Buna göre okulda arkadaşları ile en çok siyaset konuşan üyeler MHP’liler, en az konuşanlar ise AK Partililerdir. Diğer bir değerlendirmeye göre AK Partili üyelerin %47’si “*evet*”, %53’ü “*hayır*”; CHP’li üyelerin %69,5’i “*evet*”, %30,5’i “*hayır*” ve MHP’li üyelerin %78’i “*evet*”, %22’si “*hayır*” yanıtını vermişlerdir. Bu tablo da CHP’li ve MHP’li üyelerin siyasal sosyalleşme konusunda Ak Partililere göre birbirleri ile benzer bir tutum sergileyerek daha erken dönemlerden itibaren siyasetle ilgilendikleri, bu konuda AK Partili üyelerden farklılaştığı anlaşılmaktadır (Tablo 90).

Tablo: 91 Okul İçerisinde Siyaset Hakkında Konuşan Bireylerin Yaşları

Yaşınız		Hangi siyasi partiye üyesiniz?					Toplam
		AK Parti	CHP	MHP			
18-25 yaş	Okul içerisinde arkadaşlarınızla siyasi konular hakkında konuşur muydunuz?	Evet	Sayı	10	11	8	29
			% Sütun	41,7%	84,6%	72,7%	60,4%
		Hayır	Sayı	14	2	3	19
			% Sütun	58,3%	15,4%	27,3%	39,6%
26-30 yaş	Okul içerisinde arkadaşlarınızla siyasi konular hakkında konuşur muydunuz?	Evet	Sayı	19	19	18	56
			% Sütun	65,5%	79,2%	90,0%	76,7%
		Hayır	Sayı	10	5	2	17
			% Sütun	34,5%	20,8%	10,0%	23,3%
31-35 yaş	Okul içerisinde arkadaşlarınızla siyasi konular hakkında konuşur muydunuz?	Evet	Sayı	11	1	13	25
			% Sütun	47,8%	10,0%	81,2%	51,0%
		Hayır	Sayı	12	9	3	24
			% Sütun	52,2%	90,0%	18,8%	49,0%
36-40 yaş	Okul içerisinde arkadaşlarınızla siyasi konular hakkında konuşur muydunuz?	Evet	Sayı	16	2	31	49
			% Sütun	43,2%	13,3%	100,0%	59,0%
		Hayır	Sayı	21	13	0	34
			% Sütun	56,8%	86,7%	0,0%	41,0%
41-45 yaş	Okul içerisinde arkadaşlarınızla siyasi konular hakkında konuşur muydunuz?	Evet	Sayı	13	5	23	41
			% Sütun	48,1%	71,4%	65,7%	59,4%
		Hayır	Sayı	14	2	12	28
			% Sütun	51,9%	28,6%	34,3%	40,6%
46-50 yaş	Okul içerisinde arkadaşlarınızla siyasi konular hakkında konuşur muydunuz?	Evet	Sayı	9	4	4	17
			% Sütun	45,0%	30,8%	28,6%	36,2%
		Hayır	Sayı	11	9	10	30
			% Sütun	55,0%	69,2%	71,4%	63,8%
51-55 yaş	Okul içerisinde arkadaşlarınızla siyasi konular hakkında konuşur muydunuz?	Evet	Sayı	7	13	13	33
			% Sütun	38,9%	68,4%	56,5%	55,0%
		Hayır	Sayı	11	6	10	27
			% Sütun	61,1%	31,6%	43,5%	45,0%
56-60 yaş	Okul içerisinde arkadaşlarınızla siyasi konular hakkında konuşur muydunuz?	Evet	Sayı	3	35	22	60
			% Sütun	25,0%	87,5%	84,6%	76,9%
		Hayır	Sayı	9	5	4	18
			% Sütun	75,0%	12,5%	15,4%	23,1%
61-65 yaş	Okul içerisinde arkadaşlarınızla siyasi konular hakkında konuşur muydunuz?	Evet	Sayı	5	41	22	68
			% Sütun	62,5%	80,4%	100,0%	84,0%
		Hayır	Sayı	3	10	0	13
			% Sütun	37,5%	19,6%	0,0%	16,0%
66 ve üzeri yaş	Okul içerisinde arkadaşlarınızla siyasi konular hakkında konuşur muydunuz?	Evet	Sayı	1	8	2	11
			% Sütun	50,0%	100,0%	100,0%	91,7%
		Hayır	Sayı	1	0	0	1
			% Sütun	50,0%	0,0%	0,0%	8,3%
Toplam			Sayı	200	200	200	600
			% Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
			Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%

Okul içerisinde arkadaşları ile siyaset hakkında konuşan “18-25 yaş arasında” AK Partili üyelerin %41,7’si; CHP’li üyelerin %84,6’sı ve MHP’li üyelerin %72,7’si; “26-30 yaş arası” AK Partili üyelerin %65,5’i; CHP’li üyelerin %79,2’si ve MHP’li üyelerin %90’ı; “31-35 yaş arası” AK Partili üyelerin %47,8’i; CHP’li üyelerin %10’u ve MHP’li üyelerin %81,2’si; “36-40 yaş arası” AK Partili üyelerin %43,2’si; CHP’li üyelerin %13,3’ü ve MHP’li üyelerin %100’ü; “41-45 yaş arası” AK Partili üyelerin

%48,1'i; CHP'li üyelerin %71,4'ü ve MHP'li üyelerin %65,7'si; "46-50 yaş arası" AK Partili üyelerin %40'ı; CHP'li üyelerin %30,8'i ve MHP'li üyelerin %28,6'sı; "51-55 yaş arası" AK Partili üyelerin %38,9'u; CHP'li üyelerin %68,4'ü ve MHP'li üyelerin %56,5'i; "56-60 yaş arası" AK Partili üyelerin %25'i; CHP'li üyelerin %87,5'i ve MHP'li üyelerin %84,6'sı; "61-65 yaş arası" AK Partili üyelerin %62,5'i; CHP'li üyelerin %80,4'ü ve MHP'li üyelerin %100'ü "66 ve üzeri yaş arası" AK Partili üyelerin %50'si; CHP'li üyelerin %100'ü ve MHP'li üyelerin %100'ü çocukluk dönemlerinde okul içerisinde siyasi konular hakkında konuştuklarını belirtmişlerdir. AK Partili üyelerin daha genç yaşta olanları bu soruya evet cevabını vermiş, yaş ilerledikçe "evet" yanıtı azalmıştır. Buna karşılık CHP ve MHP'de daha ileri yaş gruplarında evet yanıtı veren üyelerin sayısı daha yüksektir. CHP'li üyelerin 31-50 yaş aralığında olanları daha az "evet" derken, yaşları daha ileri olan 51-66 yaş arası daha fazla "evet" yanıtını vermiştir. Son olarak en fazla "evet" yanıtını veren MHP'li üyelerin sadece 46-50 yaş arası haricinde her yaş grubunda üyeler okul içerisinde arkadaşları ile siyasi konular hakkında konuşmuşlardır (Tablo 91).

Tablo: 92 Bireylerin Aile ve Arkadaş Çevresi Arasındaki Siyasal Değer İlişkisi

			Üye Oldukları Parti			Toplam
			AK Parti	CHP	MHP	
Ailenizin ve arkadaş çevrenizin siyasal değerleri arasında nasıl bir ilişki vardı?	Siyasal düşünceleri tamamen zıttı	Sayı	18	35	13	66
		%Satır	27,3%	53,0%	19,7%	100,0%
		%Sütun	10,2%	17,5%	6,5%	11,4%
		%Toplam	3,1%	6,1%	2,3%	11,4%
	Ailem ilgisizdi	Sayı	21	20	50	91
		%Satır	23,1%	22,0%	54,9%	100,0%
		%Sütun	11,9%	10,0%	25,0%	15,8%
		%Toplam	3,6%	3,5%	8,7%	15,8%
	Ailem arkadaşlarıma karışmazdı	Sayı	80	117	64	261
		%Satır	30,7%	44,8%	24,5%	100,0%
		%Sütun	45,2%	58,5%	32,0%	45,2%
		%Toplam	13,9%	20,3%	11,1%	45,2%
	Zıt görüşte arkadaşlara sahip olmadım	Sayı	58	28	73	159
		%Satır	36,5%	17,6%	45,9%	100,0%
		%Sütun	32,8%	14,0%	36,5%	27,6%
		%Toplam	10,1%	4,9%	12,7%	27,6%
Toplam	Sayı	177	200	200	577	
	%Satır	30,7%	34,7%	34,7%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	30,7%	34,7%	34,7%	100,0%	

$$[\chi^2=64.089, df=6, p=0,000]$$

Görüşülen üyelere “Ailenizin ve arkadaş çevrenizin siyasal değerleri arasında nasıl bir ilişki vardı?” sorusu sorulmuş ve verilen cevaplara göre farklılıkları toplada görülmektedir. “Siyasal düşünceleri tamamen zıttı” yanıtı, üyelerin aileleri ile farklı siyasal geleneklere sahip çevrelerden etkilendiğini gösterir. Bu durumda CHP’li üyelerin %17,5’i, AK Partili üyelerin %9’u ve MHP’li üyelerin %6,5’i “siyasal düşünceleri tamamen zıttı” yanıtını vermişlerdir. “Zıt görüşte arkadaşlara sahip olmadım” tanımlaması ise yine üyelerin aileleri ile aynı geleneğe sahip arkadaş yapısına sahip olduğunu gösterir. MHP’li üyelerin %36,5’i, AK Partili üyelerin %29,0’ı ve CHP’lilerin %14’ü ailesi ile aynı siyasal geleneği sürdüren çevreler ile arkadaşlık etmişlerdir (Tablo 92).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile aile ve arkadaş çevrelerinin siyasal değerleri arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(6)}= 64.089, p<0.05$].

Tablo: 93 Bireylerin Karşıt Görüşlü Kişiler İle Arkadaşlık Kurmaları

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Karşıt Görüşlü Kişiler İle Arkadaşlık Kurar mıydınız?	Asla hoşlanmazdım	Sayı	36	14	58	108
		%Satr	33,3%	13,0%	53,7%	100,0%
		%Sütun	19,1%	7,0%	29,0%	18,4%
		%Toplam	6,1%	2,4%	9,9%	18,4%
	Farklı görüşe sahip arkadaşlarım oldu	Sayı	106	114	112	332
		%Satr	31,9%	34,3%	33,7%	100,0%
		%Sütun	56,4%	57,0%	56,0%	56,5%
		%Toplam	18,0%	19,4%	19,0%	56,5%
	Siyasal düşüncelere göre arkadaşlarımı seçmedim	Sayı	46	72	30	148
		%Satr	31,1%	48,6%	20,3%	100,0%
		%Sütun	24,5%	36,0%	15,0%	25,2%
		%Toplam	7,8%	12,2%	5,1%	25,2%
Toplam	Sayı	188	200	200	588	
	%Satr	32,0%	34,0%	34,0%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	32,0%	34,0%	34,0%	100,0%	

$$[\chi^2=44.036, df=4, p=0,000],$$

Çalışmaya katılan 600 üyenin %18,4’ü karşıt görüşlü kişiler ile arkadaşlık kurmaktan “asla hoşlanmazdım” yanıtını vermişlerdir. Buna göre MHP’li üyenin %29’u, AK Partililerin %19,1’i ve CHP’lilerin %7’si karşıt görüşlü kişilerle görüşmekten asla hoşlanmayan bir kesimdir. Böylece denilebilir ki bu kişilerin siyasal sosyalleşmelerinde arkadaş grubu ve çevre değil başka faktörler etkili olmuştur. Farklı görüşe sahip arkadaşların olması onların siyasal kişiliklerine kesinlikle etki edeceği anlamına gelmez ancak yine de üyelerin farklı siyasal gelenekleri yakından tanınması

için yardımcı bir görevi vardır. AK Partili üyelerin %56,4'ü, CHP'lilerin %57'si ve MHP'lilerin %56'sı farklı görüşte arkadaşlara sahip olmuşlardır. “*Siyasal düşüncelere göre arkadaşlarımı seçmedim*” yanıtını veren üyelerin ise %31.1'i AK Parti, %48.6'sı CHP ve %20.3'ü MHP'li üyelerden oluşmaktadır (Tablo 93). Üyelerin zıt görüşlü kişiler ile arkadaşlık ilişkisi kurması onların içinde bulunduğu ortam ve koşulların imkân vermesi ile alakalıdır. Homojen (bağdaşık) bir topluluk içerisinde yetişmiş bir üyenin farklı görüşte üyelerle arkadaşlık ilişkisi kurması belki zordur ancak günümüz koşullarında ulaşım ve teknolojinin gelişmesi, eğitim seviyesi ve yaşam standardının yükselmesi, işbölümü ile üyelerin diğer üyeler olmadan bir takım işleri yerine getiremediği toplumlarda, zıt görüşlü kişiler ile arkadaşlık ilişkisi kuramalarının nedeni sadece onlara ulaşmamakla alakalı olmayıp “hoşlanıp/hoşlanmama” ilişkisine de bağlı olabilmektedir.

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile karşıt görüşlü bireyler ile arkadaş kurmaları arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(4)}= 44.036, p<0.05$].

6.5.Kitle İletişim Araçlarının Sosyalleşme ve Siyasal Sosyalleşme Üzerine Etkisi

6.5.1.Sosyalleşme Üzerine Etkisi

Tablo: 94 Düzenli Olarak En Çok Takip Edilen Gazete Öncelikleri

(I. Öncelik)		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Düzenli Takip Edilen Gazeteler	Cumhuriyet	Sayı	1	24	0	25
		%Satır	4,0%	96,0%	0,0%	100,0%
		%Sütun	1,1%	14,3%	0,0%	6,6%
		%Toplam	0,3%	6,4%	0,0%	6,6%
	Fanatik	Sayı	3	0	28	31
		%Satır	9,7%	0,0%	90,3%	100,0%
		%Sütun	3,4%	0,0%	23,3%	8,2%
		%Toplam	0,8%	0,0%	7,4%	8,2%
	Ortadoğu	Sayı	0	0	67	67
		%Satır	0,0%	0,0%	100,0%	100,0%
		%Sütun	0,0%	0,0%	55,8%	17,8%
		%Toplam	0,0%	0,0%	17,8%	17,8%
	Sabah	Sayı	18	0	2	20
		%Satır	90,0%	0,0%	10,0%	100,0%
		%Sütun	20,5%	0,0%	1,7%	5,3%
		%Toplam	4,8%	0,0%	0,5%	5,3%
	Yeni Şafak	Sayı	15	0	1	16
		%Satır	93,8%	0,0%	6,2%	100,0%
		%Sütun	17,0%	0,0%	0,8%	4,3%
		%Toplam	4,0%	0,0%	0,3%	4,3%
	Sözcü	Sayı	0	124	3	127
		%Satır	0,0%	97,6%	2,4%	100,0%
		%Sütun	0,0%	73,8%	2,5%	33,8%
		%Toplam	0,0%	33,0%	0,8%	33,8%
Akit	Sayı	25	0	0	25	
	%Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
	%Sütun	28,4%	0,0%	0,0%	6,6%	
	%Toplam	6,6%	0,0%	0,0%	6,6%	
Diğer	Sayı	26	20	19	65	
	%Satır	40,0%	30,8%	29,2%	100,0%	
	%Sütun	29,5%	11,9%	15,8%	17,3%	
	%Toplam	6,9%	5,3%	5,1%	17,3%	
Toplam	Sayı	88	168	120	376	
	%Satır	23,4%	44,7%	31,9%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	23,4%	44,7%	31,9%	100,0%	

$$[x^2=549.899, df=14, p=0,000]$$

Üyelerin düzenli olarak takip ettikleri gazetelere göre farklılaşmasını birinci önceliklerine göre ele alınan tabloda; AK Partili üyelerin %28,4'ünün "akit", %20,5'inin "sabah", %17'sinin "yeni şafak"; CHP'li üyelerin %73,8'i "sözcü", %14,3'ü "cumhuriyet"; MHP'li üyelerin %55,8'i "Ortadoğu" ve %23,3'ü "Fanatik" yanıtını vermiştir. Bu tabloda dikkat çekici nokta sadece CHP'li üyelerin kendi ideolojileri doğrultusunda olan gazeteleri takip ettiği, AK Parti ve MHP'li üyelerin ise diğer ideolojilerin baskın olduğu gazeteleri az da olsa takip ettikleri görülmektedir (Tablo 94).

Buna göre üyelerin üye oldukları partiler ile düzenli olarak takip ettikleri gazeteler arasında birinci önceliği gösteren tabloda anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(14)}= 549.899, p<0.05$].

Tablo: 95 Düzenli Olarak En Çok Takip Edilen Gazete Öncelikleri

(II. Öncelik)		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Düzenli Takip Edilen Gazeteler	Akşam	Sayı	2	0	18	20
		%Satır	10,0%	0,0%	90,0%	100,0%
		%Sütun	3,9%	0,0%	27,3%	10,6%
		%Toplam	1,1%	0,0%	9,5%	10,6%
	Cumhuriyet	Sayı	0	30	2	32
		%Satır	0,0%	93,8%	6,2%	100,0%
		%Sütun	0,0%	41,7%	3,0%	16,9%
		%Toplam	0,0%	15,9%	1,1%	16,9%
	Milliyet	Sayı	1	9	2	12
		%Satır	8,3%	75,0%	16,7%	100,0%
		%Sütun	2,0%	12,5%	3,0%	6,3%
		%Toplam	0,5%	4,8%	1,1%	6,3%
	Sabah	Sayı	7	5	2	14
		%Satır	50,0%	35,7%	14,3%	100,0%
		%Sütun	13,7%	6,9%	3,0%	7,4%
		%Toplam	3,7%	2,6%	1,1%	7,4%
	Star	Sayı	6	0	0	6
		%Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		%Sütun	11,8%	0,0%	0,0%	3,2%
		%Toplam	3,2%	0,0%	0,0%	3,2%
	Yeni Şafak	Sayı	14	0	0	14
		%Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		%Sütun	27,5%	0,0%	0,0%	7,4%
		%Toplam	7,4%	0,0%	0,0%	7,4%
	Merhaba	Sayı	0	0	8	8
		%Satır	0,0%	0,0%	100,0%	100,0%
		%Sütun	0,0%	0,0%	12,1%	4,2%
		%Toplam	0,0%	0,0%	4,2%	4,2%
	Yerel Gazeteler	Sayı	1	0	10	11
		%Satır	9,1%	0,0%	90,9%	100,0%
		%Sütun	2,0%	0,0%	15,2%	5,8%
		%Toplam	0,5%	0,0%	5,3%	5,8%
	Sözcü	Sayı	0	8	3	11
		%Satır	0,0%	72,7%	27,3%	100,0%
		%Sütun	0,0%	11,1%	4,5%	5,8%
		%Toplam	0,0%	4,2%	1,6%	5,8%
	Akit	Sayı	6	5	0	11
		%Satır	54,5%	45,5%	0,0%	100,0%
		%Sütun	11,8%	6,9%	0,0%	5,8%
		%Toplam	3,2%	2,6%	0,0%	5,8%
	Haber Türk	Sayı	6	0	0	6
		%Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
%Sütun		11,8%	0,0%	0,0%	3,2%	
%Toplam		3,2%	0,0%	0,0%	3,2%	
Diğer	Sayı	8	15	21	44	
	%Satır	18,2%	34,1%	47,7%	100,0%	
	%Sütun	15,7%	20,8%	31,8%	23,3%	
	%Toplam	27,0%	38,1%	34,9%	100,0%	
Toplam	Sayı	51	72	66	189	
	%Satır	27,0%	38,1%	34,9%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	27,0%	38,1%	34,9%	100,0%	

[$\chi^2=198.634, df=22, p=0,000$]

AK Partili üyelerin ikinci önceliği; %27,5'i "Yeni Şafak", %13,7'si "Sabah", %11,8'i "Star", "Haber Türk" ve "Akit"; CHP'li üyelerin ikinci önceliği, %41,7'si "cumhuriyet", %12,5'i "milliyet", %11,1'i "sözcü", %6,9'u "sabah", ve "akit"; son olarak MHP'li üyelerin %27,3'ü "akşam", %15,2'si "yerel gazeteler", %12,1'i "merhaba" ve %3'ü "milliyet", "cumhuriyet", "sabah" olmuştur. İkinci önceliğini gösteren tabloya baktığımız zaman takip edilen gazetelerde çeşitlik gözlemlenmiştir. CHP'li üyelerin %6.9'unun ikinci öncelik olarak "akit", MHP'li üyelerin %4.5'i "sözcü" yanıtını vermesi, üyelerin farklı ideolojilerin hakim olduğu gazeteleri de yakından takip ettiğinin göstergesidir (Tablo 95).

Buna göre üyelerin üye oldukları partiler ile düzenli olarak takip ettikleri gazeteler arasında ikinci önceliği gösteren tabloda anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(22)}=198.634, p<0.05$].

Tablo: 96 Düzenli Olarak En Çok Takip Edilen Gazete Öncelikleri

(III. Öncelik)		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Düzenli Takip Edilen Gazeteler	Cumhuriyet	Sayı	0	5	3	8
		%Satır	0,0%	62,5%	37,5%	100,0%
		%Sütun	0,0%	20,8%	9,1%	9,4%
		%Toplam	0,0%	5,9%	3,5%	9,4%
	Fanatik	Sayı	0	5	1	6
		%Satır	0,0%	83,3%	16,7%	100,0%
		%Sütun	0,0%	20,8%	3,0%	7,1%
		%Toplam	0,0%	5,9%	1,2%	7,1%
	Hürriyet	Sayı	0	1	0	1
		%Satır	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
		%Sütun	0,0%	4,2%	0,0%	1,2%
		%Toplam	0,0%	1,2%	0,0%	1,2%
	Milli Gazete	Sayı	0	0	14	14
		%Satır	0,0%	0,0%	100,0%	100,0%
		%Sütun	0,0%	0,0%	42,4%	16,5%
		%Toplam	0,0%	0,0%	16,5%	16,5%
	Sabah	Sayı	6	3	1	10
		%Satır	60,0%	30,0%	10,0%	100,0%
		%Sütun	21,4%	12,5%	3,0%	11,8%
		%Toplam	7,1%	3,5%	1,2%	11,8%
	Yerel Gazeteler	Sayı	6	0	5	11
		%Satır	54,5%	0,0%	45,5%	100,0%
		%Sütun	21,4%	0,0%	15,2%	12,9%
		%Toplam	7,1%	0,0%	5,9%	12,9%
Diğer	Sayı	16	10	9	35	
	%Satır	45,7%	28,6%	25,7%	100,0%	
	%Sütun	57,1%	41,7%	27,3%	41,2%	
	%Toplam	18,8%	11,8%	10,6%	41,2%	
Toplam	Sayı	28	24	33	85	
	%Satır	32,9%	28,2%	38,8%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	32,9%	28,2%	38,8%	100,0%	

$$[\chi^2=52.201, df=12, p=0,000]$$

Son olarak üçüncü tabloya baktığımızda AK Partili üyelerin %21,4'ü “*Sabah*” ve “*yerel gazeteler*”; CHP’li üyelerin %20,8’i “*Cumhuriyet*” ve “*Fanatik*”, %12,5’i, “*Sabah*”; MHP’li üyelerin %42,4’ü “*Milli Gazete*”, %15,2’si “*yerel gazeteler*”, %3,5’i “*Cumhuriyet*”, yanıtını vermişlerdir (Tablo 96).

Sonuç olarak üyelerin üye oldukları partiler ile düzenli olarak takip ettikleri gazeteler arasında üçüncü önceliği gösteren tabloda anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(12)}= 52.201, p<0.05$].

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olan kitle iletişim araçları üyelerin kültürel örüntülerine yenilerini katmalarında ve sosyalleşmelerinde önemli bir yere sahiptir. Ancak yine teknolojinin gelişmesi ile birlikte gazeteler e-gazete şeklinde internet üzerinde okunur hale gelmiş bu sayede birey birçok gazeteyi çok daha hızlı bir şekilde gözden geçirme imkanına sahip olmuştur. İmkanların bu şekilde iyileşmesine karşın ülkemizde gazete okuma alışkanlığı çok yüksek seviyelerde değildir. İlk soruya 600 üyenin 376’sı cevap vermiş geriye kalanı gazete okumadığını belirtmiştir. Cevap verenlerin sayısı ikinci öncelik (189) ve üçüncü öncelikte (85) oldukça düşmüştür. Genel bir değerlendirme yapacak olursak gazete okuma oranı en fazla CHP, MHP ve AK Partili üyeler olarak sıralanmaktadır.

Tablo: 97 Gazetelerde En Çok İlgi Duydukları Konular

(I. Öncelik)		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Gazetelerde En Çok Dikkatinizi Çeken Konular	Gündem	Sayı	32	56	60	148
		%Satır	21,6%	37,8%	40,5%	100,0%
		%Sütun	34,0%	40,6%	49,2%	41,8%
		%Toplam	9,0%	15,8%	16,9%	41,8%
	Köşe yazıları	Sayı	8	45	22	75
		%Satır	10,7%	60,0%	29,3%	100,0%
		%Sütun	8,5%	32,6%	18,0%	21,2%
		%Toplam	2,3%	12,7%	6,2%	21,2%
	Siyasi konular	Sayı	36	30	23	89
		%Satır	40,4%	33,7%	25,8%	100,0%
		%Sütun	38,3%	21,7%	18,9%	25,1%
		%Toplam	10,2%	8,5%	6,5%	25,1%
	Magazin	Sayı	1	0	0	1
		%Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		%Sütun	1,1%	0,0%	0,0%	0,3%
		%Toplam	0,3%	0,0%	0,0%	0,3%
	Spor sayfaları	Sayı	8	2	15	25
		%Satır	32,0%	8,0%	60,0%	100,0%
		%Sütun	8,5%	1,4%	12,3%	7,1%
		%Toplam	2,3%	0,6%	4,2%	7,1%
	İş ilanları	Sayı	2	0	0	2
		%Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		%Sütun	2,1%	0,0%	0,0%	0,6%
		%Toplam	0,6%	0,0%	0,0%	0,6%
	Ekonomi	Sayı	4	5	2	11
		%Satır	36,4%	45,5%	18,2%	100,0%
		%Sütun	4,3%	3,6%	1,6%	3,1%
		%Toplam	1,1%	1,4%	0,6%	3,1%
Dini konular	Sayı	3	0	0	3	
	%Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
	%Sütun	3,2%	0,0%	0,0%	0,8%	
	%Toplam	0,8%	0,0%	0,0%	0,8%	
Toplam	Sayı	94	138	122	354	
	%Satır	26,6%	39,0%	34,5%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	26,6%	39,0%	34,5%	100,0%	

$$[x^2=57.342, df=14, p=0,000]$$

Örneklem gurubumuzun takip ettikleri gazeteler içerisinde en çok ilgilendikleri konulara göre ilk önceliklerine baktığımızda; AK Partili üyelerin %38,3'ü “siyasi konular”, %34'ü “gündem” ve %8,5'i “spor sayfaları”; CHP'li üyelerin %40,6'sı “gündem”, %32,6'sı “köşe yazıları”, %21,7'si “siyasi konular”; son olarak MHP'li üyelerin %49,2'si “gündem”, %18,9'u “siyasi konular” ve %12,3'ü “spor sayfaları” yanıtını vermişlerdir (Tablo 97).

Tablo: 98 Gazetelerde En Çok İlgi Duydukları Konular

(II. Öncelik)		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Gazetelerde En Çok Dikkatinizi Çeken Konular	Gündem	Sayı	10	24	29	63
		%Satır	15,9%	38,1%	46,0%	100,0%
		%Satır	16,7%	28,6%	37,2%	28,4%
		%Toplam	4,5%	10,8%	13,1%	28,4%
	Köşe yazıları	Sayı	7	15	21	43
		%Satır	16,3%	34,9%	48,8%	100,0%
		%Satır	11,7%	17,9%	26,9%	19,4%
		%Toplam	3,2%	6,8%	9,5%	19,4%
	Siyasi Konular	Sayı	9	13	8	30
		%Satır	30,0%	43,3%	26,7%	100,0%
		%Satır	15,0%	15,5%	10,3%	13,5%
		%Toplam	4,1%	5,9%	3,6%	13,5%
	Magazin	Sayı	2	5	1	8
		%Satır	25,0%	62,5%	12,5%	100,0%
		%Satır	3,3%	6,0%	1,3%	3,6%
		%Toplam	0,9%	2,3%	0,5%	3,6%
	Spor sayfaları	Sayı	18	11	10	39
		%Satır	46,2%	28,2%	25,6%	100,0%
		%Satır	30,0%	13,1%	12,8%	17,6%
		%Toplam	8,1%	5,0%	4,5%	17,6%
	Ekonomi	Sayı	12	16	7	35
		%Satır	34,3%	45,7%	20,0%	100,0%
		%Satır	20,0%	19,0%	9,0%	15,8%
		%Toplam	5,4%	7,2%	3,2%	15,8%
	Eğitim	Sayı	2	0	2	4
		%Satır	50,0%	0,0%	50,0%	100,0%
		%Satır	3,3%	0,0%	2,6%	1,8%
		%Toplam	0,9%	0,0%	0,9%	1,8%
Toplam	Sayı	60	84	78	222	
	%Satır	27,0%	37,8%	35,1%	100,0%	
	%Satır	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	27,0%	37,8%	35,1%	100,0%	

$$[x^2=26.000, df=12, p=0,011]$$

Örneklem gurubumuzun takip ettikleri gazeteler içerisinde en çok ilgilendikleri konulara göre ikinci önceliklerine baktığımızda; AK Partili üyelerin %30'u "spor sayfaları", %20'si "ekonomi", %16,7'si "gündem", %15'i "siyasi konular" ve %11,7'si "köşe yazıları"; CHP'li üyelerin %28,6'sı "gündem", %19'u "ekonomi", %17,9'u "köşe yazıları", %15,5'i "siyasi konular", %13,1'i "spor sayfaları"; son olarak MHP'li üyelerin %37,2'si "gündem", %26,9'u "köşe yazıları" %10,3'ü "siyasi konular" ve %12,8'i "spor sayfaları", %9'u "ekonomi" yanıtını vermişlerdir (Tablo 98).

Tablo: 99 Gazetelerde En Çok İlgi Duydukları Konular

(III. Öncelik)		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Gazetelerde En Çok Dikkatinizi Çeken Konular	Gündem	Sayı	8	2	11	21
		%Satur	38,1%	9,5%	52,4%	100,0%
		%Sütun	32,0%	7,7%	39,3%	26,6%
		%Toplam	10,1%	2,5%	13,9%	26,6%
	Köşe yazıları	Sayı	2	0	4	6
		%Satur	33,3%	0,0%	66,7%	100,0%
		%Sütun	8,0%	0,0%	14,3%	7,6%
		%Toplam	2,5%	0,0%	5,1%	7,6%
	Siyasi konular	Sayı	0	20	2	22
		%Satur	0,0%	90,9%	9,1%	100,0%
		%Sütun	0,0%	76,9%	7,1%	27,8%
		%Toplam	0,0%	25,3%	2,5%	27,8%
	Magazin	Sayı	0	0	1	1
		%Satur	0,0%	0,0%	100,0%	100,0%
		%Sütun	0,0%	0,0%	3,6%	1,3%
		%Toplam	0,0%	0,0%	1,3%	1,3%
	Spor sayfaları	Sayı	5	3	4	12
		%Satur	41,7%	25,0%	33,3%	100,0%
		%Sütun	20,0%	11,5%	14,3%	15,2%
		%Toplam	6,3%	3,8%	5,1%	15,2%
	İş ilanları	Sayı	1	0	0	1
		%Satur	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		%Sütun	4,0%	0,0%	0,0%	1,3%
		%Toplam	1,3%	0,0%	0,0%	1,3%
	Ekonomi	Sayı	8	1	5	14
		%Satur	57,1%	7,1%	35,7%	100,0%
		%Sütun	32,0%	3,8%	17,9%	17,7%
		%Toplam	10,1%	1,3%	6,3%	17,7%
	Eğitim	Sayı	1	0	1	2
		%Satur	50,0%	0,0%	50,0%	100,0%
		%Sütun	4,0%	0,0%	3,6%	2,5%
		%Toplam	1,3%	0,0%	1,3%	2,5%
Toplam	Sayı	25	26	28	79	
	%Satur	31,6%	32,9%	35,4%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	31,6%	32,9%	35,4%	100,0%	

$$[x^2=54.151, df=14, p=0,000]$$

Örneklem gurubumuzun takip ettikleri gazeteler içerisinde en çok ilgilendikleri konulara göre üçüncü önceliklerine baktığımızda; AK Partili üyelerin %32'si “ekonomi” ve “gündem”, %20'si “spor sayfaları”, %8'i “köşe yazıları”; CHP'li üyelerin %7,7'si “gündem”, %3,8'i “ekonomi” %76,9'u “siyasi konular”, %11,5'i “spor sayfaları”, %3,8'i “eğitim”; son olarak MHP'li üyelerin %39,3'ü “gündem”, %14,3'ü “köşe yazıları” %7,1'i “siyasi konular”, %17,9'u “ekonomi” ve %14,3'ü “spor sayfaları” yanıtını vermişlerdir.

Üyelerin takip ettikleri gazetelerde en çok hangi konularda ilgilendiklerine ilişkin veriler önceliklerine göre sıraladığımızda AK Partili üyelerin ilk önceliği (Tablo 97) en çok %38,3 ile “siyaset”, ikinci önceliği (Tablo 98) en çok %30'u “spor” ve

üçüncü önceliği (Tablo 99) %32 ile “gündem” ve “ekonomi” olmuştur. CHP’li üyelerin birinci önceliği %40,6’ ile “gündem”, ikinci önceliği %19 ile “ekonomi”, ve son olarak %76,9 ile “siyasi konular” olurken; MHP’li üyelerin ilk önceliği %49,2 ile “gündem”, ikinci önceliği %48,8’i “köşe yazıları” ve son olarak üçüncü öncelikleri %39,3 ile “gündem” olmuştur.

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile takip ettikleri gazeteler arasında birinci ($[x^2_{(14)}= 57.342, p<0.05]$) ve üçüncü ($[x^2_{(14)}= 54.151, p<0.05]$) önceliği gösteren tabloda anlamlı bir ilişki söz konusu iken ikinci ($[x^2_{(12)}= 26.000, p>0.05]$) önceliği gösteren tablo arasında anlamlı bir ilişki kurulamamıştır.

Tablo: 100 Düzenli Olarak En Çok Hangi TV Kanalını İzledikleri

(I. Öncelik)		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Düzenli Olarak En Çok Hangi Kanal İzliyorsunuz?	TRT	Sayı	36	3	26	65
		%Satır	55,4%	4,6%	40,0%	100,0%
		%Sütun	26,5%	1,7%	14,1%	13,1%
		%Toplam	7,3%	0,6%	5,3%	13,1%
	ATV	Sayı	36	0	1	37
		%Satır	97,3%	0,0%	2,7%	100,0%
		%Sütun	26,5%	0,0%	0,5%	7,5%
		%Toplam	7,3%	0,0%	0,2%	7,5%
	Kanal D	Sayı	3	28	10	41
		%Satır	7,3%	68,3%	24,4%	100,0%
		%Sütun	2,2%	16,0%	5,4%	8,3%
		%Toplam	0,6%	5,7%	2,0%	8,3%
	A Haber	Sayı	35	0	0	35
		%Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		%Sütun	25,7%	0,0%	0,0%	7,1%
		%Toplam	7,1%	0,0%	0,0%	7,1%
	Fox	Sayı	2	30	20	52
		%Satır	3,8%	57,7%	38,5%	100,0%
		%Sütun	1,5%	17,1%	10,9%	10,5%
		%Toplam	0,4%	6,1%	4,0%	10,5%
	Bengü Türk	Sayı	0	0	88	88
		%Satır	0,0%	0,0%	100,0%	100,0%
		%Sütun	0,0%	0,0%	47,8%	17,8%
		%Toplam	0,0%	0,0%	17,8%	17,8%
	Haber Türk	Sayı	3	3	17	23
		%Satır	13,0%	13,0%	73,9%	100,0%
		%Sütun	2,2%	1,7%	9,2%	4,6%
		%Toplam	0,6%	0,6%	3,4%	4,6%
	Halk TV	Sayı	0	94	0	94
		%Satır	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
%Sütun		0,0%	53,7%	0,0%	19,0%	
%Toplam		0,0%	19,0%	0,0%	19,0%	
Diğer	Sayı	21	17	22	60	
	%Satır	35,0%	28,3%	36,7%	100,0%	
	%Sütun	15,4%	9,7%	12,0%	12,1%	
	%Toplam	4,2%	3,4%	4,4%	12,1%	
Toplam	Sayı	136	175	184	495	
	%Satır	27,5%	35,4%	37,2%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	27,5%	35,4%	37,2%	100,0%	

$$[x^2=593.305, df=16, p=0,000]$$

Üyelerin düzenli olarak izledikleri kanallar, parti mensuplarının yine parti ideolojiler doğrultusunda yayın yapan TV kanalları doğrultusunda olmuştur. Bilinen bir gerçekliktir ki kimi TV kanalları iktidara yakın olarak nitelendirilirken kimi yayın kanalları muhalefet partilerin ideolojilerini yansıtmaktadır. Farklı medya gruplarına ait olan ATV, A Haber, Beyaz TV, Kanal 24, Kanal 7, Haber Türk gibi kanallar hükümet taraftarı olarak nitelendirilmekte, Kanal D ve CNN ise önceleri muhalif duruşa sahipken son zamanlarda muhalefet tarafından hükümetin yanında yer aldığı belirtilmektedir. Yine, Bengü Türk (MHP) ve Halk TV (CHP) muhalefet partilerin ideolojileri doğrultusunda yayın yapmaktadır. Buna göre üyelerin siyasal duruşlarına göre izledikleri TV kanalları arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. Buna göre AK Partili üyelerin birinci öncelikleri sırası ile %26,5 ile “TRT”, “ATV” ve %25,7’i “A Haber”; CHP’li üyelerin %53,7’si “Halk TV”, %17,1’i “Fox”, %16’sı “Kanal D”; MHP’li üyelerin %47,8’i “Bengü Türk”, %14,1’i “TRT” ve %10,9’u “Fox” ve %9,2’s, “Haber Türk” olmuştur. (Tablo 100).

Anket çalışmasının yürütüldüğü MHP il başkanlığında sürekli Bengü Türk’ün, CHP il başkanlığında Halk TV’nin izlendiği bu sonucu destekler nitelikte çıkmıştır. Ancak AK Parti il başkanlığı diğer iki partilerin il başkanlıklarından farklı olarak TV’lerde sadece Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın resmi sabit olarak bulunmaktadır. Herhangi bir radyo, TV ya da bekleme odasında gazete mevcut değildir. Buna göre üyelerin üye oldukları partiler ile izledikleri televizyon kanalları arasında, birinci önceliğe baktığımız zaman anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(16)} = 593.305$, $p < 0.05$].

Tablolarda önemli görülen bir diğer ayrıntı ise parti üyelerinin kendi ideolojileri dışında yayın yapan kanalları izlemedi yönündedir. AK Parti üyesi hiçbir üyenin ilk önceliği “Bengü Türk” ve “Halk TV” olmazken; CHP’li hiçbir üyenin ilk tercihi “ATV”, “A Haber” ve “Bengü Türk” olmayıp son olarak MHP’li hiçbir üyenin de yine ilk tercihi “A Haber” ve “Halk TV” olmamıştır.

Tablo: 101 Düzenli Olarak En Çok Hangi TV Kanalını İzledikleri

(II. Öncelik)		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Düzenli Olarak En Çok Hangi Kanal İzliyorsunuz?	TRT	Sayı	26	5	27	58
		%Sadır	44,8%	8,6%	46,6%	100,0%
		%Sütun	25,2%	3,8%	17,8%	15,1%
		%Toplam	6,8%	1,3%	7,0%	15,1%
	ATV	Sayı	19	0	8	27
		%Sadır	70,4%	0,0%	29,6%	100,0%
		%Sütun	18,4%	0,0%	5,3%	7,0%
		%Toplam	4,9%	0,0%	2,1%	7,0%
	Star TV	Sayı	4	0	15	19
		%Sadır	21,1%	0,0%	78,9%	100,0%
		%Sütun	3,9%	0,0%	9,9%	4,9%
		%Toplam	1,0%	0,0%	3,9%	4,9%
	Kanal D	Sayı	8	11	12	31
		%Sadır	25,8%	35,5%	38,7%	100,0%
		%Sütun	7,8%	8,5%	7,9%	8,1%
		%Toplam	2,1%	2,9%	3,1%	8,1%
	Fox	Sayı	1	40	20	61
		%Sadır	1,6%	65,6%	32,8%	100,0%
		%Sütun	1,0%	30,8%	13,2%	15,8%
		%Toplam	0,3%	10,4%	5,2%	15,8%
	Belgesel Kanalları	Sayı	1	8	22	31
		%Sadır	3,2%	25,8%	71,0%	100,0%
		%Sütun	1,0%	6,2%	14,5%	8,1%
		%Toplam	0,3%	2,1%	5,7%	8,1%
	Spor kanalları	Sayı	3	0	24	27
		%Sadır	11,1%	0,0%	88,9%	100,0%
		%Sütun	2,9%	0,0%	15,8%	7,0%
		%Toplam	0,8%	0,0%	6,2%	7,0%
	Halk TV	Sayı	0	20	0	20
		%Sadır	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
		%Sütun	0,0%	15,4%	0,0%	5,2%
		%Toplam	0,0%	5,2%	0,0%	5,2%
	Tele 1	Sayı	0	17	0	17
		%Sadır	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
		%Sütun	0,0%	13,1%	0,0%	4,4%
		%Toplam	0,0%	4,4%	0,0%	4,4%
Diğer	Sayı	41	29	24	94	
	%Sadır	43,6%	30,9%	25,5%	100,0%	
	%Sütun	39,8%	22,3%	15,8%	24,4%	
	%Toplam	10,6%	7,5%	6,2%	24,4%	
Toplam	Sayı	103	130	152	385	
	%Sadır	26,8%	33,8%	39,5%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	26,8%	33,8%	39,5%	100,0%	

$$[x^2=225.693, df=18, p=0,000]$$

İkinci önceliklere baktığımızda AK Parti için yine ilk sırada %25,2 ile “TRT” ve %18,4 ile “ATV” tercih edilirken %7,8’i “Kanal D” ve %3,9’u “Star TV”; CHP’li üyelerin %30,8’i “Fox”, %15,4’ü “Halk TV”, %13,1’, “Tele 1”, %6,2’s, “belgesel

kanalları”; Son olarak MHP’li üyelerin %17,8’i “TRT”, %15,8’i “spor kanalları” %14,5’i “belgesel kanalları”, %13,2’si “Fox”, %9,9’u “star” olmuştur (Tablo 101).

AK Parti üyesi hiçbir üyenin ikinci önceliği “Tele 1” ve “Halk TV” olmazken; CHP’li hiçbir üyenin ilk tercihi “ATV”, “star” ve “Spor kanalları olmayıp son olarak MHP’li hiçbir üyenin de yine ilk tercihi “Tele 1” ve “Halk TV” olmamıştır.

Buna göre üyelerin üye oldukları partiler ile izledikleri televizyon kanalları arasında, ikinci önceliğe baktığımız zaman anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(18)}=225.693$, $p<0.05$].

Tablo: 102 Düzenli Olarak En Çok Hangi TV Kanalını İzledikleri

(III. Öncelik)		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Düzenli Olarak En Çok Hangi Kanalı İzliyorsunuz?	TRT	Sayı	3	0	38	41
		%Satır	7,3%	0,0%	92,7%	100,0%
		%Sütun	7,9%	0,0%	40,9%	23,2%
		%Toplam	1,7%	0,0%	21,5%	23,2%
	ATV	Sayı	4	8	1	13
		%Satır	30,8%	61,5%	7,7%	100,0%
		%Sütun	10,5%	17,4%	1,1%	7,3%
		%Toplam	2,3%	4,5%	0,6%	7,3%
	CNN	Sayı	0	7	2	9
		%Satır	0,0%	77,8%	22,2%	100,0%
		%Sütun	0,0%	15,2%	2,2%	5,1%
		%Toplam	0,0%	4,0%	1,1%	5,1%
	Fox	Sayı	3	9	5	17
		%Satır	17,6%	52,9%	29,4%	100,0%
		%Sütun	7,9%	19,6%	5,4%	9,6%
		%Toplam	1,7%	5,1%	2,8%	9,6%
	Spor Kanalları	Sayı	2	5	4	11
		%Satır	18,2%	45,5%	36,4%	100,0%
		%Sütun	5,3%	10,9%	4,3%	6,2%
		%Toplam	1,1%	2,8%	2,3%	6,2%
	Haber Türk	Sayı	1	0	23	24
		%Satır	4,2%	0,0%	95,8%	100,0%
		%Sütun	2,6%	0,0%	24,7%	13,6%
		%Toplam	0,6%	0,0%	13,0%	13,6%
Diğer	Sayı	25	17	20	62	
	%Satır	40,3%	27,4%	32,3%	100,0%	
	%Sütun	65,8%	37,0%	21,5%	35,0%	
	%Toplam	14,1%	9,6%	11,3%	35,0%	
Toplam	Sayı	38	46	93	177	
	%Satır	21,5%	26,0%	52,5%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	21,5%	26,0%	52,5%	100,0%	

$$[\chi^2=93.790, df=12, p=0,000]$$

Üçüncü önceliğe baktığımızda AK Partili üyelerin %10,5'i "ATV", %7,9'u "Fox" ve "TRT", %5,3'ü "spor kanalları"; CHP'li üyelerin üçüncü öncelikleri %19,6'sı "Fox", %17,4'ü "ATV", %15,2'si "CNN", %10,9'u "Spor Kanalları"; son olarak MHP'li üyelerin üçüncü önceliklerine baktığımızda %40,9'u "TRT", %24,7'si "Habertürk" ve yaklaşık %5'i "Fox" ve "Spor kanalları" olmuştur.

AK Parti üyesi hiçbir üyenin üçüncü önceliği "CNN" olmazken; CHP'li hiçbir üyenin ilk tercihi "TRT" ve "Habertürk" olmayıp son olarak MHP'li üyeler çok az da olsa çeşitli kanalları üçüncü öncelik olarak takip etme eğilimi göstermişlerdir (Tablo 1012).

Buna göre üyelerin üye oldukları partiler ile izledikleri televizyon kanalları arasında, üçüncü önceliğe baktığımız zaman anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(12)}=93.790$, $p<0.05$].

Tablo: 103 Sosyal Medya Kullanım Durumlarına Göre Parti Üyeleri

			Üye Oldukları Parti			Toplam
			AK Parti	CHP	MHP	
Sosyal Medya Kullanıyor musunuz?	Evet	Sayı	173	178	193	544
		%Satır	31,8%	32,7%	35,5%	100,0%
		%Sütun	86,5%	89,0%	96,5%	90,7%
		%Toplam	28,8%	29,7%	32,2%	90,7%
	Hayır	Sayı	27	22	7	56
		%Satır	48,2%	39,3%	12,5%	100,0%
		%Sütun	13,5%	11,0%	3,5%	9,3%
		%Toplam	4,5%	3,7%	1,2%	9,3%
Toplam	Sayı	200	200	200	600	
	%Satır	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%	

$$[\chi^2=12.802, df=2, p=0,002]$$

Sosyal medya kullanım durumlarına göre üyelere baktığımız tabloda toplam 544 üye sosyal medya kullanmaktadır. Buna göre sosyal medya kullanan üyelerin %31,8'i AK Parti, %32,7'si CHP ve %35,5'i MHP'li üyelere aittir (Tablo 103).

Bu verilere göre üyelerin üye oldukları partiler ile sosyal medya kullanmalarını arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(2)}=12.802$, $p<0.05$].

Tablo: 104 Sosyal Medya Kullanan Parti Üyelerinin Yaşları

	Yaş		Hangi siyasi partiye üyesiniz?			Toplam
			AK Parti	CHP	MHP	
18-25 yaş	Evet	Sayı	24	13	11	48
		% Satır	50,0%	27,1%	22,9%	100,0%
		% Toplam	50,0%	27,1%	22,9%	100,0%
26-30 yaş	Evet	Sayı	27	24	20	71
		% Satır	38,0%	33,8%	28,2%	100,0%
		% Toplam	37,0%	32,9%	27,4%	97,3%
31-35 yaş	Evet	Sayı	23	8	16	47
		% Satır	48,9%	17,0%	34,0%	100,0%
		% Toplam	46,9%	16,3%	32,7%	95,9%
36-40 yaş	Evet	Sayı	27	14	30	71
		% Satır	38,0%	19,7%	42,3%	100,0%
		% Toplam	32,5%	16,9%	36,1%	85,5%
41-45 yaş	Evet	Sayı	21	7	35	63
		% Satır	33,3%	11,1%	55,6%	100,0%
		% Toplam	30,4%	10,1%	50,7%	91,3%
46-50 yaş	Evet	Sayı	16	11	14	41
		% Satır	39,0%	26,8%	34,1%	100,0%
		% Toplam	34,0%	23,4%	29,8%	87,2%
51-55 yaş	Evet	Sayı	18	16	23	57
		% Satır	31,6%	28,1%	40,4%	100,0%
		% Toplam	30,0%	26,7%	38,3%	95,0%
56-60 yaş	Evet	Sayı	9	33	24	66
		% Satır	13,6%	50,0%	36,4%	100,0%
		% Toplam	11,5%	42,3%	30,8%	84,6%
61-65 yaş	Evet	Sayı	7	44	19	70
		% Satır	10,0%	62,9%	27,1%	100,0%
		% Toplam	8,6%	54,3%	23,5%	86,4%
66 ve üzeri yaş	Evet	Sayı	1	8	1	10
		% Satır	10,0%	80,0%	10,0%	100,0%
		% Toplam	8,3%	66,7%	8,3%	83,3%

Sosyal medya (Facebook, Twitter, Instagram vb.) kullanan bireylerin yaşlarına göre dağılımına baktığımız da 18-25 yaş arasında sosyal medya kullanıcılarının %50'si "AK Partili" yaklaşık %28'i "CHP'li" ve %23'ü "MHP'li"; 26-30 yaş arasında sosyal medya kullanıcılarının %38'i "AK Partili" yaklaşık %33,8'i "CHP'li" ve %28,2'si "MHP'li"; 31-35 yaş arasında sosyal medya kullanıcılarının %48,9'u "AK Partili" yaklaşık %17'si "CHP'li" ve %34'ü "MHP'li"; 36-40 yaş arasında sosyal medya kullanıcılarının %38'i "AK Partili" yaklaşık %20'si "CHP'li" ve %42'si "MHP'li"; 41-45 yaş arasında sosyal medya kullanıcılarının %33,3'ü "AK Partili" yaklaşık %12'si "CHP'li" ve %56'sı "MHP'li"; 46-50 yaş arasında sosyal medya kullanıcılarının

%39'u "AK Partili" yaklaşık %11'i "CHP'li" ve %57'si "MHP'li"; 51-55 yaş arasında sosyal medya kullanıcılarının %31,6'sı "AK Partili" yaklaşık %28'i "CHP'li" ve %40'ı "MHP'li"; 56-60 yaş arasında sosyal medya kullanıcılarının %13,6'sı "AK Partili" yaklaşık %50'si "CHP'li" ve %36'sı "MHP'li"; 61-65 yaş arasında sosyal medya kullanıcılarının %10'u "AK Partili" yaklaşık %63'ü "CHP'li" ve %27'si "MHP'li"; 66 ve üzeri yaş arasında sosyal medya kullanıcılarının %10'u "AK Partili" yaklaşık %80'i "CHP'li" ve %10'u "MHP'li"dir (Tablo 104).

Bir diğer değerlendirmeye göre AK Partili üyelerin sosyal medya kullananlarının yaşları 18 ile 45 yaş arasında artış gösterirken daha ileri yaş gruplarında sosyal medya kullanımının düştüğü görülmektedir. CHP'li üyelerin ise sosyal medya kullanımı ağırlıklı olarak 18 ile 30 arasında bir değere sahipken, orta yaş grubunda bu oran düşmekte ve 56-65 yaş arasındaki üyelerin sosyal medya kullanımı en yüksek değere ulaşmaktadır. Son olarak MHP'li sosyal medya kullanıcıları en az 66 ve üzeri yaş gurubu ile 18-25 yaş arasında olup, nerdeyse her yaş grubu üyeler yoğun olarak sosyal medya kullanıcılarıdır.

6.5.2.Siyasal Sosyalleşme Üzerine Etkisi

Tablo: 105 Sosyal Medyada Siyasetle İlgili Paylaşımlarda Bulunma Durumları

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Sosyal medyada siyasetle ilgili paylaşımlarda bulunur musunuz?	Siyasi duruşumu belli edecek paylaşımlardan kaçınıyorum	Sayı	30	28	32	90
		%Satır	33,3%	31,1%	35,6%	100,0%
		%Sütun	17,3%	15,7%	16,6%	16,5%
		%Toplam	5,5%	5,1%	5,9%	16,5%
	Önemli gündemler olduğu zaman paylaşımlarda bulunurum	Sayı	104	116	109	329
		%Satır	31,6%	35,3%	33,1%	100,0%
		%Sütun	60,1%	65,2%	56,5%	60,5%
		%Toplam	19,1%	21,3%	20,0%	60,5%
	Sürekli olarak paylaşımlarda bulunurum	Sayı	39	34	52	125
		%Satır	31,2%	27,2%	41,6%	100,0%
		%Sütun	22,5%	19,1%	26,9%	23,0%
		%Toplam	7,2%	6,2%	9,6%	23,0%
Toplam	Sayı	173	178	193	544	
	%Satır	31,8%	32,7%	35,5%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	31,8%	32,7%	35,5%	100,0%	

$$[x^2=3.799, df=4, p=0,434]$$

Kitle iletişim araçları kitlesel anlamda daha çok insana hitap etmesi bakımından önemlidir. Her türlü görselliğin ve mesajın saklı tutulduğu sosyal medya hesapları bireylerin kendi seslerini çaba sarf etmeden duyurmalarına imkan tanır. Bu nedenle

bireyler kendi ideolojik kimliklerini karşı tarafa açıkça ifade edebilecekleri gibi aynı zamanda birçok insanı kendi siyasal alanına çekebilme kapasitesi de geliştirmiştir.

Çalışmaya katılan üyelere “*sosyal medyada siyasetle ilgili paylaşımlarda bulunur musunuz?*” sorusu yöneltilmiş, cevaplara göre üyelerin benzerlikleri ortaya çıkarılmıştır. “*siyasi duruşumu belli edecek paylaşımlardan kaçınırım*” yanıtını %33,3’ü AK Parti, %31,1’i CHP ve %35,6’sı MHP’li üyelerdir. Birbirlerine benzer sayıda yanıtlamalarda bulunan parti üyeleri için bu yanıtın altında yatan nedenler farklı olabilir. AK Partili üyelerin %60,1’i “*önemli gündemler olduğu zaman paylaşımda bulunurum*”, %31,2’si “*sürekli olarak paylaşımlarda bulunurum*”; CHP’li üyelerin %65,2’si “*önemli gündemler olduğu zaman paylaşımlarda bulunurum*”, %19,1’i “*sürekli olarak paylaşımlarda bulunurum*” ve son olarak MHP’li üyelerin %56,5’i “*önemli gündemler olduğu zaman paylaşımlarda bulunurum*”, %26,9’u “*sürekli olarak paylaşımlarda bulunurum*” yanıtlamasında bulunmuşlardır (Tablo 105).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile sosyal medyada siyasi paylaşımlarda bulunmaları üzerine anlamlı bir ilişki söz konusu değildir [$\chi^2_{(4)} = 3.799$, $p > 0.05$].

Siyasal aktörlerin sosyal medyayı aktif olarak kullanıp daha fazla insanı kendi siyasal alanına çekebilme yeteneği varken bu durumu kullanmayıp gizlemesi yani “*siyasi duruşumu belli edecek paylaşımlardan kaçınırım*” tanımlaması yapması, düşündürücüdür. Sosyal medyada görünür hale gelmemek için bireylerin ya çevreleri ile siyasi düşünceleri kesin olarak bir zıtlık içerisindedir ya da muhalefet parti üyesi olup iktidarın medya üzerinde bir takım kısıtlamaları nedeniyle çekimser davranmaktadır. Tabloya bakıldığında iktidar partisi üyesi olan 18-25 yaş arasında 6 üye, 31-35 yaş arasında 5 üye ve 36-40 yaş arasında olan 6 üye sosyal medyada siyasi içerikli paylaşımlar konusunda çekimser davranmaktadır. Bu sayı CHP’li üyelerin 36-35 yaş aralığında daha yüksek bir orana(14) ulaşmıştır. Orta yaş grubu CHP’li bireyler daha çok önemli gündemler olduğu zaman paylaşımlarda bulunurken daha ileri yaş gruplarında sosyal medya kullanımında çekimserliğin yerini özgürlüğe bıraktığını söylemek mümkündür. Son olarak MHP’li üyelerin 18-35 yaş arası grupları sosyal medya kullanımında daha özgür olduğu ve sürekli paylaşımlarda bulunduğu, orta yaş

grubu üyelerin daha kontrollü bir şekilde önemli gündemlerde paylaşımlar yaptıkları ve daha ileri yaş gruplarında hem siyasi duruşlarını belli edecek paylaşımlardan kaçındıkları hem de önemi gündemlerde paylaşımlar yaptıkları tespit edilmiştir (Tablo 106).

Tablo: 106 Sosyal Medyada Siyasetle İlgili Paylaşımlarda Bulunma ile Yaş İlişkisi

Sosyal medyada siyasetle ilgili paylaşımlarda bulunur musunuz?		Hangi siyasi partiye üyesiniz?			Toplam
		AK Parti	CHP	MHP	
18-25 yaş	Siyasi duruşumu belli edecek paylaşımlardan kaçınıyorum	6	3	3	12
	Önemli gündemler olduğu zaman paylaşımlarda bulunurum	13	7	0	20
	Sürekli olarak paylaşımlarda bulunurum	5	3	8	16
26-30 yaş	Siyasi duruşumu belli edecek paylaşımlardan kaçınıyorum	5	8	0	13
	Önemli gündemler olduğu zaman paylaşımlarda bulunurum	8	13	7	28
	Sürekli olarak paylaşımlarda bulunurum	14	3	13	30
31-35 yaş	Siyasi duruşumu belli edecek paylaşımlardan kaçınıyorum	5	6	0	11
	Önemli gündemler olduğu zaman paylaşımlarda bulunurum	10	2	5	17
	Sürekli olarak paylaşımlarda bulunurum	8	0	11	19
36-40 yaş	Siyasi duruşumu belli edecek paylaşımlardan kaçınıyorum	6	0	5	11
	Önemli gündemler olduğu zaman paylaşımlarda bulunurum	16	14	22	52
	Sürekli olarak paylaşımlarda bulunurum	5	0	3	8
41-45 yaş	Siyasi duruşumu belli edecek paylaşımlardan kaçınıyorum	2	0	1	3
	Önemli gündemler olduğu zaman paylaşımlarda bulunurum	18	7	32	57
	Sürekli olarak paylaşımlarda bulunurum	1	0	2	3
46-50 yaş	Siyasi duruşumu belli edecek paylaşımlardan kaçınıyorum	3	0	0	3
	Önemli gündemler olduğu zaman paylaşımlarda bulunurum	11	8	8	27
	Sürekli olarak paylaşımlarda bulunurum	2	3	6	11
51-55 yaş	Siyasi duruşumu belli edecek paylaşımlardan kaçınıyorum	1	2	2	5
	Önemli gündemler olduğu zaman paylaşımlarda bulunurum	15	8	18	41
	Sürekli olarak paylaşımlarda bulunurum	2	6	3	11
56-60 yaş	Siyasi duruşumu belli edecek paylaşımlardan kaçınıyorum	2	0	15	17
	Önemli gündemler olduğu zaman paylaşımlarda bulunurum	5	27	4	36
	Sürekli olarak paylaşımlarda bulunurum	2	6	5	13
61-65 yaş	Siyasi duruşumu belli edecek paylaşımlardan kaçınıyorum	0	6	6	12
	Önemli gündemler olduğu zaman paylaşımlarda bulunurum	7	25	13	45
	Sürekli olarak paylaşımlarda bulunurum	0	13	0	13
66 ve üzeri yaş	Siyasi duruşumu belli edecek paylaşımlardan kaçınıyorum	0	3	0	3
	Önemli gündemler olduğu zaman paylaşımlarda bulunurum	1	5	0	6
	Sürekli olarak paylaşımlarda bulunurum	0	0	1	1
Toplam	Siyasi duruşumu belli edecek paylaşımlardan kaçınıyorum	30	28	32	90
	Önemli gündemler olduğu zaman paylaşımlarda bulunurum	104	116	109	329
	Sürekli olarak paylaşımlarda bulunurum	39	34	52	125
	Toplam	173	178	193	544

Tablo: 107 Konularına Göre Sosyal Medyada Siyasetle İlgili Paylaşımında Bulunma

		Üyesi olduğunuz siyasi parti içerisindeki konumunuz nedir?						Toplam
		Yürütme Kurulu	Yönetim Kurulu	Kadın Kolları	Gençlik Kolları	Parti Delegatesi	Üye	
AK Parti	Siyasi duruşumu belli edecek paylaşımlardan kaçınıyorum	0	2	2	2	0	24	30
	Önemli gündemler olduğu zaman paylaşımlarda bulunurum	3	13	22	10	10	46	104
	Sürekli olarak paylaşımlarda bulunurum	2	3	8	5	2	19	39
CHP	Siyasi duruşumu belli edecek paylaşımlardan kaçınıyorum	0	0	0	6		22	28
	Önemli gündemler olduğu zaman paylaşımlarda bulunurum	5	23	11	9		68	116
	Sürekli olarak paylaşımlarda bulunurum	0	0	12	6		16	34
MHP	Siyasi duruşumu belli edecek paylaşımlardan kaçınıyorum		1		2		29	32
	Önemli gündemler olduğu zaman paylaşımlarda bulunurum		23		2		84	109
	Sürekli olarak paylaşımlarda bulunurum		11		9		32	52
Toplam		10	76	55	51	12	340	544

Siyasal aktörlerin sosyal medya kullanımları ile parti içerisindeki konularına göre benzerlik ve farklılıklarına göre karşılaştırılması tabloda verilmiştir. Buna göre AK Partili(2) ve MHP’li(1) daha üst bir konumda olan toplamda üç yönetim kurulu üyesi “*siyasi duruşumu belli edecek paylaşımdan kaçınıyorum*” tanımlaması yapmıştır. Daha çok parti içerisinde belirli bir konumda bulunana üyelerin görünümelerini neden gizledikleri merak konusudur. Çünkü bu davranış parti içinde belirli bir statüsü olmayan üyeler için daha çok kabul edilebilir bir davranış olarak karşımıza çıkmaktadır. CHP’li yürütme, yönetim ve kadın kolları üyelerinin hiç biri bu tanımlamada bulunmamışlardır (Tablo 107).

Tablo: 108 Sosyal Medyada Karşıt Görüşte İçeriklere Yaklaşımları

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Sosyal medyada karşıt görüşteki siyasi içerikli yazı ve görüntüleri nasıl karşılıyorsunuz ?	Saygıyla karşılıyorum	Sayı	64	75	71	210
		%Satır	30,5%	35,7%	33,8%	100,0%
		%Sütun	37,9%	42,1%	36,8%	38,9%
		%Toplam	11,9%	13,9%	13,1%	38,9%
	Ciddiye almıyorum	Sayı	76	100	87	263
		%Satır	28,9%	38,0%	33,1%	100,0%
		%Sütun	45,0%	56,2%	45,1%	48,7%
		%Toplam	14,1%	18,5%	16,1%	48,7%
	Tahammül edemiyorum	Sayı	18	3	12	33
		%Satır	54,5%	9,1%	36,4%	100,0%
		%Sütun	10,7%	1,7%	6,2%	6,1%
		%Toplam	3,3%	0,6%	2,2%	6,1%
	Mutlaka cevap yazıyorum	Sayı	11	0	23	34
		%Satır	32,4%	0,0%	67,6%	100,0%
		%Sütun	6,5%	0,0%	11,9%	6,3%
		%Toplam	2,0%	0,0%	4,3%	6,3%
Toplam	Sayı	169	178	193	540	
	%Satır	31,3%	33,0%	35,7%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	31,3%	33,0%	35,7%	100,0%	

$$[x^2=36.106, df=6, p=0,000]$$

Sosyal medya, kontörün neredeyse en etkisiz kaldığı bir alandır. Toplumun gelenek, görenek, örf ve adetleri, inanç biçimleri ile ilgili tahammül sınırlarını zorlayan birçok görsel, yazı ve tartışma platformu bulunmaktadır. Siyaset de yine bu alanlardan biridir. Bu platformlar içerisinde siyasi parti ideolojisine, parti liderine, parti amblemine, siyasi liderlerin söylemlerine karşı birçok hakaret, küfür, aşağılama gibi davranışlarda bulunan insanlarla karşı karşıya gelmek neredeyse kaçınılmazdır. Bu bağlama üyelere “sosyal medyada karşıt görüşteki siyasi içerikli yazı ve görüntüleri nasıl karşılıyorsunuz?” sorusu yöneltmiş ve çeşitli yanıtlar alınmıştır. Şunu belirtmekle yarar var ki saha içerisinde “saygıyla karşılıyorum” tanımlaması yapan birçok üye “ileri gitmedikleri takdirde” söylemlerinde bulunmuşlardır. Buna göre AK Partili üyelerin %45’i “ciddiye almıyorum”, %37,9’u “saygıyla karşılıyorum”, %10,7’si “tahammül edemiyorum” ve %6,5’i “mutlaka cevap yazıyorum”; CHP’li üyelerin %56,2’si “ciddiye almıyorum”, %42,1’, “saygıyla karşılıyorum” ve %1,7’si “tahammül edemiyorum” derken “mutlaka cevap yazıyorum” yanıtını veren olmamıştır. Son olarak MHP’li üyelere baktığımız zaman en %45,1’, “ciddiye almıyorum”, %36,8’i “saygıyla karşılıyorum”, %11,9’u “mutlaka cevap yazıyorum” ve %6,2’si “tahammül edemiyorum” demiştir (Tablo 108).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile sosyal medyada karşıt görüşte siyasi içerikli paylaşımlara karşı tavırları arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(6)}= 36.106, p<0.05$].

Tablo: 109 Düzenli Olarak Takip Edilen Siyaset Programı Olup Olmaması

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Düzenli Olarak Takip Ettiğiniz Siyaset Programı Var mı?	Evet	Sayı	51	97	70	218
		%Satır	23,4%	44,5%	32,1%	100,0%
		%Sütun	28,3%	50,5%	36,8%	38,8%
		%Toplam	9,1%	17,3%	12,5%	38,8%
	Hayır	Sayı	129	95	120	344
		%Satır	37,5%	27,6%	34,9%	100,0%
		%Sütun	71,7%	49,5%	63,2%	61,2%
		%Toplam	23,0%	16,9%	21,4%	61,2%
Toplam	Sayı	180	192	190	562	
	%Satır	32,0%	34,2%	33,8%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	32,0%	34,2%	33,8%	100,0%	

$$[\chi^2=19.721, df=2, p=0,000]$$

Çalışmaya katılan siyasal aktörlerin düzenli olarak takip ettikleri siyaset programları olup olmadığına yönelik soru yöneltilmiş, üyelerin %38,8'i siyaset programı takip ettiğini belirtmiştir. En fazla siyaset programı takipçileri CHP'li üyelerin %44,5'i olurken, MHP'li üyelerin %32,1'i ve AK Partili üyelerin %23,4'ü olmuştur (Tablo 109).

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile düzenli olarak takip ettikleri siyaset programları arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(2)}= 19.721, p<0.05$].

Tablo: 110 Cinsiyete Göre Düzenli Olarak Takip Edilen Siyaset Programı

		Cinsiyet		Toplam	
		Erkek	Kadın		
AK Parti	Evet	Sayı	42	9	51
		Yüzde	82,4%	17,6%	100,0%
	Hayır	Sayı	70	59	129
		Yüzde	54,3%	45,7%	100,0%
CHP	Evet	Sayı	56	41	97
		Yüzde	57,7%	42,3%	100,0%
	Hayır	Sayı	56	39	95
		Yüzde	58,9%	41,1%	100,0%
MHP	Evet	Sayı	70	0	70
		Yüzde	100,0%	0,0%	100,0%
	Hayır	Sayı	119	1	120
		Yüzde	99,2%	0,8%	100,0%
Toplam		Sayı	413	149	562
		Yüzde	73,5%	26,5%	100,0%

$$[\chi^2=100.208, df=2, p=0,000]$$

Cinsiyet ile siyaset programı izleme oranı arasındaki ilişki tabloda verilmiştir. “Düzenli olarak siyaset programı izliyor musunuz?” sorusuna “evet” yanıtını veren AK Partili üyelerin %82,4’ü “erkekler”, %17,6’sı “kadınlar”; CHP’li üyelerin %57,7’si “erkekler”, %42,3’ü “kadınlar” ve MHP’li üyelerin %100’ü “erkekler” olmuştur(Tablo 110).

Buna göre her üç parti içerisinde sadece CHP’li kadınların yarısından fazlası, siyaset programını izlediğini belirterek diğer iki partiden farklılaşmıştır. AK Parti’ye üyelikleri bulunan kadınların siyaset programı izleme oranının %17,3 olması çok düşüktür. Bu nedenle cinsiyete göre bir değerlendirme yaptığımızda hem cinsiyete göre hem de partilere üyelikleri bulunan kadınların birbirleri ile farklılaştığını söylemek mümkündür.

Elde edilen verilere göre üyelerin cinsiyetlerine göre düzenli olarak takip ettikleri siyaset programları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır [$\chi^2_{(2)}=100.208$, $p<0.05$].

Tablo: 111 Konumlara Göre Düzenli Olarak Takip Edilen Siyaset Programı

			Yürütme Kurulu	Yönetim Kurulu	Kadın Kolları	Gençlik Kolları	Parti Delegesi	Üye	Toplam
AK Parti	Evet	Sayı	2	5	3	4	7	30	51
		% Yüzde	3,9%	9,8%	5,9%	7,8%	13,7%	58,8%	100,0%
	Hayır	Sayı	1	11	28	13	6	70	129
		% Yüzde	0,8%	8,5%	21,7%	10,1%	4,7%	54,3%	100,0%
CHP	Evet	Sayı	3	12	19	5		58	97
		% Yüzde	3,1%	12,4%	19,6%	5,2%		59,8%	100,0%
	Hayır	Sayı	2	13	6	16		58	95
		% Yüzde	2,1%	13,7%	6,3%	16,8%		61,1%	100,0%
MHP	Evet	Sayı		11		1		58	70
		% Yüzde		15,7%		1,4%		82,9%	100,0%
	Hayır	Sayı		27		12		81	120
		% Yüzde		22,5%		10,0%		67,5%	100,0%
Toplam	Sayı	8	79	56	51	13	355	562	
	% Yüzde	1,4%	14,1%	10,0%	9,1%	2,3%	63,2%	100,0%	

Üyelerin konumları ile siyaset programları izleme oranları arasında doğru orantılı bir ilişki beklenir. Ancak tabloya baktığımızda üst konumda olup “evet” yanıtını veren üyelerin “hayır” yanıtını verenleri geçtiği en çok CHP’li üyeler olmuştur. İlk olarak AK Parti mensuplarına baktığımız zaman; yürütme kurulu 3 kişiden 2’sinin,

yönetim kurulu 16 kişiden 5'inin, kadın kolları 31 kişiden 3'ünün, gençlik kollarından 17 kişiden 4'ünün, parti delegesi 13 kişiden 7'sinin, üye 100 kişiden 30'unun “*evet*”; CHP'li 5 yürütme kurulundan 3'ünün, yönetim kurulundan 25 kişiden 12'sinin, kadın kolları 25 kişiden 19'unun, gençlik kolları 21 kişiden 5'inin, 116 üyenin yarısının “*evet*” ve son olarak MHP'li 38 yönetim kurulu üyesinin 11'i, gençlik kolları 13 kişiden 1'inin, üyelerin 130'unun 58'i “*evet*” yanıtını verdiği görülmüştür (Tablo 111).

Tablo: 112 Düzenli Olarak Takip Edilen Siyaset Programı

		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Düzenli Olarak Takip Edilen Siyaset Programı	Doğrudan Siyaset	Sayı	13	21	3	37
		%Satır	35,1%	56,8%	8,1%	100,0%
		%Sütun	25,5%	21,6%	4,3%	17,0%
		%Toplam	6,0%	9,6%	1,4%	17,0%
	Son Durak	Sayı	2	0	4	6
		%Satır	33,3%	0,0%	66,7%	100,0%
		%Sütun	3,9%	0,0%	5,7%	2,8%
		%Toplam	0,9%	0,0%	1,8%	2,8%
	%100 Siyaset	Sayı	3	0	17	20
		%Satır	15,0%	0,0%	85,0%	100,0%
		%Sütun	5,9%	0,0%	24,3%	9,2%
		%Toplam	1,4%	0,0%	7,8%	9,2%
	Gündem Özel	Sayı	2	3	8	13
		%Satır	15,4%	23,1%	61,5%	100,0%
		%Sütun	3,9%	3,1%	11,4%	6,0%
		%Toplam	0,9%	1,4%	3,7%	6,0%
	Tarafsız Bölge	Sayı	18	41	38	97
		%Satır	18,6%	42,3%	39,2%	100,0%
		%Sütun	35,3%	42,3%	54,3%	44,5%
		%Toplam	8,3%	18,8%	17,4%	44,5%
	Dinamit	Sayı	12	0	0	12
		%Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		%Sütun	23,5%	0,0%	0,0%	5,5%
		%Toplam	5,5%	0,0%	0,0%	5,5%
Halk Arenası	Sayı	1	32	0	33	
	%Satır	3,0%	97,0%	0,0%	100,0%	
	%Sütun	2,0%	33,0%	0,0%	15,1%	
	%Toplam	0,5%	14,7%	0,0%	15,1%	
Toplam	Sayı	51	97	70	218	
	%Satır	23,4%	44,5%	32,1%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	23,4%	44,5%	32,1%	100,0%	

$$[x^2=126.099, df=12, p=0,000]$$

Üyelerin izledikleri siyaset programlarına göre farklılaşmasına baktığımız tabloda; AK Partili üyelerin en çok %35,3 ile “*Tarafsız Bölge*”, %25,5'i “*Doğrudan Siyaset*” ve %23,5'i “*Dinamit*” yanıtını vermiştir. Bu programları sırası ile CNN, NTV

ve Beyaz TV de yayın yapan programlardır. CHP’li üyeler en çok %42,3’ü “*Tarafsız Bölge*”, %33’ü “*Halk Arenası*” ve %21,6’sı “*Doğrudan Siyaset*” şeklinde yanıt vermişlerdir. Bu programlar da sırası ile CNN, Halk TV ve NTV’dir. Son olarak MHP’li üyeler en çok %54,3 “*Tarafsız Bölge*”, %24,3’ü “*%100 Siyaset*” ve %11,4’ü “*Gündem Özel*” ile CNN ve A Haber’de yayın yapan programlardır. AK Partililerin Dinamit’i, CHP’lilerin Halk Arenası’nı izliyor olmaları arasında doğrudan bir ilişki söz konusu iken MHP’lilerin izledikleri programlar arasında % 100 Siyaset’in daha çok hükümete yakın bir duruşu olan ATV’nin haber kanalı olması nedeni ile MHP’yi diğer partililerden ayırmaktadır. Yine AK Partili 1 kişi “*Halk Arenası*” yanıtını vermiştir (Tablo 112).

Görülen o ki üyelerin en çok izledikleri siyaset programları karşıt ideolojiye sahip siyaset programları da olabilmektedir. Görüşülen üyelerin karşıt siyasi duruşa sahip yayın kollarını takip etmeleri, onların her şeyden haberdar olmak istedikleri ile alakalıdır. Bu sonuca yüz yüze yapılan mülakatlar sonucunda ulaşılmıştır.

TV programlarından beklenen objektif bir şekilde yayın yapmalarındır. Ancak birçok kanal objektif olma konusunda yeterli değildir. Günümüzde üyelerin hangi kanalları takip ettikleri, onların hangi siyasi duruşa sahip olduğu hakkında ipucu verir hale gelmiştir.

Buna göre bireylerin üye oldukları partiler ile düzenli olarak izledikleri siyaset programları arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(12)}= 126.099, p<0.05$].

Çalışmamızda son olarak siyasal kimliğe sahip olan üyelere “*siyasetle ilgilenmek ne anlama geliyor?*” sorusu sorulmuş ve cevaplar açık uçlu olarak öncelik sırasına göre elde edilmiştir.

Birinci öncelik olarak; AK Partili üyelerin; %26,9’u “*millet ve ülke menfaati hakkında söz sahibi olmak*”, %20,5’i “*ülke geleceği*”; CHP’li üyeler kendi söylemleri ile %21,9’u “*inandığım değerleri topluma yansıtmak*”, %20,1’i “*millet ve ülke menfaati hakkında söz sahibi olmak*”, %18,3’ü “*cumhuriyete ve haklarıma sahip çıkmak*”; son olarak MHP’li üyelerin %42,2’si “*ülke geleceği*”, %13,8’i “*duruşumu temsil etmek*”, %12,9’u “*devlet meselesi*” %9,5’i “*vatan sevgisi kazandırmak*” olmuştur (Tablo 113).

Buna göre üyelerin üye oldukları partiler ile siyasetin anlamı arasında birinci önceliklerinde anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(26)}= 195.956, p<0.05$].

Tablo: 113 Siyasetle İlgilenmenin Anlamına Göre Parti Üyeleri

(I. Öncelik)		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Siyaset ile ilgilenmenin anlamı	Devlet meseleleri	Sayı	11	5	15	31
		%Satır	35,5%	16,1%	48,4%	100,0%
		%Sütun	14,1%	3,0%	12,9%	8,5%
		%Toplam	3,0%	1,4%	4,1%	8,5%
	Ülke Geleceği	Sayı	16	34	49	99
		%Satır	16,2%	34,3%	49,5%	100,0%
		%Sütun	20,5%	20,1%	42,2%	27,3%
		%Toplam	4,4%	9,4%	13,5%	27,3%
	İnanıyorum değerleri topluma yansıtma	Sayı	0	37	17	54
		%Satır	0,0%	68,5%	31,5%	100,0%
		%Sütun	0,0%	21,9%	14,7%	14,9%
		%Toplam	0,0%	10,2%	4,7%	14,9%
	Vatan sevgisi kazandırmak	Sayı	1	0	11	12
		%Satır	8,3%	0,0%	91,7%	100,0%
		%Sütun	1,3%	0,0%	9,5%	3,3%
		%Toplam	0,3%	0,0%	3,0%	3,3%
	Saygınlık	Sayı	1	0	1	2
		%Satır	50,0%	0,0%	50,0%	100,0%
		%Sütun	1,3%	0,0%	0,9%	0,6%
		%Toplam	0,3%	0,0%	0,3%	0,6%
	Duruşumu temsil etmek	Sayı	3	6	16	25
		%Satır	12,0%	24,0%	64,0%	100,0%
		%Sütun	3,8%	3,6%	13,8%	6,9%
		%Toplam	0,8%	1,7%	4,4%	6,9%
	Yaşam tarzı	Sayı	7	0	6	13
		%Satır	53,8%	0,0%	46,2%	100,0%
		%Sütun	9,0%	0,0%	5,2%	3,6%
		%Toplam	1,9%	0,0%	1,7%	3,6%
	Millet ve ülke menfaatleri hakkında söz sahibi olmak	Sayı	21	34	1	56
		%Satır	37,5%	60,7%	1,8%	100,0%
		%Sütun	26,9%	20,1%	0,9%	15,4%
%Toplam		5,8%	9,4%	0,3%	15,4%	
Tarihsel görev	Sayı	3	5	0	8	
	%Satır	37,5%	62,5%	0,0%	100,0%	
	%Sütun	3,8%	3,0%	0,0%	2,2%	
	%Toplam	0,8%	1,4%	0,0%	2,2%	
Cumhuriyete sahip çıkmak	Sayı	2	31	0	33	
	%Satır	6,1%	93,9%	0,0%	100,0%	
	%Sütun	2,6%	18,3%	0,0%	9,1%	
	%Toplam	0,6%	8,5%	0,0%	9,1%	
Haklarıma sahip çıkmak	Sayı	0	12	0	12	
	%Satır	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	
	%Sütun	0,0%	7,1%	0,0%	3,3%	
	%Toplam	0,0%	3,3%	0,0%	3,3%	
Menfaat	Sayı	7	5	0	12	
	%Satır	58,3%	41,7%	0,0%	100,0%	
	%Sütun	9,0%	3,0%	0,0%	3,3%	
	%Toplam	1,9%	1,4%	0,0%	3,3%	
İtaat	Sayı	1	0	0	1	
	%Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
	%Sütun	1,3%	0,0%	0,0%	0,3%	
	%Toplam	0,3%	0,0%	0,0%	0,3%	
Gündemi takip etmek	Sayı	5	0	0	5	
	%Satır	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
	%Sütun	6,4%	0,0%	0,0%	1,4%	
	%Toplam	1,4%	0,0%	0,0%	1,4%	
Toplam	Sayı	78	169	116	363	
	%Satır	21,5%	46,6%	32,0%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	21,5%	46,6%	32,0%	100,0%	

[$\chi^2=195.956$, $df=26$, $p=0,000$]

Tablo: 114 Siyasetle İlgilenmenin Anlamına Göre Parti Üyeleri

(II. Öncelik)		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Siyaset ile ilgilenmenin anlamı	İnsanlara faydalı olmak	Sayı	5	5	16	26
		%Satır	19,2%	19,2%	61,5%	100,0%
		%Sütun	14,3%	7,4%	18,6%	13,8%
		%Toplam	2,6%	2,6%	8,5%	13,8%
	Vatan sevgisi kazandırmak	Sayı	6	9	15	30
		%Satır	20,0%	30,0%	50,0%	100,0%
		%Sütun	17,1%	13,2%	17,4%	15,9%
		%Toplam	3,2%	4,8%	7,9%	15,9%
	Millet sevgisi	Sayı	3	0	52	55
		%Satır	5,5%	0,0%	94,5%	100,0%
		%Sütun	8,6%	0,0%	60,5%	29,1%
		%Toplam	1,6%	0,0%	27,5%	29,1%
	Tarihsel Görev	Sayı	0	31	0	31
		%Satır	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
		%Sütun	0,0%	45,6%	0,0%	16,4%
		%Toplam	0,0%	16,4%	0,0%	16,4%
	Halkların eşitliğini sağlamak	Sayı	0	10	0	10
		%Satır	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
		%Sütun	0,0%	14,7%	0,0%	5,3%
		%Toplam	0,0%	5,3%	0,0%	5,3%
	Hak ve özgürlüklerimi korumak	Sayı	0	10	0	10
		%Satır	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
		%Sütun	0,0%	14,7%	0,0%	5,3%
		%Toplam	0,0%	5,3%	0,0%	5,3%
	Bilinç oluşturmak	Sayı	5	1	2	8
		%Satır	62,5%	12,5%	25,0%	100,0%
		%Sütun	14,3%	1,5%	2,3%	4,2%
		%Toplam	2,6%	0,5%	1,1%	4,2%
	Siyaseti yakından takip etmek	Sayı	15	0	1	16
		%Satır	93,8%	0,0%	6,2%	100,0%
		%Sütun	42,9%	0,0%	1,2%	8,5%
		%Toplam	7,9%	0,0%	0,5%	8,5%
Adalet ve demokrasiye sahip çıkmak	Sayı	1	2	0	3	
	%Satır	33,3%	66,7%	0,0%	100,0%	
	%Sütun	2,9%	2,9%	0,0%	1,6%	
	%Toplam	0,5%	1,1%	0,0%	1,6%	
Toplam	Sayı	35	68	86	189	
	%Satır	18,5%	36,0%	45,5%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	18,5%	36,0%	45,5%	100,0%	

$$[x^2=221.552, df=16, p=0,000]$$

Tablo: 115 Siyasetle İlgilenmenin Anlamına Göre Parti Üyeleri

(III. Öncelik)		Üye Oldukları Parti			Toplam	
		AK Parti	CHP	MHP		
Siyaset ile ilgilenmenin anlamı	Milliyetçilik ruhunu korumak	Sayı	1	0	7	8
		%Satır	12,5%	0,0%	87,5%	100,0%
		%Sütun	5,6%	0,0%	11,1%	5,7%
		%Toplam	0,7%	0,0%	5,0%	5,7%
	Vatan sevgisi	Sayı	0	0	4	4
		%Satır	0,0%	0,0%	100,0%	100,0%
		%Sütun	0,0%	0,0%	6,3%	2,9%
		%Toplam	0,0%	0,0%	2,9%	2,9%
	Ülke sorunları	Sayı	0	0	4	4
		%Satır	0,0%	0,0%	100,0%	100,0%
		%Sütun	0,0%	0,0%	6,3%	2,9%
		%Toplam	0,0%	0,0%	2,9%	2,9%
	Saygınlık	Sayı	0	0	1	1
		%Satır	0,0%	0,0%	100,0%	100,0%
		%Sütun	0,0%	0,0%	1,6%	0,7%
		%Toplam	0,0%	0,0%	0,7%	0,7%
	Geçmişe sahip çıkmak	Sayı	0	0	16	16
		%Satır	0,0%	0,0%	100,0%	100,0%
		%Sütun	0,0%	0,0%	25,4%	11,4%
		%Toplam	0,0%	0,0%	11,4%	11,4%
	Ailem ve Sevdiklerim için	Sayı	5	2	1	8
		%Satır	62,5%	25,0%	12,5%	100,0%
		%Sütun	27,8%	3,4%	1,6%	5,7%
		%Toplam	3,6%	1,4%	0,7%	5,7%
	Hizmet	Sayı	4	13	1	18
		%Satır	22,2%	72,2%	5,6%	100,0%
		%Sütun	22,2%	22,0%	1,6%	12,9%
		%Toplam	2,9%	9,3%	0,7%	12,9%
	Gelecek için	Sayı	7	37	27	71
		%Satır	9,9%	52,1%	38,0%	100,0%
		%Sütun	38,9%	62,7%	42,9%	50,7%
		%Toplam	5,0%	26,4%	19,3%	50,7%
	Haklarıma sahip çıkmak	Sayı	1	0	2	3
		%Satır	33,3%	0,0%	66,7%	100,0%
		%Sütun	5,6%	0,0%	3,2%	2,1%
		%Toplam	0,7%	0,0%	1,4%	2,1%
	Hak ve özgürlüklerimi korumak	Sayı	0	7	0	7
		%Satır	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
		%Sütun	0,0%	11,9%	0,0%	5,0%
		%Toplam	0,0%	5,0%	0,0%	5,0%
Toplam	Sayı	18	59	63	140	
	%Satır	12,9%	42,1%	45,0%	100,0%	
	%Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	%Toplam	12,9%	42,1%	45,0%	100,0%	

$$[\chi^2=81.328, df=18, p=0,000]$$

İkinci önceliklerine bakıldığında; AK Partili üyelerin %42,9'u “siyaseti yakından takip etmek”, %17,1'i “vatan sevgisi kazandırmak”, “insanlara faydalı olmak” ve “bilinç oluşturmak”; CHP’li üyelerin %45,6’sı “tarihsel görev”, %14,7’si “hakların eşitliğini sağlamak” ve “hak ve özgürlükleri korumak” son olarak MHP’li üyelerin

%60,5'i “millet sevgisi”, %18,6'sı “insanlara faydalı olmak” ve %17,4'ü “vatan sevgisi kazandırmak” tanımlaması yapmışlardır (Tablo 114).

Buna göre üyelerin üye oldukları partiler ile siyasetin anlamı arasında ikinci önceliklerinde anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(16)}= 221.552, p<0.05$].

Son olarak üçüncü önceliğe cevap verenlerin sayısı azalmış, AK Partili 18 kişinin %38,9'u “gelecek için” %27,8'i “ailem ve sevdiğim için”, %22,2'si “hizmet”; CHP'li 59 üyenin %62,7'si “gelecek için”, %22'si “hizmet” ve %11,9'u “hak ve özgürlüklerimi korumak”; MHP'li 63 üyenin %42,9'u “gelecek için”, %25,4'ü “geçmişe sahip çıkmak” ve %11,1'i “milliyetçilik ruhunu korumak” tanımlamasında bulunmuşlardır (Tablo 115).

Buna göre üyelerin üye oldukları partiler ile siyasetin anlamı arasında üçüncü önceliklerinde anlamlı bir ilişki söz konusudur [$\chi^2_{(18)}= 81.328, p<0.05$].

Her üç tablo beraber analiz edildiğinde söylemek gerekir ki her üye ait olduğu siyasal geleneğe göre söylemlerde bulunmuş, bu bakımdan söylemler üç parti mensubu üyeler arasında farklılık göstermiştir.

Bu bağlamda söylerim altında yer alan ideolojileri bilmek ve onu yansıtmak önemli olacaktır. AK Parti kuruluşundan itibaren belirli bir ideolojiyi temel olarak almamış, bir ideoloji yerine hizmet partisi olmayı siyasi aktörler söylemlerinde vurgulamıştır. Bu nedenle siyasi aktörler miting ve propagandalarında belirli bir yöne yaslanmamış her kesime hitap etmişlerdir. Ancak CHP ve MHP'nin siyasal aktörlerinden her zaman bir duruş beklenmiş ve seslerini duyan üyeler kendi ideolojilerine bağlı üyeler olmuştur. Buna göre denilebilir ki ideolojisi olan partiler herkesten değil kendi ideolojisini tanımlayan toplumun bir bölümünden oy almayı hedeflemektedirler. Her üç tablodan da anlaşılacağı üzere söylemler partilere göre farklılaşmıştır. MHP'li üyeler kendilerinden beklenen vatan, millet, devlet sevgisi üzerinde yoğunlaşırken CHP'li üyeler yine aynı şekilde cumhuriyet, hak özgürlük ve ülke geleceği söylemlerinde buluşmuşlardır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bireyler belirli bir toplum içinde doğar ve o toplumun yapısına göre şekillenir. Yapının genel dinamikleri, ailesel faktörler, çevresel etkenler ve bireyler arası etkileşim ile kişi kendi kimliğini farkında olsa da olmasa da yapının istediği şekilde ortaya koyar. Bu bağlamda Konya İli AK Parti, CHP ve MHP parti üyeleri ile yapılan “*Siyasal sosyalleşmeye etki eden faktörler*” isimli çalışmamızda her üç parti üyesinin birbirleri ile benzeyen ve ayrılan yönleri tespit edilmek istenmiştir. Buna göre genel bir değerlendirme yapacak olursak:

İlk olarak tespit edilen şey Konya ilinde erkeklerin siyasi parti üyeliği kadınlara oranla daha yüksek olduğudur. Görüşülen AK Parti ve CHP’ye üye kadınların sayısı birbirine yakındır ancak MHP üyesi sadece (1) kadın ile görüşme imkânı olmuştur. Konya MHP il teşkilatı, çoğunluğu erkek üyelerden oluşan bir parti teşkilatı olduğu görülmektedir. (Tablo: 9) Görüşülen AK Partili üyeler daha genç, CHP ve MHP’li üyeler ise daha ileri yaş gruplarına aittir. Bu durumun nedeni CHP ve MHP’nin daha eski dönemlerde kurulmuş olması ile açıklanabilir. Yaş gruplarına göre dağılımında CHP ve MHP birbirine benzer özellik göstererek AK Parti’den ayrılmaktadır (Tablo: 10).

Üyelerin medeni durumlarında partilere göre bir farklılaşma görülmemiş, her parti için daha genç yaş grupları bekâr iken daha ileri gruplar evli kategorisinde yer aldığı görülmüştür (Tablo: 11). Üyelerin doğum yerlerine baktığımız tabloda ise her üç parti mensubunun da birbirinden sayısal olarak farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. İl ve kasaba doğumlu olanlar en çok AK Parti, ilçe ve köy doğumlu olanlar en çok MHP’lilerdir (Tablo: 12). Üyelerin yaşları ile doğum yerleri düşünüldüğü takdirde, daha ileri yaş grubuna ait üyelerin kırdan kente göç ettiği, daha yeni kuşağın ise şehirde doğmuş olması durumu ile açıklanabilir.

Her üç parti mensubu üyelerin eğitim durumları da birbirleri ile farklılık göstermektedir. İlkokul mezunu üyeler en çok AK Parti üyesi iken, fakülte mezunu olanlar en çok CHP’lilerdir. Görüşme yapılan MHP’li üyeler ise en çok lise ve dengi okullardan mezun olmuşlardır (Tablo: 13). Mesleklerine göre üyelere baktığımız zaman üyelerin her meslek gruplarında yer aldıkları görülmüştür. Ev hanımları, memur, serbest meslek sahiplerinin en çok AK Partili olması ve iş gücünde üretim ilişkilerinde beyin

kol ve kas hareketlerine dayanan işçi grubunun ve tüccarların en çok MHP'lilerden oluşması; emekli ve öğrencilerin en çok CHP'lilerden oluşması her üç partiyi birbirinden farklılaştırmıştır (Tablo: 14).

Ancak CHP ve MHP'li emekliler yine en çok partilerin il başkanlıklarını haftanın her günü sabahtan akşama kadar bekleyen üyeler olması ikisinin benzer nitelikte olduğunu gösterir. Aslında emekli üyeler için partilerin il başkanlıkları yeniden sosyalleşme alanları olarak gözlemlenmiştir. Parti binaları siyasetin dışında eğitim, ekonomi ve ailesel sohbetlerin yapıldığı bir alan haline gelmiş ve toplantıların yapılacağı akşam saatine kadar *vakit geçirme* mekânlarına dönüşmüştür. CHP ve MHP il başkanlıklarında *zaman geçiren* öğrenci ve işsiz grupta yer alan üyelerin de sayısı fazladır. En az emekli grubunda yer alan üyeler kadar ders aralarında partilere gelen öğrenciler ve işsiz gençlerde partilerin il başkanlıklarında bulunmaktadır. Saha içerisinde yüz yüze görüşme yapılan CHP ve MHP'li işsiz gençlerin bir kısmı askerden geldikten sonra iş yeri açmak istediği ve bunun için çevre edinmesi gerektiğini belirtmiştir. Aslında bu söylem ilk görüşmede ortaya çıkmamış, alan içerisinde uzun zaman geçirdikten sonra ifade edilmiştir.

AK Partili üyeler ise diğer partilere göre daha sistemli bir şekilde nöbet çizelgesine sahiptir. AK Parti, iktidar partisi olması nedeni ile daha kurumsal bir özellik göstermektedir. Her pazartesi ve cumartesi günleri partide milletvekillerinin kalıyor olması, il başkanlığının popülasyonunu çeşitlendirmektedir. Bu yüzden üyeler buraya vaki geçirmek yerine milletvekillerinden istekte bulunmak için gelmektedir. Haftanın diğer günleri ise partilerin yönetim ve yürütme kurulu üyeleri ve kadın kolları nöbet sistemi ile parti içerisinde sistemli bir şekilde bulunmaktadır. Günlük ortalama 100 ziyaretçiye sahip AK Parti il başkanlığına gelen üyelerin birçoğu ya mesleği olmadığı için iş istemek amacıyla ya da çok zor durumda (cinsel istismar, şiddet...) karşı karşıya kaldığı için gelmektedir. Ancak AK Parti üyesi olmadan iş istemek ya da destek görmek amacıyla partiye gelen üyelerin, çıkarken üyelik formu doldurduğu gözlenmiştir. Gelir durumlarına göre farklılaşmalarına baktığımız zaman en fazla iş istemek için üyelerin AK Parti İl Başkanlığına geliyor olması ile 1.000 TL ve altı gelire sahip en fazla üyenin AK Partili oluşu arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. Böylece asgari ücretin altında gelire sahip üyeler en çok (%37) AK Partili üyelerdir. CHP'li üyelerin gelir

durumları en çok 2,000 ile 3,000 TL arası ilen MHP’li üyelerin gelir durumları en çok 1,500-4,000 arasında yoğunluk göstermektedir (Tablo: 15).

Temel Varsayım: “Siyasal sosyalleşme bireylerin sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri ile yakından ilişkilidir”. Bu varsayımdan hareketle;

1-“Bireylerin sosyo-kültürel özelliklerine göre siyasal sosyalleşmeleri farklılık gösterir.” Her üç parti mensubu üyeler; eğitim, meslek ve gelir durumları arasında anlamlı bir farklılaşma sergilemeleri nedeni ile birbirleri ile farklı özelliklere sahiptir. Buna göre ilk alt varsayımımız doğrulanmıştır.

Çalışma il başkanları hariç diğer konumdaki üyelerden oluşmaktadır. MHP İl Başkanı yoğun bir çalışma temposuna sahip olması, CHP İl Başkanı sağlık durumlarının el vermemesi ve AK Parti yeni İl Başkanı yönetime yeni geçmesi ile sürekli ilçe teşkilatlarında kongrelerin düzenlenmesi sebebiyle çalışma onlarla yürütülemedi, sadece yüz yüze görüşülmüş ve gerekli izinler kendilerinden alınmıştır. Ülkü Ocakları ve Ülkücü İşçiler Derneklerine gidilerek gözlem ve görüşme yapılmış, Ülkü Ocaklarından bir kişiye, dernekten ise beş kişiye anket tekniği uygulanmıştır. Ülkücü İşçiler Derneğinin amacı, üyenin ihtiyaç duyduğu işçiyi yine kendi partisine mensup bireylerden sağlamasıdır. Derneğin başkanı bunu sağlamak için bir ajanda içinde her üyeye ait iş yeri adresi ve cep telefon numarası gibi verilerinin yer alacağını söylemiş, ancak genel başkan Bahçeli’nin talimatları doğrultusunda ülke genelinde tüm Ülkücü İşçiler Derneği kapatılmıştır. Üyelerin işçi taleplerini yine kendi partileri içerisinde sağlamaları İbni Haldun’un Mukaddimesinde yer alan Dayanışma Kuramını hatırlatır. Soy birliğine dayanan asabiye kavramında insanlar birbirini koruma, savunma, ekonomik, sosyal ve siyasal konularda destek olma anlamına gelmektedir. Görülüyor ki Ülkücü İşçiler için aynı siyasi geleneğe sahip olmaları en az aynı soya sahip olmak kadar önemlidir.

Çalışmaya katılan üyelerin üye olma zamanlarına göre farklılık ve benzerlikleri belirtilmiştir. CHP ve MHP birbirleri ile benzer şekilde en yüksek üye sayısına 16 yıl ve üzeri zaman diliminde ulaşmış, ancak yıllara göre bu durum azalan bir seyir izlemiştir. Sadece CHP son 1 ve 5 yılları arasında 16 yıl öncesi üye olan üye sayısına yakın bir değere ulaşmıştır. AK Parti de ise durum tam tersini göstermektedir. Görüşülenler arasında kuruluşundan itibaren üye olanların sayısı 21 iken, en yüksek üye sayısına 1 ve

5 yılları arasında ulaşmıştır. Böylece üyelerin üyeliklerinde yıllara göre dağılımında CHP ce MHP birbiri ile benzerken AK Parti'den ayrılmaktadır (Tablo: 18).

Üyelerin partilere üyelikleri ile ayrıcalıkları arasındaki ilişki merak edilmiş ve verilen cevaplara göre benzerlikleri ve farklılıkları sunulmuştur. AK Parti mensupları en çok maddi ve manevi ayrıcalıkların her ikisine vurgu yaparken CHP ve MHP mensupları en çok manevi ayrıcalıklara vurgu yapmışlardır. Ancak ayrıcalık sorusu kimi parti üyesi için kabul edilemez olarak nitelendirilmiş, daha sonra manevi yönler vurguların yapıldığı şıkları gördükleri zaman işaretlemede bulunmuşlardır (Tablo: 21). Ayrıca her üç parti üyelerinin konumları arttıkça manevi ayrıcalıklar yanıt olarak alınmış, partiler içinde sorumluluğu olmayan “üye” gruplarının ise ekonomik ayrıcalık yanıtı verdiği görülmüştür. Denilebilir ki parti içinde konumları arttıkça üyelerin saygınlıkları da, sosyal çevreleri de, statüleri de artmaktadır (Tablo: 22).

Üyelerin kendilerini tanımlama biçimleri, üyesi oldukları partilere göre değişmektedir. Her parti üyesinin kendisini tanımlama biçimi yine partinin ideolojisi doğrultusunda olması beklenir. Buna göre AK Parti, CHP ve MHP’li üyelerin en çoğu yine kendilerinden beklenen şekilde tanımlamada bulunmuşlardır. Sadece CHP’li 4 ve AK Partili 29 üyenin “*milliyetçi*” tanımını yapması biraz beklenenin dışında olmuştur (Tablo: 23).

Sadece CHP’li üyeler 1 Kasım 2015 genel seçimlerinde kendilerinden beklenen oy verme davranışlarında bulunmuştur. AK Parti üyesi bir kişi oy kullanmazken, MHP’li 3 üye çeşitli partilere oy verme davranışı sergilemişlerdir (Tablo: 26). Yine cumhurbaşkanlığı seçimlerinde CHP ve MHP parti üyeleri kendi partilerin gösterdikleri adaylar dışında ya oy kullanmamayı tercih etmiş ya da Recep Tayyip Erdoğan’dan yana oy kullanmışlardır. Bu da göstermektedir ki Erdoğan, Konya ilinde ideolojiye bağlı olmaksızın güçlü bir isimdir (Tablo: 27).

Görüşülen üyelere bundan sonra desteklemeyi düşündükleri partiler sorulmuş ve parti üyelerinin hiç birinden yüzde yüz yine kendi partilerini destekleyeceği sonucuna ulaşamamıştır (Tablo: 28). Ancak MHP’li üyelerin birçoğu Meral Akşener’in kurmuş olduğu İYİ partiyi bundan sonra destekleyeceğini belirtirken, yine alan içerisinde birçoğu için Akşener “*hain*” ilan edilmiştir. Akşener’in MHP’den ayrılıp İYİ Parti’yi kurması ile MHP’ye üye olan üyeler arasında da ayrılıklar meydana gelmiştir. Ayrıca

Akşener hakkında kötü düşünmeyen üyeler bu düşüncelerini daha sessiz dile getirmektedir. Partilerde yönetim kademesinde bulunan üyelerin yanında ise bu söylemler dile getirilmemektedir. Görülen o ki MHP içerisinde birçok ayrılıklar söz konusudur ve bu ayrılıkların önüne geçilmesi için daha üst kademede bulunan üyeler Akşener'i karalama politikası sürdürmektedir.

Görüşülen üyeler yine en çok kendi parti liderlerini başarılı bulduklarını belirtmişler ancak hiç birinde yüzde yüzlük bir oran olmamıştır. AK Parti mensubu bir kişinin Erdoğan yerine Akşener, MHP mensubu sekiz kişinin Bahçeli yerine Erdoğan'ı başarılı kabul etmesi biraz düşündürücüdür. Parti üyelerinin, partilerin genel başkanlarını başarılı bulmadığı takdirde yine kendi partileri için çalışma yürüten aynı geleneğe sahip kişileri belirtmesi beklenirken bu durum biraz şaşırtıcıdır. Bu demek oluyor ki üyelerin partilere üye olmaları ile parti liderlerini başarılı bulmaları arasında bir kesinlik söz konusu değildir (Tablo: 34).

Üyelerin en başarısız buldukları siyasetçiler konusunda da bir farklılaşma söz konusudur. Şöyle ki *AK Parti ve MHP mensubu üyelerin bir kısmı yine kendi partilerinin genel başkanlarını başarısız olarak nitelendirmektedirler. Bu durum ise bu partileri CHP'den ayırmaktadır. Çünkü CHP mensubu hiçbir üye kendi partilerinin genel başkanlarını başarısız olarak nitelendirmemiş, diğer parti liderlerini başarısız olarak işaret etmişlerdir.* Yine de bu durum Konya ilinde başarısız lider olarak Kılıçdaroğlu'nun görülmesine engel olamamıştır. Parti liderleri dışında başarılı bulunan siyasetçiler konusunda MHP'li üyeler hariç diğer üyeler yine en çok kendi partilerin mensuplarını işaret etmişlerdir (Tablo: 36).

Asla oy vermeyecekleri partiler konusunda AK Parti ve CHP'li üyeler aynı oranlarda birbirlerine asla oy vermeyeceklerini belirtmiş, MHP'li üyeler de ise bu durum farklılık göstermiştir. Son zamanlarda AK Parti ile MHP'nin yakın oluşu, Devlet Bahçeli'nin Başkanlık seçimleri için aday çıkarmayacağı ve Erdoğan'ı destekleyeceği belirtmesi, parti üyelerinin de siyasal düşünce ve davranışlarını etkilediği görülmektedir. Yine her iki parti gerek gördüğünde ikinci parti olarak birbirlerine oy verebileceklerini belirtmiştir. Saha içerisinde yüz yüze görüşme yapılan AK Partili birçok yönetim kademesinde ki üye MHP'nin genel başkanlığını Devlet Bahçeli yaptığı sürece ikinci parti olarak görececeklerini belirtmişlerdir. Bu da demek oluyor ki parti

liderlerinin ittifak oluşturması, üyelerin diğer parti liderlerine karşı tutumlarını değiştirmektedir. Önemli olan ikinci parti ve ideolojisi değil, parti lideridir. Ancak yine de 229 kişinin gerek gördüğünde oy verecekleri ikinci bir partinin olmayışı, kendi parti ve ideolojilerine ne kadar bağlı olduğunu göstermektedir. En fazla CHP’li üyelerin diğer iki parti üyelerini sayısal olarak geçerek partilerine ne kadar bağlı olduğunu göstermiştir (Tablo: 31).

Çalışmaya katılan üyelere partilere üye olma nedenleri sorulmuş ve genel olarak birçoğu görüşlerini yansıttığı için üye olduklarını belirtmişlerdir. Ancak “*görüşlerimi yansıtıyor*” seçeneği dışında oluşturulan diğer seçenekler, üyelerin partiye üye olmalarında başka faktörlerin daha çok etkili olduğunu göstermektedir. Ailesi desteklediği, içi düştüğu zaman destek bulmak istediği ve dini görüşlerine paralel bir yapıda olduğu için üye olanlar en çok AK Partili üyeler olmuştur. Bu noktada AK Partili birçok üyenin partilere üye olma nedenleri CHP ve MHP’li üyelerden farklılaşmaktadır (Tablo: 33).

Örnekleme grubumuzda toplamda 151 üye daha önceki dönemlerde başka partilere oy verme davranışında bulunmuş; AK Partili üyeler en çok daha güçlü bir parti olduğu için AK Parti’ye; eski partilerin siyasi duruşları değiştiği için MHP ve CHP’ye üye olmuşlardır. Ancak parti değiştirme nedenlerine göre oluşturulan şıklar arasında ideolojik bağlılığın dışında ekonomik kaygılar da eklenmiş ve AK Parti mensubu iki kişi ekonomik kaygılar nedeniyle AK Partiye üye olduklarını belirtmişlerdir (Tablo: 39-40).

Üyelerin siyasi aktör olarak en çok hangi faaliyetlere katıldığı konusunda bir benzerlik söz konusudur. *Her parti mensubu coşku ve heyecanın yoğun olarak yaşandığı seçim mitingleri, eylem ve yürüyüşlere katılım oranları çok yüksek olmuştur. Muhalefet partilerin hedefleri doğrultusunda propaganda yapmaları ise ilk öncelik olmayıp son öncelik sırasında artış göstermiştir. Her üç parti için belki de “ayak içi” olarak görülen broşür dağıtma ve afiş yapıştırma faaliyetlerine katılım gösteren üye sayısı en az olmuştur. Bu bağlamda görüşme yapılan her üç partili üyenin birçoğunun daha coşkulu alanlarda faaliyet göstermiş olduğu söylenebilir* (Tablo: 41-42-43).

Çalışmamızda üyelere nasıl bir aile yapısına sahip oldukları sorulmuş, yoğunluk olarak “*demokratik*” (Tablo 45) yanıtı alınmış ancak bir sonraki soruda “*evinizde bir*

konu hakkında son karar kime ait” sorusunun yanıtı bu sonucu değiştirmiştir. Çünkü demokratik yanıtını veren birçok üye, aile içi son kararın babalarına ait olduğunu ifade etmiştir. Aileye ilişkin bu iki tablo beraber yorumlandığında görülen şey, Konya ilinde CHP’li üyelerin aile yapıları AK Parti ve MHP’li üyelerden farklılaşmıştır. Sayı olarak her üç partili üyelerin otoriter aile yapısına sahip olma oranları fazla olmasına karşın, demokratik aile yapısına sahip üyeler en çok CHP’lilerdir (Tablo: 46).

Üyelerin çocukluk dönemlerinde hane içinde alınan kararlara katılımları da ailelerin tutumları ile yakından ilişkilidir. Her üç parti mensubu üyeler en çok kendilerini ilgilendiren konularda fikirlerinin alındığını belirtmiş ancak; çocuğun hane içerisinde daha geri planda olduğunu gösteren, fikirlerinin önemsenmeyip, isteklerinin yerine getirilmediğini belirten üyeler en çok AK Partili üyelerden oluşmuştur. Bu da diğer partilere oranla AK Partili üyelerin aile içinde kendini ifade etmesi, olumlu bir benlik sergilemesi açısından diğer partilere göre daha olumsuz ortam içinde yetiştiğini göstermektedir (Tablo: 47).

Üyelerin üye oldukları partiler ile ebeveynlerini tanımlama biçimleri arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur. AK Partili üyeler kendilerini en çok “*milliyetçi-muhafazakâr*”, CHP’li üyeler en çok “*sosyal demokrat*” ve MHP’li üyeler en çok “*milliyetçi*” olarak tanımlarken (Tablo: 23); aileleri içinde yine en çok bu tanımlamaları yapmışlardır (Tablo: 48). Aile yapılarına göre baktığımız zaman ise; yine AK Partili otoriter, demokratik ve serbest aile yapısına sahip üyelerin “*milliyetçi-muhafazakâr*”, CHP’li otoriter, demokratik ve serbest ailelerin “*sosyal demokrat*” ve MHP’li otoriter, demokratik ve serbest ailelerin en çok “*milliyetçi*” olduğunu söyleyecek olursak (Tablo: 49);

2-“Otoriter, demokratik ve serbest aile yapısına sahip bireylerin siyasal tutumları ailelerinin siyasal tutumlarına göre değişmekle birlikte, bireyler ailelerinin bağlı olduğu ideolojiye göre siyasal yönelimlerini oluştururlar” Şeklinde oluşturulan ikinci varsayımımız doğrulanmıştır.

Aile içerisinde siyasi tartışmaların yaşanması ise, ister olumlu ister olumsuz olsun bireyin siyaset hakkında “*kulak dolgunluğuna*” neden olur. Bu bağlamda üyelerin çocukluk dönemlerinde ailelerinin içerisinde siyasi tartışmaların yaşanıp yaşanmadığına yönelik soru yöneltilmiş ve AK Partili üyelerin yaklaşık %50’si, CHP’li üyelerin %60’ı

ve MHP'li üyelerin %45'i aile içerisinde siyasi tartışmaların yaşandığını belirtmişlerdir. Böylece siyasetle çocukluk dönemlerinde tanıştıkları ortaya çıkmıştır (Tablo: 53).

Üyelerin aile yapıları ile çocukluk dönemlerinde ebeveynleri ile siyaset hakkında konuşup konuşmadıkları konusunda bir ilişki söz konusudur. Otoriter, demokratik ve serbest aile yapısına sahip toplam 332 üye, ailesi ile aynı geleneğe sahip olduğu için siyaset hakkında rahat konuşabileceği bir ortama sahip olduğunu belirtmiştir (Tablo: 57). Geriye kalan yaklaşık 200 kadar üye ise ailesinin siyaset hakkında ilgi ve bilgisi olmadığı için siyaset hakkında konuşmadığını belirtmiştir (Tablo: 58). Ancak ailenin siyaset hakkında yeterli ilgi ve bilgisinin olmayışı onu siyasal alandan uzak kaldığı anlamına gelmez. Her üyenin siyaset konusunda çok aktif bir tutum sergilemesi beklenilemez ve bu konuda ilgi ve bilgisinin olmayışı onları ideolojiden de uzak tutamaz. Serbest, demokratik ve otoriter aile yapısına sahip toplam 13 üye (3'ü AK Partili ve 10'u CHP'li) ise ailesi ile düşünceleri zıt olduğu için siyaset hakkında konuşmadıklarını belirtmişlerdir. Ailesi demokratik olduğu halde siyaset konusunda konuşamayan üyelerin olması da şaşırtıcı bir durumdur. 18 CHP'li ve 4 AK Partili bireyler ailesinin hem demokratik hem de tutucu olduğunu belirtmiştir (Tablo: 55). Aile yapısının demokratik olması ile verilen yanıtların tutucu olması arasında bir tezatlık söz konusudur. Bu durum ya üyelerin aileleri konusunda doğru tanımlama yapamadıklarını ya da demokratik bile olsa ailelerin siyasal değerler konusunda taviz vermeden daha muhafazakâr bir duruşu olduğunu gösterir.

3-“Öğrencilik dönemi, CHP ve MHP'li bireylerin siyasal sosyalleşmelerinde AK Partili bireylere oranla daha fazla etkilidir” şeklinde oluşturulan üçüncü varsayımımız doğrulanmıştır.

Okullar sadece eğitim öğretimin verildiği mekânlar değildir. Bu mekânlar arkadaşlık ilişkisinin başlaması ve gelişmesi için önemli bir kaynaktır. Ülkemiz geçmiş dönemlerinde öğrencilerin üniversitelerde siyasi faaliyetler sürdürmeleri, arkadaş gruplarının siyasal sosyalleşmelerinde ne derece de öneme sahip olduğunu gösterir. Üyelere okul içerisinde siyaset hakkında konuşup konuşmadıkları sorusu yöneltilmiş ve en fazla evet yanıtını veren CHP ve MHP'li üyeler olmuştur (Tablo: 90).

Eğitim-öğretimin sosyalleşme ve siyasal sosyalleşme üzerine etkisi tartışılmaz bir gerçekliktir. Okul içerisinde öğretmenler, öğrenciler için rol model alacakları bir

kaynaktır. Öğretmenlerinin ideolojik kimliklerini belli edip etmemelerine göre değerlendirildiğinde, en yüksek oran olmak koşuluyla %43,8 ile MHP’li üyelerden evet yanıtı alınmıştır (Tablo: 63). Sadece öğretmenlerin ideolojik duruşlarını belli etmeleri değil, her ne kadar etik olmasa da partilere ve gençlik kollarına yönlendirilen öğrenciler %60,6 ile MHP’li üyeler olmuştur (Tablo: 64). Öğretmenlerin kendi ideolojileri doğrultusunda söylemlerde bulunması onu dinleyen öğrencilerin de bu kaynaktan beslenmesi anlamına gelir. Üyelere “öğrencilik döneminizde aynı görüşte olan öğretmenleriniz sizi kollar mıydı?” sorusu yöneltilmiş ve üyeler birbirlerine benzer sayıda %31,5 ile “evet” yanıtını vermişlerdir (Tablo: 65). Ancak bu durum her öğrencinin öğretmeninden etkilenmesi ve onu desteklemesi anlamına gelmez. Kimi öğrenciler ise öğretmenleri ile siyasi faaliyetler konusunda fikir uyuşmazlığı yaşayıp tartıştığı ve baskıya maruz kaldığını belirtmiştir. Öğretmenleri tarafından haksızlığa uğradığını belirten parti üyeleri en çok %45,5 ile CHP’liler olmuştur (Tablo: 67).

Eğitim hayatında en fazla siyasi faaliyetleri nedeni ile disiplin cezası alan üyeler en çok 27 kişi ile CHP ve 22 kişi ile MHP’li üyelerdir (Tablo: 69). Ayrıca siyasi eylemleri nedeni ile disiplin cezası alan üyelerin eğitim seviyeleri de daha yüksek düzeydedir. Bu demek oluyor ki eğitim seviyesinin yükselmesi ile üyelerin siyasi sosyalleşmeleri doğru orantılıdır. CHP’li 11 fakülte mezunu ve MHP’li 10 meslek yüksekokulu mezunu üyelerin siyasi faaliyetleri nedeni ile okuldan kısa süreli uzaklaştırılması bunun göstergesidir (Tablo: 70).

4-“Din, AK Parti ve MHP’li bireylerin siyasi sosyalleşmelerinde önemli bir etkiye sahipken; CHP’li bireylerin siyasi sosyalleşmelerinde dinin önemli bir etkisi yoktur. Bu nedenle AK Parti ve MHP’li bireyler CHP’li bireylerden farklılaşır”, şeklinde oluşturulan dördüncü varsayımımız doğrulanmıştır.

Her üç parti mensubu bireyin dini bakımdan kendilerini tanımlama biçimleri, benzer biçimde en çok “dindar” şeklinde olmuştur. Ancak CHP’li üyeleri AK Parti ve MHP’li üyelerden ayıran “dine ilgisiz”, “inançlı” ya da “inançsız” şeklinde tanımlamalar olmuştur (Tablo: 71).

Siyasal kimliklerin oluşumunda dinin etkisi önemli görülmüş ve üyelere “siyasi kimliğinizin oluşmasında dinin etkisi olduğunu düşünüyor musunuz?” şeklinde soru yöneltilmiştir. AK Parti ve MHP’li üyelerin bu soruya yanıtı %60’ın üzerinde evet

şeklinde olurken CHP’li üyelerin %95,5’i hayır şeklinde yanıt vermişlerdir (Tablo: 78). Bu yanıtla göre denilebilir ki AK Parti ve MHP’li üyelerin siyasal oluşumlarında dini dünya görüşleri önemli bir yere sahip olurken CHP’li üyeler için dinin etkisi daha azdır.

Üyelere herhangi bir cemaat ya da tarikata mensup olup olmadıkları sorusu yöneltilmiş ve AK Parti mensubu iki kişinin “Süleymancılar” ve MHP’li bir kişinin “Nakşibendi” olmak üzere toplamda 3 kişinin cemaat ya da tarikat üyesi olduğu tespit edilmiştir (Tablo: 74). Ancak ülkemizde uzun zaman hâkimiyet gösteren Gülen cemaatinin hükümet ile ters düşmesi sonucu yaşanan gelişmeler ve Gülen cemaatinin 15 Temmuz Darbe girişimi sonrasında üyelerin cemaatlere karşı güveni kırılmış, başka cemaatlere mensup olsalar dahi bunu dile getirmekten çekinmişlerdir.

Üyelere cemaat ya da tarikatların siyasetle ilgilenmesini doğru bulup bulmadıkları sorusu yöneltilmiş ve CHP ve MHP mensubu hiçbir üye bu durumu doğru bulmazken, AK Parti mensubu 5 kişi cemaat ya da tarikatların siyasetle ilgilenmesini doğru bulduklarını belirtmiştir (Tablo: 75). Ayrıca çalışma yapılan saha içerisinde bu soru ile hiçbir MHP ve CHP’li üyelerle günlük yaşanmazken, AK Partili birkaç üye bu soruya itiraz etmiştir. AK Parti, parti delegesi ve aynı zamanda meclis üyesi bir kişi ise *“nasıl ki üniversitede profesörleriniz olmadan yolunuzu bulamayacağınız gibi bizlerde tarikatlar olmadan yolumuzu, yönümüzü bulamayız”* şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur. *Bu değerlendirme göstermektedir ki tarikat ya da cemaatler AK Partili siyasi aktörler için önemli bir yere sahiptir.*

Ayrıca birçok üye cemaat ya da tarikatları “din” ile eşdeğer olarak ele almıştır. *AK Parti ve MHP’li üyeler en çok din ile siyasetin ayrı olması gerektiği konusuna vurgu yaparken, CHP’li üyelerin vurgusu laiklik ilkesine olmuştur.*

AK Partili üyeler için, hem üyesi oldukları partinin hem de parti liderinin dine karşı tutumu önemlidir. Üyelerin partilerinden ve liderlerinden beklediği şey, dini değerlere sahip olması, dinin gereklerine uyması ve bunu yansıtmasıdır. Bunun için parti liderlerinin dini referans olarak söylemlerde bulunması doğru bulunmakta, bunun nedenini ise *“İslami yaşam tarzına uyması lazım”* şeklinde olmuştur. Bu demek oluyor ki; AK Partili üyeler için inançsız bir liderin partinin başına geçmesi kabul edilemez bir durumdur. Yine %71,7 ile din ve siyaset kurumu beraber yürütülmelidir çünkü din ve siyaset daha güçlü ilerlemektedir (Tablo: 79-80-81-82).

MHP'li üyelerin partilerinden ve liderlerinden beklediği tutumlar AK Partili üyelerle benzerdir. Mensubu oldukları partinin dine bakışı önemli olup, parti liderinden beledikleri şey dinin gereklerine uymasdır ve siyasette dindarlara ihtiyaç vardır. Ancak AK Partili üyelerden ayrıldıkları nokta din ile siyaset kurumunun iç içe yürütülmesi konusudur. MHP'li üyelerin %92,1'i din ile siyaset kurumunun iç içe yürütülmesini hem dini değerlerin zarar gördüğü hem de dinin siyasete alet edildiğini düşündükleri için doğru bulmamaktadırlar (Tablo: 79-80-81-83).

CHP'li üyeler için ise; partilerinin dine bakışı kısmen önemli olup parti liderinin dini görüşünü ya kendi içinde yaşamalı ya da dini görüşü beni etkilemez şeklinde yanıtlar verilmiştir. Din ile siyaset kurumunun iç içe yürütülmesine %100 bir oran ile hayır yanıtı verilerek kesinlikle karşı çıkmış ve karşı çıkmada en önemli sebep dinin siyasete alet edildiği olmuştur. Parti liderlerinin dini referans olarak söylemde bulunması kesinlikle kabul edilmeyip yine vurgu dinin siyasete alet edildiği şeklinde olmuştur (Tablo: 79-80-81-83).

5-“CHP'li bireylerin siyasal sosyalleşmelerinde arkadaş grubu ve çevrenin etkisi daha fazla; MHP'li bireyler için daha az etkilidir” Şeklinde oluşturulan beşinci varsayımımız doğrulanmamıştır.

Üyelerin aile ve arkadaş çevrelerinin siyasal değerleri karşılaştırılmış ve CHP ile MHP'li üyelerin kesin olarak farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Ailesi ile arkadaş çevresi arasında siyasal düşünceleri tamamen zıt olduğunu belirten parti üyeleri en çok (%53) CHP'liler olurken, MHP'liler en az orana sahiptir (%19,7). Yine CHP'li üyeler arasında zıt görüşe sahip kişiler ile arkadaşlık kurmadığını belirtenler çok azken (%17,6) bu durum MHP'li üyelerde en yüksek seviyedir (%45,9) (Tablo: 92).

Bunun yanında CHP üyesi kişilerin %36'sı arkadaşlık ilişkisi kurarken farklı siyasal görüşten kişilere karşı daha hoşgörülü yaklaşırken MHP'lilerin %15'i yine diğer siyasal görüşlü kişilere karşı hoşgörülü olmuşlardır. Ancak farklı siyasal görüşten kişiler ile arkadaşlık ilişkisi kurma konusunda daha seçici davranan bireylerin %13'ü CHP'liler olurken bu oran MHP'lilerde daha yüksektir (%53,7) (Tablo: 93).

Bu durum göstermektedir ki hem CHP'li üyeler için hem de MHP'li üyeler için arkadaş grubu ve çevrenin önemli bir yeri vardır. CHP'li üyeler kendilerinin ya da ailelerinin düşüncelerine zıt görüşlü bireyler ile arkadaşlık ilişkisi kurmaları ile daha

farklı kaynaklardan beslenmişlerdir; ancak MHP'li üyeler çoğunlukla yine kendi ideolojilerine sahip kişiler ile arkadaşlık ilişkisi kurmuş. Bu nedenle *CHP'li bireylerin siyasal sosyalleşmelerinde arkadaş grubu ve çevrenin etkisi daha fazla; MHP'li bireyler için daha az etkilidir şeklinde oluşturulan beşinci varsayımımız doğrulanmamıştır.*

6-“Bireylerin sürekli takip ettikleri dergi, gazete, sosyal medya ve izlenen televizyon kanalları, sosyalleşmelerinde etkili; siyasal sosyalleşmelerinde etkisizdir. Bireyler siyasal kişiliklerini oluşturduktan sonra kendi değerlerine sahip yayın kuruluşlarını takip ederler” Şeklinde oluşturulan altıncı varsayımımız doğrulanmıştır.

Ülkemizde izlenen TV kanalları, takip edilen gazete ve dergiler neredeyse artık kişinin hangi partiye ılımlı olduğu hakkında ipucu vermektedir. Objektif haberciliğin kalmadığı günümüz basın dünyasında, bireyler kendi partilerine yakın gördüğü medya kuruluşlarını düzenli olarak takip etmektedir. Bu nedenle hükümete yakınlığı ile bilinen Akit ve Yeni Şafak'ın AK Partililerce, muhalefet duruşları ile sözcünün CHP'li ve Ortadoğu'nun MHP'lilerce takip edilerek birinci öncelik olması şaşırılacak bir sonuç olmamıştır. Ancak bu durum üyelerin tamamı için geçerli değildir. Sadece MHP mensubu 3 üyenin ilk tercihi Sözcü olmuş, diğer iki partinin ikinci ve üçüncü sıralamasında farklı ideolojilerin destekçisi niteliğinde olan yayın kuruluşlarını takip ettikleri belirlenmiştir (Tablo: 94-95-96).

Bu durumun izlenen TV kanallarına da etki ettiğini söylemek mümkündür. AK Partili üyelerin ilk öncelikleri A Haber; CHP'li üyelerin Halk TV ve MHP'li üyelerin Bengü Türk olduğu tespit edilmiştir. Ancak dikkat edilmesi gerek bir konu şudur: hem CHP'li üyeler hem de MHP'li üyelerin ikinci ve üçüncü tercihleri hükümete yakın olduğu düşünülen kanal olurken, AK Partili üyelerin diğer parti ideolojilere sahip kanalları izlemedikleri söylenebilir (Tablo: 100-101-102).

Çalışmaya katılan 600 siyasi parti üyesinin yarısına yakını (%38,8) düzenli siyaset programı seyrettiği ve seyredenlerin cinsiyete göre farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak cinsiyete göre farklılaşmaları sadece AK Partili üyeler arasında olmuş; sadece 9 kadın siyaset programını takip ettiğini ifade etmiştir. CHP'li kadınların ise siyaset programı seyretme oranı hayır yanıtını verenlere göre daha fazladır. Bu bakımdan farklılaşma partiye üye olan kadınlar arasında yaşanmıştır. Görüşülen MHP'

üyesi bir kadın olması ve bu kadının da siyaset programını takip etmemesi nedeniyle bu karşılaştırma AK Parti ve CHP arasında yapılmıştır(Tablo: 110). Üyelerin parti içinde konumlarına göre siyaset programını takip edip etmemesine baktığımız zaman AK Parti ve MHP mensubu yüksek konumda olan üyelerin siyaset programlarını takip etmeleri, CHP mensubu yüksek konumda olan üyelerin siyaset programlarını izlemelerinden daha düşük seviyededir (Tablo: 111).

Bu bağlamda denilebilir ki üyeler siyasi kimlikleri oluştuktan sonra kendi ideolojileri doğrultusunda yayın kollarını takip etmektedirler. Bu anlamda 18 ve 66 yaş üzeri üyelerin siyasal sosyalleşmelerinde TV kanalları, takip edilen dergi ve gazetelerin etkisi olmamakta, bunlar sadece siyasi düşüncelerini desteklemektedir. Ancak hane içerisinde takip edilen TV kanalları üyeleri olmasa da onların eş ve çocukları üzerinde mutlak bir etkiye sahip olabileceğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Adalet ve Kalkınma Partisi, **Güven ve İstikrar İçinde Durmak Yok Yola Devam**, 22 Temmuz 2007 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi.

_____, **Her Şey Türkiye İçin**, 3 Kasım 2002 Seçim Beyannamesi.

_____, **Huzur ve İstikrarlarla Türkiye'nin Yol Haritası**, 1 Kasım 2015 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi.

_____, **Türkiye Hazır Hedef 2023**, 12 Haziran 2011 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi

Akçura, Yusuf, **Üç Tarz-ı Siyaset**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 8. Baskı, Ankara, 2018.

Akdoğan, Yalçın, **AK Parti ve Muhafazakar Demokrasi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.

Akın, H. Mahmut, **Siyasallığın Toplumsal İnşası: Siyasal Toplumsallaşma**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2013.

_____, **Toplumsallaşma Sözlüğü**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2011.

Akşin, Sina, **Kısa Türkiye Tarihi**, 2. Baskı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.

Akyol, Hüseyin, **Bölüne Bölüne İktidar Olmak, Türkiye'de Sağ Örgütler**, Phoenix Yayınları, Ankara, 2011.

Akyüz, Hüseyin, **Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma**, MEB Yayınları, Ankara, 1991.

Alkan, Türker, **Siyasal Bilinç ve Toplumsal Değişim**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1989.

_____, **Siyasal Toplumsallaşma**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1979.

Althusser, Louis, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, Çev.: Y. Alp ve M. Özışık, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

- Atılgan, Gökhan, **Siyaset Bilimi**, Ed. Atilla Aytekin, Yordam Kitap, 2. Basım, 2012.
- Ayata, A. Güneş **CHP (Örgüt ve İdeoloji)**, Çev.: Belkıs Tarhan-Nüvit Tarhan, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1992.
- Aydın, Mustafa, **Kurumlar Sosyolojisi**, Kadim Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2011.
- Aziz, Aysel, **Toplumsallaşma ve Kitleleşme İletişim**, A. Ü. Basın Yayın Yüksek Okulu Yayınları, Ankara, 1982.
- Bal, Hüseyin, **İletişim Sosyolojisi**, Isparta, 2000.
- _____, **İletişim Üzerine Sosyolojik Yaklaşımlar**, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2010.
- Başaran, İ. Ethem, **Eğitime Giriş**, Gül Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 1987.
- Başkaya, Fikret, **Paradigmanın İflası, Resmi İdeolojinin İdeolojisine Giriş**, Maki Basın Yayın, Ankara, 2001.
- Baykal, Deniz-İsmail Cem, **Yeni Sol**, Cem Yayınları, İstanbul, 1992.
- Bayyığıt, Mehmet, **Din Sosyolojisi**, Palet Yayınları, Konya, Şubat 2013.
- Bektaş, Arsev, **Demokratikleşme Sürecinde Liderler Oligarşisi: CHP ve AP (1961-1980)**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1993.
- Bektaş, Arsev, **Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- Berger, L. Peter, **Kutsal Şemsiye**, 3. Baskı, Çev.: Ali Coşkun, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2005.
- Bila, Hikmet, **CHP (1919-2009)**, Doğan Kitap, İstanbul, 2008.
- Bilgin, Vejdi, **Bizi Kuşatan Toplum, Sosyolojiye Giriş**, Düşünve Kitabevi, İstanbul, 2010.
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan, **Din Sosyoloji**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1985.
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan, **İktisat Sosyolojisi Açısından Eğitim Yolu İle Kalkınmanın Esasları**, Divan Yayınları, İstanbul, 1982.
- Bolay, Hayri S., **Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü**, Akçay Yayınları, Ankara, 1996.

- Bora, Tanıl, Murat Gültekingil, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (İslamcılık Cilt-6)**, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2005.
- Bozkurt, Veysel, **Değişen Dünyada Sosyoloji**, Ekin Yayınları, Bursa, 2006.
- Browne, Ken, **Sosyolojiye Giriş**, Say Yayınları, Çev.: İbrahim Kaya, İstanbul, 2014.
- Celkan, Hikmet Y., **Eğitim Sosyolojisi**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 1989.
- Cuff, E. C. W. W. Sharrock ve D. W. Francis, **Sosyolojide Perspektifler**, Çev.: Ümit Tatlıcan, Say Yayınları, İstanbul, 2013.
- Çağla, Cengiz, **Yeni Başlayanlar İçin Siyaset Bilimi**, Omnia Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Çalık, Mustafa, **MHP Hareketi- Kaynakları ve Gelişimi- 1965-1980**, 1. Basım, Cedit Neşriyat, Ankara, 1995.
- Çam, Esat, **Siyaset Bilimine Giriş**, Der Yayınları, İstanbul, 2002.
- Çetin, Halis, **İnsan ve Siyaset, Siyasetin Psikolojik Temelleri**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003.
- Daver, Bülent, **Siyaset Bilimine Giriş**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1993.
- Doğan, İsmail, **Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar**, Pegem A Yayıncılık, 7. Baskı, Ankara, 2007.
- Dönmezer, Sulhi, **Sosyoloji**, 8. Baskı, Savaş Yayınları, Ankara, 1982.
- Durkheim, Emile, **Dini Hayatın İlk Biçimleri**, Ataç Yayınları, İstanbul, 2005.
- Dursun, Davut, **Siyaset Bilimi**, Beta Yayınları, İstanbul, 2012.
- Duverger, Maurice, **Siyaset Sosyolojisi**, Varlık Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 1998.
- Elkin, Frederick, **Çocuk ve Toplum**, Çev.: Nazife Güngör, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1995.
- Ergun, Mustafa, **Eğitim Sosyolojisine Giriş**, Ocak Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 1987.
- Erkal, Mustafa E. **Sosyoloji (Toplum Bilimi)**, Der yayınları, 17. Baskı, İstanbul, 2014
- Ertan, Birol, **Kurultay Konuşmaları Erdal İnönü**, Boyut Kitap, İstanbul, 1988.
- Esgin, Ali, **Anthony Giddens Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara, 2008.

- Ferman, A. Oğuzhan, **Eğitim Terimleri Sözlüğü**, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1974.
- Fichter, Joseph, **Sosyoloji Nedir**, Çev.: Nilgün Çelebi, Anı Yayınları, Ankara, 2002.
- Freedman, Jonathan L.,-David O. Sears J. Merrill Carlsmith, **Sosyal Psikoloji**, Çev.: Ali Dönmez, Ara Yayınları, İstanbul, 1989.
- Freyer, Hans, **Din Sosyolojisi**, Çev.: Turgut Kalpsüz, Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara, 1964.
- Giddens, Anthony, **Siyaset Sosyolojisi ve Toplumsal Teori**, Çev.: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2000.
- _____, **Sosyal Teorinin Temel Problemleri; Sosyal Analizde Eylem, Yapı ve Çelişki**, Çev.: Ümit Tatlıcan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2005.
- _____, **Sosyoloji**, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000.
- _____, **Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları**, Çev.: Ümit Tatlıcan ve B. Balkız, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2003.
- Goffman, Erving, **Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu**, Çev.: B. Cezar, Metis Yayınları, İstanbul, 2009.
- Gökçe, Orhan, **Siyaset Sosyolojisine Giriş**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2013.
- Göle, Nilüfer, **İslam'ın Yeni Kamusal Yüzleri (İslam ve Kamusal Alan Üzerine Bir Atölye Çalışması)**, Metis Yayınları, 4. Basım, İstanbul, 2013.
- Günay, Ünver, **Din Sosyolojisi**, İnsan Yayınları, 11. Baskı, İstanbul, 2012.
- Habermas, Jürgen, **İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim**, Çev.: M. Tüzel, YKY, İstanbul, 2001.
- Heper, Metin, **Türkiye'nin Siyasal Hayatı: Tarihsel, Kuramsal ve Karşılaştırmalı Açıldan**, Çev.: Kadriye Göksel, İstanbul, Doğan Egmont Yayıncılık, 2011.
- Heywood, Andrew, **Siyasi İdeolojiler: Bir Giriş**, 5. Baskı, Çev.: Ş. Akın, A. K. Bayram, vd. Adres Yayınları, Ankara, 2013.
- Heywood, Andrew, **Siyaset**, Çev.: Zeynep Kopuzlu, Adres Yayınları, Ed. Buğra Kalkan, Ankara, 2007.
- İçli, Gönül, **Sosyolojiye Giriş**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2005.

- İrvan, Süleyman, **Medya, Kültür, Siyaset**, Alp Yayınevi, Ankara, 1997.
- İşçi, Metin, **Genel Olarak ve Türkiye’de Siyasal Değişme**, Der Yayınları, İstanbul, 1998.
- Jorge, Huntington, P. Samuel I. Dominguez, **Siyasal Gelişme**, Çev.: Ergun Özbudun, Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1995.
- Kabasakal, Mehmet, **Türkiye’de Siyasal Partiler**, Es Yayınları, İstanbul, 2013.
- Kahraman, H. Bülent, **Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-1, Kavramlar Kuramlar Kurumlar**, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008.
- Kapani, Münci, **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınevi, 15.Basım, Ankara, 2003.
- Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, VIII, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
- Karpat, Kemal, **İslam’ın Siyasallaşması**, 4.Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- _____, **Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1967.
- _____, **Türk Siyasi Tarihi: Siyasal Sistemin Evrimi**, 5.Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2014.
- Kıray, Mübeccel B., **Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1999.
- Kışlalı, A. Taner, **Siyaset Bilimi**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010.
- Kızılçelik, Sezgin, **Sefaletin Sosyolojisi**, 2. Baskı, Ankara, Anı Yayıncılık, 2008.
- _____, **Sosyoloji Teorileri-1**, 2. Baskı, Yunus Emre Yayıncılık, Konya, 1994.
- Koçak, Cemil, **Türkiye’de İki Partili Siyasal Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) İkinci Parti**, İletişim Yayınları, C.1, İstanbul, 2010.
- Köker, Levent, **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- Köktaş, M. Emin, **Din ve Siyaset: Siyasal Davranış ve Dindarlık**, Vadi Yayınları, Ankara, 1997.

- Kömürcü, Derya, **Türkiye’de Sosyal Demokrasi Arayışı, SODEP ve SHP Deneyimleri**, Agora Kitap, İstanbul, 2010.
- Layder, Derek, **Sosyal Teoriye Giriş**, Çev.: Ümit Tatlıcan, Küre Yayınları, İstanbul, 2006.
- Machiavelli, Niccolo, **Hükümdar**, Hasan Ali Yücel Klasikleri Dizisi, Çev.: Necdet Adabağ, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.
- Mardin, Şerif, **İdeoloji**, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1995.
- _____, **Türk Modernleşmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.
- _____, **Türkiye’de Din ve Siyaset (Makaleler-3)**, Der. Mümtaz’er Türköne-Tuncay Önder, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.
- Miliband, Ralph, **Kapitalist Devlet**, Çev.: Osman Akınhay, Belge Yayınları, İstanbul, 1983.
- Oktay, Cemil, **Siyaset Bilimi İncelemeleri**, Alfa Yayınları, 4. Basım, İstanbul, 2009.
- Oktay, Mahmut, **Politikada Halkla İlişkiler**, Der Yayınları, İstanbul, 2002.
- Oran, Baskın, **Az gelişmiş Ülke Milliyetçiliği**, S.B.F. Yayını, No, 396, Ankara, 1977.
- Özbudun, Ergün-William Hale, **Türkiye’de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm AKP Olayı**, Çev.: E. Özbudun-K. Göksel, Doğan Kitap, İstanbul, 2010.
- Özcan, Azmi, “**Osmanlılık**”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 33, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Özdalga, Elisabeth, **İslamcılığın Türkiye Seyri (Sosyolojik Bir Perspektif)**, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2007.
- Portelli, Hugues, **Gramsci ve Tarihsel Blok**, Çev.: Kenan Somer, İletişim yayınları, İstanbul, 1990.
- Ritzer, George ve Jeffery Stepnisky, **Sosyoloji Kuramları**, Çev.: Himmet Hülür, Deki Yayınları, Ankara, 2014.
- Roy, Olivier, **Siyasal İslam’ın İflası**, Çev.: Cüneyt Akalın, Metis Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 2005.
- Safa, Peyami, **Türk İnkılabına Bakışlar**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.

- Saraç, Tahsin, **Fransızca-Türkçe Büyük Sözlük**, T.D.K. Yayınları, Ankara, 1976.
- Sayın, Önal, **Aile Sosyolojisi Ailenin Toplumdaki Yeri**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1990.
- Sitembölükbaşı, Şaban, **Parti Seçmenlerinin Siyasal Yönelimlerine Etki Eden Sosyoekonomik Faktörler, Isparta Örnek Olay Araştırması, 1995-1999**, Nobel Yayınları, Ankara, 2001.
- _____, **Türkiye’de İslam’ın Yeniden İnkişafı 1950-1960, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları**, Ankara, 1995.
- Slattery, Martin, **Sosyolojide Temel Fikirler**, Çev.: Ümit Tatlıcan, Sentez Yayınları, 4. Basım, Ankara, 2012.
- Şenel, Alaattin, **Çağdaş Siyasal Akımlar**, İmaj Yayınları, Ankara, 1993.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, **Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması**, Ankara, 2011.
- Tan, E. Mine, **Toplum Bilimlerine Giriş**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981.
- Taplamacıoğlu, Mehmet, **Din Sosyolojisi**, Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara, 1963.
- Taşdelen, Musa, **Siyaset Sosyolojisi**, Kocav Yayınları, İstanbul, 2010.
- Tezcan, Mahmut, **Eğitim Sosyolojisi**, Feryal Matbaa, Ankara, 1996.
- Teziç, Erdoğan, **100 Soruda Siyasi Partiler**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1976.
- Tökin, Hüsrev F., **Türkiye’de Siyasi Partiler ve Siyasal Düşüncenin Gelişmesi**, Elif Yayınları, İstanbul, 1965.
- Tunaya, Tarık Zafer, **İslamcılık Akımı**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2007.
- _____, **Türk Siyasal Hayatında Batılılaşma Hareketleri**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Tuncel, Gökhan, **Siyasal Partiler, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türkiye’de Siyasal Hayat”**, Der. Ahmet Karadağ, Orion Kitabevi, Ankara, 2013.

- Turan, A. Eşref, **Türkiye’de Seçmen Davranışı Önceki Kırılmalar ve 2002 Seçimi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Turan, İlter, **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, Der Yayınları, İstanbul, 1996.
- Türkkahraman, Mimar, **Türkiye’de Siyasal Sosyalleşme ve Siyasal Sembolizm**, Birey Yayınları, İstanbul, 2000.
- Türkeş, Alparslan, **Dokuz Işık**, Kutluğ Yayınları, 12.Baskı, İstanbul, 1975.
- Türköne, Mümtazer, **Siyaset**, Opus Yayınları, İstanbul, 2010.
- _____, **Siyasi İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu**, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1994.
- Uğur, Hüseyin Hüsnü, **Alparslan Türkeş’in TBMM’deki Konuşmaları**, (Kanun Tasarısı ve Teklifleri 27.05.1960-04.12.1995), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları no:132, Ankara, 2009.
- Ülgener, F. Sabri, **Zihniyet ve Din: İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı**, Der Yayınları, İstanbul, 1981.
- Ülken, Hilmi Ziya, **Sosyoloji**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1943.
- _____, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, 2. Baskı, Ülken Yayınları, 1979.
- Wach, Joachim, **Din Sosyolojisine Giriş**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Çev.: Battal İnandı, Ankara, 1978.
- Wallace, A. R. ve Wolf, A., **Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleneğin Genişletilmesi**, Çev.: L. Elburuz ve Mehmet R. Ayas, Punto Yay., İzmir, 2004.
- Yasa, İbrahim, **Türkiye’nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunlar**, Sevinç Matbaası, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, no.119, Ankara, 1970.
- Yayla, Atilla, **Siyaset Teorisine Giriş**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1998.
- Yaylagül, Levent, **Kitle İletişim Kuramları**, Dipnot Yayınları, 6. Baskı, Ankara 2016.
- Yılmaz, Hüseyin **Din Eğitimi ve Sosyal Barış**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.
- Zafer Durdu, **Türkiye’de Siyasal Kültürü Anlamak**, Kadim Yayınları, Ankara, 2013.

Zeki Arslantürk ve M. Tayfun Amman, **Sosyoloji**, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2009.

_____, **Sosyoloji, Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları İstanbul, 1999.

Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, Varlık Yayınları, 7.Basım, İstanbul, 1968.

Zuckerman, Phil, **Din Sosyolojisine Giriş**, Çev.: İ. Çapçioğlu ve H. Aydınalp, Birleşik Kitabevi, Ankara, 2006.

Zygmunt Bauman, **Sosyolojik Düşünmek**, Çev.: A. Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.

Makaleler

Açıkel, Fethi, “Entegratif Toplum Muarızları: Merkez-Çevre Paradigması Üzerine Eleştirel Notlar”, **Toplum Bilim Dergisi**, 2006, 105, s.30-39.

Akkır, Ramazan, “Baykal Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi’nin Din Politikasının Parametreleri”, **PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 2015, Cilt:1, Sayı:2, s.79-80.

Aktaşlı, Hasan Ufuk, "Türk Muhafazakarlığı ve Kemalizm: Diyalektik Bir İlişki", **Doğu-Batı Dergisi**, Sayı:58, Ankara, 2011, ss.149.

Altındağ, Nuray, “Türk Milliyetçiliğinin Siyasallaşması ve Batı/Batılılaşma Algısı”, **AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:2, Sayı:2, Yıl:2016, s. 59.

Altunoğlu, Mustafa -Doğan Eşkinat, “30 Mart’a Doğru Cumhuriyet Halk Partisi”, **SETA Analiz**, (Mart 2014) s.15-18.

Altunoğlu, Mustafa, “Geçmişin Yüküyle Yenilik Arayışı: CHP’de Lider, Tavan, Taban Analizi”, **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Arayışları Vakfı (SETA)Analiz Dergisi**, 1, Yıl:2014, s.86.

Başkaya, Fikret, “Türkiye’de Sol Hareketin İdeolojik Geri Planı Üzerine Bazı Gözlemler”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce** İletişim Yayınları, Cilt 8, İstanbul, 2007, s.73.

Bayraktar, Özgür, “Lider, Teşkilat, Doktrin’in İflası: Ülkücü Harekette 1980 Sonrası Dönüşüm, Bölünme ve İç Çatışma”, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Karaman, 17(28), Yıl 2015, s. 35.

- Belge, Murat, "Türkiye'de Sosyalizm Tarihinin Ana Çizgileri", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, İletişim Yayınları, Cilt 8, İstanbul, 2007, s.24.
- Berger, L. Peter, "Dini Kurumlar", Çev.: Adil Çiftçi, **D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı:9, İzmir, 1995, s. 433.
- Beriş, H. Emrah, "30 Mart'a Doğru Milliyetçi Hareket Partisi", **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Analiz Dergisi** Şubat 2014, sayı:84, s.16.
- Bezci, Bünyamin, "CHP'de Siyasal Mirasın Melez Lideri: Kemal Kılıçdaroğlu", **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, Cilt:49, Sayı:564, Yıl:2012, s.17.
- Coştu, Yakup, "Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme", **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, IX (2009), Sayı:3, s. 123-124.
- Çağan, Kenan, "Ailenin İşlevleri", Aile Hakkında Kuramsal Perspektifler, Ed. Kadir Canatan, **Aile Sosyolojisi**, Açılım Kitap, İstanbul, 2011, s. 84.
- Çalış, Şaban, "Ulus, Devlet ve Kimlik Labirentinde Türk Dış Politikası", **Liberal Düşünce Dergisi**, Cilt:4, Sayı:13, 1999, s.5-21.
- Çilliler, Yavuz, "Modern Milliyetçilik Kuramları Açısından 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu Fikir Akımları", **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt:10, Sayı:2, 2015, s. 57.
- Çolak, Yılmaz, "1990'lı Yıllar Türkiye'sinde Yeni-Osmanlılık ve Kültürel Çoğulculuk Tartışmaları", **Doğu Batı Dergisi**, Sayı:38, 2006, s.128.
- Demirel, Tanel, "1946-1980 Döneminde Sol ve Sağ", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt9, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009 s.419.
- Dursun, Çiler, "İslamcı Basında Kemalizm Karşıtlığının Kurulması", **Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı:4, Cilt:58, Ankara, 2003, ss. 50-51.
- Erzen, Meltem Ünal, ve Bahar Eroğlu Yalın, "Siyasal Kültürün Temel Paradigmaları Üzerine: Kültürden, Siyasal Toplumsallaşma, Örgütlenme ve Katılma Süreçlerine Yansıyanlar", **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi**, Sayı: 41, 2011, ss. 51-53.

- Georgeon, Francois, “Türk Milliyetçiliği Üzerine Düşünceler: Suyu Arayan Adam’ı Yeniden Okurken”, **Milliyetçilik**, Mehmet Ö. Alkan (Editör), İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.
- Geras, Norman, “Althusser’in Marksizm Anlayışı: Bir Değerlendirme”, **Siyaset Biliminde Temel Yaklaşımlar**, Der: Kemali Saybaşı, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, 1985, s. 321.
- Gross, Neal, “Eğitim sosyolojisi”, **Eğitim Sosyolojisi -Kaynak Metinler İçinde**, Çev.: Hamide Topçuoğlu, Mine Göğüş, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971, s.74.
- Hammer, Heike, Norbert Elias’ın Uygurlık Kuramı: Eleştiriler ve Gelişmeler, “**Toplum ve Bilim Dergisi**”, Birikim Yayınları, Bahar 2000, s. 77-78.
- Hasanov, Behram, "Clifford Geertz'e Göre Kültürel Bir Sistem Olarak Din", **Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 2014, ss.88-90.
- Kaçmazoğlu, Bayram H., “Bazı Bilim İnsanlarının Türkiye’deki Siyasal Düşün Tarihine Katkıları Üzerine Bir Deneme”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, Cilt 9, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.237.
- Kaya, Kamil, “Amiran Kurtkan’ın Düşünce Sisteminde Din ve Sosyal Bütünleşme”, **Tarih Metodu**, Türk Dünyası Araştırmaları Yayınları, Ekim 2008, 57-58.
- Keskin, Mustafa, "Ziya Gökalp'in Din Anlayışı", **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı:8, 2013, ss.113.
- Kılıç, Nilgün Sofuoğlu, “Toplumsal İlişkiler Alanı Olarak Sanal Alem Üzerine Schutzcu Bir Çözümleme”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, İzmir, Cilt:13, Sayı:4, Yıl: 2012, s. 140.
- Kurt, Abdurrahman, "Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış Sorunu", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:17, sayı:2, 2008.
- Musil, P. Ayan, “Milliyetçi Hareket Partisi: İdeoloji, Örgüt ve Güncel Söylemler, Türkiye’de Siyasi Partiler ve Seçim Kampanyaları”: **Araftaki Seçim**, Vadi Yayınları, Edit: Edip Asaf Bekaroğlu, İstanbul, 2015.

- Okumuş, Ejder, "Din ve Sosyalleşme", **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Sayı:9, 2014, s. 442.
- Özpolat, Abdulvahap, "Ailede Demokratik Sosyalleşme", **Aile ve Toplum, Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi**, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 2010, Yıl:11, Cilt:5, Sayı:20, s.12.
- Saraçoğlu, Cenk, "AKP, Milliyetçilik ve Dış Politika: Bir Milliyetçilik Doktrini Olarak Stratejik Derinlik", **Alternatif Politika**, Cilt:5, Sayı:1, Nisan 2013, s.55. ss.52.68.
- Şahin, Kamil, "Kültürel Yozlaşmaya Neden Olan Bir Unsur Olarak Televizyon", **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, Ocak 2011, s. 254.
- Şengül, Tuba, "Siyasi Düşünce Akımları ve Tarih Ders Programlarındaki Düşünsel Değişim (1908-1930)", **Ankara Üniversitesi EBF Dergisi**, Sayı.1, Cilt.40, Yıl, 2007, s. 69.
- Örs, Birsen, "Postmodern Dünyada İdeolojinin Dönüşümü", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:40, Mart, 2009, s. 2.
- Tosun, Tanju, 7 Haziran Seçimine Doğru Cumhuriyet Halk Partisi, **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Analiz Dergisi**, Haziran 2015, Sayı:128, s.9-17.
- Turan, İlter, "Türk Siyasi Partilerinde Lider Oligarşisi: Evrimi, Kurumsallaşması ve Sonuçları", **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:45, Ekim 2011, 1-21.
- _____, Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme, "**Türkiye'de Siyasal Kültürün Oluşumu**", Ed. E. Kalaycıoğlu ve A. Yaşar Sarıbay, Alfa, 2000, s. 59.
- Uzgel, İlhan, "AKP: Neoliberal Dönüşümün Yeni Aktörü", **AKP Kitabı, Bir Dönüşümün Bilançosu**, Der: İlhan Uzgel-Bülent Duru, Phoenix Yayınları, Şubat 2009, Ankara, s.22.

- Uzun, A. Karaaslan, “12 Eylül 1980”, **Ülkücüler 12 Eylül’ü Anlatıyor**, Der: Erhan Öztunç, Babıali Yayınları, İstanbul, 2008, s.53.
- Uzun, Hakan, “Tek Parti Döneminde Yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Kongreleri Temelinde Değişmez Genel Başkanlık, Kemalizm ve Milli Şef Kavramları”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi**, IX/20-21, (2010/Bahar-Güz), s. 246.
- Ünal, Vehbi, Geleneksel Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş Sürecinde Boşanma Sorunu ve Din, “**Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**”, Cilt: 6 Sayı: 26, Bahar 2013, s.589.
- Yeşilorman, Mehtap, Siyasal Sosyalleşme Sürecinde Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Rolü, “**Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**”, 2006, s. 1.
- Yılmaz, Nihat, “Sosyalleşme Sürecinin Siyasallaşma Boyutu”, **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 19, 2013, s. 236.
- Yoldaş, Yunus, **İşlevsel-Yapısal Sistem Kuramı**, 1. Baskı, Roma Yayınları, Ankara, 2004.
- Yücedağ, İbrahim, Yapı-Eylem Düalizminden Toplumsal Alanlar Teorisine, “**Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**”, Gaziantep, 10(4), Yıl:2011, ss. 1476-1477.

Tezler

- Bayraktar, Özgür, “Ülkücü Harekette Bölünme: Milliyetçi Hareket Partisi ve Büyük Birlik Partisi”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2016.
- Davtalab, Ali, “Şehit Yakınlarının Siyasal Sosyalleşmenin Sosyalleşme Etmenlerinin Etkisi: Ankara Örneği”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2016.
- Esen, Hamza B., “Dinin Siyasal Davranışlar Üzerindeki Etkisi, Antalya Örnek Olay Araştırması”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Isparta, 2010.

- Esmer, Gülsüm T., “Türk Siyasal Yaşamında Ortanın Solu Politikası” Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2006.
- Hayal, Orhan, “Türkiye’de Modernleşme ve İslamcılık(1980-2000)”, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2015.
- İnceoğlu, Efecan, “Türkiye’de Siyasal İslamcılığın Evrimi”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2009.
- Kahya, Ali, “Türkiye’de Zorunlu Askerlik Hizmetinin Erkeklerin Sosyalleşme Sürecindeki Etkilerinin İncelenmesi: Ankara Merkez ve Sapanca’da Nitel Bir Çalışma”, Kara Harp Okulu, Savunma Bilimleri Enstitüsü, Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2013.
- Kasa, zlem, “Bir rgt Olarak Siyasi Partiler (CHP rnek Olayı)”, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2014.
- Önen, Yıldız, “Savaşa Hayır Demenin Birleştirici Gücü: Irak’ta Savaşa Hayır Koordinasyonu Deneyiminin Türkiye’deki Siyasal Kültüre Etkisi”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2015.
- Özkazanç, Alev, “Türkiye’de Siyasi İktidar ve Meşruiyet Sorunu: 1980’li Yıllarda Yeni Sağ”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1998.
- Teazis, Christos, “MHP ve MHP’de Devlet Bahçeli Dönemi”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001.
- Tuna, Meryem, “İlköğretim Çadıındaki Çocukların Sosyalleşmesinde Popüler Kültürün Rolü”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2008.

Yıkılmaz, Ayça, “AK Parti’nin Dış Politika İdeolojisi: Yeni Muhafazakarlık”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2016.

Zaim, Aydın, “Türkiye’de Oy Verme Davranışı: MHP Örneği”, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2013.

Zehra Z. Sağıdıkoğlu, “1920-1960 Yılları Arasında ABD’de Aile ve Aile Sosyolojisi” İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2014.

Çevrim İçi Yayın

Akdoğan, Yalçın, **Muhafazakar Demokrasi**, İlgili Link: <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2633>

Bulaç, Ali, “AK Parti ve Muhafazakar Demokrasi”, **Köprü Dergisi**, 97. Sayı, Kış, 2007, İlgili Link: <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=824>,

Cumhuriyet Halk Partisi, **Güzel Günler Göreceğiz**, 2002 Seçim Beyannamesi, İlgili Link: <https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/...pdf>

Çölaşan, Emin, “Ülkücü Servet Bekçisi mi Olacak?” **Hürriyet**, 25.11.1997. İlgili Link: <http://www.hurriyet.com.tr/ulkucu-servet-bekcisi-mi-olacak-39275378>.

Demokratikleşme Paketi (30 Eylül 2013), İlgili Link: <file:///C:/Users/User/Downloads/demokratiklesme-paketi.pdf>.

Ozankaya, Özer.: “Prof. Dr. İnan Özer’in Siyasal Kültür, Demokrasi Ve Demokratik Değerler Adlı Makalesinin Değerlendirilmesi, (Çevrimiçi) <http://www.angelfire.com/oz/sosyo/siyasalkultur.htm>, 29 Temmuz 2013.

Kılıçdaroğlu, Kemal, **TBMM Grup Konuşması**, İlgili Link: <https://www.chp.org.tr/Haberler/36/1-Haziran-2010-tarihli-tbmm-grup-konusmasi-802.aspx>

TUİK, **Milletvekili Genel Seçim Sonuçları 1961-1973**, <http://rapory.tuik.gov.tr/04-06-2018-00:53:27-18229610852120687809939553097.html?>

TUİK, **Milletvekili Genel Seçim Sonuçları 1983-2015**, <http://rapory.tuik.gov.tr/04-06-2018-00:57:58-8478563372689371011634072734.html?>

Yalçın, Soner, “MHP’nin 40 Yıldır Bitmeyen Derdi”, **Hürriyet**, 24 Şubat 2008, İlgili
Link: <http://www.hurriyet.com.tr/mhp-nin-40-yildir-bitmeyen-derdi-8299240>.

EKLER

1. Anket Formu

Değerli Katılımcı

Tarafımızca yürütülen Yüksek Lisans tez çalışmasında kullanılmak üzere düzenlenen bu anket soruları, “*SİYASAL SOSYALLEŞMEYE ETKİ EDEN FAKTÖRLER*” başlıklı konumuza ışık tutmayı amaçlamaktadır. Araştırmamızın sağlıklı sonuçlar verebilmesi için sorulara doğru cevap vermeniz büyük önem taşımaktadır. Aşağıdaki her soru için kendinize en uygun olan seçeneği işaretleyiniz. Soru ve cevap kâğıdı üzerine isim veya kimliğinizi belirten bilgileri lütfen YAZMAYINIZ.

İlginiz için çok teşekkür ederim.

Gülşen ÇİMEN

SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Öğrencisi

- 1)-Cinsiyetiniz:** 1)- Erkek ( ) 2)- Kadın ( )
- 2)-Yaşınız:** 1)- 18-25 yaş ( ) 2)- 26-30 yaş ( ) 3)- 31-35 yaş ( ) 4)- 36-40 yaş ( )
5)- 41-45 yaş ( ) 6)- 46-50 yaş ( ) 7)- 51-55 yaş ( ) 8)- 56-60 yaş ( )
9)- 61-65 yaş ( ) 10)- 66 ve üzeri yaş ( )
- 3)-Medeni haliniz:** 1)- Bekar ( ) 2)- Evli ( ) 3)- Boşanmış ( ) 4)- Eşi vefat etmiş ( )
- 4)-Doğum yeriniz:** 1)- İl ( ) 2)- İlçe ( ) 3)- Kasaba ( ) 4)- Mahalle (Köy) ( )
- 5)-Öğrenim durumunuz:**
1)- İlkokul ( ) 2)- Ortaokul ( ) 3)- Lise ve dengi ( )
4)- M.Yüksek Okulu ( ) 5)- Fakülte ( ) 6)- Diğer.....
- 6)-Mesleğiniz :**
1)- Ev hanımı ( ) 2)- İşçi ( ) 3)- Memur ( ) 4)- Serbest Meslek ( )
5)- Emekli ( ) 6)- Esnaf ( ) 7)- Tüccar ( ) 8)-Diğer.....
- 7)-Aylık ortalama geliriniz ne kadar?**
1)- 1.000 TL ve altı ( ) 2)- 1.001-1.500 TL ( ) 3)- 1.501-2.000 TL ( )
4)- 2.001-2.500 TL ( ) 5)- 2. 501-3.000 TL ( ) 6)- 3.001-3.500 TL ( )
7)-3.501-4.000 TL ( ) 8)-4.001-4.500 TL ( ) 9)-5.000-ve üzeri ( )
- 8)-Siyasi düşünce olarak kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?**
1)- Milliyetçi( ) 2)- Muhafazakar( ) 3)- Milliyetçi-Muhafazakar ( ) 4)- İslamcı ( )
5)- Liberal ( ) 6)- Sosyalist ( ) 7)- Sosyal Demokrat ( ) 8)- Diğer.....
- 9)-Hangi siyasi partiye üyesiniz?**
1)- AK Parti ( ) 2)- CHP ( ) 3)- MHP ( ) 4)- Diğer.....

- 10)-Üyesi olduğunuz siyasi parti içerisindeki konumunuz nedir?**
1)- Yürütme Kurulu ( ) 2)- Yönetim Kurulu ( ) 3)- Kadın Kolları ( )
4)- Gençlik Kolları ( ) 5)- Parti Delegatesi ( ) 6)- Üye ( )
- 11)-Kaç yıldır bu partiye üyesiniz?**
1)- 1-5 yıl ( ) 2)- 6-10 yıl ( ) 3)- 11-15 yıl ( ) 4)- 16 yıl ve üzeri ( )
- 12)-Parti üyesi olmanın size sağladığı ayrıcalıklar var mı?**
1)- Evet ( ) 2)- Hayır ( )
- 13)-Evet ise; Sizce en önemli ayrıcalık nedir?**
1)- Ekonomik ( ) 2)- Saygınlık ( ) 3)- Sosyal çevre ( )
4)- Statü ( ) 5)- Diğer( ).....
- 14)-1 Kasım 2015 genel seçimlerinde hangi partiye oy verdiniz?**
1)- AK Parti ( ) 2)- CHP( ) 3)- MHP ( ) 4)- Diğer.....
- 15)-2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde kime oy verdiniz?**
1)- Recep Tayyip Erdoğan ( ) 2)- Ekmeleddin İhsanoğlu ( ) 3)- Selahattin Demirtaş ( )
- 16)-Bundan sonra oy verip desteklemeyi düşündüğünüz parti hangisidir?**
1)- AK Parti ( ) 2)- CHP ( ) 3)- MHP ( ) 4)- Diğer( )Belirtiniz.....
- 17)-Asla oy vermeyeceğiniz parti hangisidir?**
1)- AK Parti ( ) 2)- CHP ( ) 3)- MHP ( ) 4)- Diğer( )Belirtiniz.....
- 18)-Gerek gördüğünüz takdirde oy verebileceğiniz ikinci parti hangisidir?**
1)- AK Parti ( ) 2)- CHP ( ) 3)- MHP ( ) 4)- Diğer( )Belirtiniz.....
- 19)-Partiye üye olmanızın en önemli nedeni nedir?**
1)- Ailem destekliyor ( ) 2)- Görüşlerimi yansıtıyor ( )
3)- İşim düştüğünde destek bulmak ( ) 4)- Çocuklarıma iş imkanı sağlamak ( )
5)- Arkadaşlarım bu partiye üye( ) 6)- Çevre edinmek ( )
7)- Dini görüşlerimi destekliyor ( ) 8)- Diğer(Belirtiniz).....
- 20)-En başarılı bulduğunuz siyasetçi?**
1)- Recep Tayyip Erdoğan ( ) 2)- Devlet Bahçeli ( )
3)- Kemal Kılıçdaroğlu ( ) 4)- Diğer(Belirtiniz).....
- 21)-En başarısız bulduğunuz siyasetçi?**
1)- Recep Tayyip Erdoğan ( ) 2)- Devlet Bahçeli ( )
3)- Kemal Kılıçdaroğlu ( ) 4)- Diğer(Belirtiniz).....
- 22)-Siyasi parti liderleri dışında en başarılı bulduğunuz siyasetçi?**
1)- Muharrem İnce ( ) 2)- Ahmet Davutoğlu ( ) 3)- Abdullah Gül ( )
4)- Meral Akşener ( ) 5)- Başarılı bulduğum yok ( ) 6)- Diğer(Belirtiniz).....
- 23)-Daha önceki dönemlerde başka bir partiye oy verdiniz mi?**
1)- Evet ( ) 2)- Hayır ( )
- 24)-Evet ise; parti değiştirmede en önemli sebebiniz nedir?**
1)- Kendi düşüncelerim değişti ( ) 2)- Eski partimin siyasi duruşu değiştiği ( )
3)- Daha güçlü parti olduğu için ( ) 4)- Yeni parti liderini beğeniyorum ( )
5)- Ekonomik kaygılarım için ( ) 6)- Diğer.(Belirtiniz).....
- 25)-Siyasi bir aktör olarak en çok hangilerine katıldınız? (öncelik sırasına göre 1-2-3 şeklinde en çok 3 tanesini işaretleyiniz)**
1)- Seçim mitinglerine katılmak ( ) 2)- Siyasi makamlarla görüşmek ( )
3)- Eylem ve yürüyüşlere katılmak ( ) 4)- İnsanları partiye oy vermeye teşvik etmek ( )
5)- Propaganda yapmak ( ) 6)- Broşür dağıtmak ( )
7)- Afiş yapıştırmak ( ) 8)- Siyasi konvoylara katılmak ( )
- 26)-Sosyal çevrenizi hangi parti ya da partiye yakın kişilerden seçmektesiniz?**
1)- AK Parti ( ) 2)- CHP ( ) 3)- MHP ( ) 4)- AK Parti ve CHP ( ) 5)- AK Parti ve MHP ( ) 6)-CHP ve MHP ( ) 7)- Diğer siyasi partiler ( ) 8)- Ayrım gözetmem ( )
- 27)-Ailenizi nasıl tanımlarsınız?**
1)- Otoriter ( ) 2)- Demokratik ( ) 3)- Serbest ( ) 4)- İlgisiz ( ) 5)- Diğer.....

28)-Siyasi düşünce olarak ebeveyninizi nasıl tanımlıyorsunuz?

- 1)- Milliyetçi( ) 2)- Muhafazakar ( ) 3)- Milliyetçi-Muhafazakar ( ) 4)- İslamcı ( )
5)- Liberal ( ) 6)- Sosyalist ( ) 7)- Sosyal Demokrat ( ) 8)- Diğer.....

29)-Çocukluk döneminizde, evinizde bir konu hakkında son karar kime aitti?

- 1)- Babamın ( ) 2)- Annemin ( ) 3)- Annem ve Babam birlikte ( )
4)- Aile Büyükleri ve Yaşlılar ( ) 5)- Diğer.....

30)-Çocukluğunuzda aile içinde alınan kararlara katılmanıza ne ölçüde izin verilirdi?

- 1)- Fikrim önemsemezdi ( ) 2)- Beni ilgilendiren konularda fikrim alınırdı ( )
3)- İsteklerim yerine getirilmezdi ( ) 4)- Sık sık fikirlerim alınırdı ( )

31)-Çocukluk döneminde, anne ve babanız miting ve protesto gösterilerine katılır mıydı?

- 1)- Evet ( ) 2)-Hayır ( )

32)-Evet ise; sizi de yanlarında götürürler miydi? 1)-Evet ( ) 2)-Hayır ( )

33)-Çocukluk döneminde, ailenizde ne sıklıkla siyasi tartışmalar olurdu?

- 1)- Siyasi konularla ilgilenmezlerdi ( )
2)- Büyükler kendi fikirlerini söyler ve konuyu kapatırlardı. ( )
3)- Sık sık tartışmalar yaşanırdı. ( )
4)- Siyasi tartışmalar yaşanmazdı. ( )

34)-Çocukluk döneminizde aileniz ile siyaset hakkında konuşur muydunuz?

- 1)-Evet ( ) 2)-Hayır ( )

35)-Evet ise;

- 1)- Aynı fikirlerde olduğum için rahat konuşturdum. ( ) 2)- Kendi düşüncelerimi savunurdum ( )
3)- Diğer.....

36)-Hayır ise;

- 1)- Çok tutucu oldukları için konuşmazdım. ( ) 2)- Yeterli bilgileri olmadığı için konuşmazdım ( )
3)- İlgileri olmadığı için konuşmazdım ( )
4)- Ailem ile düşüncelerim zıt olduğu için konuşmazdım ( )

37)-Çocukluk döneminizde ailenizde siyaset konusunda en çok kimin görüşüne güvenirdiniz?

- 1)- Aile büyükleri ( ) 2)- Babam ( ) 3)- Annem ( ) 4)- Abi ve/veya Ablam ( ) 5)-
Diğer.....

38)-Çocukluğunuzda ailenizin arkadaşlarınıza karşı tavrı nasıldı?

- 1)- Arkadaşlarıma karışmazlardı. ( ) 2)- İlgisizlerdi. ( ) 3)- Görüşmelerimi yasaklardı. ( )

39)-Ailenizin onay vermediği arkadaş grupları ile ne ölçüde arkadaşlık kurdunuz?

- 1)- Arkadaşlık kurmadım ( ) 2)- Çok az arkadaşım oldu ( ) 3)- Karışmazlardı ( ) 4)-
İlgisizlerdi ( )

40)-Arkadaşlarınız ile kendi fikirlerinizi ne şekilde paylaşırdınız?

- 1)- Fikirlerimi paylaşmaktan çekinirdim ( ) 2)- Tartışmadan fikrimi belirtirdim ( )
3)- İnandığım fikri tartışırdım ( ) 4)- Fikirlerime güvenir, destek olurlardı ( )
5)- Fikirlerimi onlara benimsetirdim ( )

41)-Okul içerisinde arkadaşlarınızla siyasi konular hakkında konuşur muydunuz?

- 1)- Evet ( ) 2)- Hayır ( )

42)-Ailenizin ve arkadaş çevrenizin siyasal değerleri arasında nasıl bir ilişki vardı?

- 1)- Siyasal düşünceleri tamamen zıttı ( ) 2)- Ailem ilgisizdi ( )
3)- Ailem arkadaşlarıma karışmazdı ( ) 4)- Zıt görüşte arkadaşlara sahip olmadım ( )

43)-Karşıt görüşlü kişilerle arkadaşlık kurar mıydınız?

- 1)- Asla hoşlanmazdım ( ) 2)- Farklı görüşe sahip arkadaşlarım oldu ( )
3)- Siyasal düşüncelere göre arkadaşlarımı seçmedim ( ) 4)- Diğer.....

44)-Öğrencilik döneminizde eğitsel kollara/öğrenci kulüplerine katılım sağlar mıydınız?

- 1)- Evet ( ) 2)- Hayır ( )
- 45)-**Öğretmenleriniz ideolojik kimliklerini belli eder miydi?** 1)- Evet ( ) 2)- Hayır ( )
- 46)-**Öğrencilik döneminde öğretmenleriniz ile siyaset ilişkisi kurdunuz mu?**
1)- Evet ( ) 2)- Hayır ( )
- 47)-**Evet ise;**
1)- Siyasal partiye yönlendirirlerdi ( ) 2)- Partilerin gençlik teşkilatlarına yönlendirirlerdi ( )
3)- Diğer.....
- 48)-**Öğrencilik döneminde aynı görüşte olan öğretmenleriniz sizi kollardı mıydı?**
1)- Evet ( ) 2)- Hayır ( )
- 49)-**Öğrencilik döneminde farklı görüşte olan öğretmenleriniz size haksızlık yapar mıydı?**
1)- Evet ( ) 2)- Hayır ( )
- 50)-**Öğrencilik döneminde siyasal eylemlerinizden dolayı disiplin cezası aldınız mı?**
1)- Evet ( ) 2)- Hayır ( )
- 51)-**Evet ise;**
1)- Uyarma cezası ( ) 2)- Kınama cezası ( ) 3)- Okuldan kısa süreli uzaklaştırma ( )
4)- Okuldan tasdikname ile uzaklaştırma ( ) 5)- Örgün eğitim dışına çıkarma ( )
- 52)-**Kendinizi dini bakımdan nasıl tanımlıyorsunuz?**
1)- Çok dindar ( ) 2)- Dindar ( ) 3)- Dine az ilgili ( ) 4)- Dine ilgisiz ( ) 5)- Diğer.....
- 53)-**Dini bilgi birikimini en çok nereden edindiniz?**
1)- Aile ( ) 2)- Okul ( ) 3)- Arkadaşlar çevresi ( ) 4)- Dini Kitaplar ( )
5)- Kuran Kursları ( ) 6)- Kitle iletişim araçları ( ) 7)- Diğer.....
- 54)-**Herhangi bir cemaat ya da tarikata mensup musunuz?**
1)- Evet ( ) 2)- Hayır ( )
- 55)-**Evet ise; Hangi cemaat ya da tarikat? (Lütfen yazınız).....**
- 56)-**Cemaat ya da tarikatların siyasetle ilgilenmesini doğru buluyor musunuz?**
1)- Evet ( ) 2)- Hayır ( )
- 57)-**Evet ise; neden?.....**
- 58)-**Hayır ise; neden?.....**
- 59)-**Siyasi kimliğinizin oluşmasında dinin etkisi olduğunu düşünüyor musunuz?**
1)-Evet ( ) 2)-Hayır ( )
- 60)-**Üyesi olduğunuz siyasi partinin dine bakış açısı sizce ne ölçüde önemli?**
1)-Çok önemli ( ) 2)-Önemli ( ) 3)-Kısmen önemli ( )
4)-Önemli değil ( ) 5)-Hiç önemli değil ( )
- 61)-**Üyesi olduğunuz siyasi parti liderinin dine bakışı sizce nasıl olmalıdır?**
1)- Dinin gereklerine uymalıdır ( ) 2)- Dinini kendi içinde yaşmalıdır ( )
3)- Dini görüşü beni etkilemez ( ) 4)- Diğer.....
- 62)-**Din ve siyaset kurumunun birbiriyle iç içe yürütülmesini doğru buluyor musunuz?**
1)- Evet ( ) 2)- Hayır ( )
- 63)-**Evet ise; neden?**
1)- Siyasette dindarlara ihtiyaç vardır ( ) 2)- Din ve siyaset daha güçlü ilerliyor ( )
3)- Diğer.....
- 64)-**Hayır ise; neden?**
1)- Dini değerler zarar görüyor ( ) 2)- Din, siyasete alet ediliyor ( )
3)- Diğer.....
- 65)-**Siyasi parti liderlerinin dini referans göstermesini doğru buluyor musunuz?**
1)- Evet ( ) 2)- Hayır ( )
- 66)-**Evet ise; neden?.....**
- 67)-**Hayır ise; neden?.....**
- 68)-**Düzenli olarak en çok takip ettiğiniz gazete hangisidir? (öncelik sırasına göre sıralayınız)**
1)- .....2)- .....3)- .....
- 69)-**Gazetelerde en çok hangi konulara ilgi duyarsınız? (öncelik sırasına göre sıralayınız)**

- 1)- .....2)- .....3)- .....
- 70)-Düzenli olarak en çok hangi TV kanalını izliyorsunuz? (öncelik sırasına göre sıralayınız)**
- 1)- .....2)- .....3)- .....
- 71)-Sosyal medya (Facebook, Twitter, Instagram vb..) kullanıyor musunuz?**
- 1)- Evet ( ) 2)- Hayır ( )
- 72)-Sosyal medyada siyasetle ilgili paylaşımlarda bulunur musunuz?**
- 1)- Siyasi duruşumu belli edecek paylaşımlardan kaçınıyorum. ( )
2)- Önemli gündemler olduğu zaman paylaşımlarda bulunurum. ( )
3)- Sürekli olarak paylaşımlarda bulunurum. ( )
4)- Sosyal medya kullanmıyorum. ( )
- 73)-Sosyal medyada karşıt görüşteki siyasi içerikli yazı ve görüntüleri;**
- 1)- Saygıyla karşılıyorum ( ) 2)- Ciddiye almıyorum ( )
3)- Tahammül edemiyorum ( ) 4)- Mutlaka cevap yazıyorum ( )
5)- Diğer.....
- 74)-Düzenli olarak takip ettiğiniz bir siyaset programı var mı?**
- 1)-Evet ( ) 2)-Hayır ( )
- 75)-Evet ise; en çok hangi program?**
- 1)- Doğrudan siyaset ( ) 2)- Son Durak ( ) 3)- %100 Siyaset ( ) 4)- Gündem Özel ( )
5)- Tarafsız Bölge ( ) 6)- Dinamit ( ) 7)- Halk Arenası 8)-Diğer.....
- 76)-Sizce; siyasetle ilgilenmek ne anlama geliyor? (öncelik sırasına göre sıralayınız)**
- 1)- .....
2)- .....
3)- .....

2. Özgeçmiş

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : Gülsen Çimen
Doğum Yeri ve Yılı : Sarayönü, 10.05.1991
Medeni Hali : Bekâr

Eğitim Durumu :

Lisans Öğrenimi : SDÜ, Sosyoloji Bölümü (2011-2015)
Yüksek Lisans Öğrenimi : SDÜ Sosyoloji (2018)

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi :

1 .....
2 .....

İş Denevimi :

1 Özel Turkuaz Etüt Eğitim Merkezi – Müdür (2016-2017)
2 .....

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar :

1. ....
2. ....
3. ....